ՀՀ ԿԳ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՎԱՆԱՁՈՐԻ Հ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ
ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՄԱԳԻՍՏՐՈՍ

2018

Հոդվածների ժողովածու

ՀՀ ԿԳ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՎԱՆԱՁՈՐԻ Հ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ
ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՄԱԳԻՍՏՐՈՍ

(Հոդվածների ժողովածու)

Երևան
«Միսմա» ՍՊԸ
2018

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РА

ВАНАДЗОРСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМ. О. ТУМАНЯНА

МАГИСТР

(Сборник статей)

Ереван
ООО «Мисма»
2018

RA MINSITRY OF EDUCATION AND SCIENCE

VANADZOR STATE UNIVERSITY
AFTER H. TOUMANYAN

MASTER STUDENT

(Collection of articles)

Yerevan
“Misma” LTD
2018

Խմբագրակազմ

Ս. Թումանյան, բ.գ.թ., (համակարգող), **Վ. Եղիազարյան**, բ.գ.դ., պրոֆ.,
Վ. Փիլոյան, բ.գ.թ., **Կ. Առուստամյան** բ.գ.թ., **Ա. Սանթոյան**, բ.գ.թ.,
Մ. Թովմասյան, ֆ.-մ. գ.թ., **Լ. Վարդանյան**, բ.գ.թ., **Թ. Թադևոսյան**, բ.գ.թ.,
Վ. Հարությունյան, տնտ.գ.թ, **Ա. Կոխլիկյան**, պ.գ.թ.

ՄԱԳԻՍՏՐՈՍ (Հոդվածների ժողովածու)
/ՀՀ ԿԳՆ; Վանաձորի պետական համալսարան, Խմբագրակազմ – Երևան:
«Միսմա» ՍՊԸ, 2018. – 256 էջ:

Ժողովածուն ամփոփում է ՎՊՀ 2017-18 ուստարվա մագիստրատուրայի ուսանողների ատենախոսության թեմաներով գրված գիտական այն հոդվածները, որոնք երբևէ չեն հրատարակվել: Հոդվածները խմբագրակազմի կողմից գրախոսվել, խմբագրվել և երաշխավորվել են տպագրության:

©Հեղինակային խումբ, 2018
© Վանաձորի Հ. Թումանյանի անվան պետական համալսարան, 2018
© «Միսմա» ՍՊԸ, 2018

Редколлегия

С. Туманян, к. филол. н. (координатор), **В. Егиазарян**, д. филол. н., проф., **В. Пилоян**, к. филол. н., **К. Арустамян**, к. филол. н., **А. Сантоян**, к. филол. н., **М. Товмасян,** к. физ.-мат. н., **Л. Варданян,** к. филол. н., **Т. Тадевосян**, к. филол. н., **В. Арутюнян**, к.э.н., **А. Кохликян**, к. ист. н.

МАГИСТР (Сборник статей)
/МОН РА; Ванадзорский государственный университет, Редколлегия – Ереван ООО «Мисма», 2018. – 256 с.

В сборник включены неизданные статьи студентов магистратуры ВГУ 2017-18 уч. года по темам их диссертаций. Статьи рецензированы, отредактированы и рекомендованы для печати по решению редколлегии.

© Авторская группа, 2018
© Ванадзорский государственный университет им. О. Туманяна, 2018
© ООО «Мисма», 2018

Editorial Board

S. Toumanyan, Candidate of Philological Sciences, (Coordinator), **V. Yeghiazaryan**, Doctor of Philological Sciences, Professor, **V. Piloyan**, Candidate of Philological Sciences, **K. Arustamyan**, Candidate of Philological Sciences, **A. Santoyan**, Candidate of Philological Sciences, **M. Tovmasyan**, Candidate of Physical and Mathematical Sciences, **L. Vardanyan**, Candidate of Philological Sciences, **T. Tadevosyan**, Candidate of Philological Sciences, **V. Harutyunyan,** Candidate of Economic Sciences, **A. Kokhlikyan**, Candidate of Historical Sciences

MASTER STUDENT (Collection of articles)
/RA Ministry of Education and Science; Vanadzor State University, Editorial Board - Yerevan: "Misma" LTD, 2018. - 256 p.

The collection summarizes those scientific articles written on the basis of Master students' thesis topics of VSU 2017-18 academic year, that have never been published. The Editorial Board has reviewed, edited and guaranted the articles for publication.

© The group of authors, 2018
© Vanadzor State University named after H. Toumanyan, 2018
© "Misma" LTD, 2018

ՔԻՄԻԱ

ХИМИЯ

CHEMISTRY

Մայմեխ ջրամբարի ջրի որակական ցուցանիշների վերլուծություն

Բաբայան Սիրուշ
Կենսաբանաքիմիական ֆակուլտետ, «Քիմիա»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
ք.գ.թ., դոցենտ Հ. Խանզադյան

Հանգուցային բառեր. *ջուր, ջրամատակարարում, վերգետնյա և ստորգետնյա ջրեր, սանիտարական պահպանման գոտիներ,ջրի կոշտություն, քիմիական կազմ, օրգանոլեպտիկ ցուցանիշներ*

Ջուրը կենսոլորտի կարևորագույն բաղադրիչներից է: Շրջակա միջավայրի բազմազան ու բազմատեսակ գործոններից օրգանական աշխարհի համար ջուրն ունի յուրահատուկ նշանակություն, քանի որ օրգանիզմներում կատարվող բոլոր պրոցեսները (ասիմիլյացիա, դիսիմիլյացիա, դիֆուզիա, օսմոս, հիդրոլիզ, օքսիդավերականգնում) ընթանում են ջրային լուծույթներում: Ջրի, հատկապես քաղցրահամ ջրի, խնդիրը ձեռք է բերել համամոլորակային հնչեղություն, քանի որ աշխարհի երկրների զգալի մասը սակավաջրության խնդիր ունի: Մեր երկիրն էլ զերծ չէ այս խնդրից, ուստի խիստ կարևոր է եղած ջրային պաշարների որակի պահպանումը, ինչն ուղղակի կապված է շրջակա միջավայրի էկոլոգիական վիճակի հետ:

Աշխատանքի նպատակն վերլուծելՎանաձոր քաղաքը սնուցող Մայմեխ ջրամբարի ջրի որակի ցուցանիշները՝ պարզելու համար, թե որքանով է այդ ջուրը համապատասխանում բնակչությանը մատակարարվող խմելու-տնտեսական նշանակության ջրերի նկատմամբ ներկայացվող պահանջներին:

Բնակավայրերի ջրամատակարարումը ջրային ռեսուրսների օգտագործման տեսակներից մեկն է: Ջրօգտագործման մնացած տեսակների մեջ տնտեսական-խմելու ջրամատակարարումը մեծ նշանակություն ունի, քանի որ դրա հետ է կապված հասարակական առողջական վիճակի բարձր մակարդակի, շատ էպիդեմիոլոգիական հիվանդությունների կանխարգելման, բնակավայրերի ընդհանուր սանիտարական նորմերի ապահովումը:

Մարդկային օրգանիզմի պահանջն է օգտվել խմելու ջրից, սակայն բնակավայրերի ջրամատակարարման խնդիրը և հիգիենիկ նշանակությունը դուրս է ֆիզիոլոգիական պահաջմունքի բավարարումից [1, 5-9]:

Խմելու-տնտեսական նշանակության ջրամատակարարումը միջոցառումների և տեխնիկական շինությունների ամբողջությունն է, որն ապահովում է բնակչությանը բարձրորակ խմելու ջրով, թույլատրում է լայնորեն օգտագործել ջուրը հիգիենիկ և կենցաղային նպատակներով, ապահովում է բնակավայրերի ջրային պահանջն ամբողջությամբ՝ սանիտարական և կոմունալ բարեկցության պահպանման նպատակով:

Խմելու-տնտեսական նշանակության ջրամատակարարման առանձնահատուկ գիծը ջրի որակի և քանակի համապատասխանությունն է սանիտարա-հիգենիկ նորմատիվներին:

Տարբերվում են ջրամատակարարման երկու տեսակներ՝ տեղական և կենտրոնացված: Այսպիսի բաժանման հիմնական հատկանիշը համարվում է ջրի հավաքման եղանակը: Տեղական ջրամատակարարման դեպքում ջուրը

վերցվում է մակերեսային կամ ստորերկրյա աղբյուրներից մեխանիկական եղանակով և խողովակաշարով ճնշման տակ հասցվում է սպառման կետ:

Կենտրոնական ջրամատակարարման դեպքում բոլոր տեսակի ջրային աղբյուրների ջուրը հավաքվում է ջրավազանում,ենթարկվում համապատասխան սանիտարա-հիգիենիկ մշակման, ապա խողովակաշարերով հասցվում սպառողին:

Ջրախողովակները ապահովում են ջրի պահպանումը աղտոտումից, անհրաժեշտության դեպքում նրա բնական որակների բարելավումը, ինչպես նաև սանիտարական նորմաներին համապատասխանող քանակներով անխափան օգտագործումը [2, 10-27; 3, 32-36]:

Ջրամատակարարման աղբյուրներին ներկայացվող հիմնական հիգիենիկ պահանջը կայանում է նրանում, որ ջրի որակը բնական վիճակում կամ մշակումից հետո երաշխավորի ինֆեկցիոն հիվանդություններից, առողջության համար վտանգավոր դոզաներով զանազան թունավոր և ռադիոակտիվ նյութերից պաշտպանվածությունը:

Ջրամբարների ջրի քիմիական բաղադրությունը և նրա տատանումները արտացոլում են գետերի, հալոցքների, գրունտային և անձրևաջրերի բաղադրության բազմազանությունը: Ջրամբարների ռեժիմին բնորոշ առանձնահատկությունն է ջրի գոլորշիացման հետևանքով հանքային աղերի կոնցենտրացիայի աստիճանական բարձրացումը, որը ջրային սյան բարձրության տարբեր հատվածներում տարբեր է: Արհեստական ջրամբարների ստեղծումը դրական երևույթ է շրջակա միջավայրի բնակավայրերի համար [3, 32-36]:

Ջրամատակարարման կենտրոնացված համակարգերի ջրի որակին ներկայացվում են հիգիենիկ պահանջներ՝ որակի հսկողության նկատմամբ:

Ջրային աղբյուրների որակական հատկանիշները պետք է համապատասխանեն սահմանված չափանիշների: Թեև ստորգետնյա ջրերի որակի մասին տվյալները համեմատաբար սակավ են, այնուհանդերձ կարելի է ենթադրել, որ ընդհանուր առմամբ ստորգետնյա ջրային աղբյուրների որակական հատկանիշը շատ բարձր է: Հայաստանի տարածքների մեծ մասում աղբյուրների ջուրը կարելի է օգտագործել որպես խմելու ջուր՝ առանց լրացուցիչ մաքրման: Հետագա աղտոտումը կանխելու նպատակով աղբյուրների շրջակայքում ստեղծվում են սանիտարական գոտիներ:

Խմելու տնտեսական նշանակության ջրմուղները և ջրամատակարարման աղբյուրները ունեն սանիտարական պահպանման գոտիներ [4]:

Գոտիները կազմակերպվում են ինչպես ստորգետնյա, այնպես էլ մակերեսային աղբյուրների ջուր մատակարարող բոլոր ջրմուղների համար:

Սանիտարական պահպանման գոտիները երեքն են: Առաջին գոտին, որը կոչվում է խիստ ռեժիմ, ներառում է ջրառների տեղական տարածքը և ջրմուղների կառույցների տեղադրման հրապարակները: Սրա նշանակությունը ջրառի տեղի և ջրառների կառույցների պահպանումն է աղտոտումից և վնասումից:

Երկրորդ և երրորդ գոտիները, որոնք կոչվում են սահմանափակման գոտիներ, ներառում են ջրամատարակարարման աղբյուրների ջրի աղտոտման կանխարգելմանն ուղղված տարածքներ:

Ջրատարների սանիտարական պահպանումն ապահովում է սանիտարապահպանման շերտագծով:

Նշված երեք գոտիներից յուրաքանչյուրում, ինչպես նաև սանիտարական

պահպանման շերտագծերի սահմաններում, իրենց նշանակությանը համապատասխան, սահմանվում է հատուկ ռեժիմ և որոշվում է ջրի որակի վատթարացման կանխարգելմանն ուղղված միջոցառումների ամբողջությունը:

Գոտիների սահմանների որոշումը և համապատասխան կազմակերպչական, տեխնիկական, հիգիենիկ և հակահամաճարակային անհրաժեշտ միջոցառումների մշակումը կախված է ջրամատակարարման աղբյուրների (ստորգետնյա կամ մակերեսային) տեսակից, դրանց բնական պաշտպանվածությունից և քիմիական ու մանրէաբանական աղտոտման հնարավորությունից:

Սանիտարական պահպանման գոտիների սահմանները որոշվում են՝ կախված մի շարք գործոններից: Աղտոտման տարածման հեռավորությունը կախված է ջրամատակարարման աղբյուրի տեսակից (ստորերկրյա կամ մակերեսային), աղտոտման բնույթից (քիմիական կամ մանրէաբանական), հիդրոերկրաբանական պայմաններից:

Ստորերկրյա ջրերը բաժանվում են երկու խմբի՝ պաշտպանված և չպաշտպանված: Պաշտպանված ստորերկրյա ջրերին են պատկանում ճնշումային և ոչ ճնշումային միջշերտային ջրերը, որոնք սանիտարական պահպանման բոլոր գոտիների սահմաններում ունեն համատարած ջրահենային ծածկ, որը բացառում է բավարար պաշտպանված այլ հորիզոններից տեղային սնման հնարավորությունը:

Ոչ բավարար պաշտպանված ստորերկրյա ջրերին են պատկանում գրունտային ջրերը, ճնշումային և ոչ ճնշումային միջշերտային ջրերը, որոնք սանիտարական պահպանման գոտու մակերեսում ունեն սնուցման ոչ բավարար պաշտպանվածություն այլ հորիզոններից կամ անմիջական հիդրավլիկ կապի միջոցով բաց ջրամբարներից:

Ստորերկրյա ջրամատակարարման աղբյուրների սանիտարական պահպանման տարածքում միջոցառումների իրականացումը հետապնդում է ջրառում ջրի կազմի բնական կայունության պահպանման խնդիրը՝ դրա աղտոտման կանխման և վերացման միջոցով:

Ջրամատակարարման աղբյուրները՝ ստորերկրյա և մակերեսային, պետք է բավարարեն ջրի որակի ապահովման ցուցանիշներին, այսինքն՝ ջրատար հորիզոնի տիպը (արտեզյան, ճնշումային, գրունտային, ոչ ճնշումային), ջրատար հորիզոնի տեղադրման խորությունը, հզորությունը, ջրատար հորիզոնի սնման և դատարկման պայմանները: Սրանից բացի ջրամբարների համար պետք է նշվեն հայելու մակերեսը և օգտագործման ռեժիմը, ջրամբարի պլանը, դրա առավելագույն և նվազագույն խորությունը, հատակի, ափերի, հատակային նստվածքների բնույթը, ծաղկման, բուսածածկման, տիղմակալման առկայությունը, հոսքերի և քամիների գերիշխող ուղղությունը, ջրամբարների ջրի շարժման արագությունը [4, 67-75]:

Անվտանգ խմելու ջուր ունենալու համար ջրատարները չպետք է անցկացվեն աղբավայրերի, ասենիզացիոն, ոռոգման ֆիլտրացիոն դաշտերի, գերեզմանոցների, անասնագերեզմանոցների, արդյունաբերական և գյուղատնտեսական օբյեկտների տարածքներով:

Այս միջոցառումներն ուղղված են աղտոտումից ջրի զերծ պահելուն, հետևաբար նաև որակի պահպանմանը:

Մայմեխ ջրամբարի ջրի որակական ցուցանիշների վերլուծության նպատակով կատարվել է ջրի որակի հսկվող պարամետրերի՝ զգայորոշման և քիմիական կազմի, որոշումներ: Անալիզները կատարվել են ջրամբարների ջրի որակի հետազոտման մեթոդներով [5, 19, 57, 63, 70]: Զգայորոշման ցուցանիշներից

որոշվել են հոտը, ջերմաստիճանը, ջրածնային ցուցիչը, գունավորությունը, թափանցիկությունը,պղտորությունը:

Քիմիական բաղադրիչներից որոշվել են կոշտությունը, պերմանգանատային օքսիդացումը, լուծված թթվածնի քանակը, մի շարք իոններ (քլոր, սուլֆատ, ամոնիում, նիտրիտ, նիտրատ, մնացորդային քլոր, կալցիում, մագնեզիում, երկաթ):

Անալիզի ճշտությունը մեծապես կախված է անալիզվող օբյեկտի ճիշտ նմուշառումից: Ձրի դեպքում դա առավել քան ակտուալ է, քանի որ դրանից է կախված յուրաքանչյուր որոշվող ցուցանիշի ճշգրտությունը:

Այս դրույթի պահպանմամբ նմուշառում կատարված ջրի անալիզի արդյունքները ամփոփված են աղյուսակում:

Վերլուծելով խմելու տնտեսական նշանակության ջրամատակարարման աղբյուրների բնույթի, նրանց ծագման աղբյուրների, ջրամատակարարման կենտրոնացված համակարգերի ջրի որակին ներկայացվող հիգիենիկ պահանջների վերաբերյալ մեզ հասու տեղեկատվությունը, կարող ենք եզրահանգել, որ ազգաբնակչությանը բարձրորակ և անվտանգ խմելու ջրով ապահովելու համար չափազանց կարևոր է ոչ միայն ջրամատակարար աղբյուրների ջրերի նախնական որակական բարձր ցուցանիշների առկայությունը, այլև այդ ջրերը ապահով և առանց կողմնակի աղտոտման վտանգի մինչև սպառող բարեհաջող տեղ հասցնելը:

Որակական ցուցանիշներ	Չափման միավոր	Գարուն			Ամառ			Աշուն		
		04.04	18.04	25.04	05.07	12.07	25.07	07.09	19.09	24.09
pH		8.2	7.4	7.6	7.8	8.0	8.2	6.9	7.5	8.0
Թափանցիկ.	Սմ	28	28	28	30	30	30	28	29	30
Պղտորություն	Մգ/լ	0.01	0.02	0.02	0	0	0	0	0	0
Կոշտություն	Մմոլ/լ	3.0	3.0	2.0	2.5	4.0	3.92	0.96	2.4	3.5
Ձոր մնացորդ	Մգ/լ	108	164	190	110.5	120	128	84	85	96
Պերմ.օքսիդ.	Մգ/լ	2.1	1.92	3.28	3.0	1.0	2.96	0.9	0.5	1.44
Լուծվ. թթվածին	Մգ/լ	11.8	10.5	13.2	8.6	9.8	10.2	10.9	11.3	9.6
Քլոր իոն	Մգ/լ	7.0	6.5	5.0	6.0	8.0	8.5	9.5	8.0	8.2
Սուլֆատ իոն	Մգ/լ	6.0	5.0	5.33	6.0	23.0	25.0	15.0	12.0	10.0
Նիտրիտ իոն	Մգ/լ	0.001	0.003	0.001	0.002	0.0015	0.002	0.001	0.001	0.0015
Նիտրատ իոն	Մգ/լ	0.5	1.0	0.5	0.48	0.5	0.48	1.0	0.5	1.0
Ամոնիում իոն	Մգ/լ	0.03	0.03	0.02	0.02	0.04	0.02	0.026	0.025	0.03
Երկաթ իոն	Մգ/լ	0.02	0.01	0.02	0.02	0.02	0.015	0.02	0.01	0.02
Մնաց. քլոր	Մգ/լ	0.2	0.3	0.3	0.2	0.0	1.6	0.42	0.32	0.4
Կալցիում իոն	Մգ/լ	20.6	24.6	22.8	37.2	29.2	28.5	20.2	29.3	33.2
Մագնեզիում իոն	Մգ/լ	6.5	3.8	6.2	3.9	6.03	5.9	6.08	6.2	7.3

Մայմեխ ջրամբարի ջրի որակական ցուցանիշները ըստ սեզոնայնության 2017թ.

Վերլուծելով նաև անալիզի արդյունքները կարելի է եզրահանգել, որ Վանաձոր քաղաքը սնուցող Մայմեխ ջրամբարի ջրի որակը ընդհանուր առմամբ համապատասխանում է բնակչությանը տրվող որակյալ և առողջապահական տեսակետից անվտանգ ջրին ներկայացվող չափանիշներին: Տարվա կտրվածքով համապատասխանում է դասակարգման փափուկ ջրեր կատեգորիային, PH ցուցիչը նորմայի սահմաններում է փոփոխվում, չեն գերազանցված ջրում պարունակվող իոնների թույլատրելի կոնցենտրացիաները: Այնուհանդերձ, դիտվում են նաև որոշ շեղումներ՝ կախված տարբեր եղանակային պայմաններում ջրի որակական կազմի փոփոխությունների հետ, ինչը բնորոշ է ջրամբարների ջրերի համար: Այսպես. ջրում պարունակվող օրգանական և անօրգանական վերականգնիչների ընդհանուր չափանիշ համարվող օքսիդացման տվյալների նվազում դիտվել է գարուն, ամառ, աշուն սեզոնափոխությամբ: Նույնպիսի օրինաչափություն կա լուծված թթվածնի դեպքում, որի կոնցենտրացիան ջրում կախված է մի շարք բնական գործոններից: Պղտորության թույլատրելի սահմանին մոտեցող ցուցանիշներ արձանագրվել են գարնանային հալոցքների ժամանակ:

Այսպիսով, ընդհանրական եզրակացությունը Մայմեխ ջրամբարի ջրի որակական ցուցանիշների մասին հետևյալն է. դրանք բավարարում են առողջ և անվտանգ խմելու ջրի որակին ներկայացվող պահանջներին:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Львович А. И., Вода и жизнь, Москва, 1986.
2. Соколов А. А., Исследование водных ресурсов и водного баланса земного шара, Москва, 1981.
3. Авакян А. Б., Современные проблемы создания комплексного использования и исследования водохранилищ, Водные ресурсы, 1982.
4. Սանիտարական կանոններ և նորմեր (ջրմուղների և ջրամատակարարման աղբյուրների)՝ հաստատված ՀՀ առողջապահության և արդարադատության նախարարությունների կողմից, 2002:
5. Вода питьевая. Методы анализа. Издательство стандартов, 1976.

Анализ качественных показателей питьевой воды Маймехского водоема

Бабаян Сируш
Биолого-химический факультет, «Химия»,
руководитель магистерской диссертации –
к.х.н., доцент А. Ханзадян

Резюме

Ключевые слова: *вода, водоснабжение, подземные и надземные воды, санитарно-защитные зоны, жесткость воды, химический состав, органолептические показатели*

Проведен анализ качественных показателей воды Маймехского водоема для выяснения соответствия требованиям, которые предъявляются хозяйственно-питьевым водам, подаваемым населению.

Посредством анализа данных общих показателей качества воды выяснено, что, хотя вода Маймехского водоема посезонно подвергается некоторым изменениям, тем не менее по качественным показателям она пригодна для обеспечения населения здоровой и безопасной водой.

The Analysis of Indexes of Quality of Water of Storage Pool of Maymekh

Babayan Sirush
Faculty of Biology and Chemistry, Chemistry
Academic Supervisor: H. Khanzadyan,
Ph. D in Chemistry, Associate Professor

Summary

Key words: *water, water supply, underground and overground water, sanitary protection zones, the hardness of water, chemical composition, organoleptic properties*

The analysis of indexes of quality of water of storage pool of Maymekh was conducted, for that, what to find out, whether it corresponds to the requirements presented to water intended for drinkable and economic needs. Coming from data of determination of general indexes of quality of water organoleptic properties and chemical composition, it turned out that water of storage pool of Maymekh, although, is exposed to some changes depending on season, is however suitable for providing of population healthy and safe water.

Տարրերի և մոլեկուլների կառուցվածքում վալենտական կապերի և ատոմական օրբիտալների գծային համակցության մեթոդների համեմատական վերլուծություն

Բախչինյան Մարիամ
Կենսաբանաքիմիական ֆակուլտետ, «Քիմիա»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
ք.գ.թ., դոցենտ Ա. Սահակյան

Հանգուցային բառեր. *էլեկտրոններ, ատոմ, մոլեկուլ, քիմիական կապ, ատոմային օրբիտալ, մոլեկուլային օրբիտալ*

Բնության մեջ քիմիական տարրերի միայն փոքր մասն է գտնվում մեկուսացված ատոմական վիճակում, դրանք «ազնիվ» կամ իներտ գազերն են: Մնացած տարրերի ատոմներն առաջացնում են բարդ համակարգեր՝ մոլեկուլներ, ասոցիատներ և բյուրեղներ, որոնք ունեն ավելի կայուն էլեկտրոնային կառուցվածք, քան առանձին բաղադրիչ ատոմները: Ատոմների միջև գոյություն ունեցող քիմիական ուժերի բնույթը երկար ժամանակ մնում էր անհայտ: Ներկայումս հայտնի է, որ ցանկացած քիմիական կապ առաջանում է ատոմների արտաքին էլեկտրոնային թաղանթում գտնվող էլեկտրոնների մասնակցությամբ, այսինքն կապի բնույթը էլեկտրական է և որոշվում է էլեկտրոնների շարժման օրինաչափություններով: Մոլեկուլի առաջացման հետևանքով փոխվում է ատոմների հատկապես արտաքին շերտերի էլեկտրոնների շարժման բնույթը: Քիմիական կապի ժամանակակից տեսությունը կառուցվում է ատոմի քվանտամեխանիկական տեսության հիման վրա ու ձգտում է բացատրել մոլեկուլների հատկությունները՝ ելնելով ատոմների հատկություններից:

Բնութագրել քիմիական կապը նշանակում է նկարագրել մոլեկուլում էլեկտրոնային խտության բաշխումը: Քիմիական կապը ձևավորվում է ատոմների փոխազդեցության արդյունքում, որն ուղեկցվում է էներգիայի անջատումով: Այդ էներգիան կազմում է 40-ից մինչև 1000 կՋ/մոլ: Էներգիայի այդպիսի լայն միջակայքը պայմանավորվում է քիմիական կապերի տեսակներով, որոնք ներկայումս դասակարգվում են որպես կովալենտային, իոնային, ջրածնային և մետաղական կապեր [4, 14-16]:

Ատոմի կառուցվածքը քննարկելիս դիտարկվել է Շրեդինգերի հավասարումը և դրա կիրառումն ատոմում՝ էլեկտրոնների դինամիկ վարքի նկարագրման համար: Ինչպես գիտենք այդ հավասարման ճշգրիտ մաթեմատիկական լուծումը կարող է ստացվել միայն ջրածնանման ատոմների համար [1, 226]: Մոլեկուլում էլեկտրոնի վարքի նկարագրման հիմնախնդիրը մնում է մինչև վերջ չլուծված, քանի որ անհնար է ստանալ ալիքային հավասարման ճշգրիտ լուծումներ, եթե համակարգը կազմված է ավելի քան մեկ էլեկտրոնից և մեկ պրոտոնից: Բորն-Օպենհեյմերի մոտավորության կիրառումը նույնպես հիմնախնդրին վերջնական լուծում չի տալիս: Խնդիրն այն է, որ ստացվեն մոլեկուլային ալիքային ֆունկցիաներ (Ψմոլ), որոնք կնկարագրեն էլեկտրոնների վարքը մոլեկուլներում: Հայտնի է խնդրի լուծման՝ մոլեկուլային ալիքային ֆունկցիաները գտնելու, երկու եղանակ՝ վալենտային կապերի (ՎԿ) տեսությունը և մոլեկուլային օրբիտալների մեթոդը (ՄՕ), որոնք հիմնված են տարբեր սկզբնական ենթադրությունների վրա և տար-

բերվում են ալիքային ֆունկցիայի ընտրությամբ, բայց սկզբունքորեն փոխլրացնում են միմյանց:

ՎԿ-մեթոդը: Այս մեթոդի հիմնադիրներն են Հայտլերը և Լոնդոնը, որոնք, օգտագործելով Լյուիսի կողմից առաջարկված էլեկտրոնային զույգերի միջոցով կովալենտ կապի առաջացման մեխանիզմը, բացահայտեցին ջրածնի մոլեկուլում քիմիական կապի քվանտամեխանիկական բնույթը: Հետագայում այդ մեթոդը զարգացվեց Պոլինգի, Սլեյտերի և ուրիշների կողմից:

Մեթոդի էությունը հետևյալն է.

- Կովալենտ կապն առաջանում է էլեկտրոնային զույգերի միջոցով՝ հակադարձ սպիններով երկու էլեկտրոններով, որոնցից յուրաքանչյուրը, նախքան կապի առաջացումը, պատկանում է տարբեր ատոմի (դոնոր-ակցեպտորային կապի դեպքում էլեկտրոնային զույգը պատկանում է ատոմներից մեկին՝ դոնորին):
- Մոլեկուլներում միջուկների միջև էլեկտրոնային խտության մեծացումը բացատրվում է հարևան ատոմների էլեկտրոնային ամպերի վերածածկմամբ:
- Ատոմների միջև քիմիական կապն այնքան ավելի ամուր է, որքան ավելի շատ են վերածածկվում էլեկտրոնային ամպերը: Այդ առումով նախընտրելի են հիբրիդ օրբիտալները:

Մոլեկուլային օրբիտալների մեթոդը (ՄՕ-մեթոդը) առաջարկվել և զարգացվել է Մալիկենի, Հունդի, Հերցբերգի, Հյուկելի և ուրիշների կողմից:

ՄՕ մեթոդի հիմնական սկզբունքներն են.

- Մոլեկուլը դիտվում է որպես միջուկների և էլեկտրոնների համակցություն, որտեղ յուրաքանչյուր էլեկտրոն շարժվում է մյուս էլեկտրոնների և բոլոր միջուկների դաշտում:
- էլեկտրոնի վիճակը մոլեկուլում նկարագրվում է ալիքային ֆունկցիայով, որը բնութագրվում է քվանտային թվերի հավաքածուով: Այդ ֆունկցիան անվանվում է մոլեկուլային օրբիտալ (ՄՕ): Ի տարբերություն միակենտրոն ԱՕ (էլեկտրոնը մեկ միջուկի դաշտում), ՄՕ ընդհանուր դեպքում բազմակենտրոն է: Ալիքային ֆունկիայի մոդուլի քառակուսին $|\psi|^2$ մոլեկուլում որոշում է էլեկտրոնի գտնվելու հավանականության խտությունը: Յուրաքանչյուր մոլեկուլային օրբիտալի համապատասխանում է որոշակի էներգիա:
- էլեկտրոններով զբաղեցված ՄՕ համախումբն անվանվում է մոլեկուլի էլեկտրոնային կոնֆիգուրացիա: Այն կառուցվում է ատոմի համար ընդունված հիմնարար դրույթների համաձայն.

1. նվազագույն էներգիայի սկզբունքը,
2. Հունդի կանոնը,
3. Պաուլիի սկզբունքը [3, 102]:

Նկարագրել մոլեկուլը ՄՕ տեսությամբ, նշանակում է որոշել օրբիտալների տեսակը, դրանց էներգիան և էլեկտրոնների բաշխումը ըստ օրբիտալների: Քանի որ մոլեկուլային օրբիտալները բազմակենտրոն են, ապա պարզագույն մոտեցմամբ դրանք կարելի է ներկայացնել որպես ատոմային օրբիտալների գծային համակցություն՝ գումար և տարբերություն: Դա մոլեկուլի նկարագրման համար

ամենատարածված մեթոդներից մեկն է: Այսպես, եթե երկատոմ մոլեկուլի ատոմային օրբիտալները նշանակենք Ψ_A և Ψ_B, ապա մոլեկուլի համար կունենանք հետևյալ ալիքային ֆունկցիաները.

$$\Psi + = C_1\Psi_A + C_2\Psi_B$$
$$\Psi - = C_3\Psi_A - C_4\Psi_B$$

C_1, C_2, C_3, C_4գործակիցները ցույց են տալիս համապատասխան ատոմային օրբիտալների մասնակցության բաժինը ՄՕ առաջանալիս: Դիտարկենք երկկենտրոն ՄՕ ձևը և հարաբերական էներգիան, որոնք առաջանում են երկու $1s^1$ օրբիտալներից (օրինակ՝ ջրածնի մոլեկուլում): Միջմիջուկային տիրույթում ելային ԱՕ-ների վրածածկ է կատարվում և, եթե ԱՕ-ների ալիքային ֆունկցիաների նշանները վրածածկի մարզում միատեսակ են, ապա դա համապատասխանում է դրական վրածածկին՝ ԱՕ-ներիգումարում: ԱՕ-ների տարբեր նշանների դեպքում տեղի է ունենում բացասական վրածածկ՝ ԱՕ-ների հանում: ԱՕ-ները գումարելիս միջմիջուկային տիրույթում առաջանում է էլեկտրոնային մեծ խտությամբ՝ երկկենտրոն ՄՕ: Այդպիսի ՄՕ էներգիապես ավելի շահավետ է, քան սկզբնական ԱՕ-ները ևանվանվում է կապող ՄՕ (նշանակվում է σ կապող$1s$):

ԱՕ-ները հանելիս միջմիջուկային տիրույթում առաջանում է ավելի փոքր էլեկտրոնային խտությամբ երկկենտրոն ՄՕ, քան սկզբնական ատոմներում է: Դա էներգիապես շահավետ չէ, և անվանվում է փխրեցնող (նշանակվում է σ փխրեցնող $1s$):

Ատոմային օրբիտալների գծային համակցության մեթոդով ՄՕ կառուցելիս պահպանում են հետևյալ կանոնները.

- Համակցվող ԱՕ-ները էներգիայով պետք է մոտ լինեն: Այդ դրույթն ակնհայտ է, քանի որ էներգիայի մեծ տարբերության դեպքում էլեկտրոնը մի ԱՕ-ից կանցնի մյուսին և ՄՕ չի առաջանա:
- ՄՕ առաջացնող ԱՕ-ները պետք է հնարավորին չափով լրիվ վրածածկվեն: Այդ դեպքում միջուկները դիրքորոշվում են այնպես, որ վրածածկը լինի առավելագույնը [4, 25-33]: Սովորաբար ատոմային օրբիտալից ՄՕ առաջացումը կարելի է պատկերել էներգետիկ դիագրամի ձևով, որում ուղղահայաց առանցքի վրա նշանակվում է օրբիտալների էներգիան.

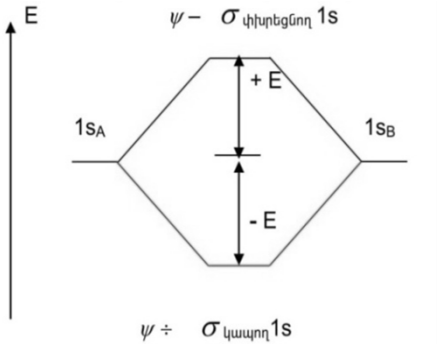

Նկ. 1. ԱՕ և ՄՕ էներգիական մակարդակների դիագրամը

Ջրածնի մոլեկուլում երկու էլեկտրոն է առկա, որոնք նվազագույն էներգիայի և Պաուլի սկզբունքներով զբաղեցնում են $\sigma_{կապող}1s$ օրբիտալը՝ հակազուգահեռ սպիններով.

$$H_2[\,(\sigma_{կապող}1s)^2\,]$$

H_2^+ իոնը կազմված է երկու պրոտոնից և մեկ էլեկտրոնից: Ակնհայտ է, որ մոլեկուլային իոնի միակ էլեկտրոնը կզբաղեցնի ավելի շահավետ $\sigma_{կապող}1s$ օրբիտալը՝

$$H_2^+[\,(\sigma_{կապող}1s)^1\,]$$

Հելիումի մոլեկուլային իոնի He_2^+ երեք էլեկտրոններից երկուսն զբաղեցնում են կապող, իսկ մեկը՝ փխրեցնող օրբիտալը.

$$He_2^+[\,(\sigma_{կապող}\,1s)^2(\sigma_{փխրեցնող}1s)^1]$$

Հելիումի մոլեկուլի դեպքում համակարգում առկա 4 էլեկտրոններից երկուսն զբաղեցնում են կապող, իսկ երկուսը՝ փխրեցնող օրբիտալները.

$$He_2[\,(\sigma_{կապող}\,1s)^2(\sigma_{փխրեցնող}1s)^2]$$

Մոլեկուլային օրբիտալների տեսության համաձայն՝ կապի կարգը կարելի է որոշել որպես կապող ու փըխրեցնող էլեկտրոնների քանակի կիսատարբերություն.

$$Կապի\ կարգը = \frac{\Sigma_{\text{n}\,կապող} - \Sigma_{n\,փխրեցնող}}{2}$$

Որքան մեծ է ԿԿ-ն, այնքան ամուր է քիմիական կապը (փոքր է կապի երկարությունը և մեծ է կապի էներգիան):

Եթե ԿԿ=0, ապա քիմիական կապ չի առաջանում [2]:

H_2^{-2} և He_2 միացությունները հայտնի չեն (ԿԿ=0): H_2^+, H_2^-, He_2^+մասնիկներ իրապես գոյություն ունեն (ԿԿ≠0):

Երկրորդ պարբերության հոմոմիջուկ երկատոմ մոլեկուլների համար ՄՕ լրացման կարգը որոշվում է $2s$ և $2p$ ԱՕ էներգիաների տարբերությամբ: Նշանակալից տարբերության դեպքում, ինչը բնութագրական է պարբերության վերջին տարրերին՝ թթվածնից սկսած, ՄՕ ըստ էներգիայի, դասավորվում են հետևյալ ձևով.

$$\sigma կապող 2s < \sigma փխրեցնող\,2s < \sigma կապող 2p_x < \pi կապող 2p_y = \pi կապող 2p_z < \pi փխրեցնող 2p_y = \pi փխրեցնող 2p_z < \sigma փխրեցնող 2p_x:$$

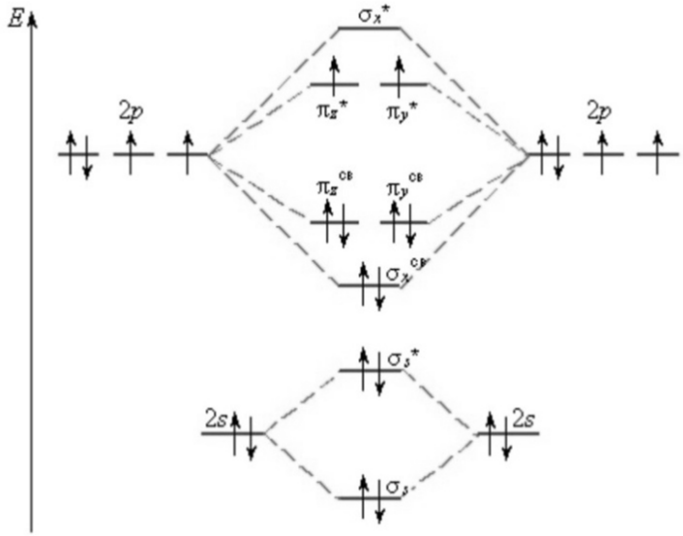

Նկ. 2. էլեկտրոնների բաշխումն ըստ ՄՕ մեթոդի

Նշված երկու մեթոդներն ունեն իրենց և՛ առավելությունները, և՛ թերությունները: ՎԿ-մեթոդը պատմականորեն սկզբից է մշակվել և իր էությամբ ավելի մոտ է քիմիական կապի առաջացման դասական մոտեցումներին (էլեկտրոնային զույգերի միջոցով), որը ավելի հարազատ է քիմիկոսներին: Մեթոդը հստակ կերպով է բացատրում σ և π կապերի առաջացումը էլեկտրոնային վերածածկման միջոցով: Ալիքային ֆունկցիան, որը նկարագրում է կապ առաջացնող էլեկտրոնների վիճակը, անվանվում է տեղայնացված օրբիտալ (ՏՕ): Նշենք, որ տեղայնացված օրբիտալը նկարագրող էլեկտրոնները, Պաուլի սկզբունքին համապատասխան, պետք է ունենան հակազուգահեռ սպիններ, այսինքն ՎԿՄ բոլոր սպինները զույգված են, և բոլոր մոլեկուլները պետք է լինեն դիամագնետիկներ: Հետևաբար վալենտային կապերի մեթոդը սկզբունքորեն չի կարող բացատրել մոլեկուլների մագնիսական հատկությունները: ՎԿ մեթոդի շրջանակներում անհասկանալի է թթվածնի պարամագնիսականությունը: Մագնիսի կողմից ձգվելու ընդունակությունը վկայում է մոլեկուլում չզույգված էլեկտրոնների առկայության մասին: Նշանակում է $O = O$ կառուցվածքը թթվածնի մոլեկուլի բավարար նկարագրությունը չէ: Ըստ վալենտային կապերի մեթոդի՝ թթվածնի մոլեկուլը կենտ էլեկտրոններ չունի, հետևաբար պետք է որ օժտված լիներ դիամագնիսական հատկություններով, սակայն հեղուկ թթվածինը ձգվում է մագնիսի կողմից: Դա փորձնական ապացույց է, ընդսմին՝ անառարկելի: Այս փաստն, իհարկե, միակը չէ: ՄՕ տեսության համաձայն՝ թթվածնի ատոմների միջև առկա է կրկնակի կապ, իսկ բուն մոլեկուլը երկռադիկալ է՝ կենտ էլեկտրոնների զուգահեռ սպիններով, հետևաբար և օժտված է պարամագնիսականությամբ: Առավելագույն մուլտիպլետության սկզբունքին համապատասխան՝ երկու էլեկտրոններն զբաղեցնում են «քանդող» π^* օրբիտալները, և թթվածնի մոլեկուլում հայտնվում են կենտ էլեկտրոն-

ներ, որոնք էլ մոլեկուլային թթվածնի պարամագնիսականության պատճառն են:

Այնուամենայնիվ, տեղայնացված կապերի սկզբունքն ունի մի շարք կարևոր առավելություններ, որոնցից մեկը դրա ակներևությունն է: ՎԿՄ բավականին լավ կանխատեսում է ատոմների վալենտային հնարավորությունները և առաջացած մոլեկուլների տարածական կառուցվածքը: Վերջինս պայմանավորված է ԱՕ-ի հիբրիդացմամբ, որով բացատրվում է տարբեր էներգիական վիճակում գտնվող ԱՕ հաշվին առաջացած երկկենտրոն, երկէլեկտրոն քիմիական կապերի նույն էներգիայով օժտված լինելու փաստը:

Սակայն ՎԿ-մեթոդը չի կարողանում բացատրել միաէլեկտրոն կապը H_2^+ մասնիկում, չի բացատրում նաև O_2^+, F_2^+ և այլ իոնների գոյությունը, որոնք հստակ կերպով բացատրվում են ՄՕ-մեթոդով: Եթե ելնենք այն դրույթից, որ տարրի վալենտականությունը հավասար է արտաքին էլեկտրոնային թաղանթում առկա չզույգված էլեկտրոնների թվին, ապա իներտ գազերը չպետք է միացություններ առաջացնեին: Սակայն ներկայումս հայտնի են Xe, Kr, Rn իներտ գազերի ավելի քան 100 միացություն թթվածնի և հալոգենների հետ: ՎԿ մեթոդը չի բացատրում նաև էլեկտրոնադեֆիցիտ միացությունների, օրինակ՝ B_2H_6 միացության գոյության փաստը [4; 3, 125-128]:

Աշխատանքի նպատակն է գրականության մեջ հայտնի տվյալներից կատարել համեմատական վերլուծություն վալենտական կապերի և մոլեկուլային օրբիտալների մեթոդների միջև: Վալենտային կապերի (ՎԿ) տեսությունը և մոլեկուլային օրբիտալների մեթոդը (ՄՕ) հիմնված են տարբեր սկզբնական ենթադրությունների վրա և տարբերվում են ալիքային ֆունկցիայի ընտրությամբ, բայց սկզբունքորեն փոխլրացնում են միմյանց:

Այսպիսով, տեսական քիմիայում բացարձակ առաջնությունը տրվում է մոլեկուլային օրբիտալների (ՄՕ) տեսությանը: ՄՕ-ների ԱՕԳՀ մեթոդի սկզբունքները կիրառվում են նաև առավել բարդատոմների միջև իրագործվող քիմիական կապերիբնույթն ու էությունը քննարկելու դեպքում: Ընդ որում, մի շարք նյութերի կառուցվածքի և առանձին հատկանիշների յուրահատկությունները տվյալ մեթոդը շատ ավելի հաջողությամբ է բացատրում, քան ՎԿ մոթոդը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Խաչատուրյան Կ. Ե., Տեսական քիմիա, 1991:
2. Հասրաթյան Գ. Ս., Քիմիայի մի քանի տեսական հարցերի ուսուցման մեթոդիկա, Երևան, 1982թ. (43, 112-121):
3. Մխիթարյան Հ. Հ., Ընդհանուր և անօրգանական քիմիա, Երևան, 2014:
4. Սահակյան Լ. Ա., Ղազարյան Ռ. Կ., Սահակյան Ն. Վ. և ուրիշ., Օրգանական քիմիա. Հետերոցիկլիկ միացություններ, Երևանի, 2008:

Сравнительный анализ методов валентных связей и линейной комбинации атомных орбиталей в строении элементов и молекул

Бахчинян Мариам
Биолого-химический факультет, «Химия»,
руководитель магистерской диссертации –
к.х.н., доцент А. Саакян

Резюме

Ключевые слова: *электроны, атом, молекула, химическая связь, атомная орбиталь, молекулярная орбиталь*

Целью работы является проведение сравнительного анализа известных в литературе данных, касающихся методов валентных связей и молекулярных орбиталей. Теория валентных связей (ВС) и метод молекулярных орбиталей (МО) основаны на разных начальных предположениях и отличаются выбором волновой функции, однако принципиально взаимодополняют друг друга.

На основе проведенного анализа можно утверждать, что в теоретической химии абсолютное преимущество дается теории молекулярных орбиталей (МО). Принципы метода ЛКАО МО применяются также при обсуждении природы и сущности реализующихся среди более сложных атомов химических связей. Причем данный метод намного лучше объясняет особенности строения и отдельных качеств ряда веществ, чем метод ВС.

The Comparative Analysis of the Methods of Valence Bonds and Linear Combination of Atomic Orbitals in the Structure of Elements and Molecules

Bakhchinyan Mariam
Faculty of Biology and Chemistry, Chemistry
Academic Supervisor: A. Sahakyan,
Ph. D in Chemistry, Associate Professor

Summary

Key words: *electrons, atom, molecule, chemical bond, atomic orbital, molecular orbital*

The purpose of the work is to make a comparative analysis of the data known in the literature between valence bonds and molecular orbital methods. The theory of valence bonds (VB) and the method of molecular orbitals (MO) are based on different initial supposition and are different by the choice of wave function, but in principle they complement each other.

Thus, in theoretical chemistry the absolute priority is given to the theory of the molecular orbital (MO). The principles of the MO method are also used during discussing the nature and essence of the chemical bonds between more complex atoms. Moreover, the singularity of the structure and specific features of various substances are explained by this method more successfully, than by the VB method.

Լիթիումի նիոբատի ($LiNbO_3$) միաբյուրեղների սինթեզը և օպտիկական անհամասեռությունների ուսումնասիրությունը՝ կախված աճի պայմաններից

Մադոյան Գայանե
Կենսաբանաքիմիական ֆակուլտետ, «Քիմիա»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
ֆ.-մ.գ.թ., դոցենտ Մ. Թովմասյան

Հանգուցային բառեր. *միաբյուրեղ, սինթեզ, Չոխրալսկու մեթոդ, օպտիկական սպեկտր, հալույթ, թափանցելիություն*

Լիթիումի նիոբատի ($LiNbO_3$) սեգնետոէլեկտրական բյուրեղներն իրենց հատկությունների հանրույթով և գիտությունում ու տեխնիկայում լայն կիրառության հնարավորությամբ յուրահատուկ միաբյուրեղներ են: Դրանք օժտված են մի շարք առանձնահատուկ էլեկտրական, օպտիկական և ակուստիկ բնութագրերով: Այդպիսի հատկությունների շնորհիվ էլ դրանք լայնորեն օգտագործվում են օպտիկական, էլեկտրաօպտիկական և ակուստաօպտիկական սարքերում որպես օպտիկական դիապազոնի մոդուլյատորներ, օպտիկա- և ակուստաէլեկտրական փոխարկիչներ, զտիչներ և այլն [5; 6, 1-7; 7, 69-82, 8; 231-235]:

Ոչ գծային օպտիկայում կիրառվող միաբյուրեղները պետք է բավարարեն հետևյալ պայմաններին. նրանք պետք է օժտված լինեն փոխազդող լույսի ալիքային տիրույթում թափանցիկությամբ և նրանց համար պետք է բավարարվի ֆազային համաձայնեցվածության պայմանը, այսինքն բյուրեղները պետք է օժտված լինեն բավականին բարձր լույսի բեկումով և բարձր օպտիկական որակներով:

Այնպիսի բնագավառների զարգացումը, ինչպիսիք են քվանտային էլեկտրոնիկան, օպտոէլեկտրոնիկան, նյութերի և բժշկական ախտորոշման հետազոտման ակուստիկ մեթոդները ավելի ու ավելի խիստ պահանջներ են դնում նոր սինթեզվող և արդեն հայտնի նյութերի վրա, որոնք էլ խթանում են նոր մեթոդներ և միջոցներ գտնելու այդպիսի բյուրեղների օպտիկական, էլեկտրական և ակուստիկ հատկությունների կայունացման համար: Այդ բյուրեղների գործնական կիրառման մեծ հնարավորություններն էլ պայմանավորում են հետաքրքրությունը դրանց ֆիզիկա-քիմիական հատկությունների ուսումնասիրության հանդեպ:

Չնայած այդ բյուրեղների տարբեր մեթոդներով ինտենսիվ հետազոտություններին, դրանց շատ հատկություններ մինչև այժմ ուսումնասիրված են ոչ բավարար: Առավել սկզբունքային հարցերից մեկը հանդիսանում է լիթիումի նիոբատի օպտիկական հատկությունների անկայունության խնդիրը 300-400 K ջերմաստիճանային տիրույթում: Առկա են մի շարք անորոշություններ կապված ներառուկների ազդեցությամբ նիոբատ լիթիումի միաբյուրեղների պիրոէլեկտրական հատկությունների և բյուրեղի կառուցվածքի առանձնահատկությունների վրա նրա միաբյուրեղական վիճակում գտնվելու ջերմաստիճանային ողջ տիրույթում:

Լիթիումի նիոբատի միաբյուրեղների հիմքի վրա աշխատող օպտիկական սարքավորումների աշխատանքի կարևոր բնութագիրեր են էլեկտրաօպտիկական, ոչ գծային-օպտիկական գործակիցները և օպտիկական վնասվածքների հանդեպ բարձր կայունությունը: Ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ այդ պարամետրերը խիստ կախված են ինչպես կողմնակի նյութերի ներառուկների առկայությունից, այնպես էլ միաբյուրեղների քանակաչափական բաղադրությունից: Այդ պարամետրերի բարելավում դիտվում է, երբ բյուրեղական վանդակացանց են մտցվում սահմանափակ քանակությամբ երկվալենտ և եռավալենտ հավելուկներ ($Zn^{2+}, Mg^{2+}, Gd^{3+}$ և B^{3+}): Ընդ որում օպտիկական համասեռության

վրա էական ազդեցություն է թողնում նաև հավելուկի մտցրման եղանակը [3, 55-57; 4, 319-321]: Լիթիումի նիոբատի օպտիկապես բարձրորակ միաբյուրեղներ հալույթից աճեցվել են բորի 0,08 և 0,12 կշռ.% կոնցենտրացիաներով [3, 58]:

Լիթիումի նիոբատի միաբյուրեղներ կարելի է ստանալ բյուրեղացման մի քանի եղանակներով՝ լուծույթում հալույթից, հալույթից Բրիջմեն-Ստոկբարգերի և Չոխրալսկու մեթոդներով [2, 33-39]: Սակայն բավարար մաքրության և անհրաժեշտ չափերի միաբյուրեղների ստացման առավել արդյունավետ մեթոդ է Չոխրալսկու մեթոդը: Ստացման այս կամ այն մեթոդի կիրառումը պայմանավորված է միաբյուրեղների կիրառման բնագավառից և դրանով պայմանավորված նրանց որակական բնութագրերին ներկայացվող պահանջներից:

Մեր կողմից հալույթից արտաձգման եղանակով՝ Չոխրալսկու մեթոդով [1], քանակաչափական բաղադրությամբ, 70 մմ տրամագծով և գլանային մասի 90 մմ երկարությամբ, «001» բյուրեղագրական ուղղությամբ լիթիումի նիոբատի միաբյուրեղները աճեցվել են «Кристалл – 3М» բյուրեղակայանքի (նկ. 1) վրա օդի միջավայրում: Միաբյուրեղների աճի օպտիմալ արագությունը կազմել է 2,5 մմ/ժամ, իսկ պտույտի արագությունը 15 պտույտ/րոպե: Ջերմային լարվածությունները հանելու համար աճեցված միաբյուրեղները 24 ժամ ենթարկվել են ջերմային մշակման $T = 1240\ ^{o}C$ ջերմաստիճանի դեպքում «KS/6000» բարձրջերմաստիճանային թրծատուփային վառարանում: Աճեցված բյուրեղների ընդհանուր տեսքը տրված է նկար 2-ում:

Նկար 1. Չոխրալսկու մեթոդով միաբյուրեղների աճեցման կայանքի ընդհանուր տեսքը

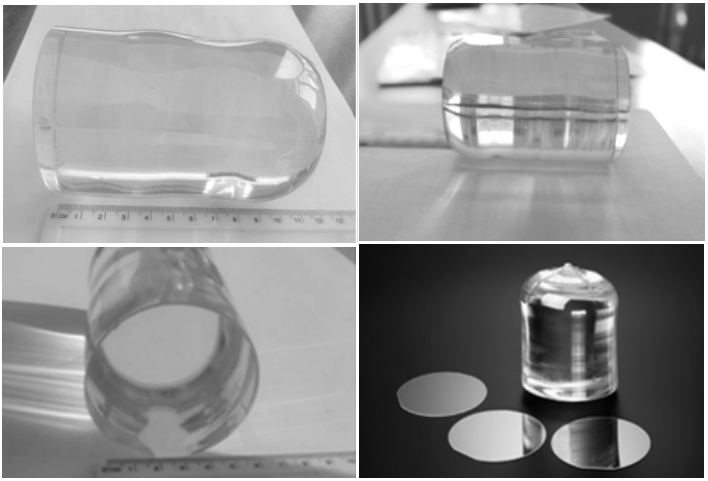

Նկար 2. Լիթիումի նիոբատի միաբյուրեղների ընդհանուր տեսքը

Բովախառնուրդը ստացել ենք պինդֆազային սինթեզի մեթոդով «ՕՀԿ» տեսակի Li_2CO_3: Nb_2O_5 խառնուրդից: Խառնուրդի համասեռությունը ապահովելու համար այն պատրաստվել է մեթիլ սպիրտում երկարատև և խնամքով խառնելու միջոցով, որից հետո, թրծատուփային վառարանում, $T = 200\ ^oC$ ջերմաստիճանում, 2 ժամ ենթարկվել է նախնական ջերմային մշակման: Պինդֆազային սինթեզի օպտիմալ ջերմաստիճանն ընտրել ենք Q-1500D դերիվատոգրաֆով քիմիական ռեակցիայի ուսումնասիրման միջոցով: Սինթեզն իրականացրել ենք «KS/600» վառարանում 4 ժամ պահելով 1250 ^{o}C ջերմաստիճանային պայմաններում:

Հալույթից բարդ օքսիդային նյութերի միաբյուրեղների աճեցման ժամանակ, կախված բաղադրիչների գոլորշացման աստիճանի տարբերությունից, կարող են առաջանալ տարատեսակ քանակաչափական խախտումներ: Ուսումնասիրվող համակարգում առավել հեշտ գոլորշացող բաղադրիչը լիթիումն է, հետևաբար պետք է ենթադրել, որ միաբյուրեղների աճի ընթացքում կարող է առաջանալ լիթիումի պակաս: Այդ հանգամանքը հաշվի առնելով՝ կատարել ենք քանակաչափական ճշտումներ և միաբյուրեղների աճեցման ժամանակ հալույթին ավելացրել ենք 0,05-0,35 կշռ.% $LiOH$:

Սինթեզված լիթիումի նիոբատի $(LiNbO_3)$ միաբյուրեղներից պատրաստել ենք 1 մմ հաստությամբ լավ փայլեցրած թիթեղյա նմուշներ և ուսումնասիրել օպտիկական թափանցելիությունը $(T_\lambda, \%)$ սպեկտրի 300-800 նմ սպեկտրային տիրույթում: Օպտիկական սպեկտրները գրանցել ենք «SPECORD–UV–VIZ» սպեկտրաֆոտոմետրի միջոցով:

Նկ. 3-ում բերված են աճեցված միաբյուրեղների նմուշների օպտիկական թափանցելիության սպեկտրները 300-800 նմ սպեկտրային տիրույթում:

Ինչպես երևում է թափանցելիության սպեկտրներից, սպեկտրի երկարալիքային տիրույթում ($\lambda_{max} = 500$ *նմ*), առկա է կլանման համեմատաբար թույլ շերտ, որն ըստ երևույթին պայմանավորված է քանակաչափական խախտումների հետևանքով առաջացած կառուցվածքային թերություններով:

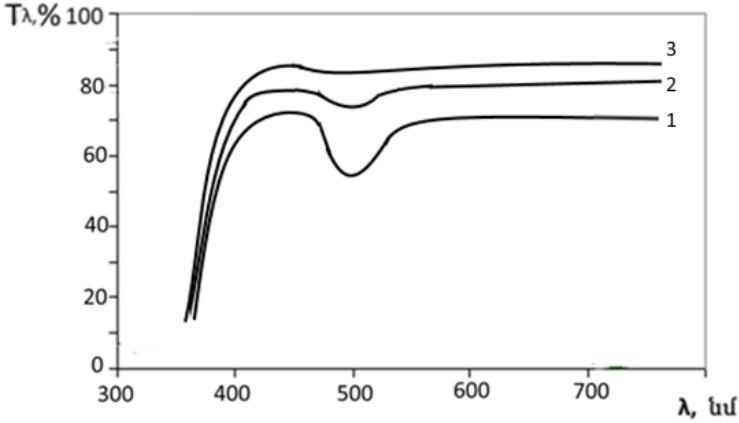

Նկար 3. $LiNbO_3$-ի միաբյուրեղների օպտիկական թափանցելիության սպեկտրները. 1- առանց հավելուկի, 2- 0,15 կշռ.% LiOH, 3- 0,20 կշռ.% LiOH

Սպեկտրների համադրումը ցույց է տալիս, որ օպտիկական կլանման այդ շերտի ինտենսիվությունը $LiOH$-ի քանակի ավելացման հետ փոքրանում է հասնելով նվազագույնի 0,15-0,20 կշռ.%-ի դեպքում, որից հետո թափանցելիության էական փոփոխություն չի դիտվում (նկ. 4): Միևնույն ժամանակ դիտվում է օպտիկական թափանցելիության նշանակալից ընդհանուր մեծացում առանց հավելուկի նմուշի համեմատ:

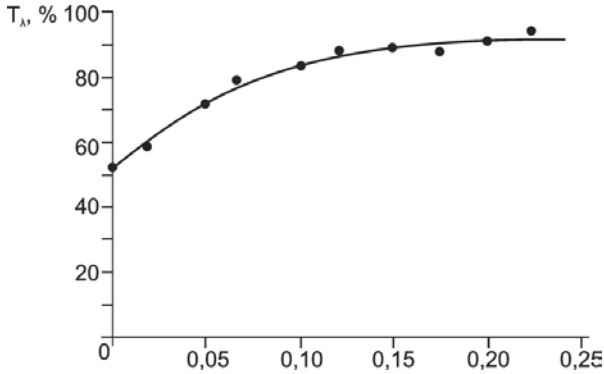

Նկար 4. $LiNbO_3$-ի միաբյուրեղների օպտիկական թափանցելիության կախվածությունը LiOH-ի ավելցուկային պարունակությունից ($\lambda_{max} = 500$ նմ)

Հաշվի առնելով, որ հալույթից բարդ օքսիդների բյուրեղացման ժամանակ հնարավոր է բաղադրիչներից մեկի պակասումը (առավել ակտիվ գոլորշացման հետևանքով), որը բերում է բաղադրության քանակաչափական խախտումների և միաբյուրեղների կառուցվածքային թերությունների, որոնք վատացնում են միա-

բյուրեղների օպտիկական մի շարք բնութագրեր, և նկատի ունենալով, որ մեր դեպքում կառուցվածքային թերությունները կարող են պայմանավորված լինել լիթիումի հնարավոր պակասով, միաբյուրեղներն աճեցրել ենք հալույթին լիթիումի որոշակի չափաբաժիններ (0,05 – 0,35 կշռ.% սահմաններում) $LiOH$-ի ձևով ավելացնելով և ուսումնասիրել ենք դրանց նմուշների օպտիկական կլանման (թափանցելիության) սպեկտրները սպեկտրի տեսանելի տիրույթում (300-800 նմ):

Ստացված արդյունքների վերլուծությունը թույլ է տալիս եզրակացնելու, որ Չոխրալսկու մեթոդով աճեցված լիթիումի նիոբատի բարելավված օպտիկական բնութագրերով միաբյուրեղներ կարելի է ստանալ հալույթին ավելացվող լիթիումի հավելուկի կոնցենտրացիայի փոփոխման և դրան համապատասխան օպտիմալ աճի արագության ընտրության միջոցով:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Александров О.А., Сорокин В.С., Технология полупроводниковых материалов. С-Петербург, 2003, 182 с.
2. Кузьминов Ю.С. Электрооптический и нелинейнооптический кристалл ниобата лития. М., «Наука», 1987, 264 с.
3. Палатников М.Н., Сидоров Н.В., Калинников В.Т. Технология управляемого синтеза монокристаллическихи керамических материалов на основе ниобатов-танталатов щелочных металлов. Цветные металлы. 2000.№ 10, с. 54-59.
4. Палатников М.Н. и др. Влияние способа приготовления твердых прекурсоров Nb_2O_5:Mg на характеристики полученных на их основе кристаллов $LiNbO_3$:Mg. Журнал Неорганической химии. 2014. Т. 59, № 3, с. 318-322.
5. Gillardi, G. Lithium niobate optical modulator /G. Gillardi, P. Milanese, S. Pensa// US Patent Nº 7460739B2, 2008.
6. Tulli, D. Room temperature direct bonding of $LiNbO_3$crystal layers and its application to high-voltage optical sensing. J. Micromech. Microeng, 2011, v.21, p. 1-7.
7. Wooten, Ed L. Review of Lithium Niobate Modulators for Fiber-Optic Communacations Systems / Ed L. Wooten, K.M. Kissa, A. Yi-Yan, E. J. Murphy, D. A. Lafaw, P. F. Hallemeier, D. Maack, D. V. Attanasio, D.J. Fritz, G. J. McBrien, And D.E. Bossi //IEEE JOURNAL OF SELECTED TOPICS IN QUANTUM ELECTRONICS, 2000, v. 6, Nº 1, p. 69-82.
8. Yudistira, D. Surface acoustic Wave generation in ZX-cut $LiNbO_3$ superlattices using coplanar electrodes. Applied Physics Letters, 2009, v. 95, p. 231-235.

Синтез монокристаллов ниобата лития ($\mathbf{LiNbO_3}$) и исследование оптических неоднородностей, связанных с условиями роста

Мадоян Гаяне
Биолого-химический факультет, «Химия»,
руководитель магистерской диссертации –
к. физ.-мат. н., доцент М. Товмасян

Резюме

Ключевые слова: *синтез, ниобат лития, монокристалл, оптическая прозрачность, расплав, примесь*

В работе исследована оптическая прозрачность монокристаллов ниобата лития ($LiNbO_3$) выращенного методом Чохральского, в зависимости от условий синтеза монокристаллов. Для устранения дефектов кристаллической структуры, влияющих на оптические характеристики, вызванные стехиометрическими нарушениями, монокристаллы выращивались из расплава с избыточными концентрациями 0,05-0,35 мас.% *гидроксида лития*. Показано, что монокристаллы с улучшенными оптическими характеристиками получают из расплава с избыточной концентрацией гидроксида лития 0,20-0,25 мас.% и со скоростью роста 2,5 мм/ч.

Synthesis of Lithium Niobate Single Crystals ($\mathbf{LiNbO_3}$) and Investigation of Optical Inhomogeneties Associated with Growth Conditions

Madoyan Gayane
Faculty of Biology and Chemistry, Chemistry
Academic Supervisor: M. Tovmasyan,
Ph. D in Physics and Mathematics,
Associate Professor

Summary

Key words: *synthesis, lithium niobate, single crystal, optical transparency, melt, admixture*

In this work, the optical transparency of lithium niobate ($\mathrm{LiNbO_3}$) single crystals grown by the Czochralski method was investigated depending on the conditions for the synthesis of single crystals. To eliminate defects in the crystal structure that affect the optical characteristics caused by stoichiometric disturbances, single crystals were grown from a melt with excess concentrations of 0,05-0,35 wt. % lithium hydroxide. It is shown that with improved optical characteristics single crystals are obtained from a melt with an excess concentration of lithium carbonate 0,20-0,25 wt. %, and at a growth rate of 2.5 mm/h.

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ

ОБЩЕСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ

PUBLIC MANAGEMENT

Կարմիր խաչ միջազգային կազմակերպության գործունեության արդիականությունը

Ավդալյան Ալեսյա
Պատմաշխարհագրական ֆակուլտետ,
«Հանրային կառավարում»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
Դ. Հակոբյան

Հանգուցային բառեր. *ԿԽՄԿ, գործունեություն, Միջազգային մարդասիրական իրավունք, զինված հակամարտություն, զոհ, աջակցություն*

Միջազգային հարաբերությունների կառավարումը զինված հակամարտության ժամանակ հանդիսանում է մարդասիրական ինքնուրույն ինստիտուտ, որի նպատակն է պաշտպանել զոհերին զինված հակամարտության ժամանակ: Միջազգային մարդասիրական իրավունքի ծնունդը նշանավորվեց «Կարմիր խաչ» միջազգային կազմակերպության ստեղծումով:

Կարմիր խաչի միջազգային կոմիտեն (այսուհետ՝ ԿԽՄԿ) անկողմնակալ, չեզոք և անկախ կազմակերպություն է, որի մարդասիրական առաքելությունն է պաշտպանել զինված ընդհարումների և բռնության այլ իրավիճակների զոհերի կյանքն ու արժանապատվությունը: Այն հումանիտար օգնություն է ցուցաբերում մարդկանց, ովքեր տուժել են հակամարտությունների և զինված բռնությունների արդյունքում, ինչպես նաև տարածում է պատերազմի ժամանակ տուժածներին պաշտպանող նորմեր: Կարմիր խաչի շարժումն իր գլխավոր նպատակն է համարում կանխարգելել և թեթևացնել մարդկային տառապանքները, օգնել բոլորին առանց խտրականության՝ դրանով հանդերձ օժանդակելով երկրի վրա խաղաղության հաստատմանը: Այն բաղկացած է ամբողջ աշխարհում սփռված մոտ հարյուր միլիոն կամավորներից [2]:

Կազմակերպությունը ծավալում է հետևյալ գործունեությունը.

1. Պատերազմի ժամանակ հումանիտար օգնություն,
2. Կալանքի տակ գտնվող քաղաքացիական բնակչությանը և անձանց օգնության ցուցաբերում,
3. Առանձնացված ընտանիքի անդամների վերամիավորում,
4. Անհայտ կորածների որոնում,
5. Միջազգային մարդասիրական իրավունքի տարածում:

ԿԽՄԿ-ն գործունեությունն իրականացնում է 2 ուղղություններով.

1. Օպերատիվ գործունեություն՝ ցույց է տալիս օգնություն պատերազմական և այլ իրավիճակներում տուժած ազգաբնակչությանը
2. Գործունեություն՝ ուղղված միջազգային մարդասիրական իրավունքի և մարդասիրական սկզբունքի, ինչպես նաև գիտելիքների և ինֆորմացիայի տարածմանը:

Գործունեության այս ուղղություններով պայմանավորված Կարմիր խաչի գործունեությունը տարբերվում է միջազգային այլ կազմակերպությունների գործունեությունից:Այն հիմնված է միջազգային հանրային իրավունքի վրա:

Առանձնացվում է ԿԽՄԿ-ի գործունեության 3 տեսակ.

1. Պատասխան գործունեություն՝ ուղղվում է պատերազմական իրավիճակի

մեղմացմանը և կանխարգելմանը, երբ լարվածությունը նոր է սկսվում կամ արդեն սկսվել է,

2. Կարգավորիչ գործունեություն՝ ուղղվում է կյանքի պայմանների բարելավմանը և արժանապատվության վերականգնմանը թեժ գոտիներում,
3. Գործունեություն՝ ուղղված կայուն կյանքի բարելավմանը թեժ գոտիներում [1]:

Բավականին մեծ է ԿԽՄԿ-ի ցուցաբերած օգնությունը սկսած Առաջին համաշխարհային պատերազմից մինչև մեր օրերը: ԿԽՄԿ-ն Ժնևյան կոնվենցիաների մասնակից պետություններից ստացել է զինված հակամարտությունների զոհերին օգնելու մանդատ:

Ներկայումս ԿԽՄԿ-ի 16800 աշխատակիցներ ավելի քան 80 երկրներում օգնում են զինված հակամարտության և բռնության զոհ դարձած մարդկանց:

Ակտիվ գործունեություն ծավալելով Սիրիայում, Ուկրաինայում, Աֆղանստանում, Իրաքում, Իսրայելում և այլուր, ԿԽՄԿ-ն ձեռք է բերել բնակչության վստահությունը՝ բժշկական օգնությունտրամադրելով, խմելու ջրի մատչելիություն ապահովելով, ինչպես նաև տարբեր երկրների մասնագիտացված օգնության ծրագրերի կազմակերպումով:

2014թ. ԿԽՄԿ-ն ակտիվացրել է հակամարտության հետևանքով տեղահանված անձանց ցուցաբերվող օգնությունը [9]:

ԿԽՄԿ-ն փորձում է փրկել մարդկային կյանքեր՝տրամադրելով բժշկական օգնություն, առաջին անհրաժեշտության բժշկական պարագաներ և միջոցներ: Ֆիզիկական վերականգնման ոլորտում ԿԽՄԿ-ի ծառայություններն օգնում են հաշմանդամություն ունեցող մարդկանց ապրել ակտիվ կյանքով՝ ստանալ կրթություն, աշխատել, զբաղվել սպորտով:

ԿԽՄԿ-ն աջակցում է կազմակերպության անդամ երկրների առողջապահության համակարգերին, վերապատրաստում է բժշկական անձնակազմերին և այլ բուժաշխատողներին: Օգնություն է ցույց տալիս մարդկանց, ովքեր ունեցել են դժվարություններ իրենց ընտանիքներին պահելու հարցում: Դրանք ներառում են կանանց, ովքեր ստիպված են ստանձնել տան գլխավորի պաշտոնը և հաշմանդամներին:

ԿԽՄԿ-ն իր գործունեության շրջանակներում պարբերաբար այցելում է կալանավայրեր, պաշտպանում է ձերբակալվածներին, օգնում է նրանց կապ հաստատել հարազատների հետ, օգնում է վիրավորներին և հաշմանդամներին, աջակցում է իշխանության ջանքերին՝ նախորդ հակամարտությունների ժամանակ անհայտ կորածներին որոնելու հարցում: Հակամարտության երկու կողմերի խնդրանքով ԿԽՄԿ-ն որպես չեզոք միջնորդ մասնակցում է զոհված զինծառայողների մարմինների հանձնելու գործընթացին: ԿԽՄԿ-ն նաև կապ է պահպանում բոլոր հակամարտող կողմերի հետ, քննարկում է պատերազմի և միջադեպերի հետ կապված հարցեր:

ԿԽՄԿ-ն շարունակում է ջանքեր գործադրել օգնելու պատերազմող երկրների բնակչությանը բարձրացնել իրենց եկամուտները և հասնել տնտեսական կայունության:

ԿԽՄԿ-ի գործունեության հիմնական ձևերից է համարվում Միջազգային մարդասիրական իրավունքի վերաբերյալ գիտելիքի տարածումը, իրավունքի

խախտման կանխումները և կողմերին իրենց պարտականությունների մասին հիշեցումը: Այս ամենի նպատակով ԿԽՄԿ-ն կազմակերպում է սեմինարներ բնակչության տարբեր խմբերի համար:

Հանդիսանալով Միջազգային մարդասիրական իրավունքի կատարման երաշխավոր, ԿԽՄԿ-ն շարունակաբար իրականացնում է մշտադիտարկում՝ ծագող և շարունակվող զինված հակամարտությունների շրջանակներում, վերլուծության է ենթարկում զինված հակամարտությունների փոփոխման բնույթը [3]:

ԿԽՄԿ-ն կանոնավոր կերպով վերահսկում ու գնահատում է տեղահանվածների կարիքները, վերջիններիս արդյունավետ կերպով օգնություն ցուցաբերելու նպատակով:

ԿԽՄԿ-ի կողմից տարբեր երկրներին հատկացվող օգնությունը 2008թ. կազմել է.

1. Ավելի քան 15 մլն. մարդ տարբեր երկրներում ստացել են սանիտարահիգիենիկ օգնություն,
2. 2.8 մլն. մարդ ստացել են սննդի օգնություն,
3. 3.4 մլն. մարդ ստացել են անհրաժեշտ բժշկական օգնություն:

Կոմիտեի պատվիրակների կողմից կազմակերպվել է այցելություն 495 բանտարկյալների:

Իսրայելում և օկուպացված տարածքներում 2017թ. 950000 մարդ ստացել են մաքուր ջուր, 835000 մարդ՝ բժշկական օգնություն, ներառյալ ֆիզիկական և հոգեբանական վերականգնողական ծառայություններ, իսկ 40000 մարդու համար կազմակերպվել է ընտանեկան այցեր իսրայելյան բանտերում [7]:

Իսկ Ուկրաինայում 2016թ. 1380000 տոննա օգնություն ստացել են շրջանների մարդիկ, ովքեր տուժել են հակամարտության հետևանքով, 1.4 մլն մարդ ստացել են մշտական մաքուր ջուր, 15 հիվանդանոցներ, որոնք ավիրվել էին ռմբակոծության ժամանակ ստացել են ջեռուցիչներ, վերանորոգվել են տանիքները,165000 մարդ ստացել են սննդամթերք [8]:

Եթե ընդհանրական ձևով ներկայացնելու լինենք, ապա կարող ենք ասել, որ Կարմիր խաչի ստեղծման անհրաժեշտությունը պայմանավորված էր մարդու իրավունքների պաշտպանությամբ: Հումանիտար ոլորտում միջազգային հարաբերությունների զարգացման միտումները պահանջում էին սահմանել ԿԽՄԿ-ի դերը միջազգային մարդասիրական իրավունքի զարգացման և իրականացման գործում:

Կարմիր խաչի շարժումը գործում է աշխարհի գրեթե բոլոր երկրներում և իր կազմում ընդգրկում է մոտ մեկ միլիոն կամավորներ և անդամներ: Շարժումն ունի մեկ հիմնական նպատակ՝ առանց խտրականության կանխել և թեթևացնել մարդկային տառապանքները, պաշտպանել մարդկային արժանապատվությունը:

ԿԽՄԿ-ի գործունեությանը դժվար է գնահատական տալ, քանի որ նրա դերը անգնահատելի է միլիոնավոր մարդկանց կյանքերի փրկման գործում: Նա պատերազմի ժամանակ պաշտպանում է մարդկային համերաշխության գաղափարը և մարդկային արժանապատվությունը: Երկար տարիների ընթացքում ԿԽՄԿ կուտակել է յուրահատուկ փորձ, դարձել է աշխարհի խոշորագույն մարդասիրական կազմակերպությունը և կարևոր տեղ է գրավել մի շարք պետությունների հասարակական կյանքում տասնամյակներ շարունակ:

ԿԽՄԿ-ն, որը հիմնվել էր Անրի Դյունանի ջանքերի շնորհիվ և ուղղված էր մարդկային տառապանքները թեթևացնելուն, հասել է իր նպատակներին:

Ուսումնասիրելով նրա գործունեությունը, տեսնելով արդյունքները դժվար է գտնել բացթողումներ, քանի որ այնտեղ աշխատում են պրոֆեսիոնալ մարդկանց խմբեր ծավալելով գլոբալ գործունեություն՝ ընտանիքի անդամների վերամիավորում, պայքար սեռական բռնության դեմ, քաղաքացիական անձանց պաշտպանություն, բժշկական ծառայությունների անվտանգության ապահովում, առողջության ապահովում, տնտեսական անվտանգության ապահովում, բանտարկյալներին այցելություն, ազգային ընկերությունների հետ համագործակցություն և այլն:

Որպես առաջարկություն ԿԽՄԿ-ի գործունեության մեջ կարող ենք ավելացնել նաև հետևյալ կետերը, որոնք ուղղված կլինեն նրա գործունեության շրջանակների ընդլայնմանը.

- ✓ Վաղաժամ ամուսնության խոչընդոտում և պատժամիջոցների կիրառում,
- ✓ Սեռային խտրականության վերացում,
- ✓ Հետամնաց երկրներում ուսման գործընթացում աջակցության ցուցաբերում,
- ✓ Առաջավոր կազմակերպությունների ուշադրության բևեռում հետամնացության դեմ պայքարում,
- ✓ Հանցագործությունների կանխում:

ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐ

1. https://www.icrc.org/rus/resources/documents/misc/russia-icrc-200509.html
2. http://poqrik.am/yerexanerin/inchuik/
3. https://www.icrc.org/ru,
4. https://www.icrc.org/ru/where-we-work/middle-east/yemen,
5. https://www.icrc.org/ru/where-we-work/asia-pacific/afghanistan,
6. https://www.icrc.org/rus/resources/documents/update/iraq-update-260110.html
7. https://www.icrc.org/ru/where-we-work/middle-east/israel-and-occupied-territories
8. https://www.icrc.org/ru/where-we-work/europe-central-asia/ukraine
9. https://www.icrc.org/ru/document/afganistan-izmuchennyevoynoy-afgancy-iz-za-eskalacii-nasilia-stradayut-eshche-bolshe

Актуальность деятельности Международного комитета Красного Креста

Авдалян Алеся
Историко-географический факультет,
«Общественное управление»,
руководитель магистерской диссертации – Д. Акопян

Резюме

Ключевые слова: *МККК, деятельность, Международное гуманитарное право, вооруженный конфликт, жертвы, поддержка*

В представленной статье обсуждается сущность, цель МККК, актуальность и направления осуществляемой с его стороны деятельности. Исследовались виды деятельности МККК в разных странах, проявленная поддержка и уход за людьми разных категорий и групп. Во время исследования особенное внимание уделялось численным данным проявленной помощи разным странам. Представлены предложения, направленные на расширение круга деятельности МККК.

The Modernity of the Activity of International Committee of the Red Cross

Avdalyan Alesya
Faculty of History and Geography,
Public Management,
Academic Supervisor: D. Hakobyan

Summary

Key words: *ICRC, activity, international human rights, armed conflict, victim, support*

In this represented article were discussed the subject of International Committee of the Red Cross, the aim, the directions of the operations done by them and modernity. The forms of actions extended in different countries, the assistance and care to people and groups of different category were studied. During the research the most attention were approved of the digital data assisted of different countries. There were represented suggestions for the expansion of the activity of International Committee of the Red Cross.

Ինստիտուցիոնալ համակարգի էվոլյուցիան և տնտեսական աճը ՀՀ-ում

Գալոյան Էդվին
Պատմաշխարհագրական ֆակուլտետ,
«Հանրային կառավարում»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
տ.գ.թ., դոցենտ Տ. Բադոյան

Հանգուցային բառեր. *ինստիտուցիոնալ, պետություն, շուկա, տնտեսություն, կապիտալ*

Հայաստանը դեռևս բավականաչափ հեռու է գործուն ինստիտուցիոնալ համակարգով տնտեսություն լինելուց: Տրամաբանական է, որ կառուցվածքային բարեփոխումները, կառավարման համակարգի կատարելագործումը, ազատական տնտեսական և ֆինանսական համակարգի ամրապնդումը պետք է իրագործվեն իրավական համակարգի ներդաշնակ զարգացման պայմաններում: Տնտեսական դաշտում իրավահավասարության սկզբունքի օրենսդրական նորմն ապահովելու համար դեռևս առկա են առաջնահերթ խնդիրների մի մեծ շարք, որտեղ, նախ և առաջ, պետք է առանձացնել ինստիտուցիոնալ հիմքերի ձևավորումը:

Այսօր արդեն ոչ ոք կասկածի տակ չի առնում ինստիտուտների դերը. ընդհակառակը, վերջին տարիներին այն ամեն կերպ ընդգծվել է նույնիսկ պարզամիտ նեոլիբերալ մոտեցման նախկին կողմնակիցների կողմից, որ շուկայի «անտեսանելի ձեռքը» ինքնին կփոխի հին ինստիտուտները (պետական սեփականությունը, կենտրոնացած պլանավորումը, գների վարչական կարգավորումը և այլն):

Շուկայական խաղի կանոններին հետևելու համար պահանջվում է համապատասխան գիտելիքներ, որոնք ոչ միշտ կարելի է ստանալ դասագրքերից կամ այլ աղբյուրներից: Այստեղ կարևոր դեր ունի անձնական փորձը: Անհրաժեշտ է նաև ձևավորել հատուկ գիտելիքներ և սովորություններ, որոնց անհրաժեշտությունը նախորդ համակարգում գործնականորեն չի եղել: Նոր պայմաններում հին սովորությունները (այսպես ասած, հին, ոչ շուկայական մշակույթը) վեր են ածվում բեռի, որից անհրաժեշտ է ազատվել, հատկապես շուկայական մեխանիզմների հաջող ուսումնասիրության ճանապարհով: Դա փորձի վրա հիմնված ուսուցում է, որի համար անհրաժեշտ է երկար ժամանակ: Սակայն, այն երկրներում, որտեղ մինչև 1989թ-ը շուկայական բարեփոխումներն արդեն բավականին հեռուն էին գնացել, ավելի քիչ ժամանակ է պահանջվում, քան այնտեղ, որտեղ ինստիտուտները մեծ մասամբ համապատասխանել են «ուղղափառ» խորհրդային մոդելին: Ահա թե ինչու անցումային անկումը ավելի կարճ տևեց Լեհաստանում և Հունգարիայում, քան օրինակ՝ Ռումինիայում, Ուկրաինայում կամ Հայաստանում:

Շատ դեպքերում ամեն ինչ այնքան էլ պարզ չէ. իրոք, հին ինստիտուտները պետք է քանդվեն կամ վերանան, բայց դրանց պետք է փոխարինեն նոր ինստիտուտները, որոնց ստեղծումը դանդաղ գործընթաց է և մշտապես պահանջում է պետության միջամտությունը, որն էլ հանդիսանում է հիմնարար փոփոխությունների գործընթացում կարևորագույն ինստիտուտներից մեկը [3, 18]:

Մտածելակերպի փոփոխություններն՝ ի լրումն համակարգային վերափոխումների, բնավ չեն սահմանափակվում միայն տնտեսական ոլորտով, այլ նաև իրենց ազդեցությունն են ունենում քաղաքական, սոցիալական և մշակութային ոլորտների վրա, նույնպես դանդաղ են ընթանում: Մտավորականներն ու ժամա-

նակակից տնտեսագետները, ինչպես նաև առաջադեմ քաղաքական գործիչները ցանկանում են, որ այդ փոփոխությունները որքան հնարավոր է շուտ հաստատվեն ինչպես նոր ձևավորվող տնտեսական կառուցվածքում և դրա իրագործողների մոտ, այնպես էլ տնտեսական սուբյեկտների և բնակչության մոտ, քանի որ վերջիններս ստիպված են լինելու հետևել խիստ բյուջետային սահմանափակումների և գլոբալ մրցակցության նոր պայմաններին: Սակայն այն իրագործողները հետ են ընկնում իրենց ավելի որակավորված առաջնորդներից, որոնք, ենթադրվում է, որ գիտեն թե ինչպես գտնել նորաստեղծ շուկայական տնտեսության դեպի terra incognita տանող ճանապարհը, և համառություն կցուցաբերեն այդ «անվերջ ճանապարհորդության մեջ»՝ իրենց առջև դրված նպատակներին հասնելու համար: Որոշ ժամանակ անց կյանքի նոր միջոցները սովորական են դառնում նաև բնակչության ավելի լայն շերտերի համար, որոնք տվյալ բարդ առաքելության առաջապահներից չեն և ընդունակ չեն դրա հետագա նպատակները լուրջ ընդունել: Արդյունքում, նրանք միայն դանդաղեցնում են առաջընթացը: Այսպիսով, յուրաքանչյուր պտուղ հասունանում է իր ժամանակին:

Ընդունված է, որ վերջին տասնամյակում ամերիկյան տնտեսության ձեռք բերած արտադրության և սպառման ավելի նշանակալի մակարդակներն ու աճի զգալի բարձր տեմպերը գլխավորապես պայմանավորված են եղել ինստիտուտների բարձր արդյունավետությամբ և ոչ թե անցկացվող տնտեսական քաղաքականության առավելությամբ: Ամերիկյան ինստիտուտները եվրոպականների պես բյուրոկրատացված չեն և դրանք ձեռներեցության զարգացման ու ձեռնարկությունների մրցունակության բարձրացման համար ստեղծում են ավելի բարենպաստ միջավայր:

Տնտեսության մեջ առկա առանձին ինստիտուտների գործունեության արդյունավետության ուսումնասիրություններն անշուշտ կարևոր են այս կամ այն բնագավառի զարգացման հեռանկարները պատկերացնելու համար: Սակայն ողջ տնտեսության արդյունավետ գործունեության և նեքին ներկառուցվածքային կապերի ներդաշնակության ապահովման տեսանկյունից հատկապես կարևորվում է ֆորմալ և ոչ ֆորմալ ինստիտուտների ուսումնասիրությունն իրենց ընդհանրության մեջ՝ առանձնահատուկ ուշադրության առարկա դարձնելով դրանց փոխներգործության և փոխկապվածության յուրահատկությունները: Այսինքն, տնտեսության ինստիտուցիոնալ կապերի հիերարխիայի վերլուծությունն է հենց, որ կարող է հանդիսանալ տնտեսության առաջանցիկ զարգացման ազդակների ընտրության ճկուն մեխանիզմ:

Լայնամաշտաբ ինստիտուցիոնալ վերափոխումների իրականացումը պահանջում է նաև պետական ողջ մեխանիզմի վերակառուցում: Պետությունն այս դեպքում իրեն է վերապահում ինստիտուցիոնալ նորամուծություններ իրականացնողի հիմնական գործառույթները: Սակայն ուժեղ պետական իշխանությունը կարող է լինել «գիշատիչ» և ուղղորդված դեպի իշխող փոքրաթիվ էլիտայի շահը: Նման իշխանությունը խոչընդոտում է հասարակական նախապատվությունների ձևավորմանը և առավելապես անհանգստացած է իր ազդեցության ոլորտների նվազման խնդիրներով: Այստեղ եզրակացությունը միանշանակ է. անհրաժեշտ է կազմավորել ոչ թե «ուժեղ», այլ արդյունավետ պետություն: Արդյունավետություն նշանակում է հասարակական նախապատվությունների հայտնաբերման և ներմուծման մեխանիզմների զարգացում և աջակցություն, դրանց կողմնորոշում դեպի հասարակության համընդհանուր նպատակները և դրանց իրագործման հնարավորությունները: Արդյունավետ իշխանությունը գիտակցում է իր հնարա-

վորությունների սահմանափակությունը և պատրաստ է փոխանցել իր լիազորությունները այնպիսի գործակալների, որոնք, իրականացնելով դրանք, կապահովեն առավել մեծ հատույց:

Անցումային տնտեսություն ունեցող երկրներում տնտեսական աճի հիմնախնդիրների ուսումնասիրությունը ենթադրում է տնտեսական աճի գործոնների ազդեցության համալիր վերլուծություն՝ բացահայտելու համար արձանագրված խոր տնտեսական անկումը, որը տնտեսագիտական գրականության մեջ ստացել է «տրանսֆորմացիոն անկում» անվանումը: Այդ գործոնները ներառում են ինչպես տնտեսական աճի ընդհանուր գործոններ՝ կապիտալ, աշխատուժ, ԳՏԱ (սրանք այն հիմնական գործոններն են, որոնք հանդիպում են տնտեսական աճի դասական մոդելներում, իրականում այդ գործոնները բազմաթիվ են, օրինակ ամերիկացի տնտեսագետ Էդվարդ Դենիսոնը, հիմնվելով 1929-1982թթ. էմպիրիկ տվյալների ուսումնասիրության վրա, առաջարկեց տնտեսական աճի գործոնների այնպիսի դասակարգում, որն ընդգրկում էր 23 գործոն), այնպես էլ անցումային տնտեսությանը բնորոշ հատուկ գործոններ: Անհրաժեշտ է, սակայն, որոշել, թե տնտեսական աճի ինչ լրացուցիչ գործոններ են ի հայտ գալիս անցումային փուլում: Որպես նման գլխավոր գործոններ հարկ է առանձնացնել հետևյալները.

- ✓ ֆինանսական կայունացում,
- ✓ ինստիտուցիոնալ վերափոխումներ,
- ✓ քաղաքական կայունություն:

Սակայն թեմայի շրջանակներում, որպես տնտեսական աճի կարևոր գործոն, կխոսենք միայն ինստիտուցիոնալ վերափոխումների մասին:

Շուկայական ինստիտուտների ձևավորումը պետք է տանի տնտեսական աճի տեմպերի ավելացման: Այսինքն, ուղիղ համեմատական կապ գոյություն ունի ինստիտուցիոնալ համակարգի ձևավորման ու զարգացման և տնտեսական աճի տեմպերի մեծության միջև:

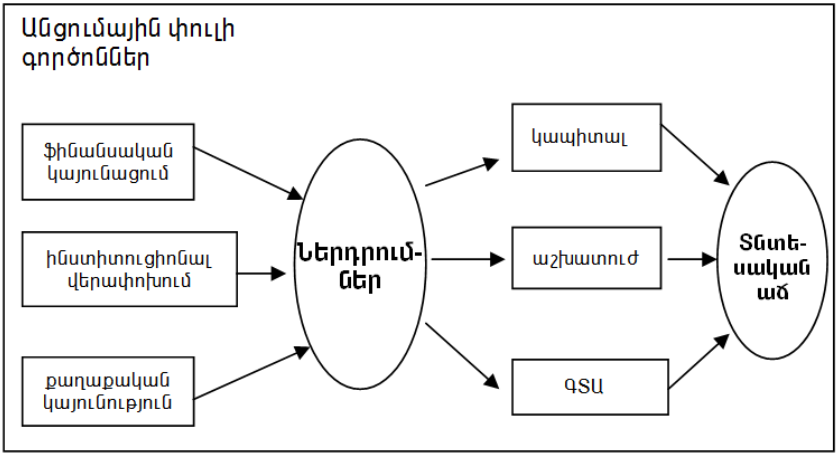

Գծապատկեր 1. Տնտեսական աճի հատուկ գործոնների ազդեցության մեխանիզմը ՀՀ-ում

Տնտեսական աճի և ինստիտուցիոնալ համակարգի միջև այդ ուղիղ համեմատական կապը փորձ ենք ապացուցել կատարված վերլուծությունների հիման վրա: Հանրապետությունում տնտեսության ստվերային մասի գնահատումներն իրականացվել են 1994թ. սկսած: Դրա տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ի մեջ ըստ տարիների կազմել է միջինը 30-40% [1, 5]: Որպես ավանդական ինստիտուտների կշիռ մեր կողմից ընդունվել է այս ցուցանիշի միջին արժեքը՝ W_T=0,35: Վերջինս արտացոլում է անցումային տնտեսությունում այս ինստիտուտների առաջին գործառույթը՝ այն է «ինստիտուցիոնալ լողան»: Ավանդական ինստիտուտների հաջորդ գործառույթը ձևական ինստիտուտների գեներացիան է, որը, ցավոք, մեծամասամբ անտեսվում է արտասահմանյան օրենքների մեխանիկական ընդօրինակման պատճառով: Ձևական մոդելն անցումային տնտեսության պայմաններում բնութագրում է վերը նշված երեք տիպի ինստիտուտների զարգացման արդյունքում ընդհանուր ինստիտուցիոնալ համակարգի դինամիկան: Ինստիտուցիոնալ զարգացման համաթիվը հաշվարկվում է հետևյալ կերպ՝

$$I=W_T+\sum W_i,I_i,$$

որտեղ I-ինստիտուցիոնալ համակարգի զարգացման աստիճանն է, I պատկանում է [T,1] միջակայքին, W_T՝ ավանդական ինստիտուտների տեսակարար կշիռը, W_T պատկանում է (0,1) միջակայքին, W_i i-րդ ինստիտուտի (ձևական և տնտեսական) տեսակարար կշիռը, ընդ որում $\sum W_i=1-W_T$, I_i՝ i-րդ ինստիտուտի համեմատական գնահատականը, I_i պատկանում է [0,1] միջակայքին, k՝ ձևական և տնտեսական ինստիտուտների թիվը, i՝ ձևական և տնտեսական ինստիտուտների հերթական համարը, I պատկանում է [1,k] միջակայքին: Առանձնացված ինստիտուտների գնահատման արդյունքները, ինչպես նաև դրանց հիման վրա հաշվարկված ինստիտուցիոնալ համակարգի զարգացման համաթվի արժեքները ներկայացված են աղյուսակ 1-ում: Նշեմ նաև, որ 2010թ. տվյալների հիման վրա կատարված կանխատեսումների համաձայն ենթադրվում էր, որ առաջարկվող համաթիվը կհավասարվի 1-ին՝ համապատասխանելով զարգացած երկրների նույն ցուցանիշին: Սակայն 2017թ. ցուցանիշներով այդ թիվը հեռու է մեկ լինելուց: Ինստիտուցիոնալ համակարգի զարգացման ներգործությունը տնտեսական աճի վրա ամբողջությամբ չի վերանա անգամ այն դեպքում, երբ ինստիտուցիոնալ զարգացման համաթիվը հավասարվի 1-ի, քանի որ ինստիտուցիոնալ համակարգի աստիճանական էվոլյուցիան բնորոշ է նաև շուկայական տնտեսություն ունեցող երկրներին: Այսպիսով, այդ նույն 2010թ. ընկած ժամանակահատվածի ինստիտուտի խմբի գնահատումները ցույց տվեցին, որ դրանք ձևավորված են մոտ 67%-ով: Պարզ է, որ այդ պահի դրությամբ այս ոլորտում շատ անելիքներ կային, եթե հաշվի առնենք, որ ուսումնասիրության մեջ միայն ընդգրված էր ինստիտուցիոնալ համակարգի առավել տեսանելի շոշափելի մասը: Կարելի է միայն ենթադրել, որ մյուս ինստիտուտները ևս զարգացման համանման միտումներ ունեն (աղյուսակ 1): Սակայն 2017թ. տվյալներով պարզ դարձավ, որ ինստիտուցիոնալ համակարգի զարգացման տեմպերը դանդաղել է և համաթիվը, կանխատեսված 1 թվից, բավական հեռու է: Իսկ ինստիտուտները ձևավորված են 88%-ով:

Ինստիտուտներ	կշիռը	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Սեփականության իրավունք	0.076	0,37	0,41	0,51	0,55	0,57	0,70	0,75	0,83	0,84	0,87	0,93	0,96
Սեփականության ձևերի փոփոխություն	0.068	0,10	0,22	0,33	0,33	0,33	0,36	0,36	0,36	0,36	0,43	0,43	0,43
Ազատ գնագոյացում	0.038	0,66	0,66	0,66	0,66	0,66	0,66	0,66	0,71	0,71	0,71	0,73	0,73
Ազատ առևտուր	0.064	0,33	0,33	0,66	0,66	0,78	1	1	1	1	1	1	1
Ազատ մրցակցություն	…	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ֆիրմա	0.072	0	0	0,33	0,33	0,33	0,39	0,39	0,39	0,45	0,45	0,45	0,48
Բանկային	0.070	0	0	0,33	0,33	0,33	0,43	0,43	0,52	0,52	0,52	0,61	0,61
Ֆինանսական ոչ բանկային	0.035	0	0	0	0	0,33	0,33	0,33	0,36	0,36	0,48	0,48	0,48
Ենթակառուց-վածքների զարգացում	…	0	0	0,31	0,36	0,45	0,56	0,73	0,82	1	1	1	1
Մակրոտնտեսական կայունացում	0.048	0	0,31	0,56	0,66	0,82	0,82	1	1	1	1	1	1
Ավանդական	0.350	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ինստիտուցիոնալ զարգացման համաթիվը	1	0,4	0,43	0,45	0,46	0,47	0,54	0,6	0,62	0,67	0,72	0,81	0,85

Աղյուսակ 1. Ինստիտուցիոնալ համակարգի զարգացումը ՀՀ-ում, 2006-2017թթ. [2]

Այս տվյալների հիման վրա հաշվարկված է նաև ինստիտուցիոնալ զարգացման համաթվի արժեքների և ՀՆԱ-ի հավելաճի տեմպերի միջև կապը, որն էլ ներկայացված է գծապատկեր 2-ում:

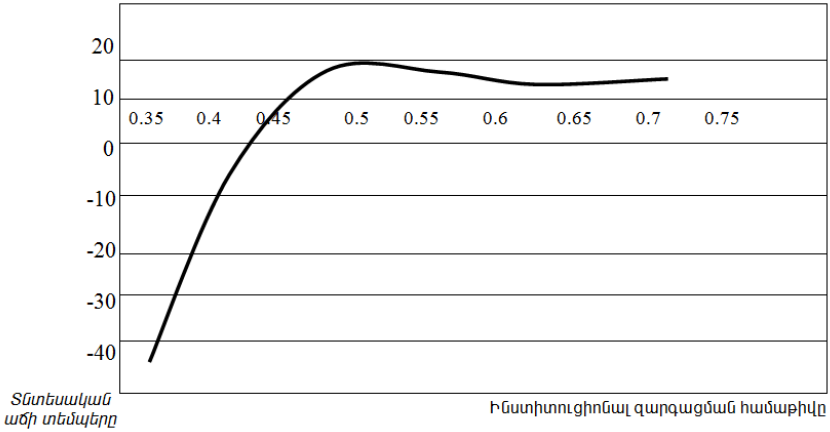

Գծապատկեր 2. Ինստիտուցիոնալ զարգացումը և տնտեսական աճը ՀՀ-ում

$$y= -46864x^4+14869x^3+10479x^2+42134x-6293.6$$
$$R^2=0.9508,$$
$$\sigma^2=4.36,$$
լագը մեկ տարի:

Ինչպես բոլոր էմպիրիկ վերլուծությունները, այս մեկը նույնպես հիմված է «այլ հավասար պայմաններում» ենթադրության վրա: Վերլուծության արդյունքում սերտ ուղիղ համեմատական կապ է արձանագրվել երկու փոփոխականների միջև: Միաժամանակ ակնհայտ է ինստիտուցիոնալ համակարգի զարգացման որոշակի մակարդակից հետո տնտեսական աճի կայունացման միտումը: Տնտեսական աճի լուրջ խթան կարող է հանդիսանալ սեփականության ձևերի փոփոխության, ազատ մրցակցության, ֆիրմային, ենթակառուցվածքների զարգացումը և այլն: Ինչևէ, Հայաստանը դեռևս ավելի մեծ հաջողությունների է հասել ֆորմալ ինստիտուտների ձևավորման գործում. դրանց զարգացումը մեկ քայլ առաջ է տնտեսական ինստիտուտներից, որոնց կայացումը արդյունավետ իրավական հիմք է պահանջում:

Հայաստանի տնտեսության ինստիտուցիոնալ կառուցվածքի յուրաքանչյուր հարթությունը բնութագրելու համար անհրաժեշտ է կատարել մանրամասն քննական վերլուծություն: Առաջարկված մոդելի նույնիսկ հպանցիկ դիտարկումը վկայում է, որ մեր երկրի ինստիտուցիոնալ դաշտը դեռ կայացման երկար ճանապարհ ունի անցնելու: Այնուամենայնիվ, երևույթների պատճառհետևանքային կապերի դիտարկումները վկայում են, որ ինստիտուցիոնալ դաշտի կայացման անկյունաքարերը երկուսն են. սեփականության իրավունքի պաշտպանության ինստիտուցիոնալացումը և հասարակության դերի ուժեղացումը:

Տնտեսվարման սկզբունքորեն նոր հարաբերությունների արմատավորման ճանապարհ ընտրած Հայաստանի պարագայում հասկանալի պատճառներով այսօր դժվար է պահանջել սեփականության իրավունքի՝ որպես հիմնարար ինստիտուտի ընկալման ապահովումը: Տնտեսական զարգացման արդի փուլում առաջնային նշանակություն ունեն Հայաստանի ներդրումային վարկանիշի բարձրացման և ազատ տնտեսվարման համար բնականոն պայմանների ապահովման խնդիրները, պետական քաղաքականության կարևորագույն ոլորտների ցանկում հատկապես առանձնանում է երկրում սեփականության իրավունքի լիիրավ իրացման և պաշտպանության հիմնահարցը: Այստեղ պետության դերը կանխորոշիչ է: Հայաստանը բավականաչափ ձեռք բերումներ արդեն իսկ ունի օրենսդրական դաշտի կայացման առումով: Մինչդեռ նույնը չի կարելի ասել իրավակիրառական պրակտիկայի և սեփականության անձեռնմխելիության գաղափարի ինստիտուցիոնալացման տեսանկյունից:

Տնտեսական վերափոխումներին զուգընթաց իրականում չեն օգտագործվել կամ քիչ են օգտագործվել ներազդեցության այն մեխանիզմները (համապատասխան ուսուցողական ծրագրերի կազմակերպում, հասարակական կարծիքի ձևավորում՝ զանգվածային լրատվության միջոցներով, պարբերական հրապարակային ելույթներ, հոդվածներ, պետական քարոզչական մեքենայի այլ լծակներ), որոնք կնպաստեն ժողովրդավարական արժեքների և ազատական տնտեսության ամրապնդման նկատմամբ հասարակական պահանջ ներկայացնող կազմակերպված հասարակության կայացմանը: Տնտեսական քաղաքականության մշակման և իրականացման գործընթացներում որպես քաղաքականության օբյեկտ մեծամասամբ դիտարկվում է տնտեսվարող սուբյեկտը, կամ առավել

աբստրահման հարթությունում՝ իրավաբանական անձինք: Նախագծվող վերափոխումների ծրագրերը առաջին հերթին ներառում և նախատեսում են հենց ձեռնարկությունների վարքագիծն ու խնդիրները այս կամ այն փոփոխության համատեքստում: Մինչդեռ ցանկացած ձեռնարկություն, նախ և առաջ, մարդկանց խումբ է՝ ղեկավարից մինչև սովորական աշխատակիցը: Եվ բնական է, որ վերջիններս առաջնորդվում են ոչ միայն տնտեսական հետաքրքրություններով և գործող օրենքներով, այլ նաև անձնական կամ խմբային աշխարհայացքով, երևույթների սեփական ընկալմամբ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2008թ. հունվար-դեկտեմբերին, Երևան, 2009:
2. EBRD Tranistion Report. 2017.
3. Kornai J., The Role of the State in a Post-Socialist Economy. – Distinguished Lectures Series, 2001, No 6. Leon Kozminski Academy of Entrepreneurship and Management, Warsaw.

Эволюция институциональной системы и экономического роста в Армении

Галоян Эдвин
Историко-географический факультет,
«Общественное управление»,
руководитель магистерской диссертации –
к.э.н., доцент Т. Бадоян

Резюме

Ключевые слова: *институциоанальная, государство, рынок, экономика, капитал*

В статье представлены темпы развития институциональной системы РА по сравнению с другими государствами. Приведено сравнение предполагаемого экономического роста с полученными результатами.

The Evolution of Institutional System and Economic Growth in Armenia

Galoyan Edvin
Faculty of History and Geography,
Public Management,
Academic Supervisor: T. Badoyan,
Ph. D in Economics, Associate Professor

Summary

Key words: *institutional, state, market, economy, capital*

It is presented in this article how much the institutional system has developed in RA compared with other countries. Comparison of the expected economic growth with the result.

Պետության դերի առանձնահատկությունները Հայաստանի քաղաքական համակարգում

Գուսենկովա Նաիրա
Պատմաշխարհագրական ֆակուլտետ,
«Հանրային կառավարում»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
պ.գ.թ. Ա. Կոխլիկյան

Հանգուցային բառեր. *պետություն, քաղաքականություն, իշխանություն, պետական ապարատ, կուսակցություն, հանրապետություն*

Քաղաքական համակարգը իշխանության համար պայքարող քաղաքական կազմակերպությունների և նրանց միջև հարաբերությունների ու քաղաքական նորմերի ամբողջությունն է: Քաղաքական համակարգի ամենագլխավոր ինստիտուտը պետությունն է, բացի պետությունից առանձնահատուկ տեղ են գրավում նաև քաղաքական կուսակցությունները:

Պետությունը հասարակական կյանքի կազմակերպման այնպիսի ձև է, որը չի կարող ստեղծվել առանձին մարդկանց անջատ-անջատ ջանքերով: Հասարակությանը միավորում է ընդհանուր, օբյեկտիվ նպատակը՝ մարդկանց միավորելը միասնական իշխանության ներքո, որը համակարգում է հասարակության անդամների տարբեր նպատակները [2, 56]:

Պետության հատուկ տեղը քաղաքական համակարգում պայմանավորված է որոշակի գործոններով՝ այն ամբողջ երկրի մասշտաբով միակ լիիշխան քաղաքական կազմակերպությունն է, այն ի շահ յուրաքանչյուրի սահմանում է հասարակության զարգացման ուղղությունները, պաշտոնական ներկայացուցիչ է երկրի ներսում և միջազգային ասպարեզում [2, 57]:

Պետության տիպը որոշվում է նրանով. թե տվյալ պետությունն ինչպիսի տնտեսական հենք է պաշտպանում, որ տիրապետող սոցիալական խավի շահերին է նա ծառայում [2, 108]:

Խոսելով Հայկական իրականության մասին հարկ է նշել, որ պետական իշխանությունը իսկապես գտնվում է տնտեսապես հզորների ձեռքում, ովքեր թվում է թե որևէ առնչություն չեն կարող ունենալ քաղաքականության հետ:

Պետության ձևի մասին խոսելիս հարկ է անդրադառնալ կառավարման ձևին, պետական կառուցվածքի և վարչակարգի ձևերին:

Ըստ կառավարման ձևի Պետությունները լինում են միապետություն և հանրապետություն [1, 76]:

Հանրապետությունը կառավարման այն ձևն է, երբ իշխանություններն ընտրվում են որոշակի ժամկետով: Գոյություն ունեն նախագահական և խորհրդարանային հանրապետություններ: Խորհրդարանական հանրապետության դեպքում օրենսդիր մարմինը ձևավորում է գործադիրը և վերահսկում այն, նախագահականի հանրապետությունում և օրենսդիր և գործադիր մարմինները ընտրվում են էլեկտորատի կողմից: Ժամանակակից Հայաստանը 2015թ.-ին տեղի ունեցած սահմանադրական ընտրությունների արդյունքնում դարձավ խորհրդարանական հանրապետություն:

Խոսելով պետական կառուցվածքի ձևի մասին պետք է նշենք որ ՀՀ-ն

ունիտար պետություն է, քանզի ամբողջ տարածքով գործում է միասնական սահմանադրություն և օրենսդրություն:

Ըստ պետական վարչակարգի՝ պետական իշխանության իրականացման ձևի պետությունները լինում են ազատական և ավտորիտար [1, 84]: Ազատական պետական-իրավական վարչակարգը գործում է բոլոր զարգացած քաղաքացիական հասարակարգ և իրավակարգ ունեցող պետություններում, որտեղ քաղաքացին օժտված է իրավունքների լայն շրջանակով, սա ինքնին ժողովրդավարություն է ենթադրում, իսկ ավտորիտարը սրա ճիշտ հակառակն է: ՀՀ դեպքում գործ ունենք դե յուրե՝ ազատական վարչակարգի, իսկ դե ֆակտո ավտորիտար վարչակարգի հետ:

Հայաստանի քաղաքական համակարգը, նույնիսկ անցելով զարգացման երկարատև և բովանդակալից ուղի, բավականին հեռու է ժողովրդավարական երկիր լինելուց:

Քաղաքական համակարգի ամենակարևոր տարրերից են քաղաքական կուսակցությունները: ՀՀ ներկայիս քաղաքական կուսակցությունները կրում են ձևական բնույթ, չունեն խոսուն գաղափարներ, հստակ ուրվագծված կազմ ու քաղաքական կողմնորոշումներ, արժանահավատ առաջնորդներ ու բարոյականության չափորոշիչներ:

Յուրաքանչյուր երկրի քաղաքական համակարգ կրում է տվյալ երկրի մշակութային, կրոնական և պատմական զարգացման առանձնահատկությունները: Հետևաբար ցանկացած երկրի քաղաքական համակարգ ձևավորվում է տեղի ավանդույթներին համապատասխան:

Հայաստանում նախկինում արդեն իսկ գործել են կառավարման նախագահական և կիսանախագահական ձևերը: Կիսանախագահական կառավարման ժամանակ գործադիր իշխանությունը բաժանվում է երկու մասի՝ պատկանելով հավասարապես նախագահին և խորհրդարանի կողմից առաջադրված վարչապետին(խորհրդարանը տեսականորեն ժողովրդի ներկայացուցիչն է): Կիսանախագահական կառավարման ձևի առանձնահատկություններից է գործադիր իշխանության տարրերի միջև եղած հարաբերությունները՝ կոնֆլիկտային կամ համագործակցող՝ կախված կուսակցական պատկանելությունից: Ինչպես վերը նշվեց նախագահական կառավարման ժամանակ պետության գլուխ կանգնած է լինում նախագահը, ով օժտված է ընդարձակ լիազորություններով և պատասխանատվություն չի կրում խորհրդարանի առջև: Կառավարման հենց այս ձևն է գործում ՀՀ-ում մինչ 2018թ.-ի ապրիլը: Խորհրդարանային իշխանության դեպքում իշխանությունը պատկանում է խորհրդարանի կողմից առաջադրված վարչապետին, իսկ նախագահը կրում է զուտ խորհրդանշական, ներկայացուցչական բնույթ: Խորհրդարանն էլ իր հերթին ձևավորվում է համաժողովրդական ընտրությունների հիման վրա:

Պետությունը կազմված է մի շարք պետական մարմիններից, հիմնարկներից ու պաշտոնյաներից, որոնք իրականացնում են պետության գործառույթները: Սրանք միասին կազմում են պետական ապարատը [1, 89]:

Իշխանությունների տարանջատման սկզբունքը ժողովրդավարական պետության մեջ պետական իշխանության բանական կազմակերպումն է, որի առկայության պարագայում իրականացվում են պետության բարձրագույն մարմինների

փոխադարձ վերահսկողությունը և փոխգործակցությունը՝ հակակշիռների և զսպումների համակարգի միջոցով: Այս սկզբունքի էությունն այն է, որ միասնական պետական իշխանությունը բաժանվում է երեք հարաբերականորեն անկախ ճյուղերի՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական: Սրան էլ համապատասխան ստեղծվում են պետության բարձրագույն մարմինները, որոնք փոխներգործում են հակակշիռների և զսպումների մեխանիզմի հիման վրա՝ միմյանց նկատմամբ իրականացնելով մշտապես գործող հսկողություն: Իշխանության յուրաքանչյուր ճյուղ, բացի ընդհանուր շահերից, ունի նաև իր՝ որպես որոշակի համակարգի յուրահատուկ օբյեկտիվ շահերը: Բացի այդ, գոյություն ունեն նաև օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների պաշտոնատար անձանց սուբյեկտիվ, խմբակային և անհատական շահեր, որոնք նույնպես էականորեն ազդում են այդ ճյուղերի գործառնության վրա: Հենց այդ շահերի ազդեցությամբ է հիմնականում բացատրվում օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների միջև հավասարակշռությունն ապահովելու, նրանց միջև հակակշիռների և զսպումների մեխանիզմ կիրառելու անհրաժեշտությունը [3]: Օրենսդիր թևը խորհրդարանն է, գործադիրը՝ կառավարությունը իսկ դատականը՝ դատարանները: Դատավորները անձեռնմխելի են և ենթարկվում են միայն օրենսդրությանն ու սահմանադրությանը:

Իշխանության թևերը ժողովրդավարական պետություններում պետք է գործեն իրարից անկախ և անաչառ կերպով: Սակայն սա չի վերաբերվում ոչ մեր հանրապետությանը և ոչ էլ արևելյան որոշ երկրների ներկայիս իրականությանը: Պետական ապարատին բնորոշ են որոշակի արատներ, այսպես օրինակ նրանք օտարվում են հասարակությունից, սկսում են անտեսել օրենքներն ու հետապնդել սեփական շահերը: Այս բացասական երևույթները շտկելու համար ձեռնարկվում են որոշակի քայլեր, օրինակ որակյալ կադրերի պատրաստումը, պետական մարմինների գործունեության նկատմամբ վերահսկողության կատարելագործումը, խախտումների համար պատասխանատվության բարձրացումը և այլն:

Ուսումնասիրելով ՀՀ պետական ապարատը և դրանց միջև փոխգործակցությունը առաջնահերթ աչքի է զարնում այն խնդիրը, որ այստեղ գործող իշխանության թևերի միջև առհասարակ տարանջատում չկա: Եթե խոսում ենք իշխանության գործադիր թևի մասին նկատի ենք ունենում կառավարությանը: Օրենսդիր ճյուղը ևս անքակտելիորեն ենթարկվում է նախագահին: Դիտարկելով «անձեռնմխելի» դատական ճյուղը ևս գալիս ենք այն եզրակացությանը, որ այն նույնպես ենթարկվում է նախագահին: Սրա մասին խոսել է նաև ԵԱՀԿ/ԺՀՄԻԳ-ղեկավար, դեսպան Յանեշ Լենարչիչը: Նրա խոսքով՝ Հայաստանում հստակ տարանջատված չեն իշխանության տարբեր ճյուղերը, ինչի հետևանքով դատական իշխանությունը լիարժեք անկախ չէ: «Դատական իշխանության անկախության հասնելն անհրաժեշտություն է, որովհետև դրան այլընտրանք չկա», նկատել է դեսպանը [6]:

Իշխանության ճյուղերի տարանջատումը ապահովում է յուրաքանչյուր ճյուղի որակյալ գործելակերպը քանզի յուրաքանչյուր ճյուղ կենտրոնանում է զուտ իր գործի վրա: Այն փաստը, որ բոլոր երեք ճյուղերն էլ վերահսկվում են մեկ

մարմնի կողմից խոսում է երկրում տիրող ամբողջատիրական վարչակարգի մասին: Խնդիրը կայանում է նրանում, որ քաղաքական համակարգի բոլոր տարրերը միավորված են ոչ թե գաղափարների և տեսլականների այլ ընդհամենը կոնկրետ անհատների շուրջ: Իսկ այդ անհատները ոչ թե քաղաքական ուժերն են այլ խոշոր տնտեսվարողները(օլիգարխներ):

ՀՀ երրորդ նախագահը Ազգային ժողովի վեցերորդ գումարման ուղերձի ժամանակ նշել է. «Երբ մենք խոսում էինք առկա հիմնախնդիրների մասին և դրանց մի մասը պայմանավորում կառավարման ձևի առանձնահատկություններով, իշխանությունների տարանջատման և հավասարակշռման սկզբունքի ոչ հետևողական իրացմամբ, համակարգային առումով ոչ կատարյալ լուծումներով, քաղաքական և սահմանադրական մշակույթի ցածր մակարդակով, կուսակցական համակարգի ոչ բավարար կայացվածությամբ, շատերը թերահավատորեն էին վերաբերվում այս հանգամանքին: 2015 թվականի սահմանադրական բարեփոխումներին հաջորդած ժամանակահատվածը և հատկապես 2017 թվականի ապրիլի 2-ի Ազգային ժողովի ընտրությունները և հետընտրական իրավիճակը եկան հաստատելու, որ խնդիրների լուծման ճանապարհը մեր կողմից ճիշտ է ընտրված» [4]:

Այսպիսով, գալիս ենք այն եզրահանգման, որ ՀՀ իշխանության ճյուղերի անտարանջատ լինելու պատճառը պայմանավորված է իշխող սոցիալական խմբի (օլիգարխիա) միավորմամբ, որը հետապնդելով կոնկրետ տնտեսական շահեր ամբողջ քաղաքական համակարգը ծառայեցնում է իր սուբյեկտիվ նպատակների իրականացմանը, խոչընդոտելով իշխանության ճյուղերի ծագումնաբանական առաքելության իրականացումը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ներսեսյանց Վ.Ս., Իրավունքի և պետության տեսություն, Երևան, «Նաիրի», 2001:
2. Խրոպանյուկ Վ.Ն., Պետության և Իրավունքի տեսություն (2-րդ հրատարակություն, լրացումներով, ուղղումներով), «ԳՈԾ» հրատարակչություն, Երևան, 1997:
3. Шохин А.Н., Взаимодействие властей в законодательном процессе, изд. «Наш дом», М., 1997.
4. Նախագահ Սերժ Սարգսյանի ուղերձը վեցերորդ գումարման Ազգային ժողովին, 18.05.2017:
5. https://alvardmanukyan.wordpress.com/2015/06/04/նախագահական-հանրապետություն վ
6. http://civilngo.com/semi-presidentialsystem-ofgovernment/
7. https://hy.wikipedia.org/wiki/Հայաստանի_Հանրապետության_պետական_կառավարման_համակարգ
8. http://www.chi.am/index.cfm?objectID=80F51EE0-8DC0-11E0-9A42005056A30FF7&year=2011&month=03&legacyURL=110311/11031108
9. http://www.court.am/files/news/765_am.pdf

Особенности государственной роли в политической системе Армении

Гусенкова Наира
Историко-географический факультет,
«Общественное управление»,
руководитель магистерской диссертации –
к. ист. н. А. Кохликян

Резюме

Ключевые слова: *государство, политика, власть, государственный аппарат, партия, республика*

Данная статья посвящена одной из актуальных проблем политической системы Армении – неделимости ветвей власти. Обсуждается основная причина этого явления и приведены мнения некоторых политиков по этому вопросу. Можно сделать вывод, что вся политическая система РА служит интересам определенного социального класса, и пока один и тот же социальный класс находится во главе власти, ветви власти не могут действовать независимо друг от друга.

Peculiarities of the State Role in the Political System of Armenia

Gusenkova Naira
Faculty of History and Geography,
Public Management,
Academic Supervisor: A. Kokhlikyan,
Ph. D in History

Summary

Key words: *state, politics, authority (power), state apparatus, party, republic*

One of the most important elements of the political system- the state, its forms, types and state structure are presented in the present article. All this is presented parallelly to the example of RA. This article highlights one of the urgent problems of the political system of Armenia, the indivisibility of the power branches. The main reason of this has been discussed and some politicians' opinions on this subject have been observed. We have come to the conclusion that the whole political system of RA serves the interests of a particular social class and as long as the same social class is in the head of the power, power branches can not operate independently from each other.

Որակի կառավարման հիմնախնդիրների վերլուծությունը արտադրական կազմակերպություններում

Գրիգորյան Հեղինե
Պատմաշխարհագրական ֆակուլտետ,
«Հանրային կառավարում»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
տ.գ.թ., դոցենտ է. Նասիլյան

Հանգուցային բառեր. *Սերտիֆիկացում, ստանդարտիզացումացում, որակ, որակի մշակույթ, որակի կառավարում, որակի կառավարման ռազմավարություն*

Շուկայական մրցակցության արդի պայմաններում արտադրական կազմակերպությունների առջև ակնհայտ խնդիր է դրվել գրավել սպառողների ու հետագայում նաև պահպանել նրանց: Ուստի անհրաժեշտ է թողարկել այնպիսի արտադրանք, որը լիովին կհամապատասխանի սպառողի պահանջներին: Գոյություն ունի այն կարծիքը, որ «ապրանքները վերադառնում են, իսկ գնորդները՝ ոչ» [5]: Տնտեսության զարգացման ներկա փուլում առավել հրատապ է դրված ապրանքի և մատուցվող ծառայության որակն ու դրա մրցունակությունը, որը յուրաքանչյուր արտադրական կազմակերպության մարքեթինգային ռազմավարության մշակման ու արտադրության կազմակերպման հիմնական ելակետն է: Որակը կազմակերպության համար կարող է հանդիսանալ այն զենքը, որի միջոցով նա շուկայում կտարբերվի իր արտադրանքով և սպառողների թվով: Որակը տարբեր մարդկանց ու կազմակերպությունների կողմից տարբեր կերպ է ընկալվում: Արտադրողի տեսակետից «որակ» ասելով հաճախ հասկացվում է արտադրանքի համապատասխանության աստիճանը նախօրոք սահմանված պահանջներին, ինչպիսիք են՝ հուսալիությունը, անվտանգությունը և սպասարկման հարմարավետությունը, այն դեպքում, երբ սպառողին առաջին հերթին հետաքրքրում է դրա օգտագործման պիտանելիությունը [1, 378-379]:

Որպեսզի կազմակերպությունները կարողանան ապահովել իրենց կողմից թողարկվող արտադրանքի բարձր որակը, անհրաժեշտ է, որ արտադրանքը թողարկելիս առաջնորդվեն արդյունավետ որակի կառավարման համակարգով, այսինքն՝ արտադրանքի որակի կառավարումը պետք է իրականացվի համակարգային մոտեցմամբ, երբ ձեռնարկություններում ներդրած լինի արտադրանքի որակի կառավարման համակարգ՝ կազմակերպական կառուցվածք, որում աշխատողների միջև տարանջատվում են տեխնոլոգիական յուրաքանչյուր օղակի կատարման պատասխանատվությունը և արտադրական գործընթացների կատարումը:

Ինչպես նշեցինք, որակի համակարգը կազմակերպական կառուցվածքների, մեթոդների, գործընթացների ու ռեսուրսների համակցությունն է, որն անհրաժեշտ է արտադրանքի ընդհանուր որակը կառավարելու համար: Որակի կառավարման համակարգի գործողությունը տարածվում է արտադրանքի կենսական ցիկլի բոլոր փուլերի վրա և պետք է ապահովի որակի կառավարումն արտադրության բոլոր օղակներում, ներգրավի կոլեկտիվի բոլոր խմբերը, կազմակերպի ռեսուրսների խնայողաբար օգտագործման ու միավոր արտադրանքին ընկնող ծախսերի իջեցման խնդրի կատարումը, բացահայտի թերությունները և վերացնի

դրանց պատճառները [2, 438-439]:

Որակի կառավարման համակարգի գլխավոր նպատակն է գիտատեխնիկական, արտադրական և սոցիալ-տնտեսական հնարավորությունների պլանային օգտագործումը, արտադրանքների բոլոր տեսակների որակի բարելավման մշտական բարձր տեմպերի ապահովումը: Արտադրանքի որակի կառավարման ցանկացած համակարգի արդյունավետ գործունեությունը ապահովելու համար անհրաժեշտ է նախապես լուծել մի շարք խնդիրներ,որոնցից առավել կարևորներն են՝ արտադրանքի որակի ձևավորման վրա ազդող գործոնների ու պայմանների վերհանումը, արդյունավետ կառավարման եղանակների լայն կիրառումը, կառավարման գործառույթների հստակ սահմանազատումն ու բաշխումը [4. 48-51]: Նշված խնդիրների լուծման համար անհրաժեշտ է պահպանել որակի կառավարման հետևյալ սկզբունքները՝ նպատակաուղղվածությունը, պլանավորումը, համակարգումը, մշտական կատարելագործումը, օպտիմալացումը և այլն [1. 378-379]: Նշված սկզբունքները հիմք են հանդիսանում որակի ընդհանուր կառավարման համար: Սակայն հաճախ այս սկզբունքների խախտման պատճառով ստեղծվում են մի շարք խոչընդոտներ.

- Միայն հիմնական ուղղության կառավարում,
- Գործունեության գնահատում քանակական ցուցանիշների համակարգի հիման վրա,
- Կարճաժամկետ օգուտներ ստանալու նկատմամբ կենտրոնացում,
- Ռազմավարության բացակայություն,
- Կադրերի հոսունություն:

Որակի ձևավորման վրա ազդում են մի շարք գործոններ՝ մասնավորապես շուկայական պահանջարկը, աշխատանքային ռեսուրսները, սարքավորումները, հումքը և այլն: Արդի ժամանակաշրջանում, երբ ինչպես միջազգային այնպես էլ ներքին շուկաներում սրվել է մրցակցությունը, շատ կազմակերպությունների համար գործունեության կայունության չափորոշիչ է դարձել նաև կազմակերպչական մշակույթի ստեղծման հնարավորությունը, որի շնորհիվ կարելի է ներգրավել և պահպանել տաղանդավոր մարդկանց, ամբողջ կոլեկտիվը կողմնորոշել դեպի ընդհանուր նպատակները, մոբիլիզացնել աշխատողների նախաձեռնությունը ապահովելով նրանց արդյունավետ համագործակցությունը, փորձի, գիտելիքների և հմտությունների փոխանակումը: Այսօր որակի մշակույթի կառավարման ամենավառ օրինակ է Ճապոնիան, քանի որ ոչ մի երկիր նրա նման ուշադրություն չի դարձրել այդ խնդրին: Ճապոնացիների համար որակի կառավարումը այնպիսի արտադրանքի թողարկումն է, որը լիովին կբավարարի սպառողին [3,184]: Այս տեսանկյունից հետաքրքրության է արժանի «Կայձեն» ճապոնական հայեցակարգը, որը լայն տարածում է ստացել ամբողջ աշխարհում: «Կայձեն» պատկերացումը առաջացել է ճապոնական երկու հիերոգլիֆներից՝ «կայ» փոփոխություն, և «ձեն» լավ, որոնք միասին թարգմանվում են որպես «փոփոխություն դեպի լավը», կամ «անընդհատ կատարելագործում»: Կատարելագործմանն է վերաբերում այն ամենը, ինչը մենք կատարում ենք և այն ընդունել է կոնկրետ ձևեր, մեթոդներ և տեխնոլոգիաներ: Այսպես, եթե ղեկավարությունը զարգացնում է կազմակերպչական մշակույթ երկարաժամկետ կողմնորոշմամբ, ապա կազմակերպությունը ժամանակի ընթացքում դառնում է ավելի արդյունա-

վետ, շահութաբեր, մրցունակ և կայուն: «Կայծեն» հայեցակարգին կողմնորոշված կազմակերպչական մշակույթը պահանջում է անընդհատ կատարելագործում և արտադրական համակարգի կայուն զարգացման ապահովում: Հաշվի առնելով ապրանքի որակի կարևորությունը երկրի սոցիալ-տնտեսական զարգացման գործընթացում և այն պահանջները, որոնք ներկայացվում են ղեկավար մարմինների և օրենքի նորմերի կողմից այս խնդրին՝ յուրաքնաչյուր կազմակերպություն պետք է մշակի որակի կառավարման հայեցակարգ, ձևավորի որակի կառավարման կազմակերպության կառուցվածքային մոդել, անընդհատ վերահսկի, գնահատի որակի կառավարման գործընթացի արդյունավետությունը:

Ներկայացվող աշխատանքում, նպատակ դնելով վերլուծության ենթարկել ՀՀ-ում ձեռնարկությունների որակի կառավարման համապատասխանումը ներկայացվող պահանջներին, մեր կողմից ուսումնասիրվել է Վանաձոր քաղաքի արտադրական կազմակերպություններից մեկը՝ «ԳԻՊԿ» ՓԲԸ: Վերջինիս ընտրությունը հիմնավորված է նրանով, որ այստեղ գործի է դրված որակի կառավարման արդյունավետ գործընթաց, և թողարկվում է որակյալ արտադրանք:

Է.Ղ.Տեր-Ղազարյանի անվան պոլիմերային սոսինձների գիտահետազոտական և նախագծային ինստիտուտը՝ «ԳԻՊԿ»-ը, կազմավորվել է 1967 թ.: 1996 թ.-ից վերակազմավորվել է որպես «ԳԻՊԿ» ՓԲԸ: Այս կազմակերպությունը դեռ խորհրդային ժամանակաշրջանից ունի արտադրանքի որակի կառավարման մեծ փորձ, քանի որ կազմակերպության արտադրանքը արտահանվում էր ոչ միայն Խորհրդային Միության բազմաթիվ առաջատար կազմակերպություններ, այլ նաև մի շարք արտասահմանյան երկրներ: Այս հանգամանքը ներկայացնում է խիստ պահանջներ որակին: Ձեռնարկության կեսդարյա գիտական աշխատանքների արդյունքում ստեղծվել է գիտական մշակումների հարուստ պահեստարան և պոլիմերային սոսինձների արտադրական բազա: Հիմնականում կազմակերպությունը արտադրում է արդի ժամանակների գիտության և տեխնիկայի պահանջներին համապատասխան արտադրանք, որոնցից առավելլայն սպառում են ստացել կոնստրուկցիոն սոսինձներ ամրության և պնդեցման համար, հալույթ սոսինձներ, պլաստիզոլային սոսինձ-հերմետիկներ, էլեկտրա-ջերմահաղորդիչ սոսինձներ, մթնոլորտակայուն և հրապաշտպան ներկեր, ջերմակայուն լաքեր:

Նշված սոսինձները և պատվածքները լայն կիրառում են ստացել արդյունաբերության բազմաթիվ ճյուղերում՝ շինարարությունում, հանքարդյունաբերությունում, էներգետիկայում, սննդի և թեթև արդյունաբերությունում և այլն: Հաշվի առնելով արտադրանքի կիրառումը տնտեսության խիստ կարևոր և ռազմավարական ճյուղերում՝ կառավարության կողմից լուրջ պահանջներ են ներկայացվել նշված արտադրանքների բնութագրական չափորոշիչներին: Ուստի «ԳԻՊԿ» ՓԲԸ-ի արտադրանքի որակը պետք է համապատասխանի միջպետական և միջազգային ստանդարտներին: «ԳԻՊԿ»-ում ստանդարտներին ներկայացվում են հետևյալ պահանջները՝ աշխատանքի անվտանգության (ԳՕՍՏ 12.1.005), աշխատանքի անվտանգության ստանդարտների համակարգ.վնասակար նյութերի դասակարգում և անվտանգության ընդհանուր պահանջներ (ԳՕՍՏ 12.1.007), հարաբերական մածուցիկության որոշման մեթոդներ (ԳՕՍՏ 8420) և այլն: «ԳԻՊԿ» ՓԲԸ սկսած իր հիմնադրման օրից (ներառյալ խորհրդային ժամանակները) մշակել է հարյուրից ավելի պոլիմերային սոսինձներ և այլ տեսակի ապ-

ռանքների մակնիշներ, ընդորում այս բոլոր ապրանքները, համաձայն գործող օրենքի, անցել են ստանդարտացման բոլոր պահանջներին համապատասխան գործընթացները: Վերջին ժամանակաշրջանում կազմակերպության արտադրանքը հիմնականում արտահանվում է միայն Ռուսաստանի Դաշնություն և կիրառվում է ՀՀ ներքին շուկայում: Դեպի Ռուսաստան արտահանվող ապրանքներին ներկայացվում է «ТУ» «Техническе условия» ստանդարտը: Այսօրվա դրությամբ ՌԴ արտահանում են «ТУ» ստանդարտավորում ունեցող 5 մակնիշի պոլիմերային սոսինձներ: 1999-2008թթ ժամանակահատվածում կազմակերպությունում մոտ 10 ապրանքանիշ ստանդարտիզացման էր ենթարկվել հայկական ստանդարտով (ՀՍՏ): Սակայն 2016 թ.-ից թույլատրվում են նաև ներքին շուկայում վաճառքի ենթարկել ապրանքներ ձեռնարկության ստանդարտով (ՁՍՏ): Համաձայն ՁՍՏ-ի՝ ներքին շուկայում վաճառքի է դրված մոտ 55 ապրանքի տեսակ: Վիճակագրական տվյալները ցույց են տալիս, որ տվյալ կազմակերպությունում արտադրվող յուրաքանչյուր ապրանք ստանդարտիզացվում է համաձայն գործող օրենքի, ապրանքների նմուշները փորձաքննության են ուղղարկվում ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարությանը կից ստանդարտիզացման բաժին և անցնում են ստանդարտիզացման բոլոր փուլերը: Ցավոք, կազմակերպության ապրանքները արտահանվում են միայն ՌԴ, ուստի կազմակերպությունում բացակայում են ստանդարտիզացման այլ ձևեր (Եվրոպական (ECC), միջազգային (ISO) և այլն): Այս խնդրի լուծման համար, հաշվի առնելով ապրանքի բարձր որակը, կարծում ենք,որ ան հրաժեշտ է ուժեղացնել գովազդային գործունեությունը արտասահմանյան երկրների համար և մշակել ապրանքը այլ երկրներ դուրս բերելու ռազմավարություն:

«ԳԻՊԿ» ՓԲԸ-ի կողմից արտադրվող սոսինձները, լաքաներկանյութերը, բազմաբնույթ պատվածքները մինչ սպառողին հասնելը անցնում են վերահսկողության 3 փուլ: Առաջին փուլում կատարվում է հումքի որակն ապահովող նորմատիվ չափորոշիչների ստուգում: Երկրորդ փուլում համապատասխան տեխնիկական վերահսկող կառույցի կողմից ստուգվում է արտադրանքի որակի համապատասխանությունը տեխնիկական փաստաթղթերում նշված չափորոշիչներին: Չափող գործիքները և սարքավորումները գտնվում են մշտական վերահսկողության տակ, որպեսզի ապահովվի «Չափորոշիչների միասնականության ապահովման մասին» օրենքի սահմանակարգը:Երրորդ փուլում ստուգվում է որակի համապատասխանությունը ուղեկցող տեխնիկակական փաստաթղթերին և տրվում է որակի հավաստագիր: Բացի որակը բնութագրող տեխնիկական փաստաթղթերից, որակի հավաստագրից, ապրանքի ուղեկցող փաստաթուղթ է նաև կիրառման տեխնոլոգիական հրահանգը, որի մեջ նշված է տեղեկատվության նշանակման, նախապատրաստական աշխատանքների կիրառման և անվտանգության ցուցումները: «ԳԻՊԿ» ՓԲԸ-ում արտադրվող ողջ տեսականին վերահսկվում է ըստ տվյալ արտադրանքը բնութագրող տեխնիկական կանոնակարգով սահմանված պահանջներին՝ ենթարկվելով «Չափումների միասնականության ապահովման մասին» օրենքի սահմանած կարգին, որն էլ հնարավորություն է տալիս «ԳԻՊԿ» ՓԲԸ-ում աշխատելու առանց խոտանի:

Այսպիսով, ամփոփելով «ԳԻՊԿ» ՓԲԸ-ի արտադրանքի որակի կառավարման վերաբերյալ վերլուծության արդյունքները, եկել ենք այն եզրակացության, որ

տվյալ կազմակերպության որակի կառավարման համակարգը գտնվում է բավականին բարձր մակարդակում: Քանի որ որակը յուրաքանչյուր ապրանքի մրցունակության երաշխիքն է, ապա կարելի է փաստել, որ «ԳԻՊԿ» ՓԲԸ-ը արտադրանքը մրցունակ է: Սակայն, դիտարկելով նշված կազմակերպության որակի կառավարման համակարգի համապատասխանությունը ներկայացվող պահանջներին, նաև մի շարք արտադրական կազմակերպություններում անցկացնելով հարցում, եկել ենք հետևյալ եզրակացությունների՝

- Համաձայն գործող օրենքի, բոլոր արտադրական կազմակերպություններում վաճառահանվող ապրանքները պարտադիր ենթարկվում են ստանդարտիզացման:
- Ոչ բոլոր կազմակերպություններն ունեն որակի կառավարման համապատասխան կառույց (բաժին). հաճախ որակի կառավաման համակարգում ամբողջ գործընթացը իրականացվում է ղեկավարության կողմից նշանակված անձի կողմից:
- Գրեթե բոլոր արտադրական կազմակերպություններում բացակայում են կառավարման երկարաժամկետ ռազմավարություններ:
- «Որակի մշակույթ» համակարգին կազմակերպությունների մեծ մասը նույնիսկ ծանոթ չէ:
- Լուրջ խոչընդոտներ կան որակի կառավարման մասնագետների պատրաստման գործընթացում:

Նշված եզրակացությունների հիման վրա ներկայացնում ենք հետևյալ առաջարկները.

- Երկրի տնտեսության կառավարման տարբեր մակարդակներում (նախարարություններ, տարածքային կառավարման մարմիններին և այլն), մշակել կազմակերպություններիհամար որակի մշակույթի մոդելի ձևավորման կանոնակարգ և հրահանգել դրա պարտադիր կատարումը:
- Ուսումնասիրել որակի կառավարման դրական փորձ ունեցող կազմակերպությունների ձեռքբերումները և դրանց հիման վրա կազմակերպել փորձի փոխանակման միջոցառումներ:
- Տնտեսագիտական մասնագիտացում ունեցող կրթական հաստատություններում և կառավարման այլ օղակներում նախատեսել որակի կառավարման մասնագետների պատրաստում և վերապատրաստում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Սուվարյան Յու., Մենեջմենթ, Երևան, «Տնտեսագետ», 2002:
2. Խաչատրյան Գ., Ձեռնարկության էկոնոմիկա և կառավարում, Երևան, 2009:
3. Бугель Дж., Управление производством, М., Мир, 1973.
4. Ребрин Ю.И., Управление качеством, Учебное пособие, Таганрог, 2004.
5. www.mersoft.am

Анализ проблем управления качеством на производственных предприятиях

Григорян Эгине
Историко-географический факультет,
«Общественное управление»,
руководитель магистерской диссертации –
к.э.н., доцент Э. Насилян

Резюме

***Ключевые слова**: Сертификация, стандартизация, качество, культура качества, управление качеством, стратегия управления качеством*

В современных условиях рыночной конкуренции для производственных предприятий становится важной и актуальной задачей привлечение потребителей, в связи с чем повышается роль и значимость качества продукции. В статье рассмотрены сущность качества, структура системы качества, цели, принципы, факторы, влияющие на процесс формирования и управления качеством. Отдельно рассмотрен один из важных элементов управления качеством – культура качества. В статье представлен также практический анализ управления качеством продукции на конкретном предприятии и результаты опроса, проведенного на некоторых производственных предприятиях, и на основе данных анализа предложены соответствующие рекомендации.

Analysis of Problems of Quality Management in Manufacturing Enterprises

Grigoryan Heghine
Faculty of History and Geography,
Public Management,
Academic Supervisor: E. Nasilyan,
Ph. D in Economics, Associate Professor

Summary

***Key words:** Certification, standardization, quality, quality culture, quality management, quality management strategy*

The given article touches upon some observations on the problems of quality management in manufacturing enterprises.

In modern conditions of market competition, the attraction of the consumer becomes an important and urgent task for production enterprises. In this respect the role and significance of product quality is gradually increasing. The article deals with the essence of quality, the structure of the quality system, goals, principles, factors influencing the process of formation and quality management. One of the important elements of quality management is the quality culture. The article also presents a practical analysis of product quality management a particular sphere and the results of a survey conducted at some manufacturing enterprises and based on the analysis data, appropriate recommendations are also proposed.

ՀՀ Լոռու մարզի սոցիալ-տնտեսական վիճակը բնութագրող մակրոտնտեսական ցուցանիշների վերլուծություն

Հակոբջանյան Լաուրա
Պատմաշխարհագրական ֆակուլտետ,
«Հանրային կառավարում»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
տ.գ.թ. Հ. Պապոյան

Հանգուցային բառեր. *արդյունաբերություն, գյուղատնտեսություն, ծառայություններ, ՍԳԻ, մանրածախ առևտուր, արտահանում, ներմուծում, ներդրումներ*

Լինելով տարածքի մեծությամբ երրորդը հանրապետությունում՝ Լոռու մարզը բնութագրվում է ոչ միայն նրա տարածքի մեծության և բնակչության թվաքանակի մեջ գրանցած զգալի տեսակարար կշռով, այլև տնտեսության մեջ ունեցած իր ուրույն դերով և բաժնով:

Մարզի տնտեսության առաջատար ճյուղերն են հանդիսանում գյուղատնտեսությունն ու արդյունաբերությունը: Արդյունաբերությունը կենտրոնացված է Թումանյանի տարածաշրջանում: Արդյունաբերության հիմնական ուղղությունները հանքագործական, մշակող (մասնավորապես՝ մետաղագործական ու սննդի) և թեթև արդյունաբերություններն են (Վանաձորում՝ թեթև արդյունաբերությունը և մեքենաշինությունը, Ստեփանավանում, Տաշիրում և Սպիտակում՝ սննդի արդյունաբերությունը): 2017թ. մարզի արդյունաբերական ձեռնարկությունների կողմից թողարկված արտադրանքի ծավալը ընթացիկ գներով կազմել է՝ 146408,6 մլն դրամ՝ նախորդ տարվա 131000,8 մլն. դրամի դիմաց (տե՛ս գծապատկեր 1):

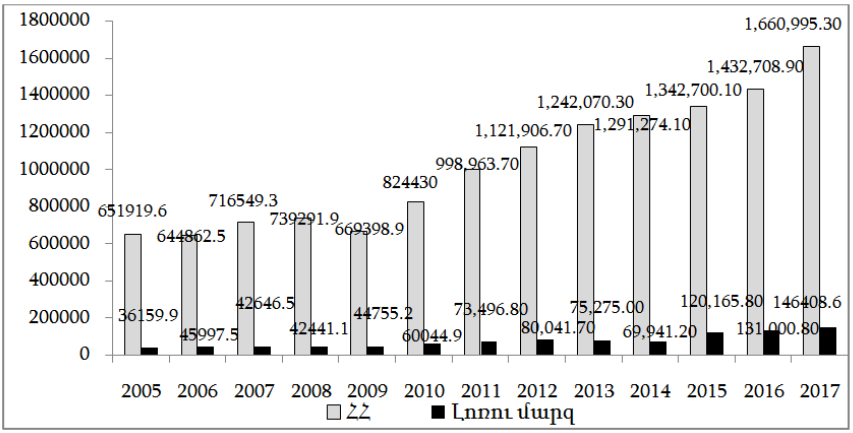

Գծապատկեր1. Արդյունաբերական արտադրանքի ծավալը, մլն. դրամ [3]

Համադրելի գներով 2017թ. թողարկվել է 129184,6 մլն. դրամի արտադրանք՝ նախորդ տարվա 98,6%-ը: Համադրելի գներով նվազումը կազմել է 1816,2 մլն. դրամ, ինչը պայմանավորված է պղնձի և մոլիբդենի խտանյութերի արտադրությամբ զբաղվող «էյ-Սի-Փի» ՓԲԸ-ում (93,5%), «Թեղուտ» ՓԲԸ-ում (95,4%), ինչպես նաև էլեկտրաէներգիայի արտադրությունում (83,2%) արտա-

դրանքի ծավալների նվազմամբ [1, 13]:

Լոռու մարզի արդյունաբերական արտադրանքի տեսակարար կշիռը հանրապետական ծավալում 2017թ.-ին կազմել է 8,8 % (4-րդ ցուցանիշը), 2016թ.՝ 9,1% (տե՛ս գծապատկեր 2):

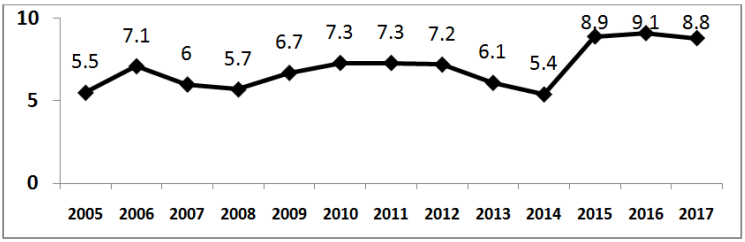

Գծապատկեր 2. << Լոռու մարզի արդյունաբերական արտադրանքի տեսակարար կշիռը << արտադրանքի ծավալում,% [3]

Մարզի արդյունաբերության ընդհանուր ծավալում 2017թ. հանքարդյունաբերության տեսակարար կշիռը կազմել է 52,6%, մշակող արդյունաբերությանը՝ 39,7% էլեկտրական էներգիայի արտադրությանը՝ 6,9%, ջրամատակարարմանը և այլ ճյուղերինը՝ 0,8%:

Մարզի արդյունաբերական արտադրանքի 79,8%-ը բաժին է ընկնում 6 խոշոր արդյունաբերական ձեռնարկություններին, 20,2%-ը փոքր և միջին ձեռնարկություններին: Այսինքն, մարզում դեռևս շարունակում է խնդրահարույց մնալ փոքր և միջին ձեռներեցության զարգացումը՝ որպես նոր աշխատատեղերի ստեղծման և դրա միջոցով աղքատության նվազեցման լծակ:

Չնայած համաշխարհային ֆինանսական ճգնաժամի ազդեցությանը՝ ոլորտն իր ցուցանիշներով եղել է ամենակայունը և զարգացման միտումներ ցուցաբերողը (տե՛ս գծապատկեր 3): Որպես արդյունք՝ աճել է նրա տեսակարար կշիռը մարզի պայմանական ՀՆԱ-ի կառուցվածքում:

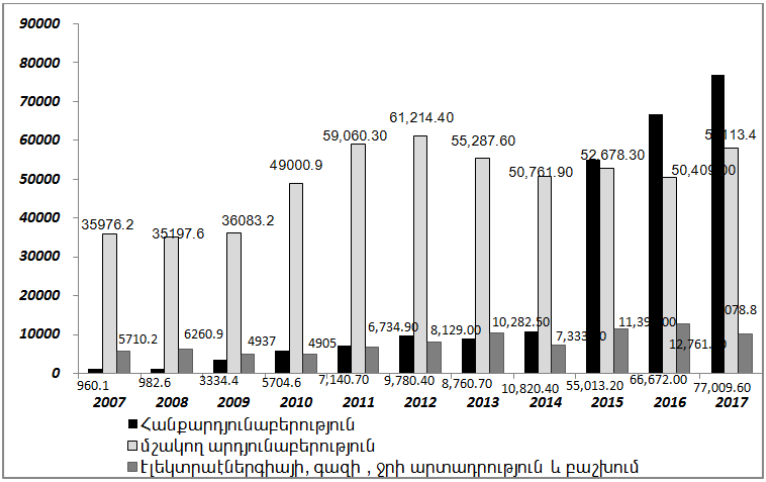

Գծապատկեր 3. Արդյունաբերական արտադրանքի ծավալը Լոռու մարզում՝ ըստ արտադրության բաժինների, մլն. դրամ [3]

Ինչպես փաստում են գծապատկեր 4-ի տվյալները, Լոռու մարզում գյուղատնտեսության ճյուղի համախառն արտադրանքը ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի հետևանքով 2009թ.-ին գրանցված 41.7% անկումից հետո կայուն աճ է գրանցել:

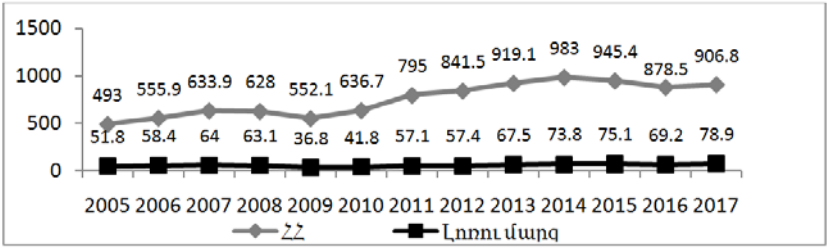

Գծապատկեր 4. Գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքը, մլրդ. դրամ [3]

Հետճգնաժամային ժամանակահատվածում ճյուղի արագ վերականգնմանը զգալիորեն նպաստել է գյուղատնտեսության ոլորտը տնտեսության գերակա ճյուղ սահմանելն ու գյուղատնտեսության զարգացման նպատակով պետական աջակցության քաղաքականության կիրառումը:

2017թ. Լոռու մարզում գյուղատնտեսության ճյուղի համախառն արտադրանքն ընթացիկ գներով կազմել է 78,9 մլրդ. դրամ՝ նախորդ տարվա նկատմամբ գրանցելով 14% աճ:

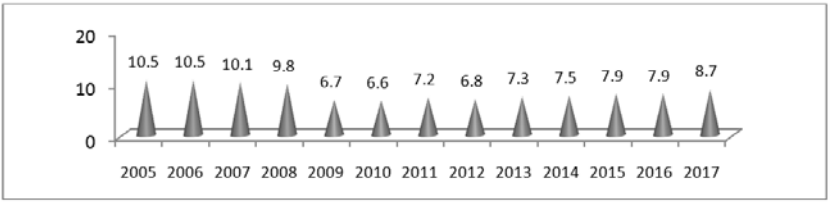

Գծապատկեր 5. ՀՀ Լոռու մարզի գյուղատնտեսական արտադրանքի տեսակարար կշիռը ՀՀ արտադրանքի ծավալում, % [3]

Հանրապետության գյուղատնտեսական արտադրանքի թողարկման մեջ մարզի ներդրումն ավելի մեծ է եղել նախաճգնաժամային հատվածում՝ կազմելով միջինը 10,2%: 2009-2017թթ. մարզի միջին տեսակարար կշիռը կազմել է 7,4%: 2017թ. այն կազմել է 8,7% (6-րդ ցուցանիշը) (տե՛ս գծապատկեր 5):

2017թ. արդյունքներով մարզի մանրածախ առևտրի 707 օբյեկտներ ապահովել են 37635,6 մլն. դրամի ապրանքաշրջանառություն, 2016թ. համապատասխանաբար 1010 օբյեկտի և 39756,6 մլն. դրամի ապրանքաշրջանառության դիմաց կամ առևտրի ծավալը նվազել է և կազմել նախորդ տարվա միայն 94,7%-ը, այնինչ հանրապետական ցուցանիշը նախորդ տարվա համեմատ գրանցել է 7,4% աճ (տե՛ս գծապատկեր 6):

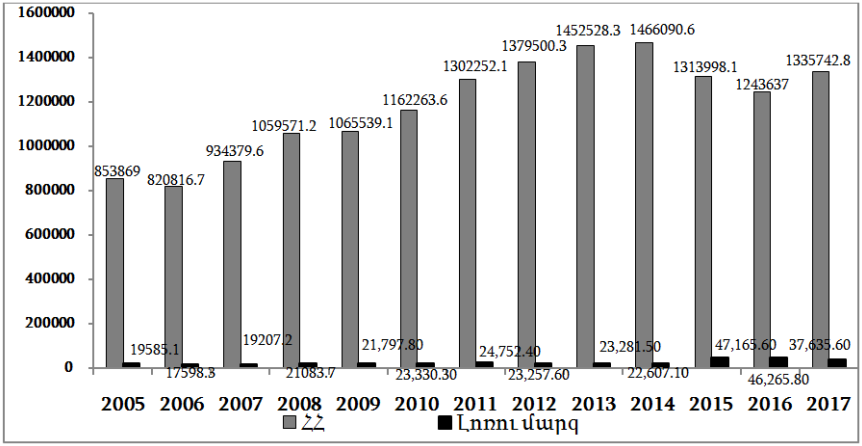

Գծապատկեր 6. Մանրածախ առևտրի շրջանառությունը, մլն. դրամ [3]

Մարզի կտրվածքով մեկ շնչին բաժին ընկնող մանրածախ առևտրի ծավալը 2017թ. կազմել է 172,8 հազ. դրամ միջին հանրապետական 449,3 հազ. դրամի համեմատ՝ վերջինիս զիջելով 2,6 անգամ և 2016թ. 178,1 հազ. դրամի դիմաց:

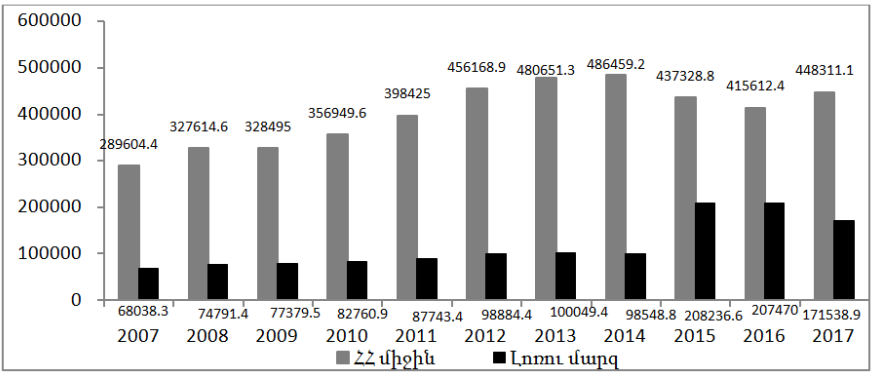

Գծապատկեր 7. Միջին հաշվով մեկ բնակչին ընկնող առևտրի շրջանառությունը, դրամ [3]

Ծառայությունների ծավալը մարզում 2017թ. կազմել է 18214,7 մլն. դրամ, 2016թ.-ի համեմատությամբ գրանցելով 15,5% աճ, իսկ տեսակարար կշիռը՝ հանրապետական ծառայությունների 1.3%-ը, նախորդ տարվա 1.2%-ի դիմաց:

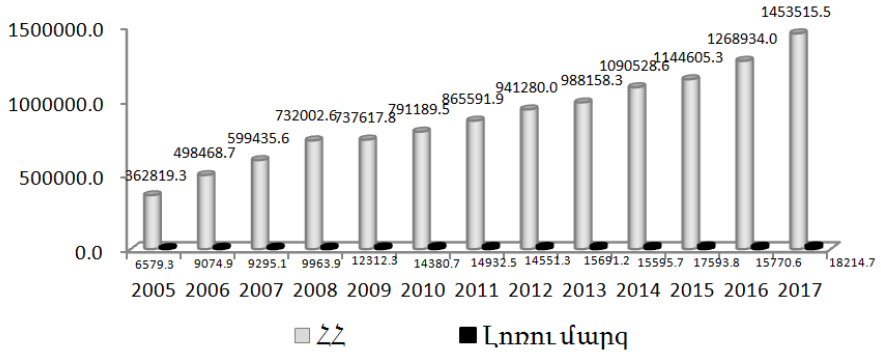

Գծապատկեր 8. Ծառայությունների ծավալը ՀՀ-ում և Լոռու մարզում, մլն. դրամ [3]

2017թ. մեկ շնչին բաժին ընկնող ծառայությունների ծավալը մարզում կազմել է 83,6 հազ.դրամ 2016թ. 70,7 հազ. դրամի դիմաց և միջին հանրապետական ցուցանիշի 17,1%-ը: Ազգային վիճակագրական ծառայության կողմից ներկայացված տվյալներից(տե՛ս գծապատկեր 9) ակնհայտ երևում է, որ մարզի կտրվածքով մեկ շնչին բաժին ընկնող ծառայությունների ծավալը մշտապես զգալիորեն զիջել է հանրապետական միջին ցուցանիշին՝ վերջին 10 տարիներին կազմելով նրա միջինը 17,9%: Պետք է նշել, որ նկատվում են ծառայությունների ծավալների զգալի տարածքային անհամաչափություններ: Մայրաքաղաք Երևանի համանման ցուցանիշն, ի տարբերություն մարզերի, այս նույն ժամանակահատվածում կազմել է 231,3%՝ Լոռու մարզի ցուցանիշին գերազանցելով 13 անգամ: Այս անհամաչափությունները մեծապես պայմանավորված են երեք հիմնական ոլորտներով՝ ֆինանսական ծառայություններ, կապ, տրանսպորտ և պետական կառավարում, որը որոշակի առումով, արդյունք է գրանցման վայրով ծառայությունների տարածքային բաշխման:

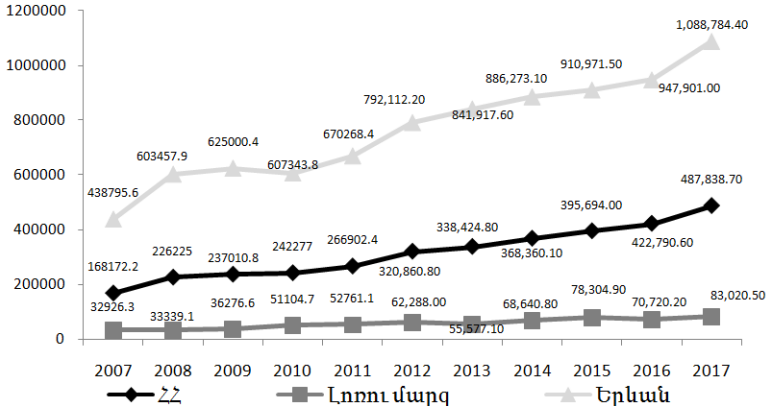

Գծապատկեր 9. Միջին հաշվով մեկ բնակչին բաժին ընկնող ծառայությունների ծավալը, դրամ [3]

Ազգային վիճակագրական ծառայության կողմից ներկայացված տվյալներից պարզ է դառնում, որ 2005-2017թթ. մարզի արտաքին ապրանքաշրջանառության ծավալները մշտապես աճի միտում են դրսևորել (տե՛ս գծապատկեր 10): Առևտրային հաշվեկշռի մնացորդը մշտապես հավելուրդով է եղել՝ կազմելով միջինը 67,07 մլն. ԱՄՆ դոլար:

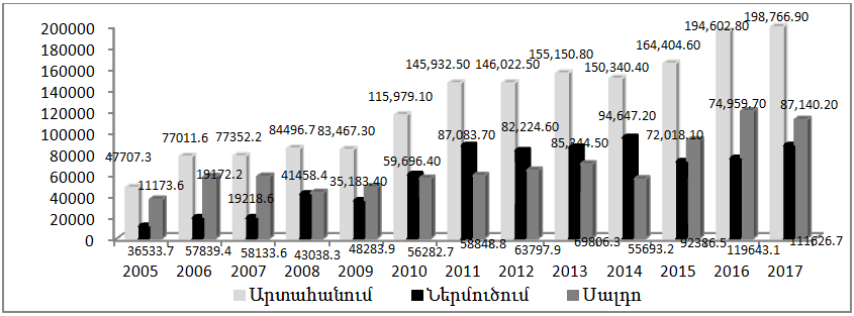

Գծապատկեր 10. Արտահանման և ներմուծման դինամիկան Լոռու մարզում (ըստ բեռնամաքսային հայտարարագրերի, առանց ֆիզիկական անձանց կողմից կազմակերպված առևտրի տվյալների), հազ. դոլար [3]

Մարզի արտահանման ծավալները 2017թ. կազմել են 198,77 մլն. ԱՄՆ դոլար՝ նախորդ տարվա նկատմամբ գրանցելով 2.1% աճ, իսկ ներմուծման ծավալները 87,14 մլն. ԱՄՆ դոլար՝ ևս աճելով 16,2%: 2017թ. Լոռու մարզի արտահանումը կազմել է ՀՀ արտահանման 8,9%-ը՝ 2016թ. համեմատությամբ նվազելով 2%-ով՝ զիջելով միայն Երևանին և Սյունիք մարզին (տե՛ս գծապատկեր 11): Մարզից հիմնականում արտահանվում է կոնվերտորային (սև) պղինձ, պղնձի խտանյութ, գազակտրիչ սարքեր, հագուստ, պանիր, պահածոներ և այլն:

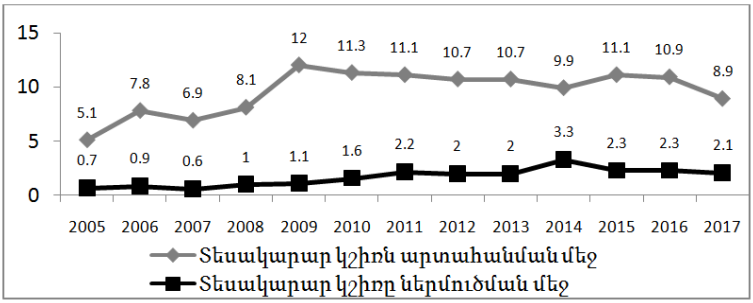

Գծապատկեր 11. Լոռու մարզի տեսակարար կշիռը ՀՀ արտահանման և ներմուծման կազմում, % [3]

Տարածաշրջանային մակարդակով գնաճի ուսումնասիրության դեպքում նկատում ենք, որ մարզում ՍԳԻ-ն գրանցում է հանրապետական ցուցանիշից չնչին չափով տարբերվող արժեք (տե՛ս գծապատկեր 12), քանի որ մեր հանրապետության տարածքի փոքրության, մարզերի կտրվածքով տնտեսական համեմատական անկախության բացակայության պատճառով չեն ձևավորվում ռեգիոնալ գներ:

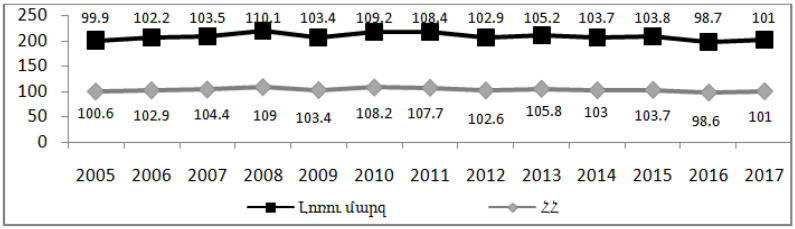

Գծապատկեր 12. Սպառողական գների ինդեքսը ՀՀ-ում և Լոռու մարզում, նախորդ տարվա նկատմամբ, %[3]

2017թ. ևս մարզում գրանցված գնաճը համահունչ է եղել հանրապետական ցուցանիշին:

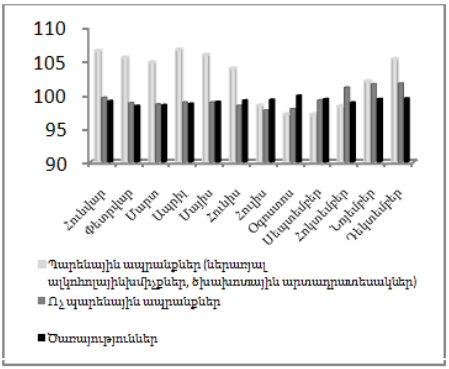

Գծապատկեր 13.
ՍԳԻ-ն Լոռու մարզում 2017թ.
(նախորդ ամսվա համեմատ, %) [3]

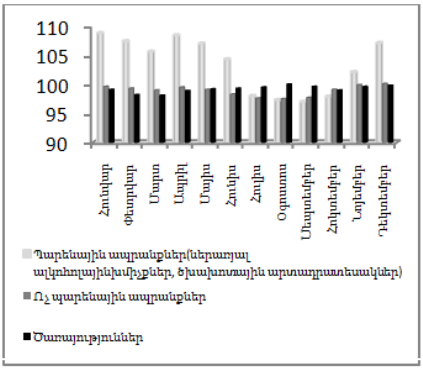

Գծապատկեր 14.
ՍԳԻ-ն ՀՀ-ում 2017թ.
(նախորդ ամսվա համեմատ, %) [3]

ՀՀ Ազգային վիճակագրական ծառայության տվյալների համաձայն

2017թ. զգալի փոփոխություններ են նկատվել նաև ներդրումների ծավալում: Նախորդ տարվա 21126,5 մլն. դրամի համեմատ 2017թ. մարզում ներդրումների ծավալի 64% աճ է գրանվել՝ կազմելով 34645,2 մլն. դրամ:

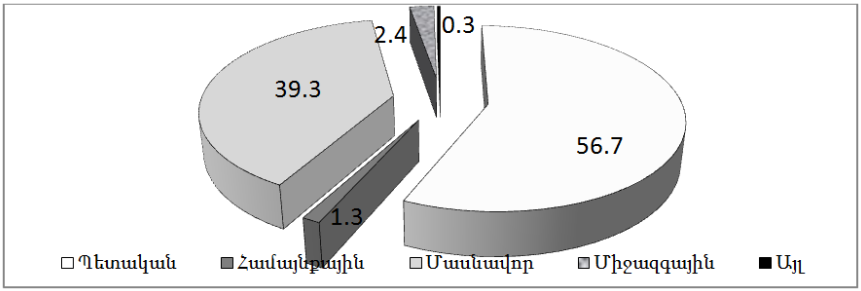

Գծապատկեր 15. 2017թ. Լոռու մարզում իրականացված ներդրումների կառուցվածքն՝ ըստ ֆինանսավորման աղբյուրների, % [1, 11]

2017թ. մարզում կատարված ներդրումների գերակշիռ մասը՝ 56,7%-ը, ֆինանսավորվել է պետական բյուջեի միջոցներից, 2016թ. նկատմամբ գրանցելով 184,2% աճ: Աճ է գրանցվել նաև ֆինանսավորման աղբյուրների մեջ իր տեսակարար կշռով 2-րդ տեղը գրավող մասնավոր ներդրումների ծավալում՝ 19,9%, իսկ ֆինանսավորման մնացած բոլոր աղբյուրները զգալի անկում են ապրել:

Ոլորտային կտրվածքով ներդրումների ուսումնասիրության ժամանակ նկատում ենք, որ 2017թ. ներդրումների բավականին զգալի մասն իրականացվել է ենթակառուցվածքների զարգացման ուղղությամբ՝ 15 654,1 մլն. դրամ, որի գերակշռող մասը՝ 12118,5 մլն. դրամը ներդրվել է ճանապարհաշինության ոլորտում՝ նախորդ տարվա համեմատ աճելով 2,9 անգամ: Նկատելիորեն աճել է նաև գյուղատնտեսության ոլորտում կատարված ներդրումների ծավալը 2016թ. ցուանիշի համեմատ աճելով 13,6 անգամ: Նվազում նկատվել է միայն «Արդյունաբերություն, ՓՄՁ և մասնավոր հատված»-ի ոլորտում իրականացված ներդրումների ծավալում՝ 0,9 անգամ:

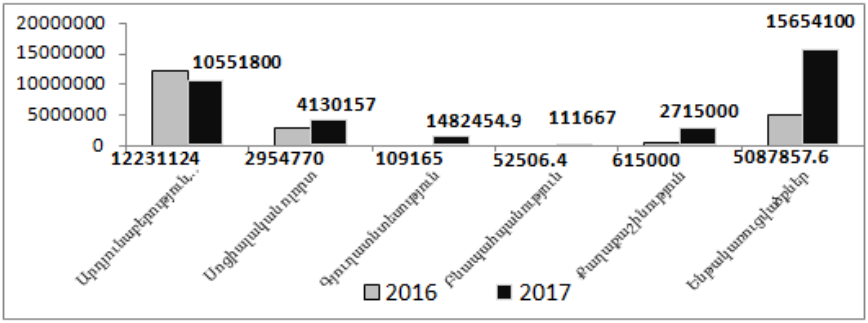

Գծապատկեր 16. Լոռու մարզում կատարված ներդրումների ծավալներն՝ ըստ ոլորտների [1, 11-12]

Մարզում առկա սոցիալ-տնտեսական խնդիրների լուծման համար, ինչպես նաև տարածքային համաչափ զարգացմանը, տարածքային մրցունակության բարձրացմանը, տարածքային տնտեսությունների դիվերսիֆիկացմանը, գյուղական բնակչության բարեկեցության ապահովմանը և կենսամակարդակի բարձրացմանը նպաստելու գործում կարևոր նախապայմաններից է հանդիսանում արդյունավետ տարածքային կառավարման համակարգի առկայությունը: Ներկայումս հայաստանում գործող տարածքային կառավարման համակարգ չի նպաստում տարածքային զարգացման ապահովմանը: Մարզպետները զուրկ են տնտեսական զարգացման ապահովման համար անհրաժեշտ գործիքակազմից, նրանց լիազորությունների գերակշիռ մասը կապված է ուղղակի կառավարման և համակարգման հետ:

Հիմք ընդունելով այս ամենը՝ 2019թ. հունվարի 1-ից հանրապետությունում կսկսի գործել տարածքային կառավարման նոր համակարգ, որի շրջանակներում փոփոխության կենթարկվեն մարզպետին վերապահված լիազորությունների շրջանակն ու մարզպետարանի ստորաբաժանումների կառուցվածքը:

Մարզային ներդրումային և տնտեսական այլ ծրագրերի ֆինանսավորման և իրականացման նպատակով մարզերում ձևավորվելու են մարզային զարգացման հիմնադրամներ: Հիմնադրամն իրականացնելու է հետևյալ հիմնական գործառույթները՝

- ներդրումների ներգրավում,
- դոնորների հետ տարվող աշխատանք,
- գործարարության և գյուղատնտեսության աջակցում,
- ներդրումային ծրագրերի պատրաստում և իրականացում,
- իրականացվող ծրագրերի մշտադիտարկում [2, 23]:

Այսպիսով, ամփոփելով կարող ենք ասել, որ մարզի տնտեսական վիճակի փոփոխություններն ու գրանցած արդյունքները հիմնականում համահունչ են եղել հանրապետության տնտեսական զարգացումներին:

Որպես մարզի տնտեսության լոկոմոտիվ եղել և շարունակում է մնալ հանքարդյունաբերության ճյուղը, որն իր դրական նպաստումն է ունեցել նաև մարզի մշտապես դրական մնացորդով առևտրային հաշվեկշռի ձևավորմանը:

Ինչ վերաբերում է մարզի մակարդակով 1 շնչին բաժին ընկնող մակրոտնտեսական ցուցանիշներին, ապա նկատում ենք, որ նրանք մշտապես զգալիորեն զիջել են համապատասխան միջին հանրապետական և մայրաքաղաքային ցուցանիշներին՝ ինչը ևս մեկ անգամ հաստատում է տարածքային անհամաչափ զարգացման փաստը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Հայաստանի Հանրապետության Լոռու մարզպետի 2017թ. աշխատանքային գործունեության հաշվետվություն:
2. Տարածքային կառավարման հայեցակարգ, 2017թ.:
3. www.armstat.am
4. www.mtad.am

Анализ макроэкономических показателей, характеризующих социально-экономическое положение Лорийской области

Акобджанян Лаура
Историко-географический факультет,
«Общественное управление»,
руководитель – к.э.н. Г. Папоян

Резюме

Ключевые слова: *промышленность, сельское хозяйство, услуги, ИПЦ, розничная торговля, экспорт, импорт, инвестиции*

В статье представлена динамика промышленного и сельскохозяйственного производства, розничной торговли, услуг, экспорта и импорта, объема инвестиций в регионе Лори РА и удельный вес области в тех же республиканских показателях.

Мы также коснулись изменений, которые будут внесены в территориальную систему управления, которые окажут положительное влияние на улучшение экономической ситуации в регионе.

Analysis of Macroeconomic Indicators Characterizing Socio-Economic Situation of RA Lori Region

Hakobjanyan Laura
Faculty of History and Geography,
Public Management,
Academic Supervisor: H. Papoyan,
Ph. D in Economics

Summary

Key words: *industry, agriculture, services, CPI, retail trade, export, import, investments*

The dynamics of industrial and agricultural production, retail trade, services, exports and imports, the volumes of investments made in the Lori Region and similar specific weight registered by the region in the national indexes are presented in this article. The changes to be made in the territorial system of government which will have a positive impact on the economic situation of the region are also touched upon.

Քաղաքական մշակույթի ըմբռնումը և բնորոշումը

Մանուկյան Արսեն
Պատմաշխարհագրական ֆակուլտետ,
«Հանրային կառավարում»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
պ.գ.թ. Ա. Կոխլիկյան

Հանգուցային բառեր. *քաղաքական մշակույթ, բաղադրատարրեր, գիտակցություն, պետական ապարատ, քաղաքականություն, տեսություն*

Քաղաքական մշակույթը հասարակության քաղաքական կյանքի կարևոր բաղադրատարրերից է, որն ունի իր առանձնահատկությունները և զարգացման օրինաչափությունները: Այն դրսևորվում է հասարակության քաղաքական գործընթացներում և հանդես է գալիս որպես այդ գործընթացների որակական բնութագրման գործոն: Քաղաքական մշակույթ հասկացությունում դրսևորվում են ինչպես քաղաքականությանը, այնպես էլ մշակույթին վերաբերող արժեքներ: Այս առումով քաղաքական մշակույթը քաղաքագիտության և մշակութաբանության անհրաժեշտ հասկացություններից է [1, 43]:

Քաղաքականությունը և մշակույթը փոխկապակցված են և հանդես են գալիս որպես հասարակության կենսագործունեության կարգավորիչներ: Մշակույթը ներթափանցում է քաղաքականության ոլորտ, ազդում է իշխանության իրականացման եղանակների վրա: Քաղաքականության վրա մշակույթի ազդեցության հիմնական ուղիներից է անձի սոցիալականացումը, որը հնարավորություն է տալիս նրան մասնակցելու քաղաքական կյանքին, արժեքների համակարգի ստեղծմանը, վարքի չափանիշների ձևավորմանը և այլն: Քաղաքականությունն իր հերթին կարող է որոշակի ներգործություն ունենալ մշակույթի վրա, նրան հաղորդել այս կամ այն ուղղվածությունը: Ընդհանրապես մշակույթի զարգացումը կախման մեջ է քաղաքական վերափոխումներից: Իրենց առանձնահատկությունների դրսևորմամբ քաղաքականության և մշակույթի փոխկապակցվածությունը արտահայտվում է քաղաքական մշակույթի մեջ:

Քաղաքականությունը քաղաքական հարաբերությունների ոլորտում կոնկրետ, իրացվող գործողություն է, իսկ քաղաքական մշակույթը այդ գործունեության բնութագրումը, իմացության և գիտակցման աստիճանը: Քաղաքական մշակույթի գործունեության ոլորտը հասարակական քաղաքական կյանքն է, որն ընդգրկում է այն բոլոր հասարակական հարաբերությունները, գործունեության տեսակները, որոնք կապված են իշխանության և կառավարման իրականացման հետ, այն ամենը, ինչը շոշափում է իշխանության և կառավարման հիմնահարցերը, մարդկանց մասնակցությունը քաղաքականությանը [2, 142]:

Քաղաքական մշակույթը մարդկային հասարակության ընդհանուր մշակույթի համընդհանուր ճանաչում գտած այն ոլորտն է, որն անմիջականորեն կապված է քաղաքականության, մարդկանց քաղաքական գործունեության, վարքագծի և գիտակցության հետ: Քաղաքական մշակույթ հասկացության ներքո հիմնականում հասկանում են ազգային կամ վերազգային հանրույթի պատմական և սոցիալական փորձը, որն ազդում է փոքր և մեծ սոցիալական խմբերի, անհատների քաղաքական կողմնորոշումների, քաղաքական վարքագծի ձևավորման վրա:

Քաղաքական մշակույթ հասկացության մեջ մշակույթ եզրի առկայությունն արդեն իսկ վկայում է այն մասին, որքաղաքական մշակույթ հասկացությունը որոշակի կապ ունի մշակույթ հասկացության հետ: Քաղաքական մշակույթը՝ որպես հասարակական երևույթ, գտնվում է քաղաքականության և մշակույթի հատման կետում:

Քաղաքական գիտության մեջ և կիրառական և տեսական մակարդակով տրվում են քաղաքական մշակույթի տարբեր մեկնաբանություններ և սահմանումներ: Այս հանգամանքը բացատրվում է ինչպես քաղաքականության և մշակույթի վերաբերյալ եղած բազմաթիվ սահմանումներով, այնպես էլ քաղաքական մշակույթի բարդությամբ: Քաղաքական մշակույթը մի կողմից կարող է դիտվել որպես հասարակության խտացված դրսևորում, ազգային կամ խմբային պատմական փորձի դրսևորում, մյուս կողմից կարող է հանդես գալ որպես վարքագծի ձև:

Քաղաքական մշակույթը մարդկային հասարակության կողմից ստեղծված արժեքների այն մասն է, որը վերաբերում է հասարակական կյանքի կազմակերպմանն ու կառավարմանը, պետության ու նրա կառույցների ձևավորմանն ու կայացմանը, իշխանության ձևավորման և իրականացման ձևերին ու եղանակներին, քաղաքական համակարգերի բնույթին ու գործառույթներին, քաղաքական կազմակերպությունների, պետության և իշխանությունների փոխհարաբերություններին, քաղաքական գործընթացներին և նրա մասնակիցներին, քաղաքական սուբյեկտների փոխհարաբերություններին ու գործունեության սկզբունքներին [1, 390]:

Մասնագիտական գրականության մեջ հիշյալ հասկացության վերաբերյալ չկա մեկ միասնական, ընդունված մոտեցում: Այդ է պատճառը, որ այսօր քաղաքական մշակույթի վերաբերյալ տրվել է մոտ քառասուն սահմանում՝ տրված տարբեր սերունդների մասնագետների կողմից: «Քաղաքական մշակույթ» հասկացությունն առաջին անգամ օգտագործել է 18-րդ դարի գերմանացի փիլիսոփա Յոհան Հերդերը:

Յ. Հերդերը մասնավորապես գրել է. «...հին հույն իմաստունների մեծամասնությունը զբաղեցնում էր հանրային պաշտոններ՝ որպես ժողովրդական առաջնորդներ, թագավորների խորհրդականներ, զորահրամանատարներ, քանզի նման նշանավոր մարդկանցից, արիստոկրատներից կարող էր միայն սկիզբ առնել քաղաքական մշակույթը և գործուն կերպով ազդել ստորին խավի մարդկանց վրա»:

Հրապարակվելուց մոտավորապես 170 տարի անց՝ 20-րդ դարի 50-ական թվականների վերջին՝ 60-ական թվականների սկզբին, ամերիկյան քաղաքագիտական մտքի շրջանակներում ձևավորվել և գիտական շրջանառության մեջ է դրվել «քաղաքական մշակույթ» հասկացությունը նկարագրող տեսությունը [6, 368], համաձայն որի քաղաքական մշակույթը բնորոշվում է որպես վարքագծի, արժեքների, դիրքորոշումների ամբողջություն, որը վերաբերում է իշխանության և քաղաքացիների միջև փոխադարձ հարաբերություններին: Այս սահմանմամբ էլ առաջնային են համարվում իշխանության և քաղաքացիների փոխհարաբերությունները [4, 407]:

Համաձայն մեկ այլ սահմանման. «Քաղաքական մշակույթը կարելի է սահմանել որպես խորհրդանշական համակարգ, որն ընդգրկում է քաղաքական ավանդույթներ, քաղաքական նորմեր և արժեքներ, քաղաքական գաղափարներ

և ապագայի ծրագրեր» [7, 224]: Ինչպես երևում է սահմանումից, այն ընդգրկում է երեք ժամանակաշրջան՝ անցյալը, որն ամրագրված է քաղաքական ավանդույթներում, ներկան, որն արտահայտված է տվյալ ժամանակի քաղաքականության սուբյեկտների վարքի և նորմերի մեջ, և ապագան, որն ամփոփում է ապագայի նպատակներ:

Քաղաքական մշակույթ հասկացությունն առավել համապարփակ և համակողմանի ուսումնասիրել է քաղաքական փիլիսոփայության ականավոր մասնագետ, քաղաքագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Էդուարդ Բատալովը:

Է. Բատալովը կարծում է, որ եթե մշակույթը հասարակական ինքնավերարտադրության միջոց է, ապա քաղաքական մշակույթը՝ որպես մշակույթի արտահայտություն քաղաքականության ոլորտում, հասարակության քաղաքական կյանքի ինքնավերարտադրության միջոց է [8, 20-21]:

Ամբողջացնելով իր միտքը՝ նա առաջարկում է «քաղաքական մշակույթ» հասկացության հետևյալ ընդարձակ սահմանումը. «Քաղաքական մշակույթը պատմականորեն ձևավորված, հարաբերականորեն կայուն, անցյալ սերունդների փորձը մարմնավորող, դիրքորոշումների, համոզմունքների, պատկերացումների, վարքագծի մոդելների համակարգ է: Այն արտացոլվում է քաղաքական գործընթացի սուբյեկտների անմիջական գործունեության մեջ՝ ամրագրելով նրանց առնչությունների սկզբունքներն ինչպես այդ ամբողջական գործընթացի, այնպես էլ նրա առանձին տարրերի, քաղաքական համակարգի նկատմամբ, որի շրջանակներում ընթանում է այդ գործընթացը, և դրանով իսկ ապահովվում է հասարակության քաղաքական կյանքի վերարտադրությունը՝ իրավահաջորդության հիմքի վրա: Այս սահմանման էությունը կարելի է առավել համառոտ ձևակերպել հետևյալ կերպ. քաղաքական մշակույթը՝ որպես ընդհանրական հասկացություն, բնութագրում է սոցիալական սուբյեկտների՝ ազգերի, դասերի, խմբերի, անհատների գոյության ձևը՝ որպես քաղաքական գործընթացների սուբյեկտներ»:

Ինչպես երևում է սահմանումից, այստեղ քաղաքական մշակույթը բնորոշվում է որպես նախորդ սերունդների փորձ, որն ամրագրված է տվյալ ժամանակի քաղաքական գործընթացների սուբյեկտների՝ անհատի, սոցիալական խմբի, ազգի, հասարակության դիրքորոշումներում, համոզմունքներում, վարքագծում և արտահայտվում է նրանց անմիջական գործունեության մեջ: Ուսումնասիրելով քաղաքական մշակույթի վերաբերյալ բազմաթիվ սահմանումներ, որոնք բացահայտում են հիշյալ հասկացության էությունը, կարելի է ասել, որ հիմնական վեճը տարբեր հեղինակների միջև ընթանում է հիմնախնդրի այս կամ այն կողմի վերաբերյալ: Քաղաքական մշակույթի վերաբերյալ մասնագիտական գրականության մեջ առկա բազմաթիվ սահմանումները, որոնք լրացնում են մեկը մյուսին այս կամ այն չափով, գրեթե բոլորն էլ ընդունվում են համաշխարհային քաղաքական գիտության կողմից:

Եթե նշված քաղաքական մշակույթի բոլոր բնորոշումները դիտարկենք մեկ միասնության մեջ, ապա կունենանք քաղաքական մշակույթի լրիվ և ամբողջական պատկերացումը: Բայց այս դեպքում էլ, մենք կունենանք ոչ թե քաղաքական մշակույթի սահմանումը, այլ նրա առանձնահատկությունների, բնույթի ու բովանդակության մանրամասն վերլուծությունը:

Քաղաքական մշակույթի առանձնահատկությունն այն է, որ ոչ թե կազմում է

քաղաքականությունը կամ քաղաքական գործընթացը, այլ դրանց ըմբռնումն ու մեկնաբանումը: Քաղաքականության ոլորտում նշանակություն են ձեռք բերում ոչ միայն պետության կողմից ձեռնարկված իրական գործողությունները և միջոցները, այլ նաև այն, թե ինչպես են դրանք գնահատում և ընդունում մարդիկ: Քաղաքական մշակույթը կարելի է ուսումնասիրել նաև որպես սոցիալական հարաբերությունների, մշակութային նորմերի, կարծրատիպերի և քաղաքական գործընթացների միջնորդ: Ցանկացած հասարակության քաղաքական մշակույթին բնորոշ է իր առանձնահատկությունները, որոնք արտացոլում են միայն տվյալ հասարակությանը ներհատուկ նորմերը, արժեքները, կարծրատիպերը, քաղաքական մասնակցության ձևերը և իշխանական հարաբերությունները: Քաղաքական մշակույթի վրա իրենց հետքն են թողնում պատմական պայմանները և ազգային ավանդույթները, աշխարհայացքային պատկերացումները, կրոնական հայացքները և այլն: Այստեղ նաև էական դեր են խաղում հիմնականում հասարակության սոցիալ-տնտեսական զարգացման մակարդակը, քաղաքական վարչաձևը, կրթական մակարդակը և բնակչության իրավական մշակույթը:

Քաղաքական մշակույթը դիտվում է նաև որպես քաղաքական գործողության եղանակ, այդ գործունեության բնութագրում: Խոսքը գնում է այն մասին, որ նշված արժեքները, պատկերացումները և կողմնորոշումները, որպես քաղաքական մշակույթի հիմք, մարմնավորում են պրակտիկ գործունեության ձևերում:

Քաղաքական մշակույթը բնորոշվում է նաև որպես «պատմականորեն ձևավորված, մարդկանց նախորդ սերունդների հարաբերական կայուն փորձը մարմնավորող դիրքորոշումների, գիտելիքների, համոզմունքների և սկզբունքների համակարգ, որը դրսևորվում է քաղաքական գործընթացները իրականացնող սուբյեկտների գործունեության մեջ» [9, 379]:

Քաղաքական մշակույթի վերաբերյալ ներկայացված տարբեր մոտեցումներում կա մի ընդհանրություն. դա քաղաքականության սուբյեկտների՝ անձի, սոցիալական խմբի, ազգի, հասարակության քաղաքակրթվածության աստիճանն է, նրանց ընդունակությունը յուրացնելու քաղաքական վարքագծի և գործողության որևէ սկզբունք:

Հիմնվելով վերոհիշյալ սահմանումների և վերլուծության վրա՝ մենք փորձել ենք տալ քաղաքական մշակույթի հետևյալ սահմանումը. քաղաքական մշակույթը որևէ որոշակի երկրի բնորոշ քաղաքական կյանքի՝ նախորդ սերունդների կողմից ստեղծված հասարակության կազմակերպմանն ու կառավարմանն առնչվող քաղաքական արժեքների, նորմերի, հայացքների, վարքի ձևերի մշտապես փոփոխվող համակարգ է, որն ամրագրված է տվյալ ժամանակի քաղաքականության սուբյեկտների՝ անհատի, սոցիալական խմբի և առավել լայն իմաստով ազգի, հասարակության դիրքորոշումներում, համոզմունքներում, պատկերացումներում, վարքի ձևերում, արտահայտվում է նրանց անմիջական քաղաքական գործունեության մեջ, հարստացվում է նրանց կողմից ժամանակի քաղաքական կյանքում ընդունված քաղաքական նոր արժեքներով, նորմերով, հայացքներով, վարքի ձևերով և փոխանցվում հասարակության քաղաքական կյանքի հաջորդ սերնդին:

Առաջարկելով նման սահմանում՝ մենք նկատի ունենք, որ քաղաքական մշակույթը քաղաքական սուբյեկտների, այն է՝ անհատի, սոցիալական խմբերի,

հասարակության, ազգի քաղաքական վարքագծի տիպերի, արժեքային կողմնորոշումների, գիտելիքների իրացման միջոցների ամբողջական համակարգ է:

Այսպիսով, քաղաքական մշակույթը իր մեջ ներառում է քաղաքական սուբյեկտի զարգացման մակարդակը, նրա քաղաքական գործունեությունն ու այդ գործունեության արդյունքը, որոնք առարկայացված են համապատասխան հասարակական-քաղաքական կառույցների և հարաբերությունների մեջ: Ընդհանրապես մշակույթն ունենում է որոշակի նորմեր ու վարքագծի կանոնոր կյանքի տարբեր բնագավառների ու տարբեր իրավիճակների համար, այդպես էլ քաղաքական մշակույթը սահմանում է վարքագծի նորմեր ու խաղի կանոններ քաղաքական բնագավառի համար: Առանձին անհատին այն տալիս է քաղաքական վարքագծի ղեկավարման սկզբունքներ, իսկ կոլեկտիվին՝ արժեքների ու կողմնորոշումների համակարգ, որն ապահովում է միասնություն:

Քաղաքական մշակույթը որոշ իմաստով սահմանում է շրջանակ, որի մեջ հասարակության անդամներն ընդունում են գոյություն ունեցող հասարակական կառավարման ձևն իբրև օրինական կամ մերժում են այն:

Այս մշակույթը նպաստում է վարքագծի որոշակի ձևավորմանը, նրանց տալիս է որոշակի ուղղվածություն: Քաղաքական մշակույթի մեջ են մտնում տվյալ հասարակությանը բնորոշ քաղաքական գիտելիքները, նորմերը, կանոնները, սովորույթները, քաղաքական վարքագծի, գնահատականների կարծրատիպերի, քաղաքական փորձն ու ավանդույթները, դաստիարակությունն ու սոցիալականացումը: Քաղաքական մշակույթը կարելի է բնութագրել որպես որոշակի մտածելակերպ, քաղաքականության մասին պատկերացումների ամբողջականություն:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Պետրոսյան Ռ., Քաղաքագիտություն, Երևան, 2004:
2. Ստեփան Հասան-Ձալալյան, «Քաղաքական Մշակույթ» հասկացությունը և հիմնարար սահմանումները:
3. Ղահրամանյան Կիմ, Քաղաքագիտություն, Երևան, 2005:
4. Քաղաքագիտության և քաղաքականության Օքսֆորդի բացատրական բառարան խմբագիր՝ Մակլին Ա., Երևան, 2003,
5. Галкин А.А. Становление политической науки: М., 1991.
6. Гердер И., Идеи к философии истории человечества, перевод и примечания А.Михайлова, Москва, 1977.
7. Панарин А. Политология, Москва, 1997.
8. Баталов Э.Политическая культура современного американского обшества. М., 1990.
9. Политология. Курс лекций, под ред. Радугина, М., 1999.

Понимание и определение политической культуры

Манукян Арсен
Историко-географический факультет
«Общественное управление»,
руководитель магистерской диссертации –
к. ист. н. А. Кохликян

Резюме

Ключевые слова: *политическая культура, составляющие, сознание, государственный аппарат, политика, теория*

Эта статья посвящена восприятию и описанию термина «Политическая культура». Проанализированы подходы школ политологии и культурологии, связанные с термином политической культуры. Отдельно представлены взаимосвязь и взаимодействие политики и культуры.

Understanding and Defining Political Culture

Manukyan Arsen
Faculty of History and Geography,
Public Management,
Academic Supervisor: A. Kokhlikyan,
Ph. D in History

Summary

Key words: *political culture, components, consciousness, state apparatus, politics, theory*

This article is devoted to the perception and describtion of the term "Political culture". Political Science and Culturological schools approaches concerning the term of political culture have been raised and analysed. All the important decisions given by them have been discussed. The interconnection and interaction of politics and culture have been introduced seperately.

Անկայուն տնտեսության պայմաններում ինֆլյացիոն տեղաշարժերի վերլուծությունը ՀՀ-ում

Միսկարյան Միեր
Պատմաշխարհագրական ֆակուլտետ,
«Հանրային կառավարում»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
տ.գ.թ., դոցենտ Ն. Բարսեղյան

Հանգուցային բառեր. *ինֆլյացիա, դեֆլյացիա, փոխարժեք, բյուջե, դրամավարկային քաղաքականություն, տոկոսադրույք*

Ինֆլյացիան տնտեսության մակրոտնտեսական անկայունությունը բնութագրող մեծությունն է, որն արտահայտվում է գների ընդհանուր մակարդակի բարձրացման միջոցով: Ուստի մակրոտնտեսագիտությունը ենթադրում է, որ ցածր գնաճի համադրությունը ֆինանսական հատվածի զարգացման հետ որոշիչ և կարևոր դեր է խաղում կայուն տնտեսական աճի ձեռքբերման համար: Գնաճն այն կարևոր խոչընդոտներից է, որը բացասական ազդեցություն է թողնում ֆինանսական հատվածի և տնտեսական աճի վրա: Ինֆլյացիայի բարձր տեմպերը կապված են դրամական զանգվածի ավելացման հետ, որի արդյունքում փողը արժեզրկվում է, գներն աճում են, և հետևաբար խախտվում են տնտեսական համեմասնությունները: Ինֆլյացիա կարելի է համարել առաջարկի և պահանջարկի անհավասարակշռություն, որն արտահայտվում է գնաճով:

Լայդլերն ու Պարկինը ինֆլյացիան սահմանում են որպես «գների շարունակական աճի, կամ որ նույնն է, փողի արժեքի շարունակական անկման գործընթաց» [6, 741]: Ինֆլյացիա դեռևս չի նշանակում բոլոր ապրանքների թանկացում, բայց միևնույն ժամանակ այն նշանակում է «կյանքի որակի» թանկացում:

Համաձայն «Կենտրոնական բանկի մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածի՝ որպես ԿԲ առաջնային նպատակ սահմանված է գների կայունության ապահովումը: Գների կայունությունը բառացիորեն չի նշանակում անփոփոխ գներ,այլ նշանակում է գների դանդաղ և կայուն աճ: Գների չափավոր աճը նպաստում է արտադրության ծավալների ընդլայնմանն ու տնտեսության զարգացմանը, և հակառակը՝ գնանկումը կարող է նվազեցնել արտադրության խթանները: Գների այն մակարդակը, որը, տվյալ երկրի տնտեսության առանձնահատկություններից ելնելով, առավել համապատասխանում է գների կայունության վերոնշյալ սահմանմանը, ընտրվում է որպես գնաճի նպատակային մակարդակ կամ գնաճի թիրախ: Ինֆլյացիայի նպատակային մակարդակն ամրագրվում է յուրաքանչյուր տարվա «Պետական բյուջեի մասին» ՀՀ օրենքում [5]: 2007 թվականից սկսած՝ ՀՀ-ում որպես ինֆլյացիայի նպատակային թիրախ է սահմանվել 4%-ը՝ 1.5% տատանումների թույլատրելի միջակայքով: Գնաճից բխող ռիսկերը առաջանում են դրամական հոսքերի անկանխատեսելիության պատճառով:

Երբ գնաճի մակարդակը բարձր է, ապա տնտեսվարող սուբյեկտները խուսափում են օգտագործել ազգային արժույթը, և վերջինիս նկատմամբ պահանջարկն անկում է ապրում: Որոշ դեպքերում, եթե ամսական կտրվածքով գնաճի

մակարդակը չանցնի 1% սահմանը, կարելի է այն համարել նույնիսկ օգտակար:

Ինֆլյացիայի տեմպն զգալիորեն ազդում է փոխարժեքի մակարդակի վրա. որքան բարձր է ինֆլյացիայի տեմպը, այնքան ցածր է ազգային արժույթի կուրսը, քանի որ արտարժույթի փոխարժեքի ձևավորման հիմքում ընկած է արտարժույթի հարաբերակցությունը՝ ըստ դրանց գնողունակության [1, 9]: Փոխարժեքի դինամիկան զգալիորեն կախված է շուկայական և պետական կարգավորման հարաբերակցությունից, իսկ փոխարժեքի պետական կարգավորումը, մասնավորապես Կենտրոնական բանկի արտարժութային ինտերվենցիաների միջոցով, ուղղված է դրա կա՛մ բարձրացմանը, կա՛մ նվազմանը՝ ելնելով տնտեսական քաղաքականության խնդիրներից [3, 27-28]: Փոխարժեքը կախված է գնաճի աստիճանից և սպասումներից [2, 305-306]: Փոխարժեքը, որպես երկրի ներքին արժույթի արտաքին գին, փոփոխվում է ինչպես ներքին և արտաքին արժույթների քանակական, այնպես էլ դրանց ներքին գնային տոկոսադրույքների փոփոխությամբ՝ հայտնվելով դրամավարկային քաղաքականության ուղղակի ազդեցության ներքո: Կարելի է եզրակացնել, որ երկրում ձևավորվող գնաճի ցուցանիշն ուղղակի կախված է փոխարժեքի փոփոխությունից: Հայաստանի Հանրապետությունում 2003-2008թթ. ընկած ժամանակահատվածում տեղի ունեցավ փոխարժեքի արժևորում՝ 1 դոլլարի դիմաց 590 դրամից (2003թ. մարտ) մինչև 302 դրամ (2008թ., օգոստոս): Փոխարժեքի տատանումներ կարող էին գրանցվել 1 օրվա մեջ հաշված ժամերի ընթացքում: Նման երևույթ տեղի ունեցավ 2014թ.-ի դեկտեմբերին՝ 1 դոլլարի դիմաց հասնելով մինչև 600 դրամի [4]: Այն շատ կարճ ժամանակահատվածում բնակչության մեջ առաջացրեց խուճապ: Մարդիկ բանկերում ներդրած իրենց ավանդները շտապեցին դուրս հանել, որի արդյունքում բանկային շատ կազմակերպություններ հայտնվեցին սնանկացման եզրին: Ի վերջո, ՀՀ Կենտրոնական բանկը ստիպված էր վերանայել առևտրային բանկերի պահուստային մնացորդները, որոնցով բանկերը պարտավոր էին բավարարել ավանդ ներդնողների նվազագույն փոխհատուցումները: Փոխարժեքի տատանումներից է կախված նաև երկրում ապրանքների գների տատանումները, մասնավորապես փոխարժեքի արժեզրկումը հանգեցնում է արտահանելի ապրանքների հարաբերական գների աճի և դրանց նկատմամբ հարաբերական պահանջարկի նվազման:

Ներկայացող աշխատանքում առանձնացրել ենք տարբեր տարիների ընթացքում ՀՀ-ում ինֆլյացիայի տեմպերի աճի նկարագիրը և դրա վրա ազդող գործոնները: ՀՀ տնտեսության զարգացման դինամիկայի վերլուծության արդյունքում պարզ է դառնում, որ 1990թ.-ից մինչև 1994թ.-ին, հիպերինֆլյացիան կաթվածահար էր արել տնտեսությունը: Ազգային արժույթը դադարել էր արդյունավետ իրագործել շրջանառության, վճարման և կուտակման ֆունկցիաները: Չնայած պաշտոնական վիճակագրությունը արձագանքում էր ՀՆԱ-ի մինչև 50 տոկոս հասնող անկում, սակայն իրականում տնտեսական անկման մի զգալի մասը գործում է ստվերային հատվածում: 1995թ.-ից ինֆլյացիայի տեմպը զգալի նվազեց, ինչը շատ թե քիչ բարենպաստ միջավայր ստեղծեց տնտեսական աճի համար: Ինչպես հայտնի է, բարձր ինֆլյացիան ստեղծում է ինֆլյացիոն անորոշություն, որն էլ իր հերթին ձևավորում է համապատասխան սպառումներ, որոնք խոչընդո-

տում են ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործմանը: Ինչպես ցույց է տալիս անցումային տնտեսությունների փորձը, գրեթե բոլոր դեպքերում բարձր ինֆլյացիա ունեցող տնտեսությունները զարգացել են ավելի դանդաղ: Իհարկե, պետք է նշել, որ ինֆլյացիան նաև պայմանավորված է կառուցվածքային գործոններով: Սակայն ինֆլյացիայի դրամական զանգվածի չափազանց շեղվածությունը կարող է ճնշել տնտեսական աճը, իհարկե, եթե տեղի չի ունենում արտադրողական աճով պայմանավորված դեֆլյացիա, որը առողջ երևույթ է, բայց բնորոշ չէ մեր իրականությանը: Հայաստանի տնտեսության ինֆլյացիայի այժմյան վիճակը չի կարելի բնութագրել որպես չափազանց բարենպաստ, քանի որ դրամավարկային կոշտ քաղաքականությանը զուգահեռ գոյություն ունեն բյուջետային մեծ դեֆիցիտներ, և դրանց ֆինանսավորման ոչ ինֆլյացիոն տարբերակը ճնշում է գործադրում մասնավոր հատվածի ներդրումային հնարավորությունների վրա: Դրամավարկային, հակաբյուջետային և արժութային քաղաքականությունները թողնում են անհամաձայնեցվածության տպավորություն: Թվում է, թե տնտեսական քաղաքականության նպատակը միայն գների կայունությունն է: Սակայն պետք է հիշել, որ դեֆլյացիան նույնքան անցանկալի երևույթ է, որքան ինֆլյացիան: 2011թ. ՀՀ-ում գնաճը կազմել է 5.6 %, 2012թ.-ին՝ (2.6%), 2013թ.-ին՝ (5.8%), 2014թ.-ին՝ (5.5%):

Չնայած գնանկումային որոշակի ռիսկերի դրսևորմանը, 2016թ.-ի չորրորդ և 2017 թ. առաջին եռամսյակներում, ինչպես և սպասվում էր, 12-ամսյա գնաճը էականորեն ավելացել է՝ մարտի վերջին կազմելով -0.1% (2016թ.-ն ավարտվել է -1.1% ցուցանիշով): Նշենք, որ այս ժամանակահատվածում գնաճային զարգացումները մեծ մասամբ կրել են ԿԲ-ի կողմից իրականացված, ընդլայնողական դրամավարկային քաղաքականության ազդեցությունը: Հաշվի առնելով 2016թ. հոկտեմբեր-2017թ. մարտ ժամանակահատվածում դեռևս պահպանվող ցածր ներքին պահանջարկը՝ արտաքին հատվածից պարենային, իսկ ավելի ուշ՝ ոչ պարենային ապրանքներին փոխանցվող գնանկումային ազդեցությունները, ինչպես նաև 2017թ. Կառավարության կողմից նախանշված զսպողական հարկաբյուջետային քաղաքականության ընկալվող ազդեցությունը, ԿԲ այդ ընթացքում շարունակել է դրամավարկային պայմանների մեղմումը՝ իջեցնելով վերաֆինանսավորման տոկոսադրույքը ընդհանուր հաշվով 0.75 տոկոսային կետով՝ փետրվարի վերջին սահմանելով 6.0%:

2017թ. երկրորդ եռամսյակում գնաճը զգալիորեն ավելացել է՝ հիմնականում պայմանավորված գյուղմթերքի գների բարձր մակարդակների ձևավորմամբ, որի հետևանքով ապրիլից 12-ամսյա գնաճի ցուցանիշն արդեն մտել է դրական տիրույթ՝ եռամսյակի ընթացքում տատանվելով միջին հաշվով 1.3 տոկոսի սահմաններում: Այդ ժամանակահատվածում 12-ամսյա բնականոն գնաճը ևս ավելացել է՝խթանող դրամավարկային քաղաքականության ներքո նախորդ եռամսյակի -0.9 տոկոսից բարձրանալով 0.3 տոկոսի: Երրորդ եռամսյակում արդեն դիտվել է մրգի և բանջարեղենի գների 12-ամսյա աճի տեմպերի դանդաղում, ինչը զսպել է գնաճի վերականգնումը, որը միջինում գտնվել է 1 տոկոսի սահմաններում, այն դեպքում, երբ 12-ամսյա բնականոն գնաճը շարունակվել է աճել արագ տեմպերով՝ եռամսյակի վերջում կազմելով 1.9 տոկոս: Նշենք, որ հոկտեմբերին թե՛ ընդ-

հանուր թե՛ բնականոն գնաճերը ավելացել են՝ կազմելով համապատասխանաբար 1.2% և 2.4%, ինչը խոսում է մինչև տարեվերջ սեզոնային գյուղմթերքի գների աճի և գնաճային որոշակի սպասումների կուտակման մեծ հավանականության մասին: Ընդ որում, բնակչության գնաճային սպասումներն աճում են ավելի արագ՝ պայմանավորված պարենային ապրանքների միջազգային շուկայում որոշ մթերքների գների աճով: Ստեղծված իրավիճակում ԿԲ-ն գնահատում է, որ նախկինում իրականացված դրամավարկային քաղաքականությունը բավարար խթանող է եղել գնաճի վերականգնման առումով և մինչև տարեվերջ դեռևս փոխանցելու է իր ազդեցությունը: Դրանից ելնելով՝ ԿԲ երկրորդ և երրորդ եռամսյակներում անփոփոխ է թողել դրամավարկային պայմանները՝ պահպանելով վերաֆինանսավորման տոկոսադրույքը 6% մակարդակում: 2017թ. երրորդ եռամսյակում արձանագրվել է 2.8% գնաճ (կանխատեսված 1.8%-ի), որը բացառապես պայմանավորվել է սեզոնային պարենային ապրանքների սպասվածից քիչ գնաճով, մասնավորապես միրգ, բանջարեղեն ու կարտոֆիլ ապրանքախմբերի համապատասխանաբար՝ 32.4% և 37.6% գնաճով [5]:

Այսպիսով, ինֆլյացիան պայմանավորված է ամբողջական պահանջարկի և ամբողջական առաջարկի կայուն մակրոտնտեսական անհաշվեկշռվածությամբ, որը բնութագրվում է ամբողջ տնտեսական գործընթացի խանգարումներով և պահանջում է անհետաձգելի կարգավորում, ինչպես մակրո-, այնպես էլ միկրոմակարդակներում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. «Ֆինանսական շուկաներ և ծառայություններ», հետազոտական խմբի ղեկավար Ս.Ս Սուքիասյան, «Ամբերդ» մատենաշար, Երևան, 2014:
2. Акопова Е.С, Воронкова О.Н., Мировая экономика и международные экономические отношения, Феникс, 2001.
3. Международные валютно-кредитные отношения, учебник, под общей ред. Н.П.Гусакова, М., 2008.
4. www.armstat.am
5. www.cba.am
6. Laidler D., Parkin M., Inflation-A Survey Economic Journal,1975, December 85.

Анализ инфляционных сдвигов в условиях экономической нестабильности в РА

Мискарян Мгер
Историко-географический факультет
«Общественное управление»
руководитель магистерской диссертации –
к.э.н., доцент Н. Барсегян

Резюме

***Ключевые слова**: инфляция, дефляция, обменный курс, бюджет, денежно-кредитная политика, процентная ставка*

Инфляция – это процесс, характеризующий макроэкономическую нестабильность экономики, что выражается повышением общего уровня цен и играет важную роль в стабилизации экономического роста.

В статье представлены виды инфляции и правовые основы защиты. Рассмотрен анализ взаимосвязи темпов инфляции и уровня курсов валюты. Приведен также ряд статистических данных, которые характерезуют состояние инфляции и финансовых структур в РА. В статье предствлена также общая картина инфляционных колебаний за последние годы, на основе которых предложены подходы по решению данной проблемы.

Inflationary Shifts Analysis in Conditions of Economic Instability in the RA

Miskaryan Mher
Faculty of History and Geography,
Public Management,
Academic Supervisor: N. Barseghyan,
Ph. D in Economics, Associate Professor

Summary

***Key words:** inflation, deflation, exchange rate, budget, monetary policy, interest rate*

The article touches upon some obsepvation on inflationary shifts analysis in conditions economic instavility in the RA. Inflation is a process that characterizes the macroeconomic instability of the economy, which is expressed by an increase in the general price level and plays an important role in stabilizing economic growth.

The article presents the types of inflation and the legal basis for protection. The article analyzes the interrelation between inflation rates and the level of currency exchange rates. A number of statistical data that characterize the state of inflation and financial structures in the RA are also presented. The article discusses a general picture of inflationary fluctuations in recent years, as will as some approaches to solve this problem completely.

ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ

УПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЕМ

EDUCATION MANAGEMENT

Կրթությունը՝ որպես տնտեսական աճի գործոն

Դիլանյան Սերինե
Մանկավարժության ֆակուլտետ,
«Կրթության կառավարում»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
տ.գ.թ. Ա. Խառատյան

Հանգուցային բառեր. *տնտեսություն, տնտեսական աճ, կրթություն, կրթության որակ, հասարակություն, գիտություն*

«Մարդկային կապիտալում մտավոր ներուժի առկայությամբ են պայմանավորված հասարակության զարգացման տեմպերը և որակը [1, 173]: Ամերիկացի տնտեսագետ Թեոդոր Շուլցը դեռևս 1960-ական թվականներին մարդկային կապիտալի վերաբերյալ իր տեսության մեջ ընդգծում էր կրթական կապիտալի առանցքային դերը մարդկային կապիտալում, հետևաբար երկրների տնտեսական զարգացման գործընթացներում»:

Վերլուծելով Գերմանիայի և Ճապոնիայի հետպատերազմյան տնտեսությունների վերականգնման պատճառահետևանքային կապերը, Շուլցը եկավ եզրակացության, որ դա հիմնականում պայմանավորված էր առողջ և կրթված քաղաքացիների բարձր տեսակարար կշռով այդ երկրների բնակչության կազմում, քանի որ կրթված քաղաքացիները ավելի ստեղծագործ են ու արտադրողական: Շուլցի տեսության հիմնադրույթները հետագայում զարգացվեցին Գարի Բերքերի կողմից՝ նույնպես կարևորելով կրթական բաղադրիչի դերը մարդկային կապիտալում [2, 108]:

Հ. Բեքերի տեսակետով մարդկային կապիտալը ձևավորվում է կրթության միջոցով, նրանում կատարվող ներդրումների հաշվին, արտադրության մեջ մասնագիտական պատրաստումներով, առողջապահական և սոցիալական ծախսերով, ինչպես նաև միգրացիայով և տեղեկատվությամբ:

Հասարակության տնտեսական կյանքում կրթության դերի բացահայտման մեջ ծանրակշիռ ներդրում ունեն տնտեսագիտության դասականները՝ Ա. Սմիթը, Դ. Ռիկարդոն, Ֆ. Լիստը և այլոք: Մասնավորապես, Ա. Սմիթը պնդում էր, որ կրթության վրա կատարված ծախսերն ու ժամանակը փոխհատուցվում են աշխատանքի գնով և որ կրթության նկատմամբ ընդունակությունը անհատի հիմնական կապիտալն է, քանի որ իրականանում է նրա անձի բնավորության միջոցով: [3, 569] Դ. Ռիկարդոն՝ երկրների ետ մնալու պատճառներից մեկը տնտեսական զարգացման մեջ, համարում էր կրթության անբավարարությունը հասարակության բոլոր շերտերում [4, 208]: Մարդկային կապիտալի զարգացման մեջ հիմնական ներդրումը կատարվում է կրթության վրա ծախսերով, ներառյալ հատուկ մասնագիտական և ընդհանուր մասնագիտական կրթությունը:

Համաշխարհային բանկի գնահատականներով զարգացած երկրների ազգային հարստության կառուցվածքում գերակշռում է մարդկային կապիտալը, որի շնորհիվ վերարտադրության և զարգացման գլխավոր գործոն է հանդիսանում ոչ թե նյութական բարիքների կուտակումը, այլ գիտելիքների տիրապետումը, կարողությունների, հմտությունների ձեռք բերումը: Օրինակ, ԱՄՆ-ի տնտեսական հարստության մոտավորապես 70%-ը ստեղծվում է կրթված և բարձր մասնագիտական որակավորում ունեցող մարդկային կապիտալի շնորհիվ [5, 87]: Ներկայումս զարգացած բոլոր երկրների տնտեսական աճի տեմպերը որոշվում են գիտության և տեխնիկայի առաջնահերթ ուղղությունների զարգացման

մասշտաբներով, տեմպերով և բարձրորակ մարդկային կապիտալով, որի գիտելիքները թույլ են տալիս տիրապետել նորարարական մեթոդներին, տեխնոլոգիաներին, կիրառել այն արտադրատեխնիկական և տնտեսական գործունեության ընթացքում, այդպիսով ապահովելով նրանց ազդեցությունը տնտեսական զարգացումների վրա: Ի վերջո, բարձրորակ կրթության միջոցով արտացոլվում է բարձրորակ մարդկային կապիտալ, որը դառնում է երկրների տնտեսական աճի գործոն:

Ժամանակակից էտապում մասնագիտական բարձրորակ կրթությունը դարձել է տնտեսական աճի ռազմավարական գործոն, իսկ նրա աջակցումը և բարեփոխումների ու կատարելագործման արդյունքների կանխատեսումը, բարձրորակ մասնագետների դերի ճանաչումը և գնահատումը տնտեսական զարգացման գործընթացներում՝ երկրների տնտեսական քաղաքականության առարկա: Բարձրորակ կադրերը արտադրատեխնիկական համակարգի ամենադինամիկ տարրերն են, որոնք ստեղծում են նոր գաղափարներ, նպաստում գիտական հայտնագործությունների ներդրմանը, կիրառմանը և ապահովում գիտատեխնիկական, տեխնոլոգիական, հետևաբար նաև տնտեսական առաջընթացի տեմպերը:

Կրթության զարգացման խթաններից մեկն էլ նրա ընկալումն է՝ որպես մարդկային կապիտալի արտադրության, զարգացման և սոցիալ-տնտեսական աճի գործոն:

21-րդ դարի գլոբալացված բարձր տեխնոլոգիական տնտեսությունը պահանջում է որակյալ մասնագիտական կրթությամբ աշխատակիցներ, որոնք ընդունակ են արագ կողմնորոշվելու և հարմարվելու արտադրական, գիտատեխնիկական, տեխնոլոգիական և տեղեկատվական գործընթացներում տեղի ունեցող փոփոխություններին: Աշխատողների կրթական մակարդակի բարձրացումը նաև ավելի բարձր աշխատավարձի նախադրյալ է և ընդլայնում է նրանց աշխատանք ունենալու հնարավորությունները: Բարձրագույն կրթությունը մեծացնում է քաղաքացիների մրցակցային ունակությունները աշխատաշուկայում: Որքան բարձր է երկրի բնակչության կրթական մակարդակը, այնքան մեծ է նրանց տնտեսական և մշակութային ակտիվությունը: Բարձրագույն մասնագիտական կրթությամբ քաղաքացիների ներգրավվածությունը տնտեսական ու մշակութային գործընթացներում կարևոր ցուցանիշ է տվյալ երկրում բիզնեսի մակարդակի տնտեսական ու մշակույթային զարգացման հեռանկարի համար:

Բարձրագույն կրթության որակը և մասնագիտական պատրաստվածությունը համաշխարհային տնտեսական ֆորումի կողմից դիտարկվում է որպես վճռական գործոն ժամանակակից բարձր տեխնոլոգիական տնտեսության համար, ինչը հաստատվում է զարգացած երկրների, որտեղ կրթությունը և գիտությունը գտնվում են բարձր մակարդակի վրա և կարևորվում տնտեսական, տեխնիկական, տեխնոլոգիական ու մշակութային զարգացումների և մրցողունակության ապահովման համար կրթության, գիտության և առաջընթաց զարգացող տնտեսության միջև արդյունավետ կապի դրսևորումներով: Ըստ գլոբալ մրցունակության ինդեքսի ռեյտինգային աղյուսակում 2017-2018թթ. առաջին տասնյակը կազմում են հետևյալ երկրները (տես աղ. 1) [6, 54]:

Հայաստանի Հանրապետությունը այդ ինդեքսով զբաղեցնում է 85-րդ տեղը:

Առաջին տասնյակի երկրները առաջնակարգ տեղ են զբաղեցնում նաև «Բարձրագույն կրթություն և մասնագիտական պատրաստվածություն» ցուցիչով: Դրանք այն երկրներն են, որտեղ մարդկային կապիտալի զարգացման և որակի ապահովման հատուկ քաղաքականություն է իրականացվում և զգալի ներդրումներ կատարվում կրթության, առողջապահության և մշակութային ոլորտներում: Մարդկային կապիտալի զարգացման մեջ կատարվող ներդրումները թույլ են

տալիս ուղղակիորեն բարձրացնել մարդկանց մասնագիտական որակավորումը և կարողությունները և որպես հետևանք՝ նրանց կողմից կատարվող աշխատանքի արտադրողականությունը և որակը:

Երկիր	Ռեյտինգային տեղը ըստ գլոբալ մրցողունակության	Համաշխարհային մրցունակության ինդեքս
Շվեյցարիա	1	5,9
ԱՄՆ	2	5,9
Սինգապուր	3	5,7
Նիդերլանդներ	4	5,7
Գերմանիա	5	5,7
Հոնկոնգ	6	5,5
Շվեդիա	7	5,5
Մեծ Բրիտանիա	8	5,5
Ճապոնիա	9	5,5
Ֆինլանդիա	10	5,5

Ինչպես ցույց է տալիս համաշխարհային փորձը, երկրների տնտեսական աճի տեմպերը որոշվում են.

- Աշխատողների մասնագիտական պատրաստվածությամբ և որակավորմամբ:
- Գիտության, տեխնիկայի և տեխնոլոգիաների զարգացման առաջնահերթ ուղղությունների զարգացման մասշտաբներով և տեմպերով:
- Գիտարտադրական աշխատանքի միջոցների կատարելությամբ և առաջնակարգությամբ [7, 66-67]:

Այսինքն, այն ամենով, ինչը ապահովում է ազգային նախագծերի արագացված իրականացումը և այդ նպատակներով կատարվող ներդրումների ծավալները:

Կրթության ազդեցությունը տնտեսական աճի վրա առավելապես և անմիջականորեն դրսևորվում է գիտական հետազոտությունների և մշակումների ներդրումների միջոցով: Բարձրագույն կրթության համակարգը, պատրաստում է գիտական կադրեր, որոնք դառնում են գիտելիքների և ներդրումների նոր սերնդի կրողներ՝ ապահովելով աշխատանքի արտադրողականության աճի շարունակականությունը: Բարձրագույն մասնագիտական կրթությունը պայմանավորում է գիտատեխնիկական և տեխնոլոգիական զարգացումները: Երկրները, որոնք առաջ են անցնում գիտատեխնիկական, տեխնոլոգիական զարգացումներով, ստանում են երկարաժամկետ առավելություններ մրցակից երկրների նկատմամբ:

Ներկայումս գիտատեխնիկական, տեխնոլոգիական առաջընթացի «ներդրումը» ԱՄՆ-ի և զարգացած մյուս երկրների տնտեսական աճի մեջ գնահատվում է ազգային արտադրության տարեկան աճի 20-40%- ի չափով:

Գիտական ուսումնասիրությունների տվյալներով ԱՄՆ ազգային հարստության 70 % ստեղծվում է զարգացած մարդկային կապիտալի միջոցով [8, 51]:

Այսպիսով, ներդրումները կրթության որակի ապահովման, շարունակական բարձրացման և նրա միջոցով մարդկային կապիտալի, գիտության, տնտեսության և մշակույթի զարգացման մեջ դրսևորվում են երկրի տնտեսական աճի ցուցանիշների բարձացմամբ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Шульц Т., Капиталовложения в человеческий капитал: роль образования и научных исследований, М., Наука, 1971.
2. Backer G. S. Mating in Marriage Markets, Harvard University Press, 1991.
3. Смит А., Исследование о природе и причинах богатства народов, М. Наука, 1993, Т.1
4. Клюкин П., Рикардо Д., Начало политической экономии и налогового обложения. Избранное. Экемо, М., 2007
5. Human Capital Trends 2012, Deloitte University Press, 2012.
6. The Clobal Competitiveness Report 2017-18- Access mode: http:/www.gcr. weforum. org.
7. Оценка выгод дня общества от системы высшего образования // Экономика образования, 2012-13.
8. Human Capital Trends 2017, Deloitte University Press, 2017.

Образование как фактор экономического роста

Диланян Серине
Педагогический факультет,
«Управление образованием»,
руководитель магистерской диссертации –
к.э.н. А. Харатян

Резюме

Ключевые слова: *экономика, экономический рост, образование, качество образования, общество, наука*

В статье на основе проведенного исследования и анализа данных обосновывается важная роль образования и качественно оценивается степень его воздействия на развитие и экономический рост на примерах экономически и технологически развитых стран, в которых высшее образование успешно осуществляется в сочетании с первоначальными и практическими научными исследованиями.

Education as a Factor of Economic Growth

Dilanyan Serine
Pedagogical Faculty, Educational Management,
Academic Supervisor: A. Kharatyan, Ph. D in Economics

Summary

Key words: *economy, economic growth, education, education quality, society, science*

In this article via the studies and analyses the significance of the role of education was established on the example of economically and technologically advanced countries carrying out high quality education, fundamental and applied research and the amount of its impact on the economic growth and developments was qualitatively assessed.

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒ ԵՎ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

АРМЯНСКИЙ ЯЗЫК И ЛИТЕРАТУРА

ARMENIAN LANGUAGE AND LITERATURE

Գրաբարյան ներգործական սեռի բայերի անցումը չեզոքի և կրկնասեռության

Գալոյան Նարինե
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Հայոց լեզու և գրականություն»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
բ.գ.թ., դոցենտ Ա. Սանթոյան

Հանգուցային բառեր. *հայցական հոլով, ուղիղ խնդիր, տրական հոլով, բառիմաստ, իմաստափոխություն*

Լեզվի պատմական զարգացման ընթացքում լեզվական մի շարք երևույթներ զարգանում ու փոփոխություն են կրում: Դա վերաբերում է նաև բայի սեռին, որի կրած փոփոխությունները բնորոշվում են որպես սեռային տեղաշարժեր կամ անցումներ. «Լեզվական ամեն մի երևույթ գտնվում է հարատև փոփոխման, շարժման ու զարգացման մեջ: Ժամանակի ընթացքում փոխվում է բառերի ինչպես արտաքին ձևաբանական՝ հնչյունական կերպարանքը, այնպես էլ ներքին՝ իմաստային կողմը: Դարերի ընթացքում, լեզվի աստիճանական էվոլյուցիայի հետևանքով, փոխվում են նաև քերականական կատեգորիաները. առաջանում են նոր քերականական կարգեր և կամ որոշ քերականական կարգեր լեզվից դուրս են ընկնում: Բայերի սեռը ևս քարացած ու կայուն մի բան չէ և փոփոխության է ենթարկվում ժամանակի ընթացքում» [5, 195]:

Տարբեր լեզվաբաններ իրենց աշխատություններում անդրադարձել են կրկնասեռության երևույթին և բայերի սեռային անցումներին [1, 662-722; 5, 190-199; 2, 305-309; 17, 249-258; 12, 220-230; 4, 49-63; 6, 106-112; 7, 172-206; 15, 119-126; 16, 55-85]:

Ա. Աբրահամյանը, խոսելով հայերենում բայերի սեռային անցումների մասին, նշում է. «Սեռային տեղաշարժերը որպես պատմական երևույթ առավել ցայտունությամբ ու բայաքանակի ավելի լայն ընդգրկումով հանդես են գալիս լեզվի պատմական կյանքի, անցած որակական տարբեր շրջանների ամբողջական ֆոնի վրա՝ հին հայերենից մինչև արդի շրջանը: Սակայն դա չի բացառում հայոց լեզվի մեկ շրջանի, տվյալ դեպքում՝ արդի գրական լեզվի ներսում կատարվող սեռային տեղաշարժերը» [1, 701]:

Հայերենում բայերի սեռային անցումները կատարվում են տարբեր ուղղություններով՝ 1) կրկնասեռությունից չեզոքի, 2) կրկնասեռությունից ներգործականի, 3) ներգործականից չեզոքի, 4) ներգործականից կրկնասեռության, 5) չեզոքից ներգործականի, 6) չեզոքից կրկնասեռության:

Այս աշխատանքի նպատակն է ուսումնասիրել գրաբարում ներգործական սեռի այն բայերը, որոնք ժամանակակից հայերենում դարձել են չեզոք կամ կրկնասեռ: Ուսումնասիրություններ կատարելիս ելակետ ենք ընդունել «Նոր հայկազյան բառարանը» (այսուհետ՝ ՆՀԲ), որում տեղ գտած ներգործական սեռի բայերը համեմատել ենք էդ. Աղայանի «Արդի հայերենի բացատրական բառարանում» (այսուհետ՝ ԱՀԲԲ) և «Ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարան» (այսուհետ՝ ԺՀԼԲԲ) տեղ գտած տվյալների հետ՝ փաստելով այդ բայերի սեռային փոխանցումները:

Բառարաններից բերված փաստերը ցույց են տալիս, որ գրաբարում ներ-

գործական սեռի բազմաթիվ բայեր ժամանակակից հայերենում չեզոք սեռի են կամ կրկնասեռ:

Քննարկենք մի շարք բայեր, որոնք գրաբարում ներգործական սեռի էին, իսկ ժամանակակից հայերենում՝ չեզոք:

Ծեքել բայը գրաբարում *ներգործական* սեռի է, ունի «թեքել, ծռել, թիւրել, կամակորել, ըստ մտի յեղաշրջել» նշանակությունները: *«Զբան աւետարանին մի՛ ծեքեսցեն, այլ ճշմարտութեան հետևեսցին» (Եսայի Նչեցի):* Այն ԺՀԼԲԲ-ում հղված է ***ծեքծեքել*** բայի երկրորդ նշանակությանը, այն է՝ «աղավաղել, աղճատել, ծռմռել»: Այս նշանակություններով բայը ներգործական սեռի է: ԱՀԲԲ-ում այն հղված է ***ծեքծեքել*** բային, որը, ներգործական սեռի «աղավաղել, աղճատել, ծռմռել» նշանակություններից զատ, ունի նաև «սեթևեթել» նշանակությունը, որն առաջացել է իմաստափոխության արդյունքում: Այս իմաստով բայը *չեզոք* սեռի է: *«– Ոհ, պարոն Հովհաննիսյան,– հծծեց տիկին Սիրանույշը ծեքծեքելով» (Զ. Եսայան):* Դժվար չէ նկատել, որ բառը վերջին ժամանակներում գերազանցապես օգտագործվում է չեզոք սեռի «սեթևեթել» իմաստով:

Ընկրկել բայը գրաբարում *ներգործական* սեռի է, ունի «ընդ կրունկն նահանջել, յետս կասեցուցանել կամ ձգել կամ դարձուցանել, շրջել և կորացուցանել ըստ կամի, նկուն առնել, ընկճել» իմաստները: «*Զյիմար և զանիմաստ յարձակմունսդ ընկրկեա, և դարձի՛ր» (Փիլոն Եբրայեցի):* ***Ընկրկել*** բայի իմաստները համընկնում էին ածանցավոր ***ընկրկեցուցանել*** բայի իմաստներին: Ժամանակակից հայերենում բայը գործածվում է «հարձակման՝ ընթացքի ժամանակ որևէ արգելիքի հանդիպելով կանգնել՝ ետ մղվել», «նահանջել, ետ քաշվել, ետ-ետ գնալ» նշանակություններով: *«Չին ընկրկեց և ապա ծնկների վրա ցած ընկավ» (Ռաֆֆի):* Այս իմաստներով բայը չունի անցողականության հատկանիշ և *չեզոք* սեռի է:

Կամակորել բայը գրաբարում *ներգործական* սեռի է, ունի «խեղաթյուրել, յեղաշրջել, ծռել իսպառ, խանգարել» նշանակությունները: «*Որ կամակորէր և թիւրէր զճանապարհն աստուծոյ» (Հովհան Ոսկեբերան):* Ժամանակակից հայերենում բայը *չեզոք* սեռի է, նշանակում է «կամակորություն անել, համառել»: Ընդ որում բայի այս իմաստով գործածությունը բխում է գրաբարում ***կամակոր*** ածականի ունեցած նշանակություններից: Վերջինս, «ծուռումուռ, խեղաթիւր, ոլորեալ» նշանակություններից բացի, գրաբարում ունի նաև այլ նշանակություն, որ մեկնաբանվում է հետևյալ կերպ. «ըստ համաձայնության յետին վկայութեանցս՝ ռամկօրէն կամ առ հետնագոյնս կամակոր ասի յամառն և կամապաշտ»: Սրանից պարզ է դառնում, որ ժամանակակից հայերենում գործածվող ***կամակորել*** բայի իմաստը ծագում է ***կամակոր*** բառի դեռևս գրաբարում ունեցած «յամառ և կամապաշտ» նշանակությունից: *«Արյո՞ւն է առել աչքերին, ինչ է, մի մատ երեխա՞ է դարձել, որ կամակորում է, աշխարհն էլ դեմ կանգնի, հետ չի դառնա» (Ռ. Ղազանչյան):*

Աստանդել բայը գրաբարում *ներգործական* սեռի է, ունի «այսր անդր տանել, ձգձգել, թիւրել, տատանել» նշանակությունները: «*Արբեցողն աստանդէ զբան բերանոյն» (Հովհան Ոսկեբերան):* Բայը ժամանակակից հայերենում *չեզոք* սեռի է, ունի «աստանդական դառնալ» նշանակությունը: Ժամանակակից հայերենում առկա է ***աստանդական*** ածականը, որն ունի «այս ու այն կողմ ընկած, թափառական» նշանակությունները: ***Աստանդական*** բառը հանդես է գալիս նաև

որպես գոյական «թափառական կյանք վարող անձ» նշանակությամբ: Այստեղից էլ բխում են ***աստանդել*** բայի «աստանդական դառնալ, թափառական մարդ դառնալ» չեզոք սեռի նշանակությունները:

Դավաճանել բայը գրաբարում ունի «դաւել, նենգել, խաբել, յորոգայթ արկանել» նշանակությունները, հանդես է գալիս հայցական հոլով դրված ուղիղ խնդրի հետ. *«Եթէ մեք զանձինս մեր ոչ դաւաճանիցեմք, ոչ այլ ոք կարէ նենգել զմեզ» (Հովհան Ոսկեբերան):* Ժամանակակից հայերենում այս բայն ունի «դավաճանություն անել, թշնամու կողմն անցնել, հայրենիքի շահերի դեմ գործել, խախտել հավատարմությունը՝ նվիրվածությունը որևէ բանի նկատմամբ, դրժել, ուխատազանց լինել, ամուսնական հավատարմությունը խախտել, անհավատարիմ լինել ամուսնուն, հույսը ի դերև հանել՝ չարդարացնել» նշանակությունները, պահանջում է տրական հոլովով դրված խնդիր, այն է՝ *չեզոք* սեռի բայ է համարվում: *«Քո հայրը, Մուշեղ, այդ սրով սպանեց յուր եղբայր Վարդանին, երբ նա դավաճանեց հայրենիքին» (Ռաֆֆի):* Վ. Առաքելյանը այս բառի անցումը չեզոք սեռի պատճառաբանում է այն հանգամանքով, որ այս և մի քանի այլ բայեր սովորաբար դրվում են անձ ցույց տվող խնդրի հետ, որը տրականաձև է: Այս բայի լրացումը դառնալով՝ իր ցույց տվող բառերը անձ ցույց տվող բառերի նմանությամբ դրվում են տրականաձև և ըմբռնվում են իբրև տրական [4, 52]:

Կավագործել բայը գրաբարում *ներգործական* սեռի է, ունի «շինել որպէս կաւագործ» նշանակությունը: *«Կաւագործէ զագարակն ի մարդկեղէն մարմինս. յետ կատարածին խեցեցուցանէ զամանս, սրբոցն՝ ի ձեռն շնորհին, իսկ զմեղաւորացն՝ ի ձեռն գեհենին» (Եփրեմ Ասորի):* Ժամանակակից հայերենում բայը *չեզոք* սեռի է, ունի «կավագործություն անել, բրուտություն անել, կավագործությամբ զբաղվել» իմաստները:

Գրաբարյան ներգործական սեռի մի շարք բայեր ժամանակակից հայերենում, ինչպես նշվեց, կրկնասեռ են: Սրանք այն բայերն են, որոնք գրաբարյան ներգործական սեռի նշանակությունը պահպանելուն զուգահեռ ձեռք են բերել նաև չեզոք սեռի նշանակություններ: Բերենք այդպիսի բայերի օրինակներ:

Երևակայել բայը գրաբարում *ներգործական* սեռի է, ունի «ձևացուցանել, ըմբռնել զգալի մտածութեամբ» և «երևակայացուցանել, երևեցուցանել» նշանակությունները: *«Զնոյն ինքն զձևս երևակայէ, արմատաւորէ յինքեան» (Դավիթ Անհաղթ):* Ժամանակակից հայերենում այն *ներգործական* է իր նախնական «մտքի մեջ վերարտադրել մեկին կամ որևէ բան, մտքով պատկերացնել, երևակայությամբ ստեղծել» նշանակություններով: *«Այդ տխուր հանգամանքների մեջ կարելի էր երևակայել Ոշտունյաց Աշեխեն օրիորդի վիշտը, որ հոգով և սրտով նվիրված էր յուր սիրելիին» (Ռաֆֆի):* Բայիմաստի հետաքրքիր փոփոխության արդյունքում բայը ձեռք է բերել «իրեն մեծ բան կարծել, մեծամտել, իրեն մեծ բանի տեղ դնել, իրեն գոռոզ պահել» նշանակությունները: Վերջին նշանակություններով բայը *չեզոք* սեռի է: *«Դու էլ շատ մի երևակայիր» (Հ. Քոչար):*

Խարսխել բայը գրաբարում *ներգործական* սեռի է, ունի «հաստատել իբրև ի վերայ խարսխի կամ որպես զխարիսխ, անշարժ հաստատել, առարկայացուցանել, ամրացուցանել, սահմանել» նշանակությունները: *«Սիւն և նեցուկ նորին ամրոցի հաստատ պնդութեամբ դու խարսխեցար» (Գրիգոր Նարեկացի):* Դեռևս գրաբարում ***խարիսխ*** բառը, իր նախնական «ստորին կամ խորին նեցուկ իրաց,

պատուանդան, յատակ» նշանակություններից բացի, ուներ նաև «երկաթ կամ ճանկ մեծ արկեալ պարանաւ ի յատակ ծովու՝ առ անշարժ պահելոյ զնաւն առ ետեղ» նշանակությունը: Ժամանակակից հայերենում ***խարսխել*** բայը կրկնասեռ է: Ներգործական սեռի է «խարիսխ գցելու միջոցով նավը կանգնեցնել» և «բնակության համար մի վայրի հետ կապել՝ ամրացնել, հիմնավորել, հիմնադրել» նշանակություններով: Խարիսխ գցելու միջոցով կանգնելու հանգամանքով պայմանավորված՝ նավի կանգ առնելու գործողությունը սկսել է արտահայտվել ***խարսխել*** բայով: Ուստի «կանգնեցնել» նշանակությամբ բայը *ներգործական* սեռի է, «կանգ առնել» նշանակությամբ՝ *չեզոք*: *«Նավաստիները ափից քիչ հեռու **խարսխեցին նավը»**, «Շոգենավը **խարսխեց** Սերքեմիի մոտերը» (Ե. Օտյան):*

Երկրագործել բայը գրաբարում *ներգործական* սեռի է, ունի «գործել զերկիր, մշակել» նշանակությունները: *«Զանդաստանս իւրեանց թողուն, և զօտարսն երկրագործեն» («Ոսկիփորիկ»):* Ժամանակակից հայերենում այն գրաբարյան «հողը մշակել» ներգործական սեռի նշանակությանը զուգահեռ հանդես է գալիս «երկրագործություն անել, հողագործությամբ զբաղվել» *չեզոք* սեռի նշանակություններով:

Ուսանել բայը գրաբարում *հասարակ* (կրավորակերպ ներգործական) սեռի բայ է համարվում, ունի «ուշիւ առնուլ ի միտ, զուշն լնուլ, սերտել ի միտ» նշանակությունները: *«Ուսանէր ի նոցանէ զհնարագիտութիւն յաղթութեան» (Եղիշե):* Ժամանակակից հայերենում բայը կրկնասեռ է, գրաբարյան ներգործական սեռի նշանակության կողքին բայը ձեռք է բերել «բարձրագույն ուսումնական հաստատության մեջ սովորել, ուսանող լինել» իմաստները: Այս իմաստներով բայը *չեզոք* սեռի է: «*Հայրիկս չի համաձայնի, որ ես ուսանելու գնամ, հին մարդ է, կանանց բարձրագույն կրթությանը դեմ է» (Ավ. Իսահակյան):*

Այսպիսով՝ ինչպես նշվեց, գրաբարյան ներգործական սեռի բազմաթիվ բայեր ժամանակակից հայերենում դարձել են չեզոք կամ կրկնասեռ: Կրկնասեռ բայերի մեջ երկու սեռի հատկանիշը երբեմն հավասար կերպով է հանդես գալիս, իսկ երբեմն սեռերից մեկը գերիշխում է: Չի բացառվում, որ ժամանակի ընթացքում դրանք կարող են դառնալ միասեռ: Սեռային անցման հիմական պատճառները բայի անցողականության հատկանիշի կորուստն է կամ իմաստափոխությունը: Բայի իմաստի փոփոխությունները ընթանում են հիմնականում երկու ուղիներով՝ 1) գրաբարյան նախնական իմաստը վերանում է, առաջանում է նոր իմաստ (այս դեպքում բայը միասեռ է), 2) նախնական իմաստը զարգացում է ապրում և իմաստափոխվում է՝ հանգելով նոր իմաստի (եթե նախնական իմաստը զուգահեռաբար պահապանվում է, բայը կրկնասեռ է, իսկ եթե չի պահպանվում՝ միասեռ): Մարդկանց զբաղմունք ցույց տվող մի քանի բայեր, որոնք գրաբարում ներգործական սեռի էին և ուղիղ խնդիր էին պահանջում, ժամանակակից հայերենում չեզոք սեռի են, քանի որ անվանում են այդ երևույթը ընդհանրապես և վերացարկված ձևով (կավագործել, երկրագործել, ուսանել): Հարկ է նշել, որ ժամանակակից հայերենում չեզոք սեռի փոխարկված մի շարք բայերի այժմյան իմաստների ակունքները դեռևս կարելի է տեսնել այդ բայերի առաջին հիմքերի գրաբարյան նշանակությունների մեջ (առարկել, կամակորել):

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Աբրահամյան Ա. Ա., Բայը ժամանակակից հայերենում, Երևան, Հայկական ՍՍՌ ԳԱ հրատ., 1962, 726 էջ:
2. Աբրահամյան Ս. Գ., Պառնասյան Ն. Ա., Օհանյան Հ. Ա., ժամանակակից հայոց լեզու, հատոր 2, Երևան, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1974, 587 էջ:
3. Աղայան Է. Բ., Արդի հայերենի բացատրական բառարան, Երևան, «Հայաստան» հրատ., 1976, 1615 էջ:
4. Առաքելյան Վ. Դ., Հայերենի խնդրառության մասին, ՀՍՍՌ ԳԱ տեղեկագիր. հասարակական գիտություններ, 1955, համար 7, էջ 49-64:
5. Ասատրյան Մ. Ե., Բայի սեռերը ժամանակակից հայերենում, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 1959, 231 էջ:
6. Զաքյան Հ. Ս., Բայերի սեռային փոխանցումները հայերենի պատմական զարգացման մեջ, ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն. գիտական աշխատություններ, 2004, համար 7, էջ 106-112:
7. Զաքյան Հ. Ա., Հին հայերենի կրկնասեռ բայերը. տարժամանակյա քննություն, Գյումրի, «Էլդորադո» հրատ., 2015, 240 էջ:
8. Ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարան, հատոր 1, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1969, 601 էջ:
9. Ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարան, հատոր 2, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1972, 714 էջ:
10. Ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարան, հատոր 3, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1974, 574 էջ:
11. Ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարան, հատոր 4, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1980, 828 էջ:
12. Հարությունյան Հ. Ա., Կառավարումը ժամանակակից հայերենում, Երևան, Երևանի համալսարանի հրատ., 1983, 335 էջ:
13. Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի, հատոր 1, Երևան, Երևանի համալսարանի հրատ., 1836, 1140 էջ:
14. Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի, հատոր 2, Երևան, Երևանի համալսարանի հրատ., 1837, 1067 էջ:
15. Սաֆարյան Տ. Վ., Կրկնասեռության քերականական դրսևորումները արդի հայերենում, Բանբեր Երևանի համալսարանի, 2005, թիվ 1, էջ 119-126:
16. Սաֆարյան Տ. Վ., Հայերենի կրկնասեռ բայերը, Երևան, «Նաիրի» հրատ., 2013, 168 էջ:
17. Քոսյան Վ. Ա., Ժամանակակից հայերենի բառակապակցությունները, Երևան, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1975, 486 էջ:

Переход глаголов действительного залога на средней залог и двузалоговость в грабаре

Галоян Нарине
Филологический факультет,
«Армянский язык и литература»,
руководитель магистерской диссертации –
к. филол. н., доцент А. Сантоян

Резюме

Ключевые слова: *винительный падеж, прямой объект, дательный падеж, лексическое значение слова, смысловое изменение*

Как и многие языковые явления, залог глагола тоже с течением времени терпит изменения, которые характеризуются как залоговые переходы или сдвиги. В работе исследован переход глаголов действительного залога в грабаре на средний залог и гермафродитизм, рассмотрены основные причины, создавшие залоговые переходы.

Исследования показали, что многие глаголы действительного залога в грабаре в современном армянском языке являются глаголами среднего залога или гермафродитными. Это происходит в результате различных изменений смысла глагола.

The Transition of Grabar Verbs of Active Voice into Middle Voice and Double Voice

Galoyan Narine
Faculty of Philology,
Armenian Language and Literature
Academic Supervisor: A. Santoyan
Ph. D in Philology, Associate Professor

Summary

Key words: *accusative case, direct object, dative case, lexical meaning, change of meaning*

Like a number of language phenomena the category of voice also changes over time. They are characterized as voice transition and movements. In this work we have studied the transition of Grabar verbs of active voice into middle voice and double voice. We have examined the main causes of voice transition. Researches have indicated that many verbs of active voice in Grabar are middle voice or double voice in Modern Armenian. This happens as a result of the changes of the meaning of the verb.

Գրաբարյան չեզոք սեռի բայերի սեռային փոխանցումները ներգործական սեռի և կրկնասեռության

Վարդանյան Տաթևիկ
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Հայոց լեզու և գրականություն»
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
բ.գ.թ., դոցենտ Ա. Սանթոյան

Հանգուցային բառեր. *արդի հայերեն, ուղիղ խնդիր, հայցական հոլով, բառիմաստ, իմաստափոխություն, խնդրառություն*

Լեզվի քերականական կարգերը պատմական զարգացման ընթացքում ենթարկվում են զանազան փոփոխությունների: Դրանից զերծ չի մնացել նաև բայի սեռի քերականական կարգը:

Մի շարք լեզվաբաններ իրենց աշխատություններում անդրադարձել են սեռային փոխանցումներին: Ոմանք հարցը քննել են ձևաբանության ու շարահյուսության (այդ թվում՝ սեռի քերականական կարգի) համապատկերում: Եվ հենց բայի սեռի քերականական կարգը ներկայացնելուն զուգահեռ անդրադարձել են նաև սեռային տեղաշարժերին, ոմանք էլ հարցին անդրադարձել են լայն թեմատիկ ընդգրկմամբ՝ շեշտը դնելով զուտ սեռի քերականական կարգի, մասամբ էլ՝ սեռային տեղաշարժերի վրա[1]:

Բայասեռը հաստատուն քերականական կարգ չէ և չի ուղեկցում տվյալ բային նրա ողջ լեզվապատմական գործածության ընթացքում՝ իբրև նրա անփոփոխ, կայուն հատկանիշ: Բայասեռը կապված է բայիմաստի հետ, իսկ բայիմաստը կենդանի լեզվի մի այնպիսի առանձնահատկություն է, որ ժամանակի ընթացքում ենթակա է փոփոխությունների, իսկ այդ փոփոխություններին զուգընթաց փոխվում է նաև բայասեռը: Պատմական զարգացումը կարող է հանգեցնել այն բանին, որ բայի հին իմաստի և սեռի փոխարեն գան նոր իմաստն ու նոր սեռը[2]:

Հայերենում բայերի սեռային անցումները կատարվում են տարբեր ուղղություններով՝

1. չեզոքից ներգործականի, 2. չեզոքից կրկնասեռության, 3. կրկնասեռությունից ներգործականի, 4. կրկնասեռությունից չեզոքի, 5. ներգործականից չեզոքի, 6. ներգործականից կրկնասեռության:

Բայիմաստի հետ անմիջական կապ ունի խնդրառությունը: Խնդրառության

---

[1] Տե՛ս **Ա. Աբրահամյան**, Բայը ժամանակակից հայերենում, Երևան, 1962, էջ 662-722, **Մ. Ասատրյան**, նշվ. աշխ., էջ 190-199, **Ս. Աբրահամյան, Ն. Պառնասյան, Հ. Օհանյան,** Ժամանակակից հայոց լեզու, հատոր 2, Երևան, էջ 305-309, **Վ. Քոսյան**, Ժամանակակից հայերենի բառակապակցությունները, Երևան, 1963, էջ 249-258, **Հ. Հարությունյան,** Կառավարումը ժամանակակից հայերենում, Երևան, 1983, էջ 220-230, **Վ. Առաքելյան**, Հայերենի խնդրառության մասին, ՀՍՍՌ ԳԱ տեղեկագիր. հասարակական գիտություններ, համար 7, Երևան, 1955, էջ 49-63, **Հ. Զաքյան,** Բայերի սեռային փոխանցումները հայերենի պատմական զարգացման մեջ, Գիտական աշխատություններ, համար 7, Գյումրի, 2004, էջ 106-112, **Տ. Սաֆարյան**, Կրկնասեռության քերականական դրսևորումները արդի հայերենում, Բանբեր Երևանի համալսարանի, թիվ 1, Երևան, 2005, էջ 119-126:

[2] Տե՛ս Վ. Առաքելյան, Սեռի քերականական կարգը և բայածանցները գրաբարում, «Պատմաբանասիրական հանդես», 1980, հ. 2, էջ 72:

դերը մեզ հետաքրքրում է մասնավորապես հայցական հոլովով խնդիր առնելու տեսանկյունից, քանի որ երբեմն նախկին չեզոք սեռի բայերը, աստիճանաբար հայցական հոլովով խնդիր ստանալով, սկսում են կա՛մ միաժամանակ ըմբռնվել ներգործական սեռով, կա՛մ չեզոքությունը կորցնում են ու դառնում ներգործական սեռի բայեր:

Այս աշխատանքում անդրադարձել ենք առաջին երեք կետերին համապատասխանող սեռային փոխանցումներին, որի նպատակն է ուսումնասիրել գրաբարի չեզոք սեռի այն բայերը, որոնք ժամանակակից հայերենում դարձել են ներգործական կամ կրկնասեռ և այն բայերը, որոնք կրկնասեռության չեզոք սեռը կորցրել են՝ մնալով միայն ներգործական սեռով: Ուսումնասիրություններ կատարելիս ելակետ ենք ընդունել «Նոր հայկազյան բառարանը», որում տեղ գտած ներգործական սեռի բայերը համեմատել ենք էդ. Աղայանի «Արդի հայերենի բացատրական բառարանում»[3] և «Ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարանում»[4] տեղ գտած տվյալների հետ՝ փաստելով այդ բայերի սեռային փոխանցումները:

Չեզոքից ներգործականության անցած բայերը հայերենում

Ալէլուեմ բայը գրաբարում եղել է **չեզոք սեռի՝** «*օրհնութիւն վերառաքել*» իմաստով («*Ազդեցէր մեզ ալէլուեմ քեզ յաւուր յիշատակի բարեաց քոց*»), այժմ **ներգործական սեռի** է՝ «*ալելու երգել*» իմաստով («*Քահանան ալելուեց շարականը, որից հետո ժողովրդին բաշխեց հղորդության նշխարքը*»):

Թարթեմ բայը գրաբարում **չեզոք սեռի** է՝ «*որպէս թէ կշռել ական, այն է ճօճել աչաց իբրեւ ի մէտս կշռոց, բանալով եւ փակելով իսկոյն*», այժմ **ներգործական սեռի** է՝ «*կոպերը բանալ-խփել*» իմաստով:

Յոլովանալ / յոլովեմ բայը գրաբարում **չեզոք սեռի** է՝ «*բազմանալ, յաճախել, առաւելուլ, յաւելուլ*» իմաստներով («Յորժամ մոռանայցեմք զերկիւղն Աստծոյ և ի չարիսն յոլովիցեմք»), այժմ **ներգործական սեռի** է՝ «*բառը փոփոխել ըստ հոլովի և թվի»*,«*շարունակ միևնույն բանը կրկնել*» իմաստներով («Հոլովի՞ր *մայր* բառը», Բավական է այդ թեման հոլովես»):

Ականջել բայը գրաբարում **չեզոք սեռի** է՝ «*ունկն դնել*» իմաստով («Ականջնես հնչման սուրբ հոգւոյն»), այժմ **ներգործական սեռի** է՝ «*լսել, ունկնդրել, ականջ դնել*», «*լրտեսել, գաղտնաբար լսել*» իմաստներով («Այդ հանգամանքն այն աստիճան գչգռեց տիկնոջ հետաքրքրասիրությունը, որ նա որոշեց ականջել նրանց»):

Փափագեմ բայը գրաբարում **չեզոք սեռի** է՝ «*փափագ ունել, անձկալ, տենչալ, բաղձալ, ցանկալ, ախորժել*» իմաստներով («Որք վերնոյ թագին փափագեն»), այժմ **ներգործական սեռի** է՝ «*տենչալ, կարոտանքով սպասել մի բանի*» իմաստներով («Փափագեց նրա հետ ծանոթանալ»):

Սաստեմ բայը գրաբարում **չեզոք սեռի** է՝ «*սաստիկ խոսել, յանդիմանել, կշտամբել, սպառնալ, ցասնուլ*» իմաստներով («Սաստեցէ ի քեզ Տէր», «Սաստեաց ալեացն և լռեցին»), այժմ **ներգործական սեռի** է՝ «1. *լռեցնել, կարգի հրավիրել, 2. զսպել, արգելել, չթողնել, 3. հանդիմանել, կշտամբել*», իմատներով («Դե

[3] Այսուհետ՝ ԱՀԲԲ:
[4] Այսուհետ՝ ԺՀԼԲԲ:

սուս է՛, թող տեսնենք՝ ինչ է ասում,– սաստեցին նրան», «Հայացքներով իրար սաստում էին»):

Ձեռնարկեմ բայը գրաբարում **չեզոք սեռի** է՝ «*ձեռն ի գործ արկանել, բուռն հարկանել, ձեռնամուխ և ձեռներէց լինել*» իմաստներով («Ի պատերազմիլ ընդ նմա ձեռնարկեաց», «Մեծաւ յուսով ձեռնարկեսցուք ի գործս»), այժմ **ներգործական սեռի** է՝ «*մի բան սկսել*» իմաստով («Նոր նախագիծ են ձեռնարկել»):

Չեզոքից ներգործականության անցած բայերը՝
իրենց չեզոքությունը պահելուն զուգահեռ

Թարթեմ/թարթիմ բայը գրաբարում **չեզոք սեռի** է՝ «*որպէս թէ կշռել ական. այն է՝ ճօճել աչաց իբրեւ ի մէտ կշռոց, բանալով եւ փակելով իսկոյն*» իմաստով («Ի թարթել ական գաւ յայնմ տեղւոջ»), այժմ **ներգործական սեռի** է՝ «*կոպերը բանալ-խփել*» իմաստով («Մեզանում այսպես էլ կարելի է, այնպես էլ,- նկատեց գեղեցկուհին՝ աչքերը խորհրդավոր թարթելով») և **չեզոք սեռի** է՝ «*կոպերը խփվել-բացվել*» իմաստով («Ծաղիկ աչքերը կրկին կթարթեն»):

Զղջանամ բայը գրաբարում **չեզոք սեռի** է՝ «*ի զեղջալ, ցավիլ ընդ գործն անցեալ, մանաւանդ ի վերայ մեղաց, աւաղել*» իմաստներով («Ոչ գոյ մարդ, որ զղջանայ ի վերայ չարեաց իւրոց», «Ոչ դարձցի և ոչ զղջասցի Տէր»), այժմ **ներգործական սեռի** է՝ «*հրաժարվել*» իմաստով («Խոստովանք արա, զղջա անցյալը, խույս տուր գալիքից») և **չեզոք սեռի** է՝ «*ափսոսալ արածի կամ չարածի համար, ցավել, փոշմանել, մեղքերը խոստովանել*» իմաստներով («Ես ճանաչեցի իմ սխալը և չարաչար զղջացի»):

Զիջանեմ բայը գրաբարում **չեզոք սեռի** է՝ «*կարի ի վայր իջանել, խոնարհիլ, ցածանալ, մեղմանալ*» իմաստներով («Մարդասեր է Աստուած և ըստ այնմ զիջանէ», «Զիջանէ և թոյլ տայ և ի գլուխն ևս թափել զիւղն»), այժմ **ներգործական սեռի** է՝ «*պարտքը չպահանջել, տված գումարը թողնել պարտապանին*» («Վարչությունը որոշել է տասնհինգ հազար ռուբլու պարտքը զիջել չքավորներին»), «*զեղչ կատարել, չեղչել*» («Որոշեցի զիջել այս ապրանքում ունեցած իմ օգուտը»), «*ուրիշի օգտին կամավոր հրաժարվել մի բանից*» («Նա իր սենյակը զիջեց եղբորը») և «*տեղի տալ, ասպարեզը թողնել ուրիշներին*» («Պրոֆեսորը, տասնյակ տարիներ ամուլ մնալով, ամբիոնը չզիջեց ուրիշի») իմաստներով և **չեզոք սեռի** է՝ «*այլևս հակառակը չպնդել, համաձայնվել, համակերպվել, իր հատկանիշներով ցած մնալ, չհավասարվել*» իմաստներով («Հարկ էր, որ մի կողմը զիջի», «Դերասանը իր խաղով զիջում էր մյուս դերասաններին»):

Խաղամ բայը գրաբարում **չեզոք սեռի** է՝ «*ի խաղս զվարճութեան պարապիլ, կաքաւել, խայտալ, ոստնուլ, ճախրել, եռալ, շարժիլ*» իմաստներով («Խաղայր ընդ Իսահակայ որդւոյ իւրում», «Խաղայ մանուկն յորովայնի նորայ», «Ամենայն թռչնոց որ յօդս խաղայցեն»), այժմ **ներգործական սեռի** է՝ «*մարզական մրցությամբ զբաղվել, մրցել», «կատարել որևէ բեմական դերբեմի վրա որևէ կերպար ներկայացնել» և «ցուցադրել, ձևացնել, կեղծել»* իմաստներով («Կազմակերպված մրցույթին մարզիկները խաղում էին ֆուտբոլ, թենիս, վոլեյբոլ և այլ հետաքրքիր խաղեր», Փափազյանը այդ ներկայացման մեջ Օթելլո էր խաղում», «Հմտորեն դաժանություն ու լրջություն էր խաղում») և **չեզոք սեռի** է՝ «*ուրախ ժամանակ անցկացնել, զվարճանալ», «որևէ առարկայի հետ զբաղվել՝ աննպատակ շարժել, պտտել», «պար գալ, կաքավել», «որևէ լուրջ գործի անլուրջ ու թեթև վերաբերել»,*

«թղթախաղով կամ այլ մոլությամբ զբաղվել[5]» իմաստներով («Երկու մանուկ խաղում էին բակում», «Խաղում էր մազերի հետ», «Գործ չունես այդպիսի անպատասխանատու մարդու հետ. նա խաղում է», «Պարողները ուրախ, պայծառ, Խաղ կկանչեն, կխաղան», «Դու խաղացել ես տերության գործերի հետ»):

Մոլորեմ/մոլորիմ բայը գրաբարում **չեզոք սեռի** է՝ «*խոտորիլ, շեղիլ, սխալիլ, խաբիլ, թափառիլ, տատանիլ*» իմաստներով («Երթեալ մոլորեալ շրջէր յանապատի», «Գինով մոլորեալ են», «Մոլորեսցին իբրև զարբեալ»), այժմ **ներգործական սեռի** է՝ «*կորցնել*» իմաստով («Կամ գուցե արևը մոլորե՞լ է իր ճամփան», «Ճամփան մոլորե՞լ եք») և **չեզոք սեռի** է՝ «*շվարել, անելիքը չիմանալ*» իմաստով («Ակնապիշ, անձայն պատանի, ու՞ր ես մտքով մոլորած»):

Թևեմ բայը գրաբարում **չեզոք սեռի** է՝ «*իբր թևանալ, վերաթևել*» իմաստներով («Թռչունք լողան խաղան յօդս և այսր անդր թևեն»), այժմ **ներգործական սեռի** է՝ «*որևէ առարկայի կամ գործիքի վրա թևեր ավելացնել*» իմաստով («Հեծանիվի անիվի կենտրոնական մասին թիթեղյա կտորներ թևեց») և **չեզոք սեռի** է՝ «*թևերը շարժելով թռչել, թևածել*», «*արագորեն ընթանալ, սլանալ*» իմաստներով («Ծիծեռնակը թևում էր բնի վրա»):

Հանդուրժեմ բայը գրաբարում **չեզոք սեռի** է՝ «*համբերել, տանել, տոկալ, հանդարտել, բաւական լինել*» իմաստներով («Ոչ հանդուրժեաց բնակել ի մէջ կռապաշտիցն», «Ըստ հանդուրժելոյ հեթանոսական լսելեաց»), այժմ **ներգործական սեռի** է՝ «*դիմանալ, տոկալ, կրել*» իմաստներով («Ես չեմ հանդուրժում ինձ վրա իշխող ոչ մի զորություն») և **չեզոք սեռի** է՝ «համբերել» իմաստով («Հանդուրժե՞մ պիտի, որ աչքերս բաց ինձ խորտակեն»):

Տարածայնեմ բայը գրաբարում **չեզոք սեռի** է՝ «*չհամաձայնիլ, ոչ ձայնակցիլ, անհամաձայն, անմիաբան գտանիլ*» («Ի սոցանէ ոչինչ տարաձայնեալ երևի»), այժմ **ներգործական սեռի** է՝ «*տարփողել, տարածել, հայատարարել, հռչակել*» իմաստներով («Եվ գյուղացին երգ հորինեց, գովեց հովվին ու յարին, Եվ երգելով տարաձայնեց Այս *արկածը* սիրային») և **չեզոք սեռի** է՝ «*չհամաձայնել, հակառակ կարծիք հայտնել, տարբեր կարծիքի լինել*» իմաստներով («Մրցակցում են իրար հետ, վիճում, տարաձայնում»):

Սովորեմ բայը գրաբարում **չեզոք սեռի** է՝ «*միտք սովորեաց խուզել և քննել*», «*բնավորիլ, վարժիլ, ընտելանալ, ուսանիլ*» իմատներով («Ոչ վաստակելն ապականել զմեզ սովորեաց»), այժմ **ներգործական սեռի** է՝ «*կարդալով մի բան յուրացնել, գիտելիքներ ձեռք բերել, սերտել*», «*մեկից մի բան ընդօրինակել, յուրացնել*» իմաստներով («Քեզանի՞ց պիտի սովորեմ քաղաքավարության նորմերը») և **չեզոք սեռի** է՝ «*վարժվել, ընտելանալ*» իմաստներով («Նրա աչքերը այն աստիճան սովորած էին գիշերվա խավարին, որ գազանի նման մթության մեջ տեսնում էին»):

Անցանեմ բայը գրաբարում **չեզոք սեռի** է՝ «*խաղալ, գնալ, փոխիլ՝ տեղւոջէ ի տեղի, յառաջ երթալ*», «*շիջանիլ*», «*թաքչիլ*», «*դիւրաւ եղծանիլ*», «*զանց առնել, թողուլ, արտաքոյ ելանել*» իմաստներով («Անցցէ խաղաղութեամբ զճանապարհս ոտից իւրոց»), այժմ **ներգործական սեռի** է՝ «*որոշ տարածությամբ ճանապարհ կտրել*», «*ուսումնասիրել*» իմաստներով («Մեքենան անցնում էր ժամում 100 կմ»,

[5] Այս իմաստի համար բառարանները նշում են չեզոք սեռ, բայց այժմ նաև ներգործականության իմաստ ենք տեսնում սրա մեջ, ինչպես՝ «Նա ամեն երեկո թուղթ էր խաղում»:

«Այդ դպրոցում գերմաներեն էին անցնում») և **չեզոք սեռի** է՝ «*շարժվել, գնալ, հեռանալ, ոտքով գբոսնել*» իմաստներով («Փողոցով անցնում էին երկու կին»):

Ծորամ/ծորեմ բայը գրաբարում **չեզոք սեռի** է՝ «*հոսիլ, կաթել, հալել, ջրի պես վազել*» իմաստներով («Սիրտ իմ ծորայ ի բանջարաբոյս», «Ծորէր իջանէր արիւնն ի վերայ խաչին»), այժմ **ներգործական սեռի** է՝ «*կիսահեղուկ կամ հեղուկ նյութ ծորեցնել*», «*ծոր տալով երկարեցնել*» իմաստներով («Սամվելը տիկը առեց նրա ձեռքից, սկսեց գինին փքոր առ փոքր ծորել մահամերձ վիրավորի բերանը», «Նա երգելիս ծորում էր ձայնը այնքան ժամանակ, մինչև որ շնչակտուր էր լինում») և **չեզոք սեռի** է՝ «*ծոր տալով հոսել, թափվել, կաթկթել, բխել, երկարել*» իմաստներով («Պատռվում է երկնքի պռունկն ու աշխարհի վրա է ծորում վաղորդյան լույսը»):

Կրկնասեռությունից (ն., չ.) ներգործականության

Բախեմ բայը գրաբարում **կրկնասեռ** է՝ «հարկանել ուժգին՝ մինչև ցթնդիւն և ի հնչիւն» իմաստներով. «Կալ արտաքոյ, և բախել զդուռնն», «Բախեցէք և բացցի ձեզ: Որ բախէ՝ բացցի նմա: Եւ պետրոս ստէպ բախէր»: Այժմ **ներգործական սեռի** է՝ «հարված հասցնել, խփել, դիպցնել» իմաստներով. «Դուռը բախեց և բացող չեղավ»:

Գծեմ բայը գրաբարում **կրկնասեռ** է՝ «գիծ ինչ առնել, նիշ թողուլ» իմաստներով. «Ոչ կարայ զհետս իւր գծել ի վերայ վիմին», «Ուր ոչ գծէին նետք»: Այժմ միայն **ներգործական** սեռի է՝ «գծեր քաշել, գծերով արտահայտել» իմաստով. «Նա սկսեց գծել զինանոցի վրա հարձակվելու և այնտեղից դուրս գալու ծրագիրը»:

Խնայեմ բայը գրաբարում **չեզոք** սեռի է՝ « գթալ, ներել, պահել» իմաստներով. «Որ խնայէ ի գաւազան, ատեայ զորդի իւր» և **ներգործական** սեռի է՝ «խնամով պահել» իմաստով. «Խնայեաց զանձն նորա ի մաուանէ»: Այժմ **ներգործական** սեռի է՝ «տնտեսել, խնայողաբար գործածել, չվատնել, չպատժել, գթալ, խղճալ» իմաստներով. «Սենեկապետը սկսեց խնդրել շահին, որ գոնե խնայի հայերին», «Ձեռքիցդ եկած լավությունը մի խնայիր»:

Սեռային փոխանցումներն ուղեկցվել են նաև կառուցվածքային փոփոխությամբ՝ բայածանցի կորսուստով: Այսպիսով չեզոք սեռից ներգործականության անցման ճանապարհին որոշ բայեր կորցրել են իրենց բայածանցը **(«ան», «ն»)** կամ փոխել մի սոսկածանցը մյուսով (**ան>ն**)՝

գրաբարում	**աշխարհաբարում**
անց**ան**եմ	անց**ն**ել
բաղձամ // բաղձ**ան**ամ	բաղձալ
զղջամ // զջան**ան**ամ	զղջալ
զիջ**ան**եմ // զիջ**ան**իմ	զիջել
ըղձամ // ըղձ**ան**ամ	ըղձալ
շիջ**ան**իմ	շիջել

Այսպիսով, բայերը թե՛ գրաբարում, թե՛ արդի հայերենում հիմնականում բազմիմաստ են, և հայերենի պատմական զարգացման ընթացքում բայը կարող է կորցնել իր իմաստը կամ իմաստներից մեկը, որով պայմանավորված էլ կորցնի իր սեռը կամ կարող է ձեռք բերի նոր իմաստ կամ իմաստներ, որոնցով պայմանավորված էլ ձեռք բերի նոր սեռ՝ այդ կերպ ենթարկվելով սեռային փոխանցման:

Իմաստային փոփոխությունները միակ գործոնը չեն սեռային փոխանցման համար: Սեռային փոփոխություն կատարվում է ոչ միայն իմաստի կորստի կամ նոր իմաստի ավելացման հետևանքով, այլ նաև խնդրառությամբ, երբ իմաստը պահպանվում է, բայց բայը սկսում է ստանալ այլ հոլվով խնդիր (մեր թեմայի համար կարևորում ենք արդի փուլում նախկին տրականի փոխարեն հայցականով խնդիր ստանալու հանգամանքը):

Փոխաբերական կիրառություններով սեռային փոխանցումները որպես այդպիսին չեն ընդունվում, բայց կարծում ենք, որ ներունակ են ներգործականության հատկանիշ ձեռք բերելու, բացի այդ, այդպիսի փոխաբերական իմաստները երբեմն կարող են այքան լայն տարածում գտնել, որ այևս չդիտվեն որպես փոխաբերական կիրառություն, օրինակ անձնավորման եղանակով բայի ստացած խնդրի և դրանով պայմանավորվոծ սեռային փոխանցումները, ինչպես՝ «Սիրում է հայրենիքը», բայց՝ «Սիրում է տիկնիկին»:

Բայի բառական իմաստի և խնդրառության փոփոխության հետևանքով տեղի են ունեցել և տեղի կունենան բայասեռի փոփոխություններ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Աբեղյան Մ., Երկեր, հ. Զ, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատ., Ե., 1974, 847 էջ:
2. Աբրահամյան Ա., Բայը ժամանակակից հայերենում, Գիրք 1, Հայկական ՍՍՌ ԳԱ հրատ., Ե., 1962, 726 էջ:
3. Աբրահամյան Ս., Պառնասյան Ն., Օհանյան Հ., ժամանակակից հայոց լեզու, հ. 2 (Ձևաբանություն), ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., Ե., 1974, 551 էջ:
4. Աղայան Է., Արդի հայերենի բացատրական բառարան, «Հայաստան» հրատ., Ե., 1976, 1615 էջ:
5. Առաքելյան Վ., Սեռի քերականական կարգը և բայածանցները գրաբարում, «Պատմա-բանասիրական հանդես»,1980, հ. 2:
6. Ասատրյան Մ., Բայի սեռերը ժամանակակից հայերենում, Երևանի համալսարանի հրատ., Ե., 1959, 232 էջ:
7. Աւետիքեան Գ., Սիւրմելեան Խ., Աւագեան Մ., Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի, հ. Ա, Երևանի համալսարանի հրատ., Ե., 1979, 1142 էջ:
8. Աւետիքեան Գ., Սիւրմելեան Խ., Աւագեան Մ., Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի, հ.. Բ, Երևանի համալսարանի հրատ., Ե., 1979,1070 էջ:
9. Բարսեղյան Հ., Արդի հայերենի բայի և խոնարհման տեսություն, Հայկական ՍՍՌ պետական հեռակա մանկավարժական ինստիտուտի հրատ., Ե., 1953, 422 էջ:
10. ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարան, հ. Ա, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատ., Ե., 1969, 603 էջ:
11. ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարան, հ. Բ, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատ., Ե., 1969, 719 էջ:
12. ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարան, հ. Գ, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատ., Ե., 1969, 575 էջ:
13. ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարան, հ. Դ, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատ., Ե., 1969, 828 էջ:
14. Հարությունյան Հ., Կառավարումը ժամանակակից հայերենում, Երևանի համալսարանի հրատ., Ե., 1983, 336 էջ:

Родовой переход глаголов среднего залога в грабаре в действительный залог и двузалоговость

Варданян Татевик
Филологический факультет,
«Армянский язык и литература»,
руководитель магистерской диссертации –
к. филол. н., доцент А. Сантоян

Резюме

Ключевые слова: *среднеармянский, современный армянский, прямое дополнение, винительный падеж, смысл слова, изменение смысла, управление*

Залог глагола тесно связан со смыслом слова и управлением глагола, в связи с этим, с изменением последних меняется и залог глагола. Изменения залога происходили в течение исторического развития армянского языка (1. грабар, среднеармянский – современный армянский, 2. грабар – среднеармянский, современный армянский, 3. среднеармянский – современный армянский).

Изменение залога глагола сопровождалось также следующими изменениями: изменение слагаемого гласного и добавление или усечение гласного аффикса.

The Verb Voice Transmission of the Old Armenian Middle Verbs into the Active and Double Voice

Vardanyan Tatevik
Faculty of Philology,
Armenian Language and Literature
Academic Supervisor: A. Santoyan
Ph. D in Philology, Associate Professor

Summary

Key words: *Modern Armenian, direct object, objectivity, word-meaning, change of meaning*

The verb voice has a close contact with the word-meaning of the verb and objectivity and due to changing of the latters the verb voice is changed too. The voice changings have been done during (writing period) the different of the Armenian language. The verb voice changing has also been gone by the foolowing structural changings as the changing of the decliner vowal and the adding or falling of the verbal affix.

Ժամանակի պատկերման առանձնահատկությունները Վ. Մուղնեցյանի եռապատումում («Ալիզ», «Եկվորներ», «Տաբու»)

Այվազյան Թինա
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Հայոց լեզու և գրականություն»
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
բ.գ.դ., պրոֆ. Վ. Եղիազարյան

Հանգուցային բառեր. *ժամանակ, եռապատում, ժամանակային հաջորդականություն, կրկնություններ, տեմպ*

Ժամանակը Վ. Մուղնեցյանի եռապատումի կարևոր տարրերից է: Սա առաջին հերթին պայմանավորված է ժամանակի պատկերման հարցում հեղինակի ունեցած հետևողականությամբ: Վեպերում որևէ դեպք կամ իրադարձություն պատկերելիս անպայմանորեն շեշտվում է, թե այն երբ է կատարվել՝ սկսած ժամանակի ամենափոքր միավորներից (րոպե, պահ), մինչև տարի կամ տասնամյակ: Այս հետևողականությունը հնարավորություն է տալիս նոր տեսանկյունից քննելու հեղինակային պատումի կառույցը: Աշխատանքի նպատակն է բացահայտել ժամանակի պատկերման հիմնական սկզբունքներն ու օրինաչափությունները Վ. Մուղնեցյանի եռապատումում, որի իրագործման համար առաջադրել ենք հետևյալ խնդիրները՝ բացահայտել եռապատումի ժամանակային տևողությունը, տալ ժամանակային հաջորդականության հստակ պատկերը և անդրադառնալ ժամանակային կրկնություններին: Առաջնորդվել ենք կառուցվածքաբանական մեթոդով, և աշխատանքի նորույթը նախ՝ ժամանակի պատկերման առանձնահատկությունների քննությունն է նարատալոգիայի՝ պատումային երկերի կառուցվածքաբանության տեսանկյունից, ապա՝ եռապատումի ժամանակային առանձնահատկությունների բացահայտումը: Աշխատանքի արդիականությունը պայմանավորված է պատումային ժամանակի քննության նարատիվ սկզբունքների օգտագործմամբ, ինչը դեռևս կիրառված չէ հայ գրականագիտության մեջ:

Ժամանակի պատկերման առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունը պատումային երկերում առաջին հերթին ենթադրում է պատմության ժամանակի ու պատումի ժամանակի փոխհարաբերության բացահայտում, քանի որ այս տիպի երկերում ժամանակն ունի երկակի դրսևորում, և պատումի հիմնական գործառույթներից մեկն էլ մի ժամանակի փոխակերպումն է մյուսին [2,299]: Պատմության ու պատումի ժամանակի փոխհարաբերությունը Ժ. Ժենետը քննում է երեք տեսանկյունից՝ ժամանակային տևողության (արագություն, տեմպ), ժամանակային հաջորդականության ու ժամանակային կրկնության (իրադարձությունների խտություն, պարբերականություն): Գրական երկի ժամանակային տևողությունը, ինչպես նշում է Ա. Ձրբաշյանը, իրական տևողության հետ համադրելը բավական բարդ խնդիր է այն պարզ պատճառով, որ պատումի տևողությունը ոչ ոք չի կարող չափել: Ժամանակային իրական տևողությունը չափվում է ժամանակի միավորներով (վայրկյան, րոպե, ժամ, տարի, տասնամյակ և այլն), իսկ տեքստի ժամանակը սովորաբար հաշվարկվում է տարածական միավորներով(տողեր, էջեր, գլուխներ, հատորներ և այլն) [2,306]: Ինչ վերաբերում է տեմպին, ապա այն փոփոխական է: Պատումի տեմպի փոփոխությունը կատարվում է բացթողումների (էլիպսիսների), դադարների, տեսարանների ու ամփոփման միջոցով, որոնք, ըստ Ժենետի, պատկերացում են տալիս պատմության ու պատումի ժամանակի փոխհարաբերության մասին: Այսպես՝ դադարի դեպքում պատումի ժամանակա-

յին երկարությունը մեծ է պատմության ժամանակի երկարությունից, տեսարանի (սցենա) դեպքում ստեղծվում է թվացյալ հավասարություն, ամփոփման դեպքում պատումի ժամանակը փոքր է պատմության ժամանակից, իսկ էլիպսիսի դեպքում պատումի ժամանակը հավասար է զրոյի, մինչդեռ պատմության ժամանակը շատ երկար է: Այս պարագայում պատումի ժամանակն անհամեմատ փոքր է պատմության ժամանակից [7,345]: Ժամանակային հաջորդականության ուսումնասիրման տեսանկյունից ուշադրության կենտրոնում ժամանակային միավորների հերթականության, և հատկապես այդ հերթականության խախտումների ուսումնասիրությունն է, որոնք են հետընդգրկումները (անալեպսիս), և առաջընդգրկումները (պրոլեպսիս): Պատմողը երբեմն հետ է գնում առաջնային պատումի ժամանակից՝ հիշատակելով մի բան, որը ավելի վաղ է կատարվել կամ առաջ է ընկնում՝ պատմելով նաև ապագայում կատարվելիքը:

Վ. Մուղնեցյանի եռապատումում ժամանակի պատկերումը ունի մի շարք առանձնահատկություններ: Առաջնային պատումի ժամանակի պատկերման գործում էական դեր են խաղում էլիպսիսները և ամփոփումները (բացթողումները): Սրանց միջոցով պատմողը խտացնում, ամփոփ ձևով է պատկերում այս կամ այն իրողությունը՝ գիտակցելով որ տվյալ ժամանակահատվածում ուշարժան ոչինչ չի եղել: Առաջնային պատումի ժամանակային անցումները պատկերվում են եղանակների արագ հերթափոխով: Թեպետ չի խախտվում եղանակների հաջորդականությունը, բայց բաց են թողնվում կամ մեկ տողի մեջ ամփոփվում են որոշ եղանակներ, որոնց ժամանակ կարևոր որևէ իրադարձություն չի եղել: Այսպես՝ «Ալիզում» առաջնային պատումի ժամանակը կառուցված է ամփոփումների ու փակ էլիպսիսների հաճախակի կիրառմամբ: Սրա շնորհիվ արագացվում է պատումը, այն սկսում է արագ ռիթմով: Ամփոփման հնարի կիրառմամբ 6-ից-10-րդ էջերում հակիրճ պատկերվում է երկու տարվա գործողություններ.«Ամեն **գարնան** Մայմեխի ձնհալից Տանձուտը վարարում էր, վշշում ու թշշում էր…[4, 6], // **Ամռանը** Համոն ճիպոտը ձեռքից չէր գցում…[4, 6], // Երեկոն այնպես եկավ, ինչպես **աշնանային** տաք օրվա բոլոր երեկոները…[4, 8] // Համոն արտը չհնձեց ու մինչև **գարուն** չերևաց…[4,8], **Աշուն** եկավ. տղերքը մի տարով մեծացել էին [4,10]»: Պատմողը այս երկու տարվա գործողությունները տեղավորում է չորս էջի մեջ, բայց հաջորդող 18-ից-101 էջերում, այսինքն՝ 81 էջի սահմանում, պատկերում է միայն մեկ ամառվա մեջ տեղի ունեցածը՝ հաճախակի շեշտելով, թե ամռան որ հատվածում է կատարվում տվյալ դեպքը՝ ամռան սկիզբ (էջ 30), ամռան վերջ (էջ 79): Այստեղ տեմպը միջին արագության է, քանի որ շատ են տեսարանները, բայց դրանք պատկերվում են ամփոփումներով: Պատմության ժամանակի ու պատումի ժամանակի միջև երբեմն թվացյալ հավասարություն է ստեղծվում, հետո պատումի ժամանակը փոքրանում է պատմության ժամանակից: Հաջորդող 23 էջերում (110-133) պատկերվում է աշունը, իսկ 133-ում, կիրառելով ամփոփման հնարը, մի կարճ տողով նշում է ձմեռ-գարուն եղանակների հերթափոխը. «Իսկ Իվետայի եղբոր երջանկաբեր ազդարարումները շարունակվեցին անընդմեջ **ձմռան ու գարնան բոլոր օրերին** և ընդմիջվեցին **ամռան առաջին օրը**, երբ Նաթանիելի ակացիաների տակ բացված բակային ճամբարի կենտրոնում Վահրամը տնկեց տասնյոթ մետրանոց երկաթե ձողը»[4, 133]: Հասնելով ամռանը՝ պատումի ռիթմը դարձյալ սկսում է դանդաղել, և 133-ից-139-ը էջերում պատկերվում է ամռան իրադարձությունները, ապա պատմողը, տեմպը արագացնելով, բաց է թողնում աշունը և անցում կատարում ձմռանը (էջ 147), այնուհետև նորից բաց են թողնվում գարունն ու ամառը, և պատկերվում է ամռան վերջին օրը, որից հետո շուրջ մեկ տարվա իրողությունների բացթողմամբ պատումը շարունակվում է հաջորդ ամառվանից, և 53 էջ (254-ից 307) բազմաթիվ ամփոփ տեսարան-

ներով պատկերվում է ամռանը տեղի ունեցածը, ապա մինչև պատումի վերջը՝ էջ 307-318-ը, պատկերվում են աշնանը կատարված իրողությունները: Կարելի է եզրակացնել, որ առաջնային պատումի տեմպը այստեղ փոփոխական է, այն անընդհատ տատանվում է միջինից երբեմն դեպի արագ հերթագայությամբ: Այսպես՝ առաջնային պատումի ժամանակը ունի հետևյալ պատկերը՝

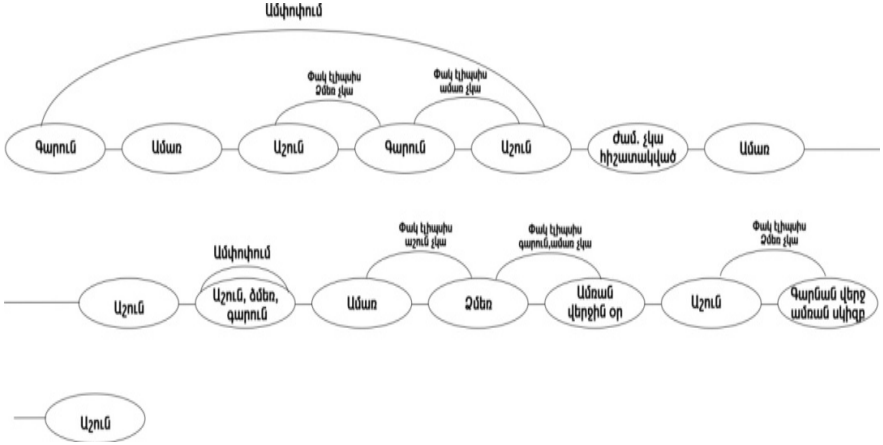

Ժամանակի պատկերման հիմնական սկզբունքները «Եկվորներում» էական փոփոխություններ չեն կրել: Առաջնային պատումի ժամանակը դարձյալ պատկերվում է տարվա եղանակների հերթափոխով: Էլիպսիսը՝ բացթողումը, և ամփոփումը այստեղ ևս գործող հնարներ են, ավելի հաճախ հանդիպում են հետընդգրկումների՝անալեպսիսների մեջ: Պատմողն առաջնային պատումում մոտավորապես 15 ամսվա իրողություններ չի ներկայացնում, որից հետո պահպանում է եղանակների հաջորդականությունը, բայց նրանց ներսում, դարձյալ կիրառելով ամփոփման ու էլիպսիսի հնարները, ոչ բոլոր ամիսներն է նշում, այլ միայն նրանք, որոնց ժամանակ տեղի է ունեցել այս կամ այն հիշարժան դեպքը: Էլիպսիսներն ու ամփոփումները կիրառվում են նաև անալեպսիսների մեջ, նրանցում պատկերվող դեպքերը ամփոփ ներկայացնելու համար: Այդպիսին է էջ 7-ի անալեպսիսը, որի մեջ ամփոփումներով պատկերվում է թաղի ձևավորման սկզբնական ժամանակահատվածը (որը ստույգ չի հիշատակվում), ապա աստիճանաբար մոտենում է առաջնային պատումի ժամանակին նախորդած ոչ վաղ անցյալին՝ մոտավորապես վերջին 11 տարուն: Առաջնային պատումի մեջ բացթողումները քիչ են, ավելի շատ ամփոփումներն են, ուստի պատումի տեմպը միջին արագության է: Այն ունի հետևյալ պատկերը՝

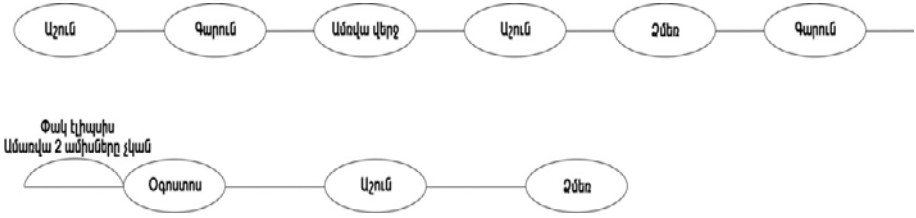

«Տաբու» վեպում պահպանվում է առաջնային պատումի ժամանակի կառուցման հիմնական սկզբունքը, բայց այստեղ բացթողումները ավելի շատ են ու երկար ժամանակահատվածներով: Կիրառվում են էլիպսիսի բաց և փակ տեսակները, առաջինի դեպքում պատմողը ուղղակիորեն նշում է, թե քանի տարի բաց թողեց ու անցավ, իսկ երկրորդի դեպքում ոչինչ չի նշվում, բացթողումը ընկալվում է պատկերվող իրողություններից: Այստեղ առաջնային պատումի ժամանակի պատկերման հարցում պատմողը անհետևողական է, և այն պատկերվում է մասամբ եղանակների հերթափոխով, մասամբ էլ մտացածին իրականության մեջ տեղի ունեցած փոփոխություններով: Պատումի սկզբից՝ էջ 9-ից մինչև 174 էջը պատմողը պահպանում է հետևողականությունը և ժամանակի ընթացքը պատկերում է եղանակների հերթափոխով՝ այդպես պատմելով մեկ տարվա գործողություններ, բայց այնուհետև պատկերվող իրադարձությունները հուշում են, որ ժամանակը շատ ավելի արագ է հոսում, քան պատմողը հիշատակում է: Այսպես՝ էջ 9-ից 145-ում պատկերվում է աշուն, էջ 145-ից -168-ում՝ ձմեռ, 168-ից-171-ում ամառ, իսկ 171-ից-180-ումդարձյալ աշուն: Սկսած էջ 199-ից՝ ժամանակի պատկերման հետևողականությունը խախտվում է: Այստեղ ևս հիշատակվում է, որ աշուն է. «Երևանյան աշուն: Արվեստագետների ու երազողների աշունը…», բայց երբ հետևում ենք պատկերվող իրադարձություններին, նկատում ենք, որ էջ 174-ում նշված է, թե կերպարներից մեկը՝ Գոդոն, նոր է դպրոց հաճախելու.«Նա վաղուց դպրոցահասակ էր և ամեն օր առիթ էր փնտրում, որ ընկերների հետ, Փարամազին թևի տակն առած՝ գնա պտտվի դպրոցի կողքերին…», իսկ էջ 199-ում նա արդեն 6-րդ դասարան է.«Տղերքը փոխադրվել էին 6-րդ դասարան»: Կիրառելով փակ էլիպսիս՝ պատմողը բաց է թողնում 6 տարվա իրադարձություններ, որից հետո ժամանակի մասին պատկերացում տվող հաջորդ հատվածները էջ 209-ում և 224-ում են, բայց այստեղ արդեն կիրառված է բաց էլիպսիս. և՛ էջ 209-ում, և՛ էջ 224-ում պատմողը նշում է, որ անցել է երկու տարի (միասին չորս տարի): Ստացվում է, որ պատումի սկզբից մինչև էջ 224-ը անցել է 11 տարի, և պատումի սկզբի երեխա կերպարները էջ 227-ում արդեն համալսարանի ուսանողներ են: էջ 254-ում պատկերվում է ԽՍՀՄ-ի փլուզումը և Հայաստանի անկախացումը. «Կրեմլի երկաթե կաթսայից դուրս թռած աղաղակն ահագնացավ, ողողեց կայսրության ողջ տարածքը, ցնցեց, տեղահան արեց ժողովուրդներին, որոնք այդ աղաղակին ականջալուր եղան յուրովի՝բացահայտելով իրենց հավաքական բնույթին բնորոշ դրսևորումները…»[6, 254]: Պարզ է դառնում, որ խոսքը 1991թ-ի մասին է, իսկ 257-ում՝ Արցախյան պատերազմի (կարելի է ասել վերջերը, այսինքն՝ դարձյալ 1991 թ.-ը), ուրեմն նորից կիրառվել է փակ էլիպսիս, և բաց է թողնվել 10 տարի, քանի որ պատումի սկզբում (էջ 183) ծնված երեխաները, արդեն 20 տարեկան են և մասնակցում են պատերազմին: Նրացից մեկի՝ Բեկասլանի մասին նշվում է հետևյալը.«….Անուշիկը հիշեց ձեղնահարկում պահված զենքերի մասին, և բացվեց վրեժի բոցով հրդեհված Բեկասլանի **ի ծնե փակ և քսան տարի փակված** բռունցքը» [6, 254]: Սա պարզում է նաև, որ պատումի ժամանակը սկսում է 1970-ական թվականներից: Այնուհետև էջ 337-ում դարձյալ բաց էլիպսիսի ենք հանդիպում, նշվում է, որ անցել է յոթ տարի, իսկ վերջին ժամանակային հատվածում (էջ 338) տեղեկություն է տրվում եղանակի՝ գարնան մասին, ուրեմն պատումն ավարտվում է 1997-ի գարնանը՝ ընդգրկելով շուրջ 27 տարվա պատմություն: Պատումի սկզբում տեմպը դանդաղ է, և երեք ամսվա իրադարձությունները պատկերվում են 136 էջում (էջ 9-ից 145), իսկ հաջորդող երեք ամսվա գործողությունները ընդգրկում են 23 էջ (145-ից -168), արդեն 168-171 էջերում երեք ամսվա գործողությունները պատկերվում են երեք էջում: Սա նշանակում է, որ պատումի տեմպը աստիճանաբար է աճում ու արագանում:

Այնուհետև, էլիպսիսների միջոցով նախ՝ 23 էջում ամփոփ ներկայացնում է 6 տարվա իրողություններ (էջ 174-ից 199), ապա 15 էջի սահմանում՝ 209-ից մինչև 224-ը՝ չորս տարվա գործողություններ, որից հետո բաց թողնելով 10 տարի (այստեղ տեմպը ամենավերին սահմանին է)՝ էջ 254-ից մինչև 337-ը, այսինքն՝ 83 էջ, ամփոփման հնարի կիրառմամբ պատկերվում է յոթ տարվա ընթացքում տեղի ունեցածը: Սա էլ իր հերթին հուշում է, որ պատումի վերջում տեմպը դարձյալ դանդաղում է, ուստի այն ունի աստիճանական զարգացում և էջ 227-ից 254-ի սահմանում հասնում է ամենաբարձր կետին, որից հետո իջնում է ցած: Կրկնություններ չկան, սա նշանակում է, որ պատմողը մեկ անգամ պատմում է այն, ինչ կատարվել է մեկ անգամ: Այսպես՝ առաջնային պատումի ժամանակը ունի հետևյալ պատկերը՝

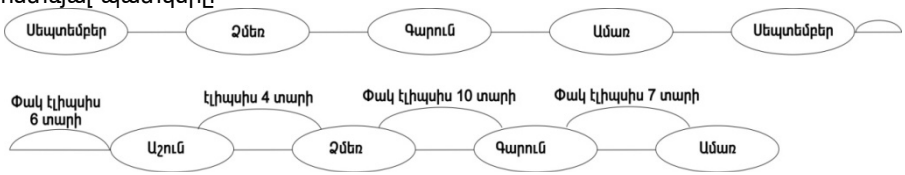

Նորայր Ղազարյանը, անդրադառնալով «Տաբու» վեպի ժամանակին, նշում է, որ այն տրոհված է իրականի՝ սյուժետայինի և միֆականի՝ վերսյուժետայինի [3], իսկ Արմեն Ավանեսյանը հետևյալ տեսակետն է հայտնում.«Վեպի գեղարվեստական ժամանակն ընդգրկում է նախորդ դարի 40-ականներից մինչև մեր օրերը: Բայց մի ուշարժան հանգամանք. եթե մեր էպոսում Սասունցի Դավիթը օրվա ընթացքում տարով էր մեծանում, ապա ժամանակն անզոր է «Տաբու» վեպի կերպարների համար: 40-ականների մանուկ-պատանիները մեր օրերում եռանդուն երիտասարդներ են կարծես, իսկ ծերունիներն ասես անմահ են» [1]: Ուսումնասիրողի տեսադաշտից, սակայն, վրիպել է, որ պատումի 182-րդ էջում նոր ծնված մանկիկները՝ Բեկասլանը, Բեկբագոն, Բեկազրաիրը, արդեն էջ 257-ում Արցախյան պատերազմի մասնակիցներ են, իսկ մասնավորապես Բեկասլանի մասին նշվում է հետևյալ միտքը. «….Անուշիկը հիշեց ձեղնահարկում պահված զենքերի մասին, և բացվեց վրեժի բոցով հրդեհված Բեկասլանի **ի ծնե փակ և քսան տարի փակված** բռունցքը» [6, 257]: Սա նշանակում է, որ պատումի սկզբում (էջ 182) ծնված երեխան 1991թ.-ին 20-21 տարեկան է, ուստի պատումի ժամանակը ոչ թե 40-ական թվականներից է սկսում, այլ 70-ականներից: Նկատենք նաև, որ պատումի սկզբի հատվածում հեղինակն առանձնակի շեշտում է, որ Գոդոն, Փարամազը, Եգորը երեխաներ էին: Գոդոն՝ Փայլակի տղան, անգամ դպրոց չէր հաճախում, որի մասին վկայում է հետևյալ հատվածը.«Գոդոն դեռ պիտի դպրոց գնա, սովորի ու ավարտի, ապա մարդամեջ մտնի, հարգանքի ու պատվի արժանանա…» [6, 21]: Փարամազից նա մեծ էր ինն ամսով.«Գոդոն ընդամենը ինն ամսով էր մեծ յոթնուկ եղբորից…» [6, 14]: Եթե պայմանականորեն ընդունենք, որ նա 6-7 տարեկան էր, ապա 1991թ.-ի իրադարձությունների ժամանակ բնական է, որ երիտասարդ է, իսկ մեր օրերում հասուն տղամարդ: Ինչ վերաբերում է մյուս հերոսներին՝ Փայլակին, Բագոյին, Կալիպսեին, ապա նրանք վեպի սկզբում երիտասարդ են: Կալիպսեն՝ Փայլակի կինը, 25 տարեկան էր. «Կալիպսեի ծննդյան **քսանհինգամյա** տարեդարձի կեսօրն էր…» [6, 20]: Այս դեպքում հավանական է, որ Փայլակը մոտավորապես 30 տարեկան լիներ, ուստի հավանական է նաև, որ 1997-2000-ականներին լինի մոտավորապես 57-60 տարեկան: Անմահ ծերունիներ չկան: Թե՛ Հրաշեկ պապը, թե՛ Փառնակ իմաստունը մահանում են: Կարելի է եզրակացնել, որ պատումի ժամանակը սկսում է ոչ թե 40-ական թվականներից, այլ 1970-ականներից, և բնականաբար հավերժ

երիտասարդ կամ անմահ կերպարներ չկան: Վեպում ժամանակն ընդգրկում է տասնամյակներ և հոսում է արագ ու անընդհատական: Այն ընդլայնողմիֆական ոչ մի տարր չկա:

Ժամանակային հաջորդականության տեսանկյունից եռապատումում նկատելի են խախտումներ: Առաջնային պատումի ժամանակն անընդհատ խախտվում է առաջընդգրկումների (անալեպսիսների) ու հետընդգրկումների (պրոլեպսիսների) միջոցով: «Ալիզում» շատ են թե՛ հետընդգրկումները, թե՛ առաջընդգրկումները: Հանդիպում են նաև բարդ կառույցներ, երբ անալեպսիսի մեջ կան պրոլեպսիսներ կամ հակառակը: Երբեմն հանդիպում են նաև անալեպսիսի մեջ անալեպսիս կառույցներ: Անալեպսիսների և պրոլեպսիսների թիվը գրեթե հավասար է: Պատմելու ընթացքում նարրատորը մոտավորապես 23 անգամ հետ է գնում՝ հիշատակելով անցյալում կատարվածը և 26 անգամ առաջ է ընկնում՝ անհամբերությամբ ներկայացնելով ապագայում կատարվելիքը: Կիրառվում են թե՛ անալեպսիսների, թե՛ պրոլեպսիսների փակ տիպը, այսինքն՝ պատմողն առաջնային պատումի ժամանակից առաջ ու հետ է ընկնում, ամփոփ ձևով ներկայացնում ավելի վաղ կամ ավելի ուշ կատարված իրադարձություն և ետ վերադառնում: Ըստ ձգվածության՝ անալեպսիսները շատ երկար չեն: Ամենաերկարը ընդգրկում է մոտավորապես 2 էջ (Մարտին ապոր հուշը էջ 15-ից-17-ը, Վահրամի հուշը (էջ 111-113): Սրանց մեծ մասը չեն անցնում հատվածի սահմանը: Վեպում հանդիպող անալեպսիսներից են. «Մի օր հայրը տուն բերեց սև, գունդուկծիկ, դեռ աչքերը փակ մի շան թուլա, տվեց Վահրամին, թե՝ աչքդ վրան պահիր, մեծացրու: Դա **երկու տարի առաջ** էր՝ հուլիսի սկզբներին...» [4,11], «**Մի քանի օր առաջ** տան դիմացի բարդին տապալվել էր....» [4, 29]: Անալեպսիսներ կան նաևէջ **25**-ում («Մի իրիկուն աղբրի գլխին զինված ձիավորների հանդիպեցինք...»), **47**-ում («**Պատերազմի նեղ օրերին** կոլխոզը սրա հորը...»), **49**-ում («Նայում էր Վահրամը, **հիշում էր...»), 63-ում** (Դիմացը երևի այդպես մել էլ հորձանք տվել...»**),111-**ում («Հոր հետ սար էին բարձրանում...»), **129**-ում («Նա **հիշեց** իր կյանքի ամենաարևոտ օրը...»), **158-**ում («Նրան օրուգիշեր հալածում էր հատկապես այն օրվա հիշողությունը...»), **263**-ում («Երկու ամիս առաջ Օղբաթ Մարտինի ձայնը եկել...»), **15**-ում («Վահրամը ծնվեց...»), **20**-ում («Էդ հլա ոչինչ...»), **21**-ում («Վերջինը Սիրանույշիկին տարան...»), **53**-ում («Հիշեց Սև եկեղեցին...»), **71**-ում («Սիմոնը հավաստիացնում էր...»), **74**-ում («Հիշում էր Վահրամը...»), **90-**ում («Երբեմնի անմարդաբնակ Դիմացի...»), **93-**ում («Անցյալ դարի...»), **115**-ում («Հենց այստեղ էին նստած...»), **148**-ում («Կուկուռուզի տարին...»), **207-**ում («Կռվի տարիներին...»), **218**-ում («Ժելեզնի Նշանը Վահրամի կրտսեր քրոջ...»), **308**-ում («Վահրամը հիշում էր...»): Հանդիպում են արտաքին անալեպսիսներ, երբ պատմողը դուրս է գալիս առաջնային պատումի ժամանակից՝ պատկերելով ավելի վաղ կատարված իրողություններ.«Մի օր հայրը տուն բերեց սև, գունդուկծիկ, դեռ աչքերը փակ մի շան թուլա, տվեց Վահրամին, թե՝ աչքդ վրան պահիր, մեծացրու: Դա **երկու տարի** առաջ էր...» [4,11]: Արտաքին անալեպսիսներ կան էջ **25**-ում «Հայ տղերք էին...», **26**-ում «Վերջինը Սիրանուշիկին տարան...», **49**-ում «Նայում էր Վահրամը, հիշում էր...», **60**-ում «Պատմում էին, թե ինչպես», **63**-ում «Դիմացը երևի այդպես...», **74**-ում «Եվ եթե չլիներ Օղբաթ Մարտինը...», **90**-ում «Պեղելով իր հայտնաբերած», **93**-ում «Անցյալ դարի վերջերին...», **111**-ում «Հոր հետ սար էին գնում», **115**-ում «Հենց այստեղ էին նստած...», **129**-ում «Նա հիշեց իր կյանքի....», **148**-ում «Կուկուռուզի տարին...», **308**-ում «Վահրամը հիշում էր...»: Արտաքին անալեպսիսների մեջ կան այնպիսիները, որոնց ժամանակը ստույգ չի նշվում, բայց հատվածի ընդհանուր բովանդակությունից կռահելի է, որ կատարվել են գլխավոր պատումի ժա-

մանակից առաջ: Կան նաև ներքին անալեպսիսներ, երբ իրադարձությունները դուրս չեն գալիս առաջնային պատումի ժամանակային սահմաններից, դրանց հաջորդականությունը խախտվում է այդ սահմանների ներսում: Այսպես՝ «.... Բա **էրեգ** ինչ օղբաթ արավ: Ի՛ քու մարդ ասողի,- Դարչոն ձեռքը ձանձրացած թափ տվեց եղբոր վրա ....» [4, 20], «**Երկու ամիս առաջ** Օղբաթ Մարտինի ձայնը եկել Եվգինեին ասել էր,» [4,263], **29**-ում «Մի քանի օր առաջ...», **53**-ում «Հիշեց Սև եկեղեցին, իր միջից չարքերը հանելու օրը», **158**-ում «Նրան օրուգիշեր հալածում էր...», **218**-ում «....եթե Դիմացում անգործ թափառելուց ձանձրացած Կոլոտ Լևիկը...»:Քանի որ կիրառվում են հիմնականում փակ ու արտաքին անալեպսիսներ, ապա սրանք ընթերցողի կողմից նկատելի են, ուստի շփոթ չեն առաջացնում, այլ, ընդհակառակը, ունեն լրացնող, ավելացնող ու մեկնաբանող նշանակություն: Անալեպսիսները հանդես են գալիս՝

ա) հուշերի ու հիշողությունների ձևով

Անալեպսիսների միջոցով միշտ հիշվում են մահացածները, նրանց արարքներն ու ասածները: «Ալիզ» վեպում այս կերպ ամբողջական է դառնում Օղբաթ Մարտինի կերպարը, ով մահացել էր վեպի սկզբում: Հիշվում են նաև այս կամ այն իրադարձությունները, հաճելի պահերը:

բ) անցյալի մասին թռուցիկ ակնարկով

Երբ պատմողը այս կամ այն կերպարին պատումի ընթացքում որոշ ժամանակ չի անդրադառնում, հետո ավելի ուշ պատկերում է այդ ընթացքում նրա կյանքում կատարվածը, օրինակ, Կոլոտ Լևիկի Սևան տեղափոխվելը, այնտեղ նրա հետ կատարվածը(էջ 218):

«Ալիզում» զգալի թիվ են կազմում նաև առաջընդգրկումները՝ պրոլեպսիսները: Պատմողն առաջ է ընկնում՝ հիշատակելով դեպքեր, որոնք հետագայում են կատարվելու: Նարրատորը նախընտրում է խախտել հաջորդականությունը՝ նշելով տվյալ եղելության տրամաբանական ավարտը: Պրոլեպսիսներից հիմնականում կիրառվում է փակ տիպը: Պատմողը կատարվելիք դեպքերը հիշատակում է և փակում: Սրանք ևս մեծ մասամբ արտաքին են, դուրս են գալիս առաջնային պատումի ժամանակից և հաճախ չի հիշատակվում, թե ստույգ երբ են կատարվելու, այլ կիրառվում է «Հետագայում» բառը: «Ալիզում» նկատելի են հետևյալ պրոլեպսիսները՝«Անձրևոտ մի օր, լուսաբացից առաջ՝ նրանք ծնվեցին միասին, և **յոթանասունվեց տարի անց**՝ նույն օրը նրանց համար եղավ մահտարաժամ: Պառկած էին կողք կողքի՝ վիզները ծուռ ...»[4,13], «**Այդ դեպքից հետո** տիրացու Արմենակը մեծ կաշառքների և խելառ Կոլայի ջանքերի գնով հազիվ կարողացավ փրկվել Սև եկեղեցու քահանայի զայրույթից...» [4,38]: Առաջընդգրկումներ կան նաև էջ **19**-ում («Նույնիսկ Օղբաթ Մարտինի մահից հետո...»), **40**-ում («Ատելությունից կուրացած...»), **92**-ում («Եվ հենց այդ գիշեր Նաթանիելը հղացավ...»), **70**-ում (« Իսկ ձմռան մի ցուրտ առավոտ»), **97**-ում («Մինչև այսօր Ցոլակը չի կարողանում հասկանալ...»), **76**-ում (« Այդ առավելությունը նրան ընձեռնում էր մինչ այդ չկրկնված...»), **83**-ում (« **Հետագայում** նրանք հարյուր ռուբլի...»), **98**-ում («**Երկու տարի անց** մարեցին նրա գիտակցության վերջին կայծերը...»), **99**-ում («**Մինչև իր կյանքի վերջը**....Տիրացու Արմենակն այդ խունկը բաժանում էր...»), **113**-ում («**Երկար տարիներ անց**...»), **145**-ում («**Այդ օրից 10 տարի անց**...», «Մգոյից ու տիկին Դիանայից ծածուկ՝ նրա հետ փախել էր հարևան սովխոզ. որտեղ **հետագայում**...»), **146**-ում («**Հաջորդ գարնան**...», «**Վերածննդից հետո**...»), **167**-ում («**Մեկ տարի անց**...»), **180**-ում («Ընդհատակում համախմբվում էին Հայկի հաջողություններին թշնամի ուժերը, որոնք **շատ տարիներ անց**...»), **232**-ում («Ամուսնանալուց հոտո Պիտոն սկսեց...»), **246**-ում («Մի տարի անց, անկոտրում կամքի տեր Վարշամը...»), **267**-ում («Նա հետո

բողոքում էր…»), **300**-ում («Եվ այնպիսի մի գերանակապ կամուրջ գցեցին, որ **հետագայում**…»): Վեպում կան նաև բարդ կառույցներ, երբ անալեպսիսի մեջ հանդիպում է պրոլեպսիս, կամ անալեսիսի մեջ անալեպսիս, պրոլեպսիսի մեջ՝ պրոլեպսիս: Անալեպսիսի մեջ պրոլեպսիս կառույց է հանդիպում էջ 17-ի Մարտին ապոր հուշի մեջ: Հիշելով որդու ծնունդն ու մանկությունը՝ նարրատորը նկատում է.«Այդ օրից հայր ու որդի եղբոր պես մտերմացան, ընկերացան: Այնպես որ, **երբ Վահրամն արդեն խեքահաս տղա էր**…»[4,17]: Նմանատիպ կառույց կա նաև էջ 112-ում, այս անգամ արդեն Վահրամի հուշը սահմանափակվում է հետագայում բացահայտվածով.«**Հետագայում** պարզվեց, որ Բուբուշը լավ էր ճանաչում Ենոքին...» [4,112]: Պրոլեպսիսի մեջ պրոլեպսիս կառույց է հանդիպում էջ 142-ում, որտեղ Օղբաթ Մարտինի աղջկա հարսանիքը պատմելիս նարրատորը մի պահ ընդհատում է ու պատմում, թե ինչ եղավ Ենոքի հետ, երբ Փիղ Միկիչը նրան հարսանիքի ժամանակ պատուհանից դուրս գցեց: Այս պրոլեպսիսն ավարտվում է մի այլ պրոլեպսիսով, որի մեջ պատկերվում է Ենոքի եղբորորդու հետ ապագայում կատարածը.«Ադամը հրաժարվեց վերանորոգել ջախջախված «Պոբեդան», որն այնքան ժամանակ մնաց բակում անգործ ընկած, մինչև Սիմոնի որդի Շուբինը մեծացավ, փախցրեց հորեղբոր գայթակղիչ ավտոմեքենան, տարավ նախորդ երկու անգամից ավելի ուժգին թափով խփեց երկաթբետոնե էլեկտրասյանը և հիմնովին ու վերջնականապես դարձրեց անպետքություն...» [4,143]: «Եկվորներում» ևս առաջնային պատումի ժամանակը խախտվում է անալեպսիսների ու պրոլեպսիսների միջոցով: Անալեպսիսների թիվը համեմատաբար քիչ է պրոլեպսիսների թվից: Հանդիպում են մոտավորապես 14 անալեպսիս և 22 պրոլեպսիս: Բարդ կառույցներ չկան: Անալեպսիսները փակ են, պատմողը արագ վերադառնում է, իսկ հեռավորությունը շատ դեպքերում դժվար է կռահել, քանի որ ստույգ ժամանակը հաճախ չի նշվում, կամ կիրառվում է «շատ տարիներ առաջ» արտահայտությունը, կամ առհասարակ ոչինչ չի կիրառվում: Պայմանականորեն ամենահեռավորը կարելի է համարել էջ 179-ի անալեպսիսը («**Քառասուներկու թվի** ձմեռն էր, ես էլ արդեն հատուկ ջոկատի պարաշյուտիստ էի… »), որտեղ հստակ նշվում է թվականը: Անալեպսիսների մեծ մասը արտաքին է, քանի որ դրանց՝ առաջնային պատումի ժամանակից առաջ կատարվելը բովանդակությունից կռահելի է: Ներքին է էջ 228-ի «Քեզանից հետո ինձ ու Փղիկին տարան էտապ…» սկսվածքով անալեպսիսը, քանի որ պատկերված իրադարձությունները կատարվել են առաջնային պատումի ժամանակային սահմանում: Ըստ ձգվածության՝ հանդիպում են մինչ հինգ էջ ծավալով անալեպսիսներ, սակայն մեծամասամբ դրանք երկար չեն, հիմնականում երկու ընդարձակ նախադասությունից մինչև կես էջ: Ամենածավալուն անալեպսիսներն են էջ 407-ի «Գյուղից եկած անտուն- անանուն տղերք էին…» սկսվածքով անալեպսիսը (մոտ 5 էջ), էջ 7-ի «Պապն էր ժառանգություն թողել…» սկսվածքով անալեպսիսը (մոտ 3 էջ), էջ 50-ի «Կնոջ մահից հետո Մուշեղն իրեն տվեց անդադար բանուգործի…» սկսվածքով անալեպսիսը (մոտ 1,5 էջ), էջ 179-ի «Քառասուներկու թվի ձմեռն էր…» սկսվածքով անալեպսիսը (մոտ 1 էջ): Անալեպսիսներն են՝ «Պապն էր ժառանգություն թողել…. Հանիբալը պապին չի հիշում, բայց գիտի, որ երբ նրա տունն ու ձիթհարքը ձեռից առան՝ խռովեց, եկավ անտառափեշին տուն շինեց, դարձավ մենատնտես ….» [5,7], «Էմիլիային միայն քույրն էր սպասում….քույրերը մեծացել էին Թիֆլիսի մանկատանը, քանի որ նրանց միակ հարազատը՝ մորաքույրը, հրաժարվել էր որբուկներին տիրություն անել….» [5,29]: Անալեպսիսներ են հանդիպում նաև էջ **50**-ում («Կնոջ մահից հետո Մուշեղն իրեն տվեց անդադար բանուգործի…»), **82**-ում («Անբախտ Աբուլիտը իր ապրած վաթսուն տարում…»), **90**-ում («Երկու անգամ նրանք այնպես ուժգնորեն տենչացել

էին…»), **105**-ում («Թառլանի թլթլան մարմինը խելքամաղ արին Հանիբալին…»), **173**-ում(«Հորս կամքով տասնյոթ տարեկանում ամուսնացա…»), **178**-ում («Մուշեղի թաղում բնակվելուց հոտո...»), **179**-ում («Քառասուներկու թվի ձմեռն էր…»), **187**-ում («Գնելը, բաստուրմա կրծելով, ընկավ հիշողությունների գիրկը…»), **228**-ում («Քեզանից հետո ինձ քու Փղիկին տարան էտապ…»), **277-**ում («Վանեցի մայրը Փափկամազիկին լույս աշխարհ բերեց…»), **280-**ում («Ան-վանակոչության այդպիսի օր…»), **407**-ում («Գյուղից եկած անտուն- անանուն տղերք էին…»): Անալեպսիսների միջոցով տեղեկություն է տրվում կերպարի կեն-սագրության մասին, երբեմն նաև պատկերվում է կերպարների հիշողությունները:

Պրոլեպսիսները ավելի հաճախակի են հանդիպում: Սրանք ևս փակ են, ստույգ ժամանակը չի հիշատակվում, միայն կիրառվում են «Հետագայում», «Տա-րիներ անց» «Մինչև իր կյանքի վերջը» արտահայտությունները, բայց կռահելի է, որ պատմողը դուրս է գալիս առաջնային պատումի ժամանակից, ուստի սրանք ևս արտաքին են, իսկ հեռավորության չափը պարզել հնարավոր չէ, քանի որ նա որոշակի թվականներ չի նշում: Ըստ ծգվածության՝պրոլեպսիսները կարճ են մեկից երկու ընդարձակ նախադասություն: Նկատելի են հետևյալ պրոլեպսիսնե-րը՝ էջ **38**-ում («Բայց, ի վերջո համոզվելով, որ երգի դեմ մեղադրանքները...»), **40**-ում («**Դրանից հետո, մնացած ողջ կյանքում...»**), **107**-ում («….Չնայած **մինչև իր կյանքի վերջը** Մանավազը...»), **116**-ում (« **Հետո ոչ ոք չէր հիշում**, թե ինչպես է դուրս եկել եկեղեցուց...»), **124**-ում («Այդ օրը ոչ ոք չէր կարող պատկերացնել, որ մայիսյան մի պայծառ առավոտ…»), **128**-ում («....Մինչև իր զկրտացող կյանքի վերջը…»), **129**-ում («Նա շատ ուշ հասկացավ, որ հույժ գաղտնի սենյակի բանա-լին…»), **147**-ում («Ճիշտ է՝ ձեռքները Սրբազան մասունքին մեկնելուն պես...»), **226**-ում («Հետո, տարիներ անց հիշում-ծիծաղում էին...»), **245**-ում («Աղավնա-տան գաղտնիքից բացի՝ դա առաջին գաղտնիքն էր…»), **204**-ում («Ալիղռլանը մինչև այսօր …»), **208**-ում («Չափսերն այնքան մեծ էին բռնել, որ հետագա-յում…»), **232**-ում («Ատոն մինչև հիմա էլ…»), **235**-ում («Հետագայում նա պնդում էր…»), էջ **276-**ում («Իր հայտնագործած կաթնատու կենդանուն…»), **277**-ում («Աթաբեկին խաբեց՝ փախավ սարերը՝ իր վայրի ցեղակիցների մոտ և միայն երեսուն տարեկանում…»), **288**-ում («Մինչև իր անփառունակ կյանքի վերջը…»), **306**-ում («....Մուշեղի թաղից նեղացած Ասլան Բուբուշը մինչև իր կյանքի վերջ…»), **328**-ում («Հետագայում նրանցից շատերը…») **329**-ում («Հետագայում նրանք արտաքնոցը չորացրին…»), **361**-ում («Դա Մանաս պետի իշխանության օրոք…»), **367**-ում («Եվ այնուհետև նա պիտի իրենից…»), **399**-ում («Մինչև իրենց զարմանալի կյանքի վերջը…»):

«Տաբու» վեպում առաջնային պատումի ժամանակը համեմատաբար քիչ է խախտվում, ուստի անալեպսիսներն ու պրոլեպսիսները ևս քիչ են՝ մոտավորա-պես 13 անալեպսիս, 14 պրոլեպսիս: Կա մեկ բարդ կառույց՝ անալեպսիսի մեջ պրոլեպսիս, սա էջ 299-ի («Մինչև հաղթական զինադադարը…») սկսվածքով անալեպսիսն է, որի մեջ կա նաև մի կարճ պրոլեպսիս («…. Հետագայում դա չխանգարեց, որ նա ընտրվի Ազգային ժողովի պատգամավոր…») սկսվածքով: Անալեպսիսների մեծ մասը արտաքին են, թեպետ կան նաև ներքին անալեպսիս-ներ: Դրանք են էջ 36-ի, 280-ի երկու անալեպսիսները և էջ 299-ի անալեպսիսը, իսկ մնացած բոլորը արտաքին են: Սրանց մեծ մասում ժամանակը չի հիշատակ-վում, ուստի, ըստ հեռավորության, դրանք ստույգ չեն, իսկ ըստ ծգվածության՝ ամենաերկարները էջ 16-ի և 39-ի անալեպսիսներն են («Գաղտնիք չէր, որ պա-տերազմի տարիներին Բաբուռովին բախտ վիճակվեց գործ ունենալ միասա-պատ ուղտերի հետ….Ահա այսպես սկսվեց տաղանդամեծ ամորձագետի ար-կածներով լի կյանքը…», «Փայլակի հայրն ու մայրը զոհվեցին Ղարաքիլիսայի

պաշտպանության ժամանակ: Նրանց մարմինները չգտնվեցին …»), որոնք մոտավորապես մեկ էջ են, իսկ մնացածները ընդգրկում են մեկից հինգ նախադասություն կամ փոքր հատված:«Տաբու» վեպում նկատելի են հետևյալ անալեպսիսները՝էջ **16**-ում («Գաղտնիք չէր, որ պատերազմի տարիներին...»), **25**-ում («Միհարկանի տունը, փոքրիկ տնամերձն...»), **31**-ում («Համշարի Գեդեոնը հիսունն անց տղամարդ էր...»), **39**-ում («Փայլակի հայրն ու մայրը զոհվեցին Ղարաքիլիսայի պաշտպանության ժամանակ...»), **46**-ում («….Չնայած նախանցյալ գարնանը տեր Օհանի ամորձիներից մեկը…»), **78**-ում («….Մի քանի օր տկարություն էի զգում…»,) **81**-ում(«-Առաջինի տանը Նոր տարվա տոնածառի խաղալիքներից մեկը…»), **238**-ում («Նա հիշեց անցած-մնացած առավոտներից մեկը…»), **242**-ում (««Գոդոյին վաղուց էին հեռացրել ռազմական ուսումնարանից…»), **280**-ում («Դեռ տարիներ առաջ,- համալսարանի մոտերքում բնակարան ստանալուց հետո…»), **299**-ում («Մինչև հաղթական զինադադարը…»), **320**-ում («Հովսեփն իր կնոջ հետ…»), **341**-ում («Գիշերները «Խորհրդային Հայաստանում» սրբագրիչ էի աշխատում…»):Պատումում պրոլեպսիսները արտաքին են, կա միայն մեկ ներքին պրոլեպսիս, այն էջ 225-ի պրոլեպսիսն է («….Իսկ երկրաբանական ֆակուլտետը Եգորի առջև դռները պետք է բացեր մեկ տարի անց»): Ըստ հեռավորության՝ սրանք ևս մեծամասամբ ստույգ չեն, իսկ ըստ ձգվածության՝ շատ կարճ են՝ մեկ ընդարձակ նախադասություն: Նկատելի են հետևյալ պրոլեպսիսները՝ էջ **11**-ում (« Հետագայում նա ներեց Փայլակին...»), **51**-ում («Եվ չիմացավ էլ, որ իր խոնարհ կողակիցը առանց դիմադրության չհանձնվեց...»), **93**-ում («Այնուհետև քաղաքը աշխարհի բոլորքաղաքներից տարբերվեց...»), **111**-ում («Հետո մահապարտ գիտնականը պետք է իմանար...»), **112**-ում («Այնուհետև գլխավորին ևս մեկ անգամ իր գրկում ունենալու…»), **146**-ում («Բագոն այնպիսի մի տեսարան սարքեց, որն այնուհետև սերնդեսերունդ...»), **156**-ում («Եվ այդ օրն ու դրանից հետո առաջնորդներից ոչ մեկը նկարչին օգնության ձեռք չպարզեց…»), **176**-ում («Հետագայում այդ կատաղի ինքնամերձեցումը…»), **205**-ում («Նրա վիրավորված արժանապատվությունը սիրտն արյունոտել էր…»), **225**-ում («….Իսկ երկրաբանական ֆակուլտետը Եգորի առջև դռները պետք է բացեր...»), **232**-ում (« Հետո Փարամազն ու Եգորը պետք է նզովեն այն օրը...»), **281**-ում («Փարամազը մի այնպիսի սիրով էր տոգորված...»), **299**-ում («….Բեկորները Վաշտակի աչքն էին խլել...», «…. Հետագայում դա չխանգարեց...»):Պատումներում առկա ժամանակային հաջորդականությունը պարզելու համար առաջնորդվել ենք ժենետյան սկզբունքով, այսինքն՝ առանձնացրել ենք ժամանակային որոշակի դրվագներ պարունակող հատվածներ և դրանք նշել հայերենի այբուբենի տառերով, իսկ ժամանակային հաջորդականությունը՝ արաբական 1, 2, 3 թվանշաններով, որտեղ 1-ը անցյալի ցուցիչն է, երկուսը առաջնային պատումի ժամանակի՝ ներկայի, իսկ 3-ը ապագայի: Երկու գծով ընդգծվածները բարդ կառույցներ են: Ստացել ենք պատումներից յուրաքանչյուրի ժամանակային մոդելը, որտեղ հետընդգրկումները դրել ենք կլոր փակագծերի, իսկ առաջընդգրկումները քառակուսի փակագծերի մեջ: Փակագծերը փակ են, քանի որ գործ ունենք վերադարձող պատմողի հետ: Նա հետ կամ առաջ է ընկնում, պատմում առաջ կամ հետո կատարվածը և արագ վերադառնում առաջնային պատումի ժամանակ, որը ընդգծված է թավով: Երեք պատումների մոդելներից պարզ է, որ պատմողը կիրառում է ժամանակի **զիգզագաձև** տիպը՝ ներկայից անընդհատ տեղափոխվելով կա՞մ անցյալ, կա՞մ ապառնի:

«Ալիզի» ժամանակային հաջորդականության մոդելը

Ա-2-Բ-2-Գ-2-Դ-2-Ե-2-Զ-2(Է-1)[Ը-3](Թ-1[Ժ-3])[Ի-3](Լ-1)(Խ-1)(Ծ-1)(Կ-1)**Հ-2**[Ձ-3][Ղ-3](Ճ-1)(Մ-1)**Յ-2**(Ն-1)(Շ-1)(Ո-1)[Չ-3](Պ-1)(Ջ-1)[Ռ-3]**Ս-2**[Վ-3](Տ-1)

[Ր-3](Ց-1)**ՈՒ-2**[Փ-3][Ք-3][և-3]**Օ-2-Ֆ-2**(ա-1[բ-3])[գ-3](դ-1)(ե-1)**զ-2**[է-3[ը-3]]
[թ-3][ժ-3][հ-3][լ-3](խ-1)**ծ-2**(կ-1[հ-3])[ձ-3]**ղ-2**[ճ-3](մ-1)(յ-1)[ն-3]**շ-2**[ո-3]**չ-2**
(պ-1)[ջ-3]**ռ-2-ս-2**[վ-3](տ-1)**ր**

«Եկվորների» ժամանակային հաջորդականության մոդելը

Ա-2(Բ-1-Գ-1-Դ-1-Ե-1)(Զ-1)**է-2-Ը-2**[Թ-3][ժ-3]Ի(Լ-1)(Խ-1)(Ծ-1)(Կ-1)[Հ-3][Ձ-3]
[Ղ-3]**Ճ-2-Մ-2**[Յ-3][Ն-3][Շ-3]Ո(Չ-1)(Պ-1)(Ջ-1)(Ռ-1)**Ս-2**[Վ-3][Տ-3]**Ր-2**[Ց-3]**ՈՒ-2**
(Փ-1)[Ք-3]**ԵՎ-2**[Օ-3][Ֆ-3]**ա-2**[բ-3][գ-3][դ-3](ե-1)(զ-1)[է-3][ը-3]**թ-2-ժ-2**[հ-3]
[լ-3] [խ-3]**ծ-2-կ-2**(հ-1)

«Տաբուի» ժամանակային հաջորդականության մոդելը

Ա-2[Բ-3](Գ-1)(Դ-1)(Ե-1)(Զ-1)(է-1)(Ը-1)[Թ-3](ժ-1)(Ի-1)[Լ-3][Խ-3][Ծ-3]**Կ-2**
[Հ-3][Ձ-3]**Ղ-2-Ճ-2**[Մ-3]**Յ-2-Ն-2**[Շ-3]**Ո-2-Չ-**[Պ-3]**Ջ-2-Ռ-**[Ս-3](Վ-1)(Տ-1)**Ր-2**
[Ց-3](ՈՒ-1)(Փ-1)[Ք-3](ԵՎ-1[Օ-3])**Ֆ-2-Ա-2**

Այսպիսով՝ կարելի է եզրակացնել հետևյալը՝

ա) ժամանակային տևողության տեսանկյունից եռապատումում իշխում է պատումը փոքր կամ հավասար է պատմությանը սկզբունքը: «Ալիզում» պատումի տեմպը միջին արագության է, ստեպ-ստեպ արագացող, «Եկվորներում» միջին աստիճանի է, իսկ «Տաբուում» դրսևորվում է միջին-արագ հերթափոխով: Դադարներ չկան, նկարագրությունները գտնվում են շարժման մեջ (տեմպորալ նկարագրություններ):

բ) ժամանակային հաջորդականությունը եռապատումում խախտված է, շատ են առաջընդգրկումներն ու հետընդգրկումները: Պատմելու ընթացքում պատմողը հաճախ է առաջնային պատումի ժամանակից տեղափոխվում անցյալ ու ապագա՝ պատմվող իրադարձությունները ամբողջությամբ պատկերելու համար, ուստի գործ ունենք ժամանակի *զիգզագածև* տիպի հետ: Հետընդգրկումներն ու առաջընդգրկումները ձգվածության տեսակետից կարճ են, հեռավորությունը՝ հաճախ անստույգ, և բնորոշ է պատմողի արագ ու պարզ վերադարձը դեպի առաջնային պատումի ժամանակ:

գ) Կրկնություններ չկան (միայն «Ալիզում» մեկ-երկու տեղ, օր.՝ «**Ամեն գարնան** Մայմեխի ձնհալից Տանձուտը վարարում էր, վշշում ու թշշում էր…[4, 6]), նարրատորը մեկ անգամ պատմում է այն, ինչ կատարվել է մեկ անգամ:

Այսպիսով՝ ժամանակի պատկերման առանձնահատկությունները, հատկապես խախտումների հագեցվածությունը վկայում են, որ գործ ունենք ոչ դասական պատումների հետ, բայց քանի որ թե՛ առաջընդգրկումները, թե՛ հետընդգրկումները շատ կարճ են ու հստակ ընդգծված, ուստի Մուղնեցյանի եռապատումն ավելի շատ գտնվում է դասական ու ժամանակակից պատումների միջև միջակա դիրքում, քան համարվում է ժամանակակից պատումի տեսակ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ավանեսյան Ա., Հիշողությունը՝ վեպ, granish.org.
2. Գրականության տեսության արդի խնդիրներ, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2016, 330 էջ:
3. Ղազարյան Ն., Տաբուացված կեցության ստեղծումը, Հայրենականչ, թիվ 13-14(160), 2008:
4. Մուղնեցյան Վ. Մ., Ալիզ, Երևան, Սովետ. Գրող, 1986, 320էջ:
5. Մուղնեցյան Վ, Մ., Եկվորներ, Երևան, Սովետ. Գրող, 1989, 416էջ:
6. Մուղնեցյան Վ., Մ., Տաբու, Երևան, Ոսկան երևացի, 2008, 356 էջ:
7. Женет Ж., Работы по поэтике, фигуры: том 1-2, Москва, Изд. Сабашниковых, 1998, 944с.

Особенности изображения времени в трилогии В. Мугнецяна («Ализ», «Пришельцы», «Табу»)

Айвазян Тина
Филологический факультет,
«Армянский язык и литература»,
руководитель магистерской диссертации –
д. филол. н., проф. В. Егиазарян

Резюме

Ключевые слова: *время, трилогия, временная последовательность, повторения, темп*

В статье обсуждаются принципы и закономерности изображения времени в трилогии В. Мугнецяна. Исследование особенностей временного изображения повествовательных произведений подразумевает раскрытие взаимоотношений времени истории и изобразительности, поскольку в произведениях подобного типа время имеет двойственное проявление. Поэтому произведена попытка посредством применения структурного метода раскрыть длительность времени, обратиться к временным повторам и дать ясную картину временной последовательности.

The Peculiarities of Time Imagery in V. Mughnetsyan's Trilogy ("Aliz", "Ekvorner", "Tabu")

Ayvazyan Tina
Faculty of Philology,
Armenian Language and Literature
Academic Supervisor: V. Yeghiazaryan
Doctor of Philological Sciences, Professor

Summary

Key words*: time, trilogy, chronological order, repetitions, tempo*

We have touched upon the principles of depisting the time paitmens of Mughentsyan triology in the article. The study of the features of the timeline functions implies disclosure of story time and narrative time relations, as in these types of compositions time has a double manifestation, so we tried to determine the length of time by the method of structuring and ponder over time repetitions, give a clear picture of the chronological order.

ՌՈՒՍԱՑ ԼԵԶՈՒ ԵՎ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

РУССКИЙ ЯЗЫК И ЛИТЕРАТУРА

RUSSIAN LANGUAGE AND LITERATURE

Коммуникативная лингвистика: аналитический обзор понятийного аппарата

Бегларян Анна
Филологический факультет
«Русский язык и литература»
руководитель магистерской диссертации –
к. филол. н., доцент С. Бабаян

Ключевые слова: *общение, речевое взаимодействие, обмен смысловой информацией, лингвистические аспекты, вербальная и невербальная коммуникация, сообщения, язык жестов*

Для лингвистики второй половины 20 века характерна смена парадигмы научных интересов с изучения внутренних закономерностей языковой системы на рассмотрение языка как важнейшего средства человеческого общения. Язык начинает рассматриваться как средство для коммуникации. А коммуникация – это общение, обмен информацией, мыслями. Значит, коммуникация – это смысловой аспект социального речевого взаимодействия.

Коммуникация бывает двух видов: коммуникация как бы в широком смысле как одна из форм человеческой жизнедеятельности и коммуникация в узком смысле, которая предполагает обмен смысловой информацией. Во втором типе коммуникации значительное место уделяется языковой компетенции, которая рассматривается как врожденная способность использовать язык и речь. Коммуникация складывается из коммуникативных актов – это единица коммуникации. Главная особенность коммуникации – ее знаковый характер. Коммуникацию сопровождает невербальное поведение. В современной теории коммуникации подход к ней разделяется на два типа – механический и деятельностный. При механическом подходе под коммуникацией понимается однонаправленный процесс кодирования и передачи информации от источника и приема информации получателем сообщения. Для данного подхода характерно рассмотрение человека как механизма, действия которого могут быть описаны определенными конечными правилами. Контекст внешней среды коммуникации здесь рассматривается как шум, помеха. А главная функция языка при этом инструментальная: язык понимается как инструмент речевого взаимодействия.

С позиций деятельностного подхода коммуникация понимается как совместная деятельность участников коммуникации, в ходе которой вырабатывается общий взгляд на вещи и действия с ними. Но коммуникация может происходить не только в человеческих социальных системах. Определенного рода коммуникация характерна и для животных. Это брачные танцы животных, язык пчел, муравьев, пение птиц. Коммуникация в животном мире может дать информацию об опасности, о призыве к совместной борьбе, то есть биологическое становится семиотическим и несет в себе информацию [2]. Первые средства коммуникации возникли из инстинктивного поведения и могут изменяться под воздействием условий и коррекции поведения в процессе взаимного обучения. Это поведение фиксируется в памяти и приобретает

новое значение и относительное существование [3].

Коммуникация есть процесс, который разворачивается во времени и пространстве и как каждый процесс, может поддаваться разделению на части. Это явление называется сегментация. Таким сегментом коммуникации может быть признан коммуникативный акт. По О. С. Ахмановой «коммуникативный акт – это функционально целый фрагмент коммуникации» [1]. Традиционной формулой теории коммуникации является следующий алгоритм: кто говорит- что- кому- каким способом- зачем- с каким результатом? Становится понятно, что все в языке направлено на осуществление коммуникации, под которой понимается одна из сторон взаимодействий индивидов во время их деятельности. Коммуникация имеет социальный характер и возможна только как совместная деятельность языковых личностей. Можно выделить два типа коммуникации:

- информативная коммуникация – это способность языка хранить и передавать сведения о мире и человеке;
- регулятивная коммуникация, которая активно исследуется в прагмалингвистике, изучающей воздействие языка на сознание и поведение языковой личности

Процесс коммуникации может быть разделен на отдельные фрагменты - единицы коммуникации – коммуникативные акты. Сам по себе коммуникативный процесс является непрерывным взаимодействием участников коммуникации.

Структура коммуникации содержит в себе следующие понятия и термины:

- коммуникативная ситуация
- мотивы цели
- процесс материальной передачи сообщения
- как минимум двух участников коммуникации – коммуникантов

Сообщения – это высказывания или тексты. Но в невербальном общении сообщением может быть изображение (дорожный знак поворота), физический предмет (камень на дороге как сообщение о необходимости свернуть). Сообщения состоят из знаков различного рода (словесных и невербальных), изучением которых занимается семиотика (наука о знаках). Знаки невербального языка – язык жестов, сигналов, языки программирования. Коммуникация может осуществляться как вербальными, так и невербальными средствами.

Для человека основной является вербальная коммуникация. Здесь имеется в виду универсальность этого способа для человека, всеобщая переводимость других коммуникативных средств на вербальный человеческий язык. К числу вербальных средств относится устная и письменная разновидность языка.

Невербальная коммуникация оперирует невербальными знаками (система жестов, мимика) – это вторичные знаки. Вербальные средства изучает лингвистика, невербальные – паралингвистика. Наиболее разработан исследовательский аппарат изучения вербального языка (в основном в структурной лингвистике). Этот аппарат заимствуется многими другими общественными науками для описания сфер своих интересов.

Формы коммуникации: письменная, устная, визуальная. Они различны

особыми системами кодирования информации. По типу отношений между участниками выделяется межличностная, публичная, массовая коммуникация, диалог «человек-машина». Средства массовой коммуникации могут использовать разные формы коммуникации. Телевидение, например, использует вербальные средства языка, картинки, музыку; газета – вербальные средства языка, шрифты, картинки.

Дополняя и усиливая недостаточные функции, в особенности зрения и слуха, все формы и средства коммуникации являются «продолжителями человеческого тела».

Американский лингвист Э. Сепир проводил разграничения между фундаментальными средствами или первичными процессами, коммуникативными по своей природе и некоторыми вторичными средствами [6]. Первичные средства и виды коммуникативного поведения по Сепиру, это язык, жестикуляция. Вторичные средства направлены на облегчение первичных коммуникативных процессов в обществе: языковые преобразования, символизм и создание физических условий для осуществления коммуникативного акта.

Виды коммуникации могут разделяться по составу коммуникантов.

Выделяются данные виды коммуникации:

Автокоммуникация – речь, адресатом и адресантом которой является один и тот же человек, также человек, который говорит сам с собой на уровне внутренней и внешней речи.

- Межличностное общение.
- Групповая коммуникация: внутри группы, между группами.
- Массовая коммуникация происходит в том случае, если сообщение получает или использует большое количество индивидов из различных по своим интересам к коммуникативному опыту групп (телевидение, радио и т.д).

Есть и другие параметры, по которым можно различать типы коммуникации:

- Монокультурная коммуникация – это общение представителей одного национально-лингвокультурного общества;
- межкультурная коммуникация ıı общение представителей разных лингвокультурных сообществ, с разными национальными мысительными базами.
- Идеей, на которой выросла теория речевых актов, была эта: минимальной единицей коммуникации является не предложение, а действие – совершение определенных актов (приказ, констатация, извинение и т.д.).
- Основоположником данной теории считается Дж. Р. Серл, также З. Вендлер, но первый камень в ее фундамент заложил ученый Дж. Остин. Его теория речевых актов была разработана и 60-е гг. хх в., но еще ранее он выпустил книгу «Слово как действие», где впервые обратил внимание на особые глаголы, которые в позиции 1-го лица единственного числа сами по себе есть действие, и назвал их перформативными глаголами: клянусь, прошу и др. Дж. Остин описал также случаи использования речи, когда само высказывание является действием: клянусь все выполнить и т.д. Он назвал такие речевые акты перформативными. Это открытие позволило сделать эти утверждения: язык не только описывает реальность, но и сам способен создавать реаль-

ность. Это соответствует позднейшим представлениям о виртуальных реальностях, согласно которым реальный мир – это лишь один из возможных миров, а сама реальность – одна из возможных реальностей [4]. Речевые акты могут быть информативными и неинформативными, которые служат, например, для установления контакта – этикетные высказывания, вопросы о погоде и т.д. Они могут быть прямыми и косвенным (Вы не дадите эту книгу до завтра? – косвенным способом выражается просьба).

- Классификация речевых актов опирается на заложенные в них коммуникативные намерения говорящего. Наиболее известная классификация речевых актов принадлежит Дж. Серлу, она опирается на так называемые иллокутивные функции и силы. Она различает:
- Констативы – это речевые акты, в которых сообщается о положении дел: Университет закрывается;
- Комиссивы, в которых говорящий берет на себя обещание: Я помогу вам все преодолеть;
- директивы – речевые акты, которые могут побуждать к действиям; Закройте дверь;
- экспрессивы – речевые акты, которыми говорящий выражает благодарность, извинение, поздравление и т. д.: Извините за причиненное беспокойство;
- декларативы – когда говорящий обладает определенным социальным статусом и поэтому способен изменить статус какого – либо лица (объявления о назначении на должность);
- интеррогативы – акты – запросы информации: к какой языковой семье принадлежит русский язык?

Итак, речевой акт несет в себе мотив, цель, тактику воздействия адресата, способ сообщения, эмоциональное состояние участников и т.д.

Речевой акт – это единство, с одной стороны, акта производства высказывания и его передачи в устной или письменной форме и, с другой стороны, акта восприятия и понимания этого высказывания. Особое внимание в русской грамматике уделяется глаголам речи, которые представлены целым рядом вариантов и модификаций: обозначающие манеру говорения: выкрикивать, ворковать, шептать; способ протекания коммуникации: спорить, дискутировать, объяснять, требовать и др.; с оценкой речи со стороны говорящего: похваляться, шутить, льстить, извиняться; с эффектом воздействия на слушателя: убеждать, просить, приказывать и др. Развивая концепцию речевого акта, Л. П. Семененко исследует монологическую речь. Он утверждает, что монолог – это не одна из форм диалога, а особый тип общения [5].

Коммуникативная личность – «обобщенный образ носителя культурно-языковых и коммуникативно-деятельных ценностей, знаний, установок, и поведенческих реакций». Исходя из этого, выделяем три аспекта языковой личности: ценностный, познавательный и поведенческий. Есть и другие подходы к типологии личности. Типология языковых личностей может строиться на различных основаниях, но наиболее разработанные – психологические и социологические классификации.

Языковая личность, рассмотренная в аспекте общения, – это коммуника-

тивная личность. Она проявляет себя в нормах поведения, которые также закреплены в языке. В языке фиксируется целый спектр характеристик поведения: в словах (хитрец, болтун и др.), фразеологизмах (ни рыба, ни мясо), пословицах и поговорках (За двумя зайцами погонишься, ни одного не поймаешь), текстах. Коммуникативное поведение выражается в текстах, которые могут возникать в ситуациях общения и которые могут характеризовать участников общения и индивидов, принадлежащих к некоторой этнокультурной и социокультурной общности. Каковы же характеристики основных типов коммуникантов?

- Доминантный коммуникант: стремится завладеть инициативой, резок, насмешлив, говорит громче, чем другие. Для «борьбы» с таким коммуникантом бесполезно пользоваться его же приемами, лучше вступать в речь через паузу, быстро формулировать свои просьбы, вопросы.
- Мобильный коммуникант: легко входит в разговор, переходит с темы на тему, говорит много, интересно и с удовольствием, не теряется в незнакомой ситуации общения.
- Регидный коммуникант: испытывает трудности на начальном этапе общения, затем четок и логичен.
- Интровертный коммуникант: не стремится владеть инициативой, застенчив и скромен, скован в неожиданной ситуации общения. В общении с ним следует постоянно следует слушать не перебивая.
- Язык не просто замкнутая в себе система, а система правил коммуникативного поведения человека в условиях в условиях определенной культуры и социума. Можно сказать, что глобальная цель и функция коммуникации, общения – объединение индивидов в единых действиях, цель коммуникативного процесса не передача информации в одном направлении, а получение отзвука у получателя, не воздействие, а взаимодействие.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ахманова О. С., Словарь лингвистических терминов М: Эдиториал УРСС, 2004.
2. Горелов И. Н., Седов К. Ф. Основы психолингвистики. М., 1998.
3. Кашкин В. Б., Введение в теорию коммуникации: Воронеж, 2000.
4. Красных В. В., Коммуникация в свете лингвокогнитивного подхода // Языковая личность: культурные концепты. Волгоград; Архангельск, 1996.
5. Семененко Л. П., Основы коммуникативно-целевой семантики. Орел, 1999.
6. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. М. 1994.

Հաղորդակցական լեզվաբանություն՝ հասկացողական ապարատի վերլուծական դիտարկում

Բեգլարյան Աննա
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Ռուսաց լեզու և գրականություն»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
բ.գ.թ., դոցենտ Ս. Բաբայան

Ամփոփում

Հանգուցային բառեր. *շփում, ինֆորմացիայի փոխանակություն, լեզվաբանության հիմունքներ, խոսքային և ոչ խոսքային հաղորդակցություն, ժեստերի լեզու*

Հոդվածում վերլուծվում են ժամանակակից հաղոդակցական լեզվաբանության ըմբռնումները, իսկ ավելի ստույգ՝ հաղոդակցական ակտը, հաղորդակցության նշանագիտական և սոցիալական բնույթը, հաղորդակցվողների տեսակները: Մանրամասն հետազոտվում է Ջ. Սեռլի հաղորդակցական ակերի դասակարգումը: Նաև հետազոտվում է որոշ հասկացությունների զարգացման ընթացքը:

Communicative Linguistics: Analytical Review of the Conceptual Device

Beglaryan Anna
Faculty of Philology,
Russian Language and Literature
Academic Supervisor: S. Babayan
Ph. D in Philology, Associate Professor

Summary

Key words*: communion, speech interaction, exchange of semantic information, linguistic aspects, verbal and non-verbal communication, messages, sign language*

The article analyzes the basic concepts of modern communicative linguistics, particularly, the communicative act, the social and semiotic nature of communication, types of communicants. A detailed consideration of the classification of the speech characteristics of J. Searle, based on the illocutionary functions of the utterance.

The dynamics of the development and rethinking of certain terms and concepts is traced.

Сравнительный анализ имен русалок в славянском и армянском фольклоре

Хачатрян Лусине
Филологический факультет
«Русский язык и литература»
руководитель магистерской диссертации –
к. филол. н., доцент Т. Тадевосян

Ключевые слова: *русалка, водяная дева, мавка, водяной дух, гребень, золотистые волосы, алы*

Русалка – персонаж славянской мифологии. Один из наиболее вариативных образов народной мистики: представления о русалке, бытующие на Русском Севере, в Поволжье, на Урале, в Западной Сибири, существенно отличаются от западнорусских и южнорусских. Считалось, что русалки опекали поля, леса и воды.

Согласно теории «римского влияния», которую отстаивали *Ф. Миклошич* и А. Н. Веселовский, слово *русалка* позднего происхождения, произошло от названия древнеримского праздника поминовения предков – *Розалии* (от лат. *Rosalia* «праздник роз, посвящённый умершим». В то же время историк антиковед *Т. Д. Златовская* ставит под сомнение возможность заимствования персонажей древнеримской мифологии восточными славянами. По мнению мифолога *Е. Левкиевской*, мифологический образ русалки является исконно славянским и сложился в глубокой древности.

Некоторые исследователи XIX века считали, что термин произошёл от слов «русло», «русый» или названия рек *Руса, Рось, Раса* и др. Или от растения «росен» (болгар. *ясенец белый*), игравшего роль в обряде *русалии*, однако отмечалось, что это название тоже латинского происхождения.

По мнению *И. Ягича*, вследствие сближения со словом *русло* русалка из нимфы лесов и полей превратилась в народном сознании в водяное существо.

Археолог *Б. А. Рыбаков* предполагал происхождение от слова «роса».

В украинском языке сохранилось название *мавка*, в белорусском – *водяница, купалка, в армянском* – водяная дева (*ջրահարս*).

Хотя церковь классифицирует русалок к числу демонов, но поклонение вечности русалок пережило почти все средневековье. Русалки или, как их называли армяне, «водяные пери» жили в реках и когда выходили из реки, садились на берег или на камень, и золотой расческой расчесывали свои длинные волосы. Они показывались молодым парням, очаровывали их. Говорят, что были случаи, когда водяные пери в деревнях жили с парнями и рожали от них детей [1].

Кроме ангелов, армянский народ верит и в других духов, самым важным из которых является водяной дух, русалка или пери [1].

Армяне представляли их, как высокую, красивую девушку с длинными волосами. Обычно она молчит. По описанию очевидцев, ее лицо будто светилось. Высокая со светлыми волосами, на ней не было одежды, но волосы

были так длинны, что прикрывали все тело, когда ее маленькие ножки касались земли, тут же вырастала трава. Щеки как красные яблоки, глаза большие, рот маленький, а губы похожие на лепестки роз, наверно Богу было нечего делать, он взял ручку и начал ее рисовать. Русалка считается идеалом красоты, но она проклята Богом [2].

Есть еще поверие о том, что русалки своим громким смехом заманивали людей и топили их в реках (греч. сирены), тоже самое можно сказать об алах – огненных духах, встречающихся в армянском фольклоре. Есть поверие, что алы вредят беременным женщинам, проникая им во внутренности, ели их печень и плод, чем и убивали их [2].

Как и алы, дьяволы тоже являются врагами людей. Они живут в лужах, в мельницах,в пещерах. Появляются в образе знакомых или родственниках, делают все, чтобы люди попали в неприятную ситуацию или совершили какой либо грех. Люди для того, чтобы избежать дьяволов пользовались двумя способами, или крестились, говоря: «Иисус Христос», или прикрепляли к одежде иголку или булавку [9].

По версии *Л. Н. Виноградовой*, вредоносный *дух*, появляющийся в летнее время в виде длинноволосой женщины в злаковом поле, в лесу, у воды, способный защекотать человека насмерть или утопить в воде. Восточнославянский термин русалка связан с древнерусским названием языческого весеннего праздника *русалии* [8].

В *Малороссии* и в *Галиции* существовало несколько представлений о русалках. По одним представлениям русалки отождествляются с мавками, по другим – с дикими жёнами, «мамунами» (обезьянами) у поляков и *«вилами»* у сербов и болгар, которые владели колодцами и озёрами, умели «запирать» воды. Чаще всего считается, что русалками становятся некрещёные дети, утонувшие девицы, девушки, умершие до замужества, а также те, кто родился или умер на Троицкой неделе. В западном Полесье существует легенда о том, как отец умершей девушки-невесты привязал её тело к столбу и таким образом «повенчал» её, чтобы она не стала русалкой.

В некоторых поверьях, русалкам приписывалась способность к *оборотничеству*. Считалось, например, что они могли принимать вид белок, крыс, лягушек, птиц (укр. *харьк.*), либо показываться в виде коровы, коня, телёнка, собаки, зайца и других животных (*полес.*). Однако в большинстве рассказов русалки появляются в образе женщины или молодой девушки.

Среди населения Урала было представление, что русалки – это проклятые жёны и девы. Они живут в плоти, невидимо от людей, и будут жить так *до пришествия Христа*. Живут постоянно под водой, в обществе чертей.

В некоторых местах Украины фольклористы отмечали различие русалок полевых (то же самое, что *«полудницы»)* и лесных *(«фараонки»*, из войск библейского фараона, погибших в Красном море). Как пишет *Д. Зеленин*: «Русалок нельзя признать определённо духами водными или лесными или полевыми: русалки являются одновременно и теми и другими и третьими». По легендам русалок можно встретить в прудах, озёрах и проточных водах [4].

В большей части народных рассказов русалки изображены нагими и без головного убора. Одетых русалок чаще всего представляют в рваных *сарафанах*.

Крестьяне избегая вредноносного воздействия от русалок, отмечали «Русальную неделю», которая была насыщена обрядами, обычаями, запретами. «Русальная неделя» осмыслялась, как праздничное время: устраивались общие трапезы, гулянья с хороводами, танцами и играми.

Женщины считали, что на «Русальной неделе» нельзя полоскать белье, белить холсты, заниматься работами, связанными с прядением, ткачеством, шитьем. На этой неделе запрещалось ходить в лес. На «Русальной неделе», когда в лесу ходят русалки, при нечаяной встрече с ними, нужно было бросить платок, или что-нибудь из одежды, например рукав от платья [10].

У восточных славян было распространено поверье, что водяные красавицы-русалки по ночам выходят из воды, садятся на траву и расчёсывают свои волосы. Это поверье часто использовали в качестве мотива художники и поэты - например, *Шевченко* в стихотворении «Утоплена».

В армянских и славянских народных сказаниях в качестве гребней русалки использовали рыбьи кости. У русского населения Читинской области во второй половине XX столетия был записан рассказ-*быличка* о том как женщина, дом которой стоял у речки, забрала оставленный русалкой на берегу гребешок, «и каждую ночь та девка-волосатиха спать не давала: стучит то в окно, то в двери». По совету одного старца, гребешок был отнесён обратно на берег, и с той поры русалка приходить перестала [9].

Согласно эпосам, другой отличительной особенностью русалок была их любовь к плетению венков из цветов, осоки и древесных ветвей.

По поверьям, русалки питались рыбой и раками, а по ночам забирались в сараи и доили коров. По рассказам крестьян, в XIX веке часто русалок видели среди возделанных полей, засеянных рожью и коноплёй, где они «ломали жито». Говорили, что в дикой степи они питаются различными травами и ягодами. По свидетельству из Галиции, «дикая баба очень любит горох, и её можно в нём, на поле или в огороде, часто встретить» [6].

По некоторым русским представлениям, русалки имеют облик маленьких девочек, очень бледных, с зелёными волосами и длинными руками. В северных областях России (местами на Украине) русалок преимущественно описывали как косматых безобразных женщин. Часто отмечаются большие груди: «цыцки большие-большие, аж страшно».

По мнению *Зеленина* определённого образа русалки нет. Широко распространённое у русских представление о шуто́вке, водяни́це, хи́тке, черто́вке, чаще всего как об уродливой женщине с огромной грудью, относится к жене водяного или к духу воды женского пола – образ, близкородственный русалке [5].

Упоминания о русалках с рыбьим хвостом в народных поверьях достаточно редки и, по-видимому, появились под книжным влиянием. Западноевропейские русалки внешний вид унаследовали от художественных изображений гомеровских сирен, славянские сходны с древнегреческими нимфами. В англоязычном *бестиарии* для славянских русалок употребляется слово *rusalka*, а

для западноевропейских – *mermaid* (mar). Армяне описывают мавок следующим образом. У них длинные волосы, их сила в их волосах. Есть еще поверие о том, что если подстричь им волосы, то они тебя возьмуд в плен. Они по ночам поют, пляшут и если им удается кого-либо взять в плен, то они его тоже приводят к себе домой, заставляют плясать и мучают до такой степени, что тот почти падает в обморок.

Важная отличительная и объединяющая черта во внешнем виде русалок – распущенные длинные волосы. Простоволосость, недопустимая в обычных бытовых ситуациях для крестьянской девушки –типичный и значимый атрибут: «Ходит как русалка (о нечёсаной девке)».

Преобладающий цвет волос – русый, отчего историк *С. М. Соловьев* производит само название «русалка» – «с русыми волосами». Есть еще и другие мнение имя их происходит от предполагаемого ощесловянского слова "руса" обозначающего реку и еще русалка – также как и русалии, – название праздника Святой Троицы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Самуэлян Х. Старое армянское право // Этнографический журнал, № 1, 1904. (на арм. яз).
2. Езекян С. Свастика // Этнографический журнал, № 1, 1908. (на арм. яз).
3. Зеленин Д. К. Избранные труды. Очерки русской мифологии: Умершие неестественною смертью и русалки. - (Традиционная духовная культура славян. Из истории изучения). М., 1995.
4. Зеленин Д.К. К вопросу о русалках (Культ покойников, умерших неестественною смертью, у русских и у финнов) // Зеленин Д. К. Избранные труды. Статьи по духовной культуре. 1901-1913 / Вступ. ст. Н. И. Толстого; сост. А. Л. Топоркова; подготовка текста Т.А. Агапкиной; коммент. Т.А. Агапкиной, Л. Н. Виноградовой и др. М.,1994.
5. Зеленин Д.К. Очерки русской мифологии. Пг., 1916.
6. Златковская Т.Д. Rosalia-русалии? (О происхождении восточнославянских русалий) // VIII Международный съезд славистов: История, культура, этнография и фольклор славянских народов. 1978
7. Левкиевская Е.Е. Русалки // Мифы русского народа. М., 2000.
8. Русалка / Виноградова Л.Н. // Славянские древности: Этнолингвистический словарь: в 5 т. / Под общ. ред. Н.И. Толстого; Институт славяноведения РАН. Межд. отношения. Т. 4. 2009.
9. Шахазиз Е. Новый Нахиджеван и новые нахиджеванцы // Этнографический журнал, № 9, 1902. (на арм.яз.).
10. Русалка / Русальная неделя. [Электронный ресурс Режим доступа: http://yablor.ru/blogs/rusalkarus]

Ջրահարսների անվանումների վերլուծությունը սլավոնական և հայկական առասպելաբանության մեջ

Խաչատրյան Լուսինե
Բանասիրական ֆակուլտետ
«Ռուսաց լեզու և գրականություն»
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
բ.գ.թ., դոցենտ Թ. Թադևոսյան

Ամփոփում

Հանգուցային բառեր. *ջրահարս, ջրի աղջիկ, ոգի(մավեր), ջրային ոգի, սանր, ոսկե վարսեր, ալեր*

Հոդվածը ջրահարսների մասին է, կամ, ինչպես ասում են, ջրային փերիների մասին: Այս հոդվածում ներկայացված է նրանց ընդհանուր ծագումը, արտաքին տեսքը և այն, թե որտեղից են առաջացել նրանց անվանումները. ջրի աղջիկ, ջրային փերի կամ ջրահարս: Նաև տարվում են ջրային փերիների, ջրային ոգիների, ալքերի հետ համեմատական զուգահեռներ:

Comparative Analysis of Names of Mermaids in Slavic and Armenian Folklore

Khachatryan Lusine
Faculty of Philology,
Russian Language and Literature
Academic Supervisor: T. Tadevosyan,
Ph. D in Philology, Associate Professor

Summary

Key words: *mermaid, water maiden, mavka, water spirit, comb, golden hair, als*

The article is dedicated to mermaids or water fairies in other words. The following article represents their origin and appearance in general, and how the names "water girl", "water fairy" and "mermaid" have originated. Also comparative parallels were drawn between water fairies, water spirits and als (or hals).

Антропонимы в русском и армянском заговорах от сглаза: сравнительный анализ

Вердян Гегецик
Филологический факультет,
«Русский язык и литература»,
руководитель магистерской диссертации –
к. филол. н., доцент Т. Тадевосян

Ключевые слова: *заговоры от сглаза, антропонимы, универсальные персонажи, помощники, защитники (целители), противники*

Заговорами называются «особые тексты формульного характера, которым приписывается магическая сила, способная вызвать желаемое состояние». Согласно другому современному определению, заговором называется «словесная формула магического характера, рассчитанная на немедленное достижение результата, предотвращение нежелательного явления или осуществление желания». Заговорный текст, прежде всего – одно из орудий, позволяющих выполнить желание заговаривающегося.

Персонажи (субъекты) заговорных текстов разделены на четыре группы:

- универсальные;
- помощники,
- защитники (целители);
- противники.

Сверхъестественные **помощники** (в том числе – «закрепители» слов) – это персонажи, чьи магические способности мобилизуются *субъектом* ради исполнения какого-либо желания (кроме противодействия агрессии) или помощи в некотором деле, занятии. Помощь может касаться сферы личных и общественных отношений, хозяйственной сферы, самой заговорно-магической деятельности (закрепление).

Защитники – персонажи, чьи способности мобилизуются для нейтрализации посторонней агрессии, магического или немагического воздействия (разделить эти виды воздействия, впрочем, весьма трудно), уже происходящего или только возможного. Защита может касаться сферы общественных отношений, хозяйственной, лечебной и др. сфер. Частный случай защитников – персонажи-**целители**. Не следует забывать, что не только возникновение большинства болезней приписывалось народом факторам почти исключительно сверхъестественно-магическим, но и сами болезни обычно персонифицировались, представлялись в виде некоторых демонических существ, нападающих на человека. Потому **целитель**, снимающий результаты вредоносной магии (порча, отсушка и т. п.) или невольного негативного воздействия либо отгоняющий демонов болезней, оказывается объективно прежде всего **защитником**.

Существует также небольшая группа функционально **универсальных** персонажей, способных выступать в большинстве функций помощи и защиты. Обычно это высшие, наиболее сакральные и могущественные фигуры христианского пантеона.

Противники – персонажи, от которых исходит агрессия: ведьмы, колдуны, бесы и др. демонизированные и демонические существа, в том числе болезни. Переходными типами оказываются персонифицированные ветры (будучи явлениями природы, они выступают в демонической функции присушивания любви в «черных» заговорах, но при этом снабжаются вполне христианскими именами), а также змеиные цари и царицы, вынуждаемые силой заговора помогать от укусов своих подданных – противники, по сути, объективно они оказываются защитниками [7; 10-11].

Силы, движущие механизмы варьирования имен, разнородны. Это связано с тем, что, как уже говорилось, заговорные тексты издавна бытуют в двух формах – устной и письменной. Устные формулы обычно кратки и могут вовсе не содержать имя собственное (ИС), а все же встречающиеся в них имена подчинены общим фонетическим законам данного диалекта и чаще всего представлены разговорными формами. Напротив, пространные письменные тексты изобилуют именами, составляющими длинные перечни и представленными чаще каноническими или близкими к ним формами. Особую сферу составляет вариативность малопонятных заимствований или утративших внутреннюю форму имен, не имеющих канонических вариантов (многие имена змей, лихорадок и пр.). Здесь, кроме фонетических законов, вступают в силу, во-первых, всевозможные народно-этимологические переосмысления, влекущие за собой перестройку звукового облика, а во-вторых – многочисленные ошибки и описки при переписывании (особенно – под диктовку) и домысливания неразобранных мест исходного текста. Подобная вариативность не подчиняется никаким законам, кроме статистических закономерностей, относящихся к большим числам [7; 17].

Среди заговорных текстов особое место занимают заговоры от сглаза. Подобная тенденция наблюдается как в русской, так и в армянской традиции. В этих заговорах личные имена имеют особую роль, которая некоторым образом определяется контекстом.

В изученных нами заговорах выделяются более 30-ти имен, каждое из которых выполняет свою функцию.

И в русском, и в армянском языках самым распространенным именем в заговорах от сглаза является Иисус Христос. К нему обращаются как к высшему существу. В большинстве случаев он выступает спасителем и целителем.

Господи Иисусе Христе, Боже нашъ, помилуй насъ, аминь. Выведи, татаринъ черный у такого то цвета скотины; если выведешь, я тебя Икона Иисуса Христа отпущу, а если не выведешь, изъ корня подерну [3; 79].

В армянском языке встречается образ Христа, где он выступает в качестве демоноборца, а также снимающего чары одним касанием руки: «Քրիստոսը մատնահարի, Քրիստոսու բթովը». В качестве орудия снятия сглаза в армянских заговорах выступает деревянный крест Христа (*խաչափայտն Քրիստոսի*), а также большой палец (*Քրիստոսի բթովը*) и рука, слово (приказ) Христа.

Ալես, պալես,
Քաշեցի սև պաներս.
Աստվածամայր,
Քառասուն կամար,
Չար աչքը, չար փուշը
Քրիստոսու բթովը՝
Արճիճի պես հալի
Սև օձի բերան [1; 85]:

В заговорных текстах от сглаза в русском языке можно найти «синонимичные» обозначения имени Исуса Христа: Господь, Владыко Сын Божий, Сын Любезного, Царь Небесный, Господи Милостивый, Сус Хрыстос [так в тексте – В.Г.], в армянском – *Հիսուս Քրիստոս, Մեր Տեր Հիսուս, Քրիստոս Տեր, տէր Յիսուս.*

В армянском языке функционирует мотив Христа, выступающий в качестве замка, крепости.

Как и Христос, Св. Мария принадлежит к числу наиболее популярных и часто упоминаемых заговорных персонажей. У этого имени есть множество вариантов: *Прясвятая Багародзица, Пречистая Божая Маць, Матерь Пряцистая, Пресв. Бугурудзица, Пречыста Маты Хрыстова, Мат Пресвятая Богородица, Мать Пресвятая Богородица – Востоншица, Пречистая Мацерь* – в русском, *Սուրբ Մայր Աստվածածին, Աստվածամայր, Կուս Մանրամ, Տիրամայր Աստվածամայր, Մարիկ մայր Աստվածածին, Հույս Մարիամ, Կույս Մարիամ, Աստվածամայրիկ* – в армянском.

Мать Пресвятая Богородица – Востоншица, помоги и на помощь приступи! Водица – царица, всему свету помощница, какъ смываешь сырое коренье, сырое белое поленье, так и смой боль нутряную, головную, сердечную, костяную…! [3; 208]

В силу почитания Богородицы как заступницы, защитницы, абсолютно преобладают «защитительные» и «лечебные» функции. В армянском языке в качестве магической силы используются «сладкое молоко Марии» и ее молитва.

– Ի՞նչ կուլաս, կը ողբաս, երխա,
Մտիր Քրիստոսին պարտեզը,
Մ՛ռ մեկը արած և մեկն էլ չարած,
Մեկը՝ չար աչք, մեկն ալ չար նէֆես:
Փրկիչ փչից՝ բրժշկից.
Աստվածամոր աղոթքը՝
Քրիստոսին բերանը [1; 88]:

С синтаксической точки зрения и Иисус Христос, и Св. Мария являются обращением, что подчеркивает их величие среди других персонажей, к которым обращаются чаще за помощью и спасением, чем к другим персонажам.

Ողորմացող, գթացող քաղցրիկ
Հիսուս Քրիստոս,
Սուրբ Մայր Աստվածածին,
Մեղացս թողություն,

Հիվանդիս ցավին փարատություն,
Չար աչքին պատռտում,
Չար նըֆսին պատռտում [1; 95]:

Известно, что Св. Мария именуется и как Мать. В армянском языке встречается интересная конструкция имени Св. Марии, которая объясняется двояко.

Ողճուն [так в тексте – В.Г.] *քեզ Մարիամ,* ***մեր*** *Մարիամ…*

Здесь сочетание «*մեր Մարիամ*» может обозначать и «наша Мариам», и «Мать Мариам», так как просторечная форма «մեր» – это «мать». Это обстоятельство еще раз подчеркивает значение и важность этого персонажа для народа.

В изученных нами заговорах от сглаза и в армянском, и в русском языке встречаются такие имена, которые свойственны данным языкам, данному народному мышлению и мировоззрению. В армянском языке таковыми являются, в частности, имена Давид с арфой, его сын Мгер – раб Божий, имеющие фольклорное происхождение.

Узкоплечий мальчик с чуткими пальцами сосредоточено играет перед рыдающим, обессилившим от душевной муки царем, и звуки арфы переносят обоих в некое иное измерение, где нет борьбы за власть, болезненной подозрительности, жестокости. Завтра гонения начнутся снова, и Давиду придется бежать в горы, спасая свою жизнь. Но пока звучит арфа, прилежному музыканту ничто не грозит. Вдохновенный артист и растроганный слушатель так поглощены музыкой, что все иное для них просто не существует. Рембрандт рассказывает собственно не об эпизоде из жизни Давида, а о целительной силе искусства, о минуте душевного просветления, которую переживает ожесточившийся владыка. Изображения Давида-псалмопевца с арфой в руках часто украшали книжные миниатюры (иллюстрации к Ветхому Завету и Псалтыри), а также каменную резьбу и витражи соборов [2].

Уникальным является употребление имен Св. Григора Нарекаци и Св. Григория Просветителя, Св. Карапет, Св. Ахберик, множество раз употребляется имя Св. Саркиса верхом на коне, выступающие в роли защитников от злого глаза. В армянской традиции Св. Саркис является символом любви, защитником всех влюбленных. В редких случаях Св. Саркис выступает как демоноборец, активно сражается против язычников.

… – Աղոթիմ քեզ էրկու բթուկ, ութը մատով,
Սուրբ Սարգսի սուրբ ձեռքով,
Աստվածամոր քաղցր կաթով:
Ով որ քեզ չար աչք դնե նէ՝
Տունը ուռի, երթիկը՝ ճաթի:
Ալաճա դանա կյոզ ալդը,
Անասի յալառը ալդը [1; 87]:

Редко встречаются такие имена, как Гаяне, которая слушает речи Св. Марии, девы Марана и Гарана, которые своими молитвими защищают от злого глаза, *Հրանիւթ, Հրափայլ, Հրատն, Համատուն, Համակէզ* – служители Бога, которым велено защищать от злого глаза. В основе имен лежит корень

«հր-հուր», т.е. огонь, пламенный.

В русском языке особыми персонажами являются Петр и Павел как защитники-целители. Память св. апостолов Петра и Павла 29 июня. Целительные их функции во многом, видимо, обусловлены парностью.

Йихало три браты: Птеро, Павло и св. Гурий, ще иде самъ Господь на сывый кобыли. Богъ кобылу мечомъ сиче, кровь не тече, такъ и ты, руда нейды, запикайся, кровь, заговоруйся, кровь, замовляю тебе не самъ своими духами – Господными науками. Ухъ, святой Духъ! Стань Господы, на помичь, евангелии на радость Пречиста Дева поможы.

Одним из любимых и важных заговорных персонажей является Св. Николай. Имеются такие формы имени, как *Николай Угодник* [3; 199-200], *Св. Миколай Божий Угодни Миколай Чудотворец Св. Николай*. Имя встречается в новой и старой канонической форме и в форме с заменой [н] на [м].

Интересным персонажем является Варвара Вликомученица, имя которой встречается очень редко в изученных нами заговорах от сглаза, но она выполняет важную роль защитницы.

К Варваре Великомученице обращаются, прося помищи:

Поможы мени, Мыколай угодныкъ, и ты, скоропомыщнык, и ты, Варвара велыкомученуця, одъ сихъ урокивъ шептать [3, 199].

В изученных нами заговорах от сглаза встречаются персонажи, являющиеся общими в обоих языках. Здесь наблюдается особая форма написания и звучания аналогичных имен: *Չար Հուլիանոս* – Юлиан Отступник, *Յոհաննէս* – Иоанн Креститель, *Յովանէս* – Иоанн Богослов, Косьма и Домиан – *Կոզմա և Դամիանոս*, *Օնան մարգարե* – Архангел Иоанн, выполняющие функцию защитников-целителей, Габриель – *Գաբրիէլ*, Микаел – *Միքայէլ*, Уриил – *Ուրիէլ*, Рафаиль – *Ըռաքայէլ, Մովսես մարգարե* – пророк Моисей – в качестве защитников-хранителей.

В русских заговорах от сглаза самыми распространенными отрицательными персонажами являются 12 дочери царя Ирода. В традиционной славянской культуре лихорадки персонифицировались в образе женских демонических существ. Обычно считали, что существует много лихорадок: 7, 9, 12, 40, 77 или 99. Лихорадок считали сестрами. В заговорах трясовицы названы по имени: Тресея, Отпея, Гладея, Аввариуша, Храпуша, Пухлея, Желтея, Авея, Немея, Глухея, Каркуша. Их имена часто отражают действие, которое болезнь оказывает на человека. Тресея вызывает дрожь, Огнея бросает больного в жар, а Ледея – в холод, Ломея ломает, Желтея вызывает желтый цвет кожи и так далее. Поэтому смело можно сказать, что имена лихорадок-трясавиц – говорящие. Порою лихорадок называли также трясавицами или Иродовыми дочерями – традиция называла их отцом царя Ирода, а причиной их превращения в демонов – наказание за оскорбление Иоанна Крестителя или за его гибель. Терские казаки, например, рассказывали, что 77 дочерей Ирода, встретив Иоанна, стали над ним насмехаться, а он за это их проклял и вселил болезнь, которая трясет, корчит, ломает, знобит и сушит. Известно также несколько народных быличек, повествующих о встрече человека с сестрами-трясавицами с целью уговорить их прекратить вредить людям. Подобный же

мотив встречается в заговорах, причем к Трясавицам в них обращаются в подчеркнуто вежливой и даже ласкательной форме, называют «сестрицами», «тетками», «гостюшками», «кумохами» [4].

Наиболее массовый характер имеют имена на *-е(я) / -и(я)*. Как отмечает О.А. Черепанова, которая проанализировала названия лихорадок с точки зрения их словообразовательной структуры, бо´льшая часть имена на *-ея* - «отглагольные образования: тресея от трясти, гнетея от гнести, знобея от знобить и т.п.» [6; 610]. А в армянском языке встречаются только от болезней, насылаемых на новорожденных и рожениц, в частности, против ала и тпхи.

Заговоры, являясь архаичным жанром устного народного творчества, продолжают активно бытовать. В заговорах особое место занимают персонажи и собственные имена, изучением которых занимается ономастика. В заговорных сюжетах одни персонажи в одном месте совершают одно действие, в другом – другое, но, как правило, это действие направлено на один и тот же объект.

Персонажи различны, но объединяются одним родовым или исходным понятием. Место их действия различно или не указывается вообще. Персонажи совершают одно действие, которое может описываться в разных речевых оборотах и отличаться обстоятельствами действия.

Персонажи (субъекты) заговорных текстов разделены на четыре группы: универсальные, помощники, защитники (целители), противники.

Исследование показало, что наиболее активными являются помощники и защитники (целители), которые вступают в борьбу с противниками, защищая людей и животных.

В изученных нами заговорах от сглаза в русском и армянском языках есть персонажи, которые встречаются наиболее часто и занимают центральное положение. Например, Иисус Христос, Мария Богородица, 12 лихорадки-трясавицы (в русских заговорах от сглаза), Петр и Павел, архангелы, пророки, Давид, его сын Мгер, Св. Саркис, Св. Григор Нарекаци, Григор Просветитель и др.

ЛИТЕРАТУРА

1. Арутюнян С. Армянские заговоры и народные молитвы. Ереван, 2006 (на арм. яз.).
2. Библейские сюжеты: царь Давид [электронный ресурс]. Режим доступа: https://marinagra.livejournal.com/109529.html.
3. Ветухов А., Заговоры, заклинания, обереги и другие виды народного врачевания, основанные на вере в силу слова. Вып. I-II. М.: 1907, 522с.
4. Лихорадка (мифология) [электронный ресурс]. Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki.
5. Майков Л. Н., Великорусские заклинания. СПб.: 1869, 164с.
6. Сисиниева легенда в фольклорных и рукописных традициях Ближнего Востока, Балкан и Восточной Европы. М., Индрик,- 2017. 856 ст.
7. Юдин А. В., Ономастикон русских заговоров. М., 1997, 319 с.

Անձնանունները ռուսերեն և հայերեն չար աչքի դեմ բուժաղոթքներում. համեմատական վերլուծություն

Վերդյան Գեղեցիկ
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Ռուսաց լեզու և գրականություն»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
բ.գ.թ., դոցենտ Թ. Թադևոսյան

Ամփոփում

Հանգուցային բառեր. *չար աչքի դեմ բուժաղոթքներ, անձնանուններ, ունիվերսալ կերպարներ, օգնականներ, պաշտպաններ, հակառակորդներ*

Չար աչքի բուժաղոթքները ազգային բանահյուսությունում ունեն իրենց ուրույն տեղը և դարձել են բազմաթիվ գիտնականների ուսումնասիրության առարկան: Ուշադրության են արժանի անձնանունները՝ իրենց գործառույթով և նշանակությամբ: Այդ բուժաղոթքներում կերպարները հաճախ որոշում են գործողությունների ընթացքն ու արդյունքը: Մեր ուսումնասիրած բուժաղոթքներում ակնհայտ են այն կերպարների կարևորությունն ու նշանակությունը, որոնք իրականացնում են պաշտպաններ-օգանականների գործառույթ: Գործող անձանց դերը հաճախ որոշվում է ենթատեքստով, երբեմն էլ այլ կերպարների օգնությամբ:

Comparative Analysis of Armenian and Russian Personal Names in Conspiracies against Evil Eye

Verdyan Geghecik
Faculty of Philology,
Russian Language and Literature
Academic Supervisor: T. Tadevosyan,
Ph. D in Philology, Associate Professor

Summary

Key words: *conspiracies against the evil eye, personal names, universal heroes, helpers, defenders, opponents*

Charms against the evil eye have a special role in people's verbal art and are the subject of study. Personal names, with their function and meaning, deserve attention. Heroes of these conspiracies define the course and outcome of action. In study of conspiracies against the evil eye there are obvious importance and meaning of heroes performing the function of defenders-helpers. The role of heroes often is determined by context, and sometimes by help of other heroes.

Духовные стихи русских сектантов молокан-прыгунов Закавказья

Гамбарян Гаяне
Филологический факультет,
«Русский язык и литература»,
руководитель магистерской диссертации –
к. филол. н., доцент Т. Тадевосян

Ключевые слова: *сектанты, молокане, прыгуны, духовные христиане, Святой Дух, М. Рудометкин, Царь Давид, невеста, жених, Сион*

Субкультурное образование молокан – сложное социально-духовное явление, которое сформировалось во второй половине XVIII века. По убеждению русского историка Н. И. Костомарова корни молоканства уходят глубже XVIII в.:«О происхождении учения молокан я слышал от них самих следующее: вера наша (говорили мне) пошла на Руси от Матвея Семёновича; он жил давно, назад тому лет триста, при царе Иване Грозном, и был замучен: его живого сожгли. От многих гонений вера наша после того умалилась и ослабела, а тому назад лет пятьдесят или поболее подкрепил её и подновил Семен Уклеин. Впрочем, прибавляют они, с тех пор как христианство стоит на земле, все истинные поклонники Божества так верили и до конца мира будут верить, как мы. Упоминаемый ими Матвей Семёнович должен быть, по-видимому, не иной кто, как Башкин, осуждённый в 1555 году в Москве» [1].

Таким образом, молоканство уходит корнями в XVI век.

Принято считать, что основоположником молоканства является крестьянин Тамбовской губернии Семен Матвеевич Уклеин, который в свое время женился на дочери духобора И. Побирохина и вскоре основал новую секту, членов которых в народе прозвали молоканами за то, что в период поста те употребляли в пищу молоко [2; 234]. Хотя есть убеждения, что название «молокане» происходит от слова «мало»: «мало кануло» (когда переходили через Волгу мало утонуло), «мало по сравнению с православными». Некоторые связывают название «молокане» с рекой Молочной в Мелитопольском уезде, куда ссылали молокан [3]. Многие молокане уверены, что название их течения имеет библейское происхождения и связано со словами апостола Петра: «Как новорождённые младенцы возлюбите чистое словесное молоко, дабы от него возрасти вам во спасение» [1 Петра 2: 2]; «я питал вас молоком» [1 Коринфянам 3: 2]; «для вас нужно молоко» [Евр. 5: 12], «всякий, питаемый молоком» [Евр. 5: 13] и другие библейские фразы.

В молоканстве существуют следующие основные направления:

1. Постоянные, или Старопостоянные;
2. Прыгуны (Максимисты);
3. Евангельские (сухие баптисты);
4. Субботники и воскресники.

Представители этих направлений, как правило, принадлежат к разным общинам, но это не мешает им считать друг друга Духовными христианами (молоканами) и общаться между собой.

Начало секте прыгунов положил в 30-е гг. XIX в. Лукиан Петров, который, прочитав слова псалма пятидесятого (стих девятый): «Окропишимя иссопом и очищуся», стал учить, что во время богослужений собравшиеся взамен испо-

веди, должны сопеть друг на друга, чтобы взаимно освятиться и очиститься от грехов. От этого обычая группа вначале была известна под именем сопунов. Позже Петров восстановил исповедь и исповедовал сам, взимая за это плату. Петров также ввёл обряд воскресения мнимо умерших дев; во время собрания какая-либо из женщин, притворяясь умершею, падала со скамьи, а учитель, подойдя к ней, разными манипуляциями и молитвами якобы воскрешал её, и она вставала. Затем, чтобы возбудить большую деятельность духа в верующих, Петров ввёл в собраниях прыгание и скакание с произнесением каких-либо слов и пением стихов, якобы по примеру царя Давида, который «пред сенным ковчегом скакаше играл». Возможно, Петров перенял этот обряд от секты хлыстов [4; 645-646].

Первым проповедником нового учения был житель села Андреевки Бакинской губернии Укол Любавин. В 1855 г. Любавина «за распространение изуверского лжеучения» отправили в арестантские роты, и во главе секты прыгунов встал крестьянин села Никитино (совр. Фиолетово) Эриванской губернии Максим Гаврилович Рудометкин. Свою деятельность он развернул в Александропольском уезде (Закавказье), где издавна проживали хлысты, от которых прыгуны много позаимствовали [5; 9].

Максим Рудометкин, крестьянин Моршанского уезда Тамбовской губернии, родился где-то в начале XIX века. В числе прочих «сектантов» при Николае I он был переселен на Кавказ. «Прыгунов» называли еще сопунами, от слова «сопеть», они сопели, дышали особым образом при молитве, использовали какую-то особую дыхательную технику, а наименование «прыгуны» – соответственно от слова «прыгать», и этими техниками, резкими телодвижениями, плясками и особым дыханием, молокане действительно достигали каких-то измененных психических состояний, впадали в «пророчество».

Максим Гаврилович, как говорится в песне № 1045, «лично поставлен над нами Самим Христом // Главным всемирным царём». Он, как сам провозгласил, является воплощением третьего лица Троицы в образе человека:

Эх вы, братцы и сестрицы,
Вы поверьте, пожалуйста,
Что это Царь Израиля,
Ему имя Максим Гаврилович.
Первое рождение от грешной кости,
А второе – сам Господь с небеси,
Слава Богу, слава Богу,
Третье лицо явилось [6].

Третье лицо «Святой Троицы», как известно, это Святой Дух. Максим Гаврилович считал, что он и есть воплощение «третьего лица», т.е. «Святого Духа» на земле. Слово «рождение» в духовных песнях чаще всего относится к Господу (Рождение Христово). Применительно к человеку это слово появляется в контекстах противопоставления первого и второго рождения. Первое рождение – рождение плотского человека, или же, как отмечено в данной песне, от «грешной кости». Второе рождение – рождение духовного человека, принявшего в себя Святой Дух.

Впервые «излитие Духа» в молоканской среде произошло в Таврии в 30-х годах XIX в., в результате чего появились первые молоканские пророки, затем в Закавказье в Армении, где стал пророком М. Г. Рудометкин, и далее нес-

колько раз в разных местах. В песне говорится:

Кто два раза не родится,
В Сион иттить не годится [7].

В данном контексте, Сион – это и святая гора, и избранный, спасённый народ, по Рудометкину – народ «прыгунов и скакунов».

В русской народной сектантской мистической традиции есть представление, что район горы Арарат имеет особое мистическое значение, там должен открыться «град Господень Иерусалим». Согласно их представлениям, 1833 год имел какое-то особое значение в этом смысле, и в этом году целые молоканские деревни стали переселяться в Закавказье из Центральной России. Движение захватило даже православных, которые переходили в молоканство и отправлялись в путь. Какое-то особое значение имел и 1857 год. В этом году Рудометкин во время торжественной церемонии у подножья горы Арарат короновался титулом «Царь духов и вождь сионского народа». Была у него в том числе и какая-то особая царская одежда.

Учение Рудометкина изложено в трактате «Книга Солнца». Там он, в частности, приводит план географической организации мира и отношения «избранного духовного народа» с «гогами и магогами», людьми, чуждыми духу. «Чистые» живут в особом географическом месте, в центре которого столица, в центре столицы «дворец царя духов». Подробно разбирается количество башен, ворот и т.п., их взаиморасположение относительно сторон света и т.д. Вообще, арифмологии уделяется много внимания. Разбираются также мистические свойства различных частей света. Рудометкин разработал особый сакральный язык, на котором можно было общаться [8].

В 1860 году Царь Духовных был арестован и заключен «для увещевания» в тюрьму Соловецкого монастыря.

Последователи Рудометкина описывают его заключение как нечто невообразимое, дескать, содержался он в жутком каменном мешке, в яме, где можно было сидеть только скрючившись. Однако эти обстоятельства не мешают «пророку» продолжать свое духовное творчество. На свет появляется «Дух и жизнь» – «Богодухновенные изречения Максима Гавриловича Рудометкина, Царя Духов и Вождя Сионского Народа Духовных Христиан Молокан Прыгунов. Написаны им в тяжких страданиях монастырских заточений Соловецком и Суздальском в период 1858-1877 годов».

По-видимому, Рудометкин умер не сам, а был убит. Вообще же, были физически уничтожены все основатели и значимые фигуры «прыгунства» (Рудометкин погиб последним). Причем все это происходило уже после смерти Николая I, при Александре II, в очень либеральные времена, когда по отношению к сектантам и раскольникам политика была мягкая. То есть официальная церковь очень опасалась «прыгунства» и расправилась с ним совершенно беспрецедентно. Однако, как это ни удивительно, учение Рудометкина дожило до сего дня. При советской власти, в 1920-е годы, из «прыгунов» выделилась группа, получившая название «максимисты» (от "Максима Рудометкина"), которые отличались тем, что не вступали в колхозы и профсоюз, не повязывали детям пионерские галстуки и т.п.

От Рудометкина сохранились также духовные стихи, молитвослов и «Книга солнца», в которых изложены его мистические учения. «Книга солнцаѣ обычно переплеталась еще с несколькими молоканскими основными сочине-

ниями и называлась тогда «Дух и жизнь. Книга Солнца». Под таким названием она несколько раз издавалась американскими молоканами в Лос-Анджелесе.

У молокан-прыгунов есть большое число псалмов, источниками которых являются более 60 книг Библии, то есть почти все её книги, а также выше отмеченная книга «Дух и Жизнь».

Один из псалмов, который пели гости-певцы, прибывшие к молодым молоканам-переселенцам, строившим себе посёлок, начинается с 3-го стиха 1-й главы Послания апостола Павла к Галатам и использует из 24 стихов 1-й главы только три стиха, составившие 6 изводов:

Благодать вам и мир от Бога Отца
И Господа нашего Иисуса Христа [Послание к Галатам 1, 1: 3],
Который отдал Себя самого за грехи наши,
Чтобы избавить нас от настоящего лукавого века,
По воле Бога и Отца нашего [Мф. 20: 28. Лк. 1: 74.];
Ему слава вовеки веков. Аминь.

Благодать распространяет доброту на недостойных, это дар для человека от Бога, подаваемый исключительно по милости Господа.

Каждое собрание прыгунов начинается с этой песни:

Новую песню воспеваем
Глась господен возвещаем!
Господь дух нам изливает,
Сион в любовь собирает!
Как враждебный человек, Не взойдет в Сион во век,
Как враждебные сердца,
Не узрят Бога Творца!
Вот вам слово от Отца,
Клади каждый на сердца.
Каин же нам не отец,
Миру он не образец,
Брата, Авеля, убил,
Свою душу загубил.
А мы песню воспеваем,
Творца Бога прославляем
Ему слава и держава
Во веки веков. Аминь [9; 103].

Воспевая новую песню, прыгуны от лица Господа Бога объявляют о душевном излиянии Господа. О том, как Господь в Сионе (т.е. в «Божьем Царстве») собирает любовь и презирает (не пускает в Сион) враждебных людей, таких как Каин. Из Библии нам известно, что Авель был пастырем овец, а Каин был земледельцем. Оба брата принесли дары Богу, но Господь принял только жертвоприношения Авеля. Каин был этим озлоблен и убил своего брата, тем самым навеки «загубил свою душу». Авель был своеобразным предтечей Христа, противник зла и всякой неправды. Поэтому прыгуны не принимали Каина, но утвердили особый культ Авеля и утверждали в своей песне, что они его потомки. Впрочем, помимо Авеля, прыгуны продолжали воспевать и прославлять Бога. В самом начале своего собрания они пели о любви к Богу и о том, что озлобленному человеку не место на их собраниях.

Собрания прыгунов обычно продолжаются долго, иногда по 5 и более часов.

Следующая песня относится к тому времени, когда о прыгунах ходили только слухи, и они таились и не открывали свое учение:

Дух святый гласит ко мне!
Соблюдай тайну в себе!
Возвещает мне Владыка:
Сия тайна есть велика!
Ты возьми ее в беремя,
Соблюдай ее до время,
Соблюди ее в руках,
Дам премудрость во устах!
Все будут тебя хулить
Меж собою говорить,
Но хулы ты не страшись,
За любовь крепко берись,
Тогда тебя возвещу,
Всю хулу я прекращу
Тогда тебя научу,
Со врагами разлучу!
Сион песню воспоет,
Ново время настанет
Слава отцу и сыну,
Святому духу. Аминь [9; 108].

Дух Святой в христианстве – третья ипостась единого Бога- Святой Троицы (Бог Отец, Бог Сын (Иисус Христос), Бог Святой Дух). В седьмой главе Дидахе (т.е. «Учение Господа народам чрез 12 апостолов») содержится формула крещения «во имя Отца и Сына и Святого Духа».

Дух Святой дает совет: «Все будут тебя хулить» (т.е. осуждать, порицать), но держась за любовь, Святой Дух прекратит осуждать и откроет дорогу в Сион (в Царство Божье).

Отыскивание духовных жен воспевается в следующей песне:

Ходил брат мой темными лесами,
Обливался он слезами,
Обливался он в слезу,
Предавался он посту:
Где найти ему сестру!?
Вдруг выходит на долину.
Увидел сестру едину,
Он выходит на долину,
И видит сестру едину.
Он подходит, обнимает,
Сию тайну объявляет.
Что-ж поет верная сестра?
Да вижу я в тебе Христа!
Уж ты брат ли мой, герой,
Притянул ты меня,
Как магнитною горой!
Твои брови почернены
Сосцы твои как лимоны

Стопы твои плавки,
Руки твои мягки [9; 105].

Истинные христиане, т.е. молокане, уходили жить в леса и в горы. Гора в Священном Писании символ высоты, силы и величия [Пс. 67: 17]. В древности люди твердо верили, что Бог обитает на горах, которые подняты от земли к небу, поэтому и жертвенники и богослужения устраивались на горах и возвышенных местах [Евр. 12: 22]. Очень многие великие Божьи дела совершались на горах. В данной песне «брат», обливаясь слезами, ходил по лесу в поисках «сестрыѣ, но не найдя ее, стал поститься. В быту у прыгунов приняты посты в виде т.н. «жертв», цель которых – очиститься от грехов. Тот прыгун, который очищается от грехов, должен организовать «жертву», на которую он приглашает своих «братьев» и «сестер» и перед ними кается в своих грехах и просит у них прощения. Во время постов прыгуны не принимают никакой пищи и даже сладкого чая, а посты у них длились целых 5 и даже 7 суток. Всеми этими строгими постами и молитвамипрыгуны готовили себя к наступлению тысячелетнего блаженства.

После того, как он наконец-то обрел сестру, он решил открыть ей тайну бытия и подлинного христианского вероучения. Встретившись друг с другом, они убеждаются в подлинности своих чувств, основанных на единстве веры.

Молокане отвергают эту песню, и признают «особенно нехорошей», однако прыгуны безусловно считают, что эта песня духовная.

Следующая песня является «заводной». Под эту песню нередко начиналось прыганье. В 40-е годы XIX в. Рудометкин установил особый род прыганья для больших праздников: прыгающие должны были образоватькруг, взявшись левыми руками, при этом правая рука оставалась свободной. После этого они вертелись на месте до истощения сил, пока не падали на пол и не начинали пророчествовать. Кончалось моление братским поцелуем со словами: «Прости меня», после чего прыгуны молча расходились по домам:

Из под бережка, бережка.
Из под крутенького,
Бежит речка быстрая,
Все под камушком бежит!
Плывет белый лебедек
Царски песни он поет,
Сам он речи говорит,
Приговаривает:
Вы, Христовые дружки,
Становитесь во кружки,
Вы извольте работать,
Во святом кругу катать,
А я пойду вслед царя,
Вслед Давыда пастыря,
Как его Господь поставил,
Покорятся всех заставил.
Слава Отцу и Сыну,
Святому Духу. Аминь [9; 120].

В данной песне речка – это река Иордан, по которому плывет белый лебедь, а лебедь встречается на водах Иордана и других рек и озер земли

обетованной. В христианстве белый лебедь – это чистота, милосердие и символ Девы Марии.

Христос сказал: «Я назвал вас друзьями, потому что сказал вам все, что слышал от Отца Моего» [Иоанн 15:15]. Прыгуны называли в своей песне Христа другом, поэтому надо служить ему в том числе и «становясь во кружки».

В прыгунских песнях царем именуется Давид, который «царствовал над Иудею семь лет и шесть месяцев, и в Иерусалиме царствовал тридцать три года над всем Израилем и Иудею» [2 Цар. 5: 5]. При нем Иерусалим стал столицей, и Давид перенес туда главную святыню Израиля – ковчег завета. Когда несли ковчег, «Давид и все сыны Израилевы играли на всяких музыкальных орудиях, и Давид скакал из всей силы пред Господом» [2 Цар. 6: 5,14]. Прыгуны, воспевая в своих песнях Царя Давида, хотели показать и доказать, что слово Господа для них является законом.

Соловецкий поэт и изгнанник (т.е. М. Рудометкин) описывает картину потопа таким образом:

Потоп страшный умножался,
Видел народ, испужался,
Увидали воды люты,
Побежали в горы круты,
Там спаслись.
Птицы воздух наполняли,
Все животные взбирались,
Гнев идет!
Лютость в кротость пременилась,
Один другой не вредилось,
Лев с овцой.
Птица плавала водами
Покрывало их волнами,
Гнев идет!
Голубица вылетала
День гулянье продолжала,
Гнев идет!
День к вечеру прекратился,
Голубь возвратился
С вестью [9; 121].

Как нам известно из Библии, во время великого потопа спаслись только Ной со своей семьей и звери со своими парами. Но в данной прыгунской песне, которую написал М. Рудометкин, описывается совсем другая история, согласно которой спасся весь народ. И даже о ковчеге ничего не сказано. В данной песне отмечено, что звери (лев и овца) не вредят друг другу и мирно пасутся вместе, что отсылает нас к библейскому тексту: «Тогда волк будет жить вместе с ягненком, и барс будет лежать вместе с козленком; и теленок, и молодой лев, и вол будут вместе, и малое дитя будет водить их» [Исайя 11: 7-8]. В данной песне есть лишь одно совпадение с ветхозаветной традицией – это образ голубя, который лишь к вечеру принес хорошую весть.

Следующая песня прославляет прыгунство:

Возвожу я очи на небо

Услышит меня Господь
Господь видит, видит, мое сердце,
Как стремлюся я к нему.
Облекает меня в радость,
Как невеста женихом
Прославляет мена любовью.
Душу сердце он мое.
Покрывает он меня любовью,
Как невеста жениха,
Прославляет, слава Богу,
На каждом месте, везде.
Богу слава и держава
Во веки веков. Аминь [9; 121].

Первая строка этой песни нам подсказывает, что прыгун начинает молиться, и Господь не оставляет его молитвы безответными. Переполненный духовной радостью и любовью, он сравнивает Господа с женихом, который прославляет невесту. В Библии Иисус иногда называется Женихом [напр. Мат. 9: 15, Ин 3: 28-30, Отк. 19: 7, 21: 9]. «Муж есть глава жены, как и Христос – глава Церкви» [Еф. 5: 23]. Значит, Его Невеста есть Его Церковь. Образ невесты и жениха Иисус принял для того, чтобы показать, что Он любит Свою церковь так же сильно, как жених любит свою невесту – самой пламенной и нежной любовью. И Его церковь будет любить Его так же, как невеста любит своего суженного.

ЛИТЕРАТУРА

1. Костомаров Н. И. Воспоминание о молоканах // Раскол. Исторические монографии и исследования, М.,1994.
2. Савинова Л. В. Анатомия этнополитики. Новосибирск, 2015.
3. Духовные христиане (молокане) [электронный ресурс]. Режим доступа: molokan.narod.ru/index_long
4. Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А., Молокане // Энциклопедический словарь /. СПб.,1890-1907.
5. Буянов Е.В. Вероучение и течения духовных христиан молокан [электронный ресурс]. Режим доступа: https://museum.amursu.ru/images/dd_wildlion_37/buyanov_molokane.pdf
6. Сионский песенник столетнего периода христианской религии Молокан Духовных прыгунов по всему миру. Первое издание. LA, 2004.
7. Никитина С.Е. Жизнь после смерти в культуре молокан-прыгунов [электронный ресурс]. Режим доступа: http://molokans.info/bibliography/publications/zhizn-posle-smerti-v-kulture-molokan-prygunov
8. Шмулевич А., Русская религия: царь духов и вождь сионского народа [электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.russ.ru/Mirovaya-povestka/Russkaya-religiya-car-duhov-i-vozhd-sionskogo-naroda
9. Дингельштедт Н.Ф., Закавказские сектанты в их семейном и религиозном быту. СПб.,1885.

Անդրկովկասի ռուս աղանդավորներ մոլոկան-ցատկապաշտների հոգևոր երգերը

Ղամբարյան Գայանե
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Ռուսաց լեզու և գրականություն»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
բ.գ.թ., դոցենտ Թ. Թադևոսյան

Ամփոփում

Հանգուցային բառեր. *աղանդավորներ, մոլոկաններ, ցատկապաշտներ, հոգևոր քրիստոնյաներ, Սուրբ Հոգի, Մ. Ռուդոմյոտկին, Դավիթ թագավոր, հարս, փեսա, Սիոն*

Մոլոկանությունը բարդ սոցիալ-հոգևոր աղանդ է, որը առաջացել է XIX-րդ դարում: «Մոլոկան» անվանումը շատերի կարծիքով առաջացել է ռուսերեն «молоко» («կաթ») բառից: Սակայն կան այլ կարծիքներ և համոզմունքներ, որոնք նշված են այս աշխատության մեջ: Հոդվածում շեշտը դրված է մոլոկաննե-րի ցատկապաշտներ («прыгуны») անվանում ունեցող ենթախմբին, որոնք իրենց ավանդույթներով, ծիսակատարությամբ և հոգևոր երգերով ունեն իրենց առանձ-նահատկությունները: Հայաստանում և Անդրկովկասի այլ պետություններում ցատկապաշտների աղանդը ներդրել և տարածել է Մ. Ռուդոմյոտկինը: Իրեն հա-մարելով Սուրբ Հոգի՝ նա ինքն իրեն հռչակեց ցատկապաշտների թագավոր: Այս ուսումնասիրության մեջ տեղ են գտել ցատկապաշտների կողմից հորինված հոգևոր երգերը, որոնց տեքստերը վերարտադրվել են հոդվածում և ենթարկվել են վերլուծության:

Spiritual Verses of Russian Sectarians Molokans-jumpers of Transcaucasia

Ghambaryan Gayane
Faculty of Philology,
Russian Language and Literature
Academic Supervisor: T. Tadevosyan,
Ph. D in Philology, Associate Professor

Summary

Key Words: *Sects, Molokans, Jumpers, Spiritual Christians, Holy Spirit, M. Rudomyotkin, King David, bride, groom, Zion*

The Molokans are a complex cosmic-clergy sect originated in the XIX century. Many people think that the name “Molokan” originates in Russian “молоко” which means “milk”.

The following article focuses on the subgroup of Molokans called jumpers who have their unique traditions, rituals and spiritual songs.

In Armenia and other countries of the Transcaucasia, the jumpers sect introduced and disseminated M. Rudomyotkin. Considering himself the Holy Spirit, he proclaimed himself a king of jumpers. This article includes the inspired jumpers spiritual guitars that were reproduced and subjected to debate.

Образы чернокнижников в русских народных преданиях

Манукян Марине
Филологический факультет,
«Русский язык и литература»,
руководитель магистерской диссертации –
к. филол. н., доцент Т. Тадевосян

Ключевые слова: *предание, образ чернокнижника, заговор, порча, злая сила, добрая сила, Черная книга, магия, Я. Брюс*

Еще с давних времен люди увлекались магией. Делали порчи, связывали двух незнакомых людей вечными узами и давали им вечную любовь. Прочитав заголовок, возникает вопрос: почему именно чернокнижество? В этой статье мы постарались дать все ответы на эти вопросы.

Предание – это жанр устного народного творчества: рассказ, повествование о реальных людях и событиях прошлого, сведения о которых необходимо было передать другим поколениям. Источником преданий являются рассказы очевидцев, однако, передаваясь из уст в уста, предание отдаляется от фактической первоосновы, подвергается вольной поэтической интерпретации, тем самым сближаясь со сказкой и легендой.

Предание повествует об общезначимом, важном для всех. Это влияет на отбор материала: тема предания всегда общенародного значения или важна для жителей данной местности. Характер конфликта – национальный либо социальный. Соответственно персонажи – это представители государства, нации, конкретных классов или сословий [1].

В преданиях показаны особые приемы изображения исторического прошлого. Проявляется внимание к частностям большого события. Общее изображается посредством частного, конкретного. Преданиям свойственна локализация – географическая приуроченность к селу, озеру, горе, дому и т. п. Достоверность сюжета подкрепляется разнообразными материальными свидетельствами – так называемыми "следами" героя (им построена церковь, проложена дорога, подарена вещь- говорилось так в преданиях).

Итак, распространенность преданий неодинакова (на наш взгляд). Предания о царях бытовали на всей территории государства, а предания о других деятелях русской истории рассказывались преимущественно в той местности, где эти люди жили и действовали.

Сюда можно отнести и предания о чернокнижниках – в общем редкое в устной речи название колдующих людей. По народным поверьям, чернокнижника можно узнать по внешнему виду – «Такой колдун не стрижет ногтей, не чешет волос, не молится Богу». Заговоры чернокнижников действуют год, их “подновляют” в Христову заутреню (нужно молча, не оглядываясь, прочесть все заговоры); если же в это время тронуть чернокнижника и сказать: «Христос Воскрес!» – то он упадет мертвым [7].

Самая ярая борьба всегда шла между теми, кто получил свой дар в силу от рождения (так называемые родовые ведьмы), и ведьмами – самоучками.

Первые считали себя элитой и с пренебрежением относились к тем ведьмам, кто только что обучался магии. Парадокс заключается в том, что природные ведьмы тоже вынуждены были учиться, чтобы иметь возможность контролировать свой дар. Иначе сила, вырвавшаяся из-под контроля, принесла бы в их жизнь трагедию.

Считается также, что сила колдуна зависит от количества покровительствующей ему нечисти (нечистой силы). За их подношения, так считалось в древней Руси, злые духи готовы были сделать все, что попросит им чернокнижник. Но ведь все просто так не происходило. Злые духи взамен требовали другую жертву, отсюда и возникла традиция подклад на перекрестке. Кстати, отметим, что между чернокнижниками никогда не складывались особо дружеские отношения. Они даже сторонились друг от друга, хотя раньше колдуны одного региона объединялись и обменивались опытом.

Почему именно чернокнижники стали популярными в преданиях? Словесные предания русского народа говорят, что люди, посвятившие себя тайным сказаниям чернокнижия, отрекались от Бога, родных и добра. Так понимали этих людей предки, так теперь думают и наши современники. В старину ревнителей тайных сказаний называли кудесниками, чародеями, ведунами, колдунами, волхвами, ворожеями, магами. Но все эти люди известны были под общим именем чернокнижников [2].

Говоря о чернокнижниках, люди уверяли, что они учатся лихому делу от чертей и всю свою жизнь будут находиться в их зависимости. Заключая с духом условие на жизнь и душу, они получают от них Чёрную книгу, исписанную заговорами и чарами, с помощью которой они могли просто колдовать и звать злых духов. Можно сказать, что именно поэтому в дальнейшем именно они стали главными героями и популярными в преданиях. Всякий чернокнижник, умирая, обязан передать эту книгу или родственникам, или друзьям. Во многих селениях есть поверья, не оспариваемые ни веками, ни людьми, что умершие чернокнижники приходят в полночь, одетые в белые саваны, в дома своих родственников. Это бывает только с теми, которые забывают передать при смерти Чёрную книгу. Старики рассказывают еще, что эти полночные посетители шарят по всем местам, садятся за стол и съедают все, им предлагаемое. Другие же, напротив, уверяют, что они приходят к дому, стучат в двери и окна, истребляют всякий домашний скот и при пении первых петухов исчезают. Родственники, выведенные из терпения, выкапывают чернокнижников, кладут их в гробу ничком, подрезают пятки, засыпают землею, в это время шепчут заговоры и вбивают осиновый кол между плечами. С тех пор, говорят, никто не смеет приближаться к Чёрной книге. По уверению народа, одни только колдуны знают, чем занимать чертей. Они посылают их вить веревки из воды и песка, перегонять тучи из одной земли в другую, срывать горы, засыпать моря и дразнить слонов, поддерживающих землю.

Народ никогда не любил чернокнижников как врагов семейной жизни. Чародей бывает ли на свадьбе, — он портит или жениха, или невесту, или гостей. Видит ли кудесник дружную жизнь в семействе, — он портит мужа с женою, отца с сыном, мать с дочерью. Обойдут ли колдуна приглашением на

свадьбу, — он бросает порчу на дорогу, где проезжает поезд, и тогда свадьба сбивается с толку. Испортит ли ведун женщину, — она лает собакою, мяукает кошкою [1].

Старушки говорят, что порчи, произведенные чернокнижниками, бывают временные и вечные. Временные порчи отговариваются в деревнях доками, вечные же остаются до конца жизни. Молва народная гласит, что чародеи могут испортить человека за тысячу и более верст, выпуская из-за пазухи змею или ужа, которые залезают в чрево, и тогда кликуша чувствует, что порча подкатывается под сердце и лежит, как пирог. Чернокнижник, несмотря на свою злость к людям, никогда и никого сам собою не портит. Все это делается по просьбе людей враждующих, по неотвязчивости молодежи, желающих навести сухоту на красу девичью и на молодечество. Любовь, выражаемая в селах сухотой, слывет напущенною [4]. В этом случае простолюдин, заметивший красоту девичью с сухотой, говорит: «Это неспроста — здесь замешалась чертовщина…»

Хотим привести несколько примеров колдовства и ритуалов, которые проводили чернокнижники в своих приворотах. Так например, ниже приведен один из примеров любовного приворота древнерусского чернокнижника из Руси.

Прошу вас, придите мне на помощь и придарите
Силы не человеческие, чары сильные, чтобы
Могла я связать возле себя раба Божьего (имя).
Чтобы жить без меня не мог ни утром, ни
Вечером, ни ночью, ни днем, а как этот напиток
Разгорячит его кровь и впитается в его сосуды.
Чтобы его страсть, раба Божьего (имя) Была
Безграничной. Любовь неземной. Чтобы он без
Меня жил, как рыба без воды, как человек без
Воздуха, как растение в темноте. АМИНЬ.

(Народный заговор) [5].

Как видим, в данном заговоре упоминается имя Господне. Но зачем, с какой целью: ведь Господь не одобряет порчу и колдовство. Здесь колдун использует слова чары, раб, страсть, темнота и т. д, и маг пытается связать кого-то с помощью черной магии. Но взамен того, чтобы у девушки была такая любовь, она должна была расплатиться чем-то дорогим.

Я раба (раб) Божья (имя) заклинаю тебя раб
Божьий (имя), что бы ты без меня не жил, не
Ел, не пил, все обо мне вспоминал и на
Другую не заглядывал. Твои мысли
Должны быть заняты только мной, рабой
Божьей (имя). Твои глаза должны только
Искать меня, рабу Божью (имя), твое тело
Должно хотеть только меня, рабу Божью
(имя) АМИНЬ.

(Народный заговор) [5].

Как видим, здесь тоже колдун использует Имя Божье, пытаясь тем самым завуалировать нечисть под Божьим именем. И в конце каждой порчи звучит выражение Аминь. Такое может совершить только человек неверующий или отрекшийся от своей веры. И именно таким образом маги и чернокнижники в Древней Руси наводили любовную порчу [3].

Далее рассмотрим, что же таилось в этой Чёрной книге. Рассказы бывалых людей о Чёрной книге исполнены странных нелепостей. В их заповедных рассказах говорится о том, что Чёрная книга хранилась на дне морском, под горючим камнем Алатырем. Какой-то злой чернокнижник, заключенный в медном городе, получил завет от старой ведьмы отыскать эту книгу. Когда был разрушен медный город, чернокнижник, освободившись из плена, спустился в море и достал Чёрную книгу. С тех пор эта книга гуляет по белому свету. Было когда-то время, когда Чёрную книгу заклали в стены Сухаревой башни. Доселе еще не было ни одного чернокнижника, который мог бы достать ее из стены Сухаревой башни. Говорят, что она связана страшным проклятием на десять тысяч лет. Говоря о Чёрной книге, люди уверяют, что в ней содержатся чертовские наваждения, написанные волшебными знаками [5].

А что нам известно о Сухаревой башне и какое имя мы связываем с этой башней? Сухарева башня была построена в 1692-1695 гг. на месте деревянных Сретенских ворот Земляного города. Название свое она получила в честь Лаврентия Сухарева. Главным в башне был назначен Я. Брюс.

В башне Брюс оборудовал свою алхимическую лабораторию и обсерваторию, в которой в 1709 году первый в России наблюдал солнечное затмение. В лаборатории, среди множества алхимических приспособлений и склянок, Брюс проводил свои многочисленные опыты и большую часть времени, нередко работая по ночам. Вскоре среди преподавателей и учеников поползли самые фантастические сплетни и слухи касательно таинственной фигуры их руководителя и его загадочных экспериментах. «Ночь на дворе, а свет-то всё не гаснет в кабинете у графа,– снова Брюс колдует, с нечистью связался»,– шептались они. В то время слухи быстро распространялись по Москве, и вскоре за графом прочно укрепилась слава колдуна и чернокнижника.

Особенно сторонился Сухаревой башни простой люд. Говорили, что по ночам из лаборатории графа доносились жуткие нечеловеческие стоны, а в полночь Брюс выпускал с обсерватории своих механических чудищ — железных птиц с человеческими головами, которые летали над Москвой и наводили ужас на припозднившихся прохожих. А иногда и сам граф, обратившись в ворона, летал над спящим городом. Ходили слухи, что он создал этих монстров с помощью черной магии, а по ночам запершись в своей лаборатории, проводил жуткие эксперименты над людьми, соединяя их с механизмами и используя свои алхимические познания [1; 25-37].

Конечно, всё это в основном городские легенды и страшные истории. Вот что писал по этому поводу Лев Толстой: «Вся чудесность Брюса состояла в разносторонних энциклопедических знаниях, что и пугало простой народ, которому было невдомек, как это обыкновенный простолюдин, человек может знать столько премудростей!»

Но, как известно, любая легенда, как правило, содержит хоть какую-то долю правды. В случае с Брюсом эта правда заключалась в том, что он действительно был алхимиком и практиковал белую и чёрную магию. В доказательство этому остались документальные свидетельства, сохранившиеся рукописи и книги из библиотеки Брюса, среди которой были книги по колдовству, черной и белой магии, а также различные алхимические приспособления и приборы из его лаборатории [2; 58-76]. Что же касается механических чудищ, то и тут есть доля правды. Дело в том, что Брюс, будучи гениальным механиком, создавал весьма необычные по тем временам летательные аппараты, похожие на самолёты. Об этом свидетельствуют сохранившиеся чертежи, найденные в Сухаревой башне.

Итак, подведем итоги. В народе говорили, что эту книгу написал сам Сатана, и называли ее не иначе как «Библией черта». В книге говорилось о том, что если кто, кроме чернокнижника откроет эту книгу, будет проклят навеки [1; 101-105]. Насколько мне удалось выяснить о том, что якобы эта книга досталась Я. Брюсу вместе со знаменитой и легендарной библиотекой Ивана Грозного, которую он спрятал в подземельях Сухаревой башни. А другая легенда гласит о «Черной Книге», что она была написана волшебными знаками, принадлежала когда-то премудрому царю Соломону и давала власть над миром. Легенды гласят, что сам Брюс замуровал эту книгу в Сухаревой башне, в потайной комнате, на которую наложил вечное заклятие [8].

ЛИТЕРАТУРА

1. Филимон А.Н., Яков Брюс. М.: //Чистые Воды//, 2003, с. 150–365.
2. Диланян К., Тайная миссия Якова Брюса // Наука и религия.1997, №1-2.
3. Архив генерал - фельдцейхмейстера Якова Вилимовича Брюса. Т. 2. Я. В. Брюса (1706г.) / Публикация подготовлена С.В. Ефимовым, Л. К. Маковской, СПБ; Щелково: Редакция журнала « Щелково» 2005. с. 34- 160.
4. Характеристика жанра преданий. Режим доступа: http://www.textologia.ru/literature/russkiy-folklor/neskazochnaja-proza/harakteristika-zhanra-predaniy/3291/?q=471&n=3291
5. Носители магии. Режим доступа: http://myfhology.info/magiks/chernoknijnik.html
6. Практическая черная магия. Режим доступа: http://black-magic.mirbb.com/t5132-topic
7. Кто такие чернокнижники. Режим доступа: https://history.wikireading.ru/218057
8. Повседневная жизнь алхимиков и магов в середине века. Режим доступа: https://history.wikireading.ru/67509

Սև մոգերի կերպարները ռուս ժողովրդական ավանդույթներում

Մանուկյան Մարինե
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Ռուսաց լեզու և գրականություն»
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
բ.գ.թ., դոցենտ Թ. Թադևոսյան

Ամփոփում

Հանգուցային բառեր. *Սև մոգեր, բարի և չար ուժեր, թուղթ ու գիր, դավադրություն, Սև գիրք, Յ. Բրյուս, կախարդություն*

Մոգությունը հնագույն մարդկանց կյանքի բաղկացուցիչն է եղել: Մոգությամբ զբաղվողներին անվանել են «սև մոգեր»: Նրանց կերպարների կերտումը բանահյուսության ու ազգագրության անտրոհելի մասն է: Մոգության և «սև մոգերի» վերաբերյալ անդրադարձ կա նաև ժողովրդավարական ավանդություններում, մոգության մասին ուսումնասիրություններում: Հոդվածում բարձրացվում են «սև մոգերի» ճակատագրի, նրանց կողմից կատարվող գործողությունների միջոցների ու եղանակների հարցերը:

The Character of Dark Wizards in Russian Folk Traditions

Manukyan Marine
Faculty of Philology,
Russian Language and Literature
Academic Supervisor: T. Tadevosyan,
Ph. D in Philology, Associate Professor

Summary

Key words*: Dark Wizards, light and dark powers, witchcraft, Dark book, sorcery, J. Bryus, conspiracy*

Magic was part of the life of ancient people. The magicians were called "dark magicians." Their creation is an inseparable part of folklore and ethnography, and which are indifferent to democratic traditions and magic studies. The article also focuses on the fate of the "dark magicians", their work tool and workbooks.

Древнерусские травники как особый тип литературы

Мелконян Астхик
Филологический факультет,
«Русский язык и литература»
руководитель магистерской диссертации –
к. филол. н., доцент Т. Тадевосян

Ключевые слова: : *«Благопрохладный вертоград», лечебные ритуалы, траволечение, рукописные и печатные источники, переводная литература*

На протяжении всей истории человечества народная медицина оказывала помощь в сохранении здоровья как отдельных людей, так и общества в целом. Знания о лечении болезней, накапливавшиеся опытным путем, передавались из поколения в поколение и сохранялись в непрерывной практике пользования, которая сопровождалась устными формулировками лечебных воздействий. Исследователи, опиравшиеся на работы многих этнографов, считают, что, скорее всего, на планете не было ни одного, даже самого неразвитого и примитивного племени, которое не знало бы несколько лечебных растений. Именно поэтому не случайно появилось восприятие мира растений как неиссякаемого исцеляющего источника. Еще в древней буддийской медицине было такое утверждение, что если осмотреться вокруг себя глазами врача, который ищет лекарственные растения, то можно прийти к выводу, что мы живем в мире лекарств. А на Руси говорили: «На всякую болезнь зелье вырастает».

Рис. 1. Лекарь за приготовлением зелья

Но когда и как именно появилось траволечение на Руси, точно сказать невозможно, потому что нужно опираться на письменные доказательства, которых нет вплоть до первого тысячелетия, поскольку письменности в то время пока не было.

Лечебники и травники. Книги, в которых описывались лечебные свойства растений и способ их применения получили название лечебников и появились только после создания письменности на Руси. Лечебники представляют собой разновидность древнерусской медицинской литературы. К ним относятся зелейники, вертограды, целебники, травники, врачебники и другие. Рукописи, имеющие различные названия, по содержанию в основном существенно друг от друга не отличаются.

С точки зрения содержания, травники чрезвычайно неоднородны, их характерной чертой являются синкретизм, нерасчлененность представлений бытового, утилитарного и символического характера. Речь в них идет не только о реальных растениях и их использовании в бытовых и лечебных целях, но и о вымышленных растениях, а также о магическом использовании реальных растений, которым приписывались сверхъестественные свойства [1]. Некоторая часть данных травников вполне применима и в нашей повседневной жизни. Однако же, вплоть до Петровских времен, для того чтобы узнать, что за сверхъестественные силы таятся в книгах или в переписанных в рукописи описаниях свойств растений, людей хватали, бросали в темницы, обвиняя их в колдовстве, жгли, подвешивали на дыбе, жестоко пытали.

Рис. 2 . Древняя книга о целебных растениях

Рис. 3. Сцена лечения больного «чепучинным сидением» (потогонная процедура). Миниатюра из «Вертограда» по списку 17 в.

До наших дней дошло чуть более 250 древнерусских травников и лечебников. В них содержатся описания различных традиционных методов врачевания на Руси.

Первые оригинальные рукописи лечебников практически не дошли до нас. Никаких древнерусских травников раннего периода не сохранилось, хотя об их существовании свидетельствует тот факт, что первые описания народной медицины можно встретить еще в древних житиях, например, в агиографической «Повести о Петре и Февронии», в которой Феврония лечит Муромского князя Петра с помощью меда.

В Древней Руси о всеобщем использовании трав в лечебных целях свидетельствует первый письменный источник, уникальное наследие русской культуры XI века «Изборник Великого князя Святослава Ярославовича», который был переведен в Болгарии в X веке с греческого на болгарский язык, а в 1043 году для Киевского князя Святослава был переписан на Руси. Этот старославянский памятник представляет из себя описания лекарственных растений, используемых в лечебных целях, включает в себя рекомендации по их применению.

Первый русский лечебник «Мази» («Алимма»), который был известен и использовался лекарями Древней Руси, был составлен Евпраксией (1108-1180), внучкой Владимира Мономаха [6].

В рукописи, состоявшей из пяти частей, были приведены в определенную систему различные разрозненные медицинские сведения, в частности, описаны «наружные болезни» и приведены рецепты различных лекарств, рекомендовавшихся при заболеваниях кожи и зубов, рассказывалось о болезнях сердца и желудка.

Первые записи медицинских сведений, появившихся в Московском государстве, были привезены иностранными специалистами – врачами и аптекарями. Распространялись переводы лечебников греческих, южнославянских и сирийских авторов. Однако наряду с переводными медицинскими произведениями в народе собирали и записывали собственные опыты и наблюдения врачебного характера, о чем свидетельствуют записи, сделанные на бересте, дереве, коже. Они были найдены во время археологических раскопок на территории Киевской Руси, Пскова, Великого Новгорода и других. В основном эти народные лечебники не имели конкретного автора, поскольку являлись коллективным творением.

Рис. 4. Изящно выполненный древнерусским художником рисунок лекарственного растения «петров крест» (клевера). Из «Вертограда» по списку 17 века

На Руси 15 век датируется как период усовершенствования лечебной литературы. Этот прогресс в лучшую сторону объясняется сильным влиянием западноевропейской культуры. Уже в это время в медицинской литературе появляются советы о гигиене, сведения о различных диетах и описания строения человеческого тела. В это же время в Московском государстве из-за конфликтов с церковью запрещается перевод лечебных трудов, оригиналы которых были на латинском и арабском языках. Несмотря на это, в середине 16 века они получили широкое распространение.

В середине 15 века появился старославянский перевод комментариев Галена на сочинения Гиппократа – «Галиново на Ипократа». Переводились также «псевдоаристотелевы» книги (арабские и европейские средневековые комментарии на сочинения Аристотеля), однако православная церковь сочла «Аристотелевы врата» еретическими, и в 1551 году их запретил Стоглавый собор. Тем не менее «Аристотелевы врата» довольно долго имели хождение, переписывались и оказали значительное влияние на русских врачей того времени [3].

Медицинские знания и информация о лекарствах в 16 веке собирались и обобщались в рукописных лечебниках и травниках. Они представляли собой опыт русских самобытных лекарей и огромное наследие народной медицины.

На Руси же об изучении и использовании трав впервые свидетельствуют средневековые народные травники.

Народные травники – это рукописные сборники непостоянного состава, состоящие из отдельных статей, посвященных описанию растений и их полезных свойств.

Травники могли включать в себе отдельные, не связанные друг с другом статьи, взятые из различных списков (и от «ученых», и от «народных», поэтому иногда невозможно установить границы между «учеными» и «народными» травниками). «Народные» травники не являются едиными текстами, поскольку вся информация скомпонована из нескольких рукописей одновременно.

Травники в 15 веке были распространены почти на всей территории России. Об этом свидетельствуют записи владельцев этих рукописей, различие наименований одного и того же растения в разных регионах страны, разнообразная диалектная лексика в текстах, а также материалы судебно-следственных дел. «Народные» травники писались на простом разговорном языке. Огромное внимание уделялось названиям, эстетической и эмоциональной оценке растений, сравнивали травы и их части с различными явлениями, соотносили отдельные признаки растений с их функциями. При этом использовали разговорные формы, уменьшительно-ласкательные суффиксы, прилагательные с оценочной окраской или использовали устаревшие формы и слова: например, заболеть – занемочь – ослабеет; масла деревяннаго – листу смородиного; на болъныя зубы.

Русские рукописные травники уже более полутора веков остаются в центре внимания ученых, поскольку представляют собой как уникальные ботанические энциклопедии, так и содержат в себе важные сведения о повседневной жизни средневековой Руси, включают в себя описания различных поверий, лечебных и магических практик. Вот почему древнерусские лечебники и травники вызывают интерес ученых разных профессий – историков, естественников и филологов.

В 16-17 веках уже было множество книг с описанием дикорастущих лечебных растений и их использования в медицинских целях, например, «Травоврач», «Зельник», «Жизненник» и др.

В середине 17 века число медицинской литературы заметно увеличивается, распространяются в том числе и «Вертограды», имеющие пракическое содержание («Вертоград» означает – сад, цветник, огород).

Появление первого вертограда датируется 1534 годом, и он был переведен с западноевропейской книги врачом Н. Булевым. Придворный лекарь Василия III Николай Булев перевел с немецкого языка по заказу митрополита Московского Даниила книгу «Благопрохладный вертоград, здравию сотворение» [4].

Сохранились сотни рукописей «вертоградов». В основном это переводы двух европейских травников – польского, который переведен с латинского оригинала, и немецкого травника, изданного в 1492 году в Любеке.

В 1588 г. для воеводы Фомы Бутурлина была переведена с польского «Книга таинственная о силах трав, камней и животных» Иеронима Спичиньского, содержащая сведения о различных лекарственных средствах и способах лечения болезней. Чуть позже появляются переводы травников «ученой» традиции, самые ранние из сохранившихся списков которых относятся к XVII в [5].

В вертоградах записи уже были систематизированы. Описания лечебных средств растительного, животного и минерального происхождения записывались в алфавитном порядке. Указывались соответствия на других языках, например: трава «башмачок Киприды (Венеры)» – ученые его называют *Cypripedium calceolus*, дважды подчеркивая подобное сходство; родовое Cypripedium происходит от греческого cypripedilum, а calceolus на латинском означает «маленький башмак», или трава мать-и-мачеха (от лат. tussilago) – по-английски зовется иначе: Son-before-father, что значит «сын-раньше-отца» [2]. Так же давались подробные описания болезней, при которых эти средства стоит употреблять и в каких дозах. В вертоградах было много качественных иллюстраций. Особенностью вертоградов было и то, что в него входили приложения из отдельных статей, отзывы, подробно приводились некоторые лечебные процедуры, дающие советы по гигиене и так далее. Вертограды приобрели огромную популярность в народе и представляли из себя медицинскую энциклопедию. По тематике и содержанию вертограды рассчитывались на различные классы общества − для духовных деятелей, купцов, крестьян, рабочих и для других. Со временем содержание вертоградов совершенствовалось и усложнялось. Появлялись отдельные книги для лечения детских болезней, по уходу за новорожденными и так далее. Лечебниками торговали на ярмарках и ларьках, передавали по наследству, дарили в церкви. Все это способствовало их быстрому распространению. Автор вертоградов не указывался. Имя автора либо хранилось в тайне, либо зашифровывалось. Вертограды переписывали множество раз и очень часто теряли свою связь с оригиналом. Благодаря писательским способностям переписчиков они постепенно превращались в произведения русской народной литературы.

Но до 16 века в славянской литературе не было собственно естественно-научных сочинений, разнообразные сведения о мире природы включались в различные символико-толковательные и описательные произведения. Чуть позже появляются переводы травников «ученой» традиции. Самые первые из дошедших до нас рукописей датируются 17 веком. Переводная медицинская

литература распространялась в рукописных вариантах.

Постепенно в нее стали включаться знания, накопленные русским народом. Они содержали в основном сведения о траволечении. Рукописные книги имели большую ценность, хранились в монастырях и лечебницах, могли приобретаться людьми зажиточными, а по возможности и другими, владеющими грамотой. Заказчики и переписчики, стремясь показать свою осведомленность, в текстах упоминали имена выдающихся древних врачей (Аристотеля, Галена, Гиппократа и др.), иногда приводили отрывки из их произведений или давали ссылки на них. Одновременно с переводными книгами и стали появляться рукописные тетради с записями лечебных опытов простого народа. В них не было знаменитых имен, но содержалось больше народного опыта врачевания. Для истории народной медицины те и другие справочники представляют равную ценность. Каждая же новая находка подобных сборников таит возможности получения неизвестных ранее данных о становлении отечественной медицины и развитии народных медицинских знаний.

В середине 17 века пользовались заимствованиями из немецкой книги Иеронима Брауншвейгского. При этом русский переводчик, имя которого до сих пор точно не установлено, внес в свой перевод очень много оригинальных данных [7].

Печатные тексты появились в конце 17 века, и к этому времени распространение рукописных травников и лечебников постепенно уменьшилось. В 18 веке они переписывались только в глухих старообрядческих деревнях и монастырях, а содержание сузилось до записей знахарей. Так постепенно древнерусские врачебные книги потеряли свою актуальность и остались в истории как уникальные памятники медицины, потому что 18 век стал веком становления и развития уже новой рациональной научной медицины.

ЛИТЕРАТУРА

1. Борисова А.И., Русские рукописные травники XVIII века как феномен культуры. М., 2004 [электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.dissercat.com/
2. Головкин Б.Н. О чем говорят названия растений. [электронный ресурс]. Режим доступа: https://coollib.com
3. Дарующие здоровье. Библиотека по фармакологии. [электронный ресурс]. Режим доступа: http://pharmacologylib.ru
4. История лечения травами на Руси. [электронный ресурс]. Режим доступа: http://rusnardom.ru
5. Развитие медицины и фармации в России в 17 – 19 вв. [электронный ресурс]. Режим доступа: http://coolreferat.com
6. Стародубцева О.С., Ляпцев А.Л. Лекарственные растения в древнерусских литературных источниках. [электронный ресурс]. Режим доступа: https://cyberleninka.ru
7. Травники и зеленейки. [электронный ресурс]. Режим доступа: http://cyrillitsa.ru

Հին ռուսական բուսաբժշկարանները՝ որպես գրականության տեսակ

Մելքոնյան Աստղիկ
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Ռուսաց լեզու և գրականություն»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
բ.գ.թ., դոցենտ Թ. Թադևոսյան

Ամփոփում

Հանգուցային բառեր. *«Բարեհովասուն պարտեզ», բուժիչ ծեսեր, բուսաբուժություն, ծեռագիր և տպագիր աղբյուրներ, թարգմանական գրականություն*

Հոդվածը նվիրված է բուսաբուժությանը վերաբերող ռուսալեզու գրականության ուսումնասիրմանը: Քննվում են այդ գրականության այնպիսի օրինակները, որոնք թարգմանված են այլ լեզուներից և հիմք են հանդիսացել նմանօրինակ գրականության ստեղծմանը ռուսական միջավայրում: Առանձնացվել են նշված գրականության տարբեր տեսակներ:

Scientific Works Dedicated to Old Russian Herbal Medicine as a Special Type of Literature

Melkonyan Astghik
Faculty of Philology,
Russian Language and Literature
Academic Supervisor: T. Tadevosyan,
Ph. D in Philology, Associate Professor

Summary

Key words: *"Blessed cool grapes", healing rituals, herbicide, handwritten and typewritten sources, translated literature*

The article is dedicated to the studying of the literature which refers to herbal medicine. First and foremost they are discussed such examples of that literature which are translated from other languages and were the basis of creating similar literature in Russian conditions. Various types of the mentioned literature were separated.

Литературные мистификации современных исследователей и «Велесова книга»

Шахназарян Марине
Филологический факультет,
«Русский язык и литература»
руководитель магистерской диссертации –
к. филол. н., доцент Т. Тадевосян

***Ключевые слова**: исторический документ, славянский фольклор, дощечки, древнияя история, фальсификации, подлинники источники, гипотеза, сведения*

«Велесова книга», составленная предположительно жрецами славянского бога Велеса в IX веке – одно из самых спорных и загадочных произведений, относящиеся к восточнославянской народной традиции. Происхождение этой рукописи окутано тайной. «Велесова книга» (она же «Влесова книга» или «Книга Велеса») – один из наиболее спорных исторических документов в мире [3]. Доподлинно неизвестно, существует ли в действительности знаменитая книга заклинаний Велеса, или это подделка. Якобы древние скрижали являются уникальным в своем роде источником древнеславянской культуры [1]. По мнению некоторых исследователей это древнейший памятник письменности славян, важный источник сведений о языке, культуре, вере предков всех славянских народов. До сих пор идут споры о том, был ли один создатель «Книги Велеса» или много: и они переписывали и дописывали тексты дощечек из века в век. Известно, что автор русских Вед точно неизвестен, так как ни одна дощечка не подписана, но бытует мнение, что книгу заклинаний Велеса писали, как минимум, три человека в разное время. Возможно, одним из авторов был некий волхв Ягайло Ган из рода Ганов Старгородских, который писал книгу в 8-9 веке н. э. и который пал в битве с викингами или варягами. Исходя из этого источника (А. Асов «Старо-Русские Веды»), книга создавалась на протяжении длительного периода в Новгороде, Суроже и Киеве, где она хранилась после смерти волхва. Вскоре скрижали попали в руки Ярослава Мудрого. Затем началось крещение Руси, следовательно, большинство атрибутов язычества попадали под угрозу уничтожения. В это неспокойное время Ярослав выдает свою дочку Анну за французского короля Генриха, и таким образом перевозит скрижали во Францию, где священные дощечки хранятся в одном из аббатств. Спустя около 800 лет, во время великой французской революции, книга Велеса бесследно пропадает, по другой версии, книгу забирает из разоренного аббатства некий русский дипломат Дубровский [1].

Считается, что Книга Велеса долгое время находилась в собрании текстов Новгородских Волхвов, а позже была вывезена во Францию, откуда вернулась лишь в 19 веке и была приобретена антикваром А.И. Сулакадзевым. Позднее он продал ее княжеской фамилии Неклюдовых-Задонских, там книга и встретила революцию [2]. Другие сведения об истории «Велесовой книги» исходят от эмигранта, автора художественных произведений и исследователя славянского фольклора Юрия Петровича Миролюбова. Согласно его версии, в 1919 году полковник одной из дивизий добровольческой армии, Федор Артурович Изенбек (бывший археолог), под Харьковом попал в раз-

грабленное имение князей Донских-Захаржевских, по другим сведениям – Неклюдовых-Задонских или Куракиных, расположенной то ли в Орловской, то ли в Курской губернии, Его внимание привлекли разбросанные по полу деревянные дощечки. Их было всего 43 штуки, все примерно одинакового размера (38х32, в полсантиметра толщиной), покрыты лаком, по краю имелись отверстия для крепления между собой. Присмотревшись, полковник понял, что на них нацарапан непонятный текст. Заинтересованный находкой, он забрал дощечки с собой. Но вот отшумела гражданская война, в России установилась советская власть, а древние дощечки всплыли в Брюсселе в 1924 году, где их изучением занялся друг Изенбека – историк-славяновед, писатель Юрий Петрович Миролюбов. Он первый из исследователей предположил, что текст дощечек написан на неизвестном древнеславянском языке. Текст был чем-то процарапан или прорезан, затем натерт бурой краской, после чего покрыт лаком или маслом. Изенбек забрал дощечки и не расставался с ними все годы войны. В эмиграции он поселился в Брюсселе, где показал рукопись Ю.П. Миролюбову. Миролюбов понимал ценность находки и неоднократно предлагал Изенбеку показать дощечки специалистам либо сфотографировать их, но Изенбека постоянно преследовала маниакальная тревога за судьбу реликвий, вплоть до того, что он даже не разрешал Миролюбову вообще выносить дощечки из своего дома даже на короткое время. Миролюбов решил обязательно сохранить ее для истории [2]. Миролюбов приходил к нему, и хозяин для переписывания рукописи запирал его в доме. Он с трудом разбирал текст, так как дощечки были сильно повреждены и требовали реставрации. В течение последующих 15 лет он неустанно занимается переписыванием и расшифровкой дощечек. 13 августа 1941 года Изенбек умер от апоплексического удара (следствие перегрева организма). Бельгия к тому времени уже была оккупирована нацистами. По воспоминаниям Миролюбова, гестапо изъяло дощечки «Велесовой книги» и передало их организации «Наследие предков» («Аненербе»). После 1945 года советское командование завладело частью архивов «Наследия предков», они были перевезены в Москву и засекречены.

До сих пор нет никакого доступа к этим документам. Не исключено, что дощечки «Книги Велеса» уцелели и хранятся в этом архиве. По утверждению Миролюбова, ему удалось скопировать около 75% текста табличек. Но, к сожалению, нет никаких документальных свидетельств того, что кроме Миролюбова, их видел кто-нибудь еще. Удивляет тот факт, что ни Изенбек, ни Миролюбов не сделали фотографий рукописи – ведь фотокопирование заняло бы 15 минут вместо 15 лет (впоследствии Миролюбов представил единственный случайный снимок одной из табличек). Кроме того, о существовании «Книги Велеса» Миролюбов сообщил уже после смерти Изенбека, когда тот не мог ни подтвердить, ни опровергнуть данный факт. Житие славян Сохранившийся текст включает в себя шесть глав. Первая повествует о походе древнеславянских племен из Семиречья, вторая глава описывает путешествие славян в Сирию, где они попадают в плен к вавилонскому царю Навуходоносору. Третья глава посвящена легендам о происхождении славянских племен, четвертая и пятая говорят о войнах с греками, римлянами, готами и гуннами, пришедшими на завоевание территории Руси. И наконец, шестая глава

повествует о смутном времени, когда русичи находились под игом Хазарского каганата. Книга завершается приходом варягов, которые стали князьями в русских городах. Изучение и первые публикации в 1953 году Юрий Миролюбов переехал в США и познакомил с переписанными текстами издателя А.А. Кура (бывшего русского генерала Александра Александровича Куренкова), который стал печатать их в журнале «Жар-птица». Первая статья называлась «Колоссальная историческая сенсация». На «Велесову книгу» обратили внимание историки и лингвисты. В1957 году вышла в свет работа С. Лесного (псевдоним С.Я. Парамонова, русского эмигранта, жившего в Австралии) «История „руссов" в неизвращенном виде», где данной рукописи посвящены сразу несколько глав. Именно С. Лесной назвал находку «Велесовой книгой» (по первому слову «Влес Книго» на дощечке №16) и утверждал, что это подлинные тексты, написанные волхвами – служителями бога богатства и мудрости Велеса. По некоторым данным "Велесова книга" была переведена на русский язык А.Н. Асовым, и по его словам – это памятник, значимый для культуры и для исторического самосознания славян. Александр Игоревич Асов (до 1992 – Барашков, псевдоним – Александр Бусов, 29 июня 1964, поселок Сокольское Ивановской области, ныне – в Нижегородской области) – российский писатель и журналист. Автор книг по славянской фолк-хистори, а также романов, повестей, рассказов, поэзии; известен в первую очередь как комментатор, публикатор и переводчик ряда якобы древних текстов славянской мифологии (в первую очередь «Велесовой книгиѣ), наукой признаваемых поддельными. Также получил известность как Бус Кресень [6]. Переводчик и исследователь древнеславянских памятников письменности, рассказывает о создании «Книги Велеса», о странствиях древнеславянских ведических манускриптов, их изучении, и о том, как эти документы были вновь обретены в XX веке, выжив среди войн и революций [2]. Подробно изложена история первых изданий «Книги Велеса», борьбы в защиту ее подлинности. В повествовании А. Асова книга Велеса рассказывает о неизвестной истории славяно-русов, многочисленных войнах, переселениях и знаменательных событиях потомков древних ариев от 7 века до н. э до 9 в н. э. Кстати, летоисчисление славяно-русов кардинально отличается от нынешнего (от рождества Христова), например, сейчас 7522 год от сотворения мира в звездном храме. Исходя из текста книги, русы длительное время воевали с аримами (древними китайцами), а великая китайская стена была построена русами для обороны Тартарии. Интересный факт, нынешние исследования доказывают эти слова – на самых древних участках стены, бойницы направлены в сторону Китая. Вся книга буквально пестрит войнами, обращениям к богам, наставлениями и мудростью.Так же в русских Ведах представлен пантеон славянских богов и очень здравое мировоззрение, заключающееся в жизни по моральным законам в гармонии с природой [1].

Из документальных свидетельств в распоряжении историков имеются только записи Миролюбова и представленная им фотография одной из дощечек. Тем не менее, если таблички настоящие, можно говорить, что у древних русичей была своя письменность еще до прихода Кирилла и Мефодия. Однако, как раз в подлинности «Велесовой книги» официальная наука сомневается. Экспертиза фотографии и текста В 1959 году сотрудница

Института русского языка АН СССР Л.П. Жуковская провела экспертизу фотографии дощечки. Ее результаты были опубликованы в журнале «Вопросы языкознания». Выводы гласили: фотография на самом деле сделана не с дощечки, а с рисунка на бумаге! С помощью специального излучения на фото были обнаружены следы сгибов – а разве можно согнуть деревянную доску [5].

Рукопись написана особым алфавитом, представляющим собой вариант кириллицы. Но при этом в ней присутствуют не свойственные ни кириллице, ни греческому алфавиту начертания отдельных букв. Сторонники подлинности текста называют такой алфавит «велесовицей». Л.П. Жуковская, а позднее О.В. Творогов, А.А. Алексеев и А.А. Зализняк проводили лингвистический анализ текста рукописи – и независимо друг от друга пришли к общим выводам. Прежде всего, это, несомненно, славянская лексика, однако ее фонетика, морфология и синтаксис хаотичны и не соотносятся с имеющимися данными о состоянии славянских языков в IX веке. Причем различные лингвистические особенности настолько противоречат друг другу, что язык рукописи вряд ли вообще может быть каким-либо естественным языком. Это, скорее всего, результат деятельности фальсификатора, не слишком разбирающегося в структуре древнеславянских наречий и говоров. Некоторые особенности фонетики и морфологии текста (к примеру, отвердение шипящих) явно относятся к более поздним языковым процессам. Есть и другие странности. Имена индоиранских богов представлены в их современной форме (в славянских языках Индра, например, выглядел бы как Ядръ, Сурья как Сыль и т.п.). В текстах используются историко-географические термины, возникшие в более позднее время (это можно проверить по книгам греческих или восточных авторов). То есть языковая экспертиза подтверждает выводы о фальсификации: тот, кто делал «Велесову книгу», целенаправленно ставил задачу создания эффекта малопонятной древности. Он произвольно добавлял или удалял окончания, выбрасывал и заменял гласные, а также производил фонетические замены по образцу польских, чешских и сербских слов, причем в значительной части случаев – с ошибками автора! Естественно, возникает вопрос: кто же мог оказаться создателем данной фальсификации? Сам полковник Ф. Изенбек? Но он, как известно, был совершенно не заинтересован в опубликовании текстов, более того – не желал, чтобы их вообще выносили из дома. Да и способен ли не имеющий филологической подготовки боевой офицер придумать новый язык и написать произведение на высоком уровне народного эпоса [6]?

Л.П. Жуковская связывает подделку с именем собирателя и фальсификатора славянских древностей А.И. Сулакадзева, жившего в начале XIX века (1771-1829 годы), знаменитого коллекционера рукописей и исторических документов, известного многочисленными фальшивками. В каталоге своего собрания рукописей Сулакадзев упоминает некое «Сочинение на 45 буковых досках Ягипа, Гана, смерда IX века». Правда, «Велесова книга» состоит из меньшего числа дощечек, но время в обоих случаях совпадает. Известно, что после смерти коллекционера вдова распродала коллекцию поддельных рукописей по бросовым ценам. Большинство ученых (О.В. Творогов, А.А. Алексеев и др.) сходятся во мнении, что текст «Велесовой книги» подделан самим Ю.П. Миролюбовым в 1950-е годы – тем более что он был

единственным, кто якобы видел вышеупомянутые дощечки. И он-то как раз использовал рукопись и для денег, и для признания собственной славы. А если не подделка? Сторонники подлинности «Книги Велеса» (Б.И. Яценко, Ю.К. Бегунов и др.) утверждают, что она писалась несколькими авторами на протяжении от двух до пяти веков – и была завершена в Киеве примерно в 880 году (до завоевания города Олегом, о котором в книге ничего не говорится). Эти ученые считают, что по своему значению дощечки не только сравнимы с известной летописью «Повесть временных лет», но и превосходят ее. Ведь «Велесова книга» излагает события с начала I тысячелетия до нашей эры. Таким образом, русская история становится богаче примерно на 1500 лет. Любой исследователь рукописей знает, что почти все они дошли до нас в более поздних копиях и отражают языковые наслоения времен переписывания. Та же «Повесть временных лет» существует в списке XIV века – и также содержит некоторые лингвистические изменения этого временного периода. И «Книгу Велеса» не следует оценивать только в языковом контексте IX века. Главное – что она дает ученым возможность проследить раннюю историю русского народа. И если будет доказана подлинность дощечек, эта история поднимется на новый, более высокий уровень.

В настоящее время активными исследователями «Велесовой Книги» являются А.И. Асов, С.А. Свиридов, а также целый ряд других авторов, посвятивших свою жизнь изучению славянской истории и культуры. Тем не менее, официальная наука говорит об этом источнике, как о фальсификации, не имеющей никакого отношения к реальным историческим документам. Аналогичная ситуация складывается вокруг Славяно-Арийских Вед, Легенд Русских Тамплиеров и многих других текстах, которые в тот или иной момент «всплыли» на поверхности отечественной публицистики. Однако необходимо отметить, что под «официальной наукой» сегодня подразумевается ряд ученых, чья лояльность к правящей элите не вызывает никаких сомнений [6].

Вот уже второе столетие исследователи пытаются разгадать тайну «Велесовой книги», в которой рассказывается о ритуалах древнеславянской языческой магии. Между тем, профессиональные историки считают этот труд не более чем подделкой. Одна из версий приписывает ее авторство некоему Александру Ивановичу Сулакадзеву [5].

Сулакадзев жил в первой половине XIX столетия. Он происходил из семейства грузинской знати: предки его по отцу прибыли ко двору Петра I вместе с посольством царя Вахтанга VI. Но мать была русской, уроженкой Рязани, поэтому Александра Ивановича иногда именовали не по трудно запоминающейся родовой грузинской фамилии, а по девичьей материнской – Благолепов.

Историк утверждал, что ему в ходе изысканий удалось обнаружить множество редчайших древних рукописей. Вскоре некоторые из них были изданы. Это, в частности, «Боянова песнь Словену», а также «Перуна и Велеса вещания в Киевских капищах жрецам Мовеславу, Древослазу и прочим». Любители старины ждали новых сенсаций. По словам Сулакадзева, в его библиотеке находилось почти 2 тыс. старинных книг, из них 290 – рукописные свитки. Однако у тогдашних экспертов возникли сомнения в подлинности этих источников, так как их владелец не мог внятно ответить на

вопрос, где он взял эти рукописи. Как-то его застали в дальней комнате дома за подделкой старинного документа. К тому же несколько слуг проговорились, что помогали хозяину фальсифицировать древние пергаменты и «берестяные грамоты». Нашлись и другие свидетельства подделки, например, ошибки в датах. Однако делу не дали широкий ход, так как, во-первых, Сулакадзев вовсе не наживался на продаже якобы древних свитков, во-вторых, в них содержалось действительно много ценных сведений по славянской истории. Сулакадзев скончался в 1831 г. После его смерти вдова распродала коллекцию поддельных рукописей мужа по бросовым ценам. А в 1919 г. в среде русских эмигрантов на Западе вдруг заговорили о древней славянской книге мистического содержания – «Велесовой книге», где рассказывалось о потомках Даждьбога – русах, об их быте, обычаях, а главное, об их магических традициях.

Но как же книга могла попасть на Запад? Предание было таково: во время отступления из России полковник Белой армии Ф.А. Изенбек нашел в брошенной хозяевами дворянской усадьбе несколько деревянных дощечек, испещренных непонятными символами. Прибыв в Париж, офицер показал находку историку, известному специалисту по славянскому язычеству Ю.П. Миролюбову, которому удалось расшифровать и издать тексты. Так фрагменты «Велесовой книги» пошли в народ. Однако современные историки и лингвисты (например, Л.П. Жуковская) склоняются к тому, что таинственные дощечки с надписями «по-древнеславянски» – это не что иное, как отдельные куски рукописи «Перуна и Велеса вещания в Киевских капищах жрецам Мовеславу, Древославу и прочим», которая на самом деле вышла из-под пера мистификатора Сулакадзева. Не исключено, что впоследствии где-нибудь всплывут и другие «утерянные свитки» из его коллекции. Стоит ли строго судить мистификатора? Его современник, поэт Михаил Чулков, писал: «Мистификации Сулакадзева – гениальны. Как ни странно, это звучит, его вполне можно назвать реальным создателем истории, настолько он сумел проникнуться ее духом» [5].

ЛИТЕРАТУРА

1. История русских Вед — книга Велеса [электронный ресурс]. Режим доступа: http://ezoport.ru/arii/rusy/russkie-vedy-kniga-zaklinanij-velesa-chitat-skachat.html
2. Велесова книга: сокровище или подделка // [электронный ресурс]. Режим доступа: http: kolizej.at.ua /forum/ 8-280-1
3. Асов А.И. Книга Велеса [электронный ресурс]. Режим доступа: http: // knigavelesa.narod.ru /asov/ tainy_knigi_velesa/gl1.html
4. Асов А.И. Тайны Книги Велеса [электронный ресурс]. Режим доступа: http: //www.koob.ru /asov_a_i/ taini_knigi_velesa
5. Велесова книга: Гениальная фальшивка или подлинная древность? [электронный ресурс]. Режим доступа: http://paranormalnews.ru/news/velesova_kniga_genialnaja_falshivka_ili_podlinnaja_drevnost/2015-08-02-11133
6. Асов А.И.. Книги онлайн [электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.koob.ru/asov_a_i/
7. Асов А.И., Тайны Книги Велеса. СПб.: Политехника. 2000, 480 с.

Ժամանակակից հետազոտողների գրակեղծումները և «Վելեսյան գիրքը»

Շահնազարյան Մարինե
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Ռուսաց լեզու և գրականություն»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
բ.գ.թ., դոցենտ Թ. Թադևոսյան

Ամփոփում

Հանգուցային բառեր. *պատմական փաստաթուղթ, սլավոնական ժողովրդական բանահյուսություն, տախտակիկ, հնագույն պատմություն, գրակեղծումներ, բնօրինակներ, աղբյուրներ, տեղեկություններ*

Հոդվածն իրենից ներկայացնում է «Վելեսյան գիրքի» մասին տեղեկություններ: Այն համարվում է յուրօրինակ և անգին հուշարձան սլավոնների գրականության համար, ինչպես նաև կարևորագույն աղբյուր լեզվի, մշակույթի, ողջ սլավոնական ազգի նախնիների հավատի պահպանման մասին: Դրանք 35 փայտե տախտակներ են, յուրաքանչյուրը 5մմ հաստությամբ և մոտավորապես 22-ը 38 սմ չափսով, որոնք ունեցել են անցքեր՝ գոտիներով ամրանալու համար: Օրիգինալ գիրքը հնարավորություն է ունեցել տեսնելու միայն մեկ մարդ, որն էլ պատմել է այդ մասին: Այնտեղ արտացոլվում են զանազան եվրոպական և ասիական պատումներ (մոտավորապես մեր թվարկությունից առաջ 2-րդ դարից մինչև մեր թվարկության 9-րդ դար), ընդ որում որոշ պատմաբաններ այն համարում են իրական պատմական փաստաթուղթ՝ հնագույն և առեղծվածային ժամանակների մասին: Մինչ օրս դեռ չկա հստակ տեղեկություն այն մասին, թե արդյոք «Վելեսյան գիրքն» իր մեջ ներառում է իրական պատմական փաստեր, և կարելի է արդյոք այն համարել պատմական փաստաթուղթ:

Literary Mystification in Modern Researches and “Veles’s Book”

Shahnazaryan Marine
Faculty of Philology,
Russian Language and Literature
Academic Supervisor: T. Tadevosyan,
Ph. D in Philology, Associate Professor

Summary

Key words: *historical document, slavic national folklore, boards, ancient history, frauds, originals, sources, information*

The article is information about “Veles`s Book”. It is considered to be a unique and priceless monument for the literature of the slavones, as well as a very important source of the language, culture, about the preservation of all ancestors’ belief. They are 35 wooden boards, with 5mm thickness and with the size of approximately 22-38 cm which have had holes for strengthening with belts. The original book had the opportunity to see only one person who has told us about that. There are reflected various European and Asian national stories (approximately from the second century BC till the ninth century AD), moreover a lot of historians consider it a real historical document about ancient and mysterious times. There isn’t any precise information about it if the “Veles`s Book” involves real historical facts and if it is possible to consider it a real historical document.

ԱՆԳԼԵՐԵՆ ԼԵԶՈՒ ԵՎ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК И ЛИТЕРАТУРА

ENGLISH LANGUAGE AND LITERATURE

Pragmatic Analysis of the Speech Act of Leave-taking in Maugham's Works
("The Moon and Sixpence" and "Of Human Bondage")

Avagyan Nazik
Faculty of Philology,
English Language and Literature
Academic Supervisor: K. Sargsyan

Key words: *pragmatics, expressive speech acts, leave-taking, consolidatory comments, mitigatory phrases*

This article is an attempt to investigate the expressive speech acts of leave-taking in Somerset Maugham's two works.

A speech act is formed as a speaker or an author makes an utterance to a hearer or a reader with a context. In other words, a speech act is an action performed by the use of a statement to communicate.

Expressive speech acts are utterances utilized to express the speaker's psychological state of mind positively and negatively. When Paul steps on Jeans's foot by mistake, he says, *"Sorry".* As a consequence, he presupposes that he has caused Jean some damage and tries to get her to recognize his regret at having done so. Expressives include thanking, greeting and leave-taking, congratulating, apologizing, well-wishing and many other types. The politeness principles are divided into six maxims, namely tact maxim, generosity maxim, approbation maxim, modesty maxim, agreement maxim is and sympathy maxim, which are proposed by Geoffrey Leech. As far as the approbation maxim is concerned, it is defined as minimizing dispraise to other and maximizing praise to other. This maxim requires the speaker to avoid everything which hurts the interlocutor, especially the addressee.

Closings are a delicate issue to analyze both technically, in the sense, that they must be so placed that no party is forced to exit while still having compelling things to say, and socially in the sense that both over-hasty and over-slow terminations may convey unwelcome and unwanted social connections between the participants. Laver considers closings "fragile" phases of a relationship that can serve two major functions: mitigation and consolidation (pp. 287-310). The polite norm is to use no less than one mitigatory or consolidatory phase, together with a fitting expression of separating. Laver also mentions that to "*omit such reparatory acts entirely is rare, and triggers a somewhat extreme implicature of rejection".* Mitigatory phrases are typically routed to the negative aspect of the face and can be fixated on the speaker's face (e.g. *I am sorry, but I need to go*) or concentrate on the face of the listener (such as in-*I will let you get back to your studies*). Consolidatory comments, however, relate to the positive aspect of the face. They mirror the speaker's regard for the listener (as in-*It was nice talking to you*) or express care about the conversational partner's future welfare (e.g. *Hope your headache gets better*). Many times consolidatory comments allude to courses of action for the continuation of the relationship, such as-*See you next Saturday!* Other consolidatory comments may be benevolent admonitions (*Take care*) or benedictions, such as (*God bless).*The phrases primarily refer to a mutual acquaintance or family member (*Please say Hi to Jen for me*). Forestalling leave is another type of leave-taking in the case of which, you may try to prevent a companion from taking his leave by using some motivating techniques and strategies.

Leave-taking is delivered in direct and indirect ways. In our analysis, we have encountered the main two types of leave-taking: The consolidatory comment and the mitigatory phrase. The prevailing majority of leave-taking examples are consolidatory comments by nature and therefore belong to the positive aspect of the face in different dialogues taken from the two works by Somerset Maugham, speakers adhere to the maxims of approbation and tact; they preserve the norms of politeness; they sometimes consciously and unconsciously violate different maxims of the principles of politeness and cooperation. We have also dealt with some dialogues where the maxims of quantity (no more information than is required) and manner (being clear and brief) are violated for the sake of politeness and appropriateness to the context and situation in which dialogues take place.

The novel "The moon and sixpence" by Somerset Maugham, published in 1919, serves as a good basis for our investigation. The novel is an illustration of one of Maugham's favorite convictions that human nature is a bond of contradictions, and that the capacities of the human mind may be inexplicable and unpredictable. The chief character, Charles Strickland, who is a middle-aged English stockbroker, forsakes his spouse and children for painting. In the following examples, we try to analyze the speech acts of leave-taking from the pragmatic perspective.

Dirk Stroeve: "I can't bear to think of you living in that horrible, filthy attic. After all, this is your home just as much as mine. You'll be comfortable here. You'll be spared at least the worst privations. I would like to give you half what I've got here." He put them on the table. Neither Strickland nor his wife spoke. Then he recollected something else.

*Dirk Stroeve: "Will you pick up my clothes and leave them with the concierge? I will come and fetch them tomorrow." He tried to smile. "**Good-bye**, my dear. **I'm grateful for all the happiness you gave me in the past**."* [3, 104].

As is seen from the example, two types of expressive speech acts are used. Dirk adheres to the politeness norms by saying goodbye to his beloved wife. *"Good-bye"* is an example of a leave-taking and is accepted as a consolidatory comment. Another expressive speech act used implicitly in the dialogue is thanking which is uttered by Dirk Stroeve to show vague thankfulness. This thoughtfully chosen technique maximizes the praise of Blanche and therefore may be categorized as an approbation maxim.

*"**My Dear Amy**, "I think you will find everything all right in the flat. I have given Anne your instructions, and dinner will be ready for you and the children when you come. I shall not be there to meet you. I have made up my mind to live apart from you, and I am going to Paris in the morning. I shall post this letter on my arrival. I shall not come back. My decision is irrevocable. **Yours always, Charles Strickland**."*[3,31].

This example has been taken from Strickland's letter addressed to his wife. At the beginning of the letter the expression "*My Dear Amy*" is an intimate way of greeting. As for its type, it can be classified as a time-free greeting. Strickland tells his wife about his firm decision: he is going to Paris and, will never come again. Though it is obvious that he is leaving his wife forever, he does not mention it directly, rather, he adheres to the tact maxim by finishing his letter with the mitigatory phrase "*Yours always, Charles Strickland*". It can therefore be inferred from the above-mentioned examples that leave-taking expressions may vary from one context to another mainly depending on the speaker's intent, in the first place, and the extent to which the speaker wants to sound polite and tactful especially when feeling dissatisfaction, disapproval, and subtle tinges of hatred.

Another source for our investigation has served Somerset Maugham's "Of

Human Bondage" (1915), his most intimate and autobiographical novel.

The examples taken from this work show the close relation between leave-taking expressions and apology techniques mainly expressed indirectly.

Philip: "For ten months I've loathed it all, I've loathed the work, I've loathed the office, I loathe London. I'd rather sweep a crossing than spend my days here."

Goodworthy: "Well, I must say, I don't think you're very fitted for accountancy."

*Philip: "**Good-bye**," said Philip, holding out his hand. "I want to thank you for your kindness to me. I'm sorry if I've been troublesome. I knew almost from the beginning I was no good."*

*Goodworthy: "Well, if you really do make up your mind **it is good-bye**."* [4, 338].

Before going on vacation, Philip talks to Mr. Goodworthy and informs him about his intention of going to Paris and becoming an outstanding painter. Carey thanks Mr. Goodworthy for his kindness directly as a token of gratitude. It is an expressive speech act of thanking which is carried out through the negative politeness strategy. As for the apology expressed by Philip, it is accepted good-naturedly by Goodworthy. Philip applies the approbation maxim by trying to maximize the praise of the speaker. They directly bid goodbye to each other which is a consolidatory comment as a means of leave-taking. Goodworthy thinks that they will meet from time to time, but Philip hopes that he will never see them again.

*"**Dear Mr. Perkins**, "Forgive me for troubling you again about my ward, but both his Aunt and I have been uneasy about him. He seems very anxious to leave school, and his Aunt thinks he is unhappy. It is very difficult for us to know what to do as we are not his parents. He does not seem to think he is doing very well and he feels it is wasting his money to stay on. I should be very much obliged if you would have a talk to him, and if he is still of the same mind, perhaps it would be better if he left at Christmas as I originally intended. **Yours very truly, William Carey**."* [4, 166].

It is another letter written by Philip's uncle, William Carey, which is addressed to Mr. Perkins, who is the inspector of the school. Philip wants to leave the school as he is not happy there. He asks Mr. Perkins to do him a favor and discuss this matter with Philip. If he does not stay at that school with pleasure it would be better for him to leave the school at Christmas. The expression "*Dear Mr. Perkins*" is a formal time-free greeting used in the process of writing a letter. As a means of taking a leave William Carey uses the expression "*Yours very truly, William Carey"* which is a mitigatory phrase.

*Philip: "**I'm afraid I'll have to be going**," he said.*

Nora: "You won't come tomorrow?"

Philip: "No."

Nora: "In that case you needn't trouble to come again," she cried, losing her temper for good.

Philip: "That's just as you like," he answered.

*Nora: "**Don't let me detain you any longer**," she added ironically.* [4, 690].

Philip visits Nora, who loves him a lot. Nora asks him to come for dinner tomorrow as she has invited her friends to introduce Philip to them. Philip rejects her offer since he will be busy. By looking at his watch Philip tells Nora that he is afraid he will have to leave. This is an example of leave-taking in an indirect way.

Philip: "Don't haggle about the price," he said. "I'd rather pay half a guinea a week than run any risk of the kid being starved or beaten."

Mildred: "You're a funny old thing, Philip," she laughed.

To him there was something very touching in the child's helplessness. It was

small, ugly, and querulous. Its birth had been looked forward to with shame and anguish. Nobody wanted it. It was dependent on him, a stranger, for food, shelter, and clothes to cover its nakedness.

As the train started he kissed Mildred. He would have kissed the baby too, but he was afraid she would laugh at him.

Philip: "You will write to me, darling, won't you? ***And I shall look forward to your coming backwith oh! such impatience****."*

*Mildred: "****Mind you get through your exam****."* [4, 715].

Mildred wants to go to Brighton. She proposes to find in Brighton some woman who will take care of her newborn baby. Philip thinks that the baby should stay with people who have no children. Though Philip is not the child's father, he worries about his security and he is ready to pay much for it. At the station before the train arrives, Philip tells Mildred that he will look forward to her coming with great impatience. It is an expressive speech act of leave-taking which is a consolidatory comment. Mildred hopes that Philip will pass his exam successfully. The expression *"Mind you get through your exam"* is a consolidatory comment which expresses benevolent admonition.

As we all know British people are even criticized by the foreigners for being extremely polite and courteous. Not only are direct leave-taking expressions ('*Goodbye', 'Bye'*) are used but also the phrases that include performative verbs and expressions (e.g. *'I am afraid I'll have to be going'*, *'don't let me detain you any longer'*, *'I shall look forward to your coming'*, etc.). As regards letter-writing, the level of formality serving as a good means of identifying formal and informal pieces of writing mainly depends on the extent of intimacy between the speaker and the hearer. The phrases such as *'Dear, Mr. Perkins'*, *'Yours very truly'*, *'Yours very sincerely'* are formal types, whereas the others as *'My dear Amy'*, *'Yours always'* are undoubtedly informal ones; they may rarely occur in formal letters, though.

Taking into account the findings of our analysis we have come to the conclusion that the principle of politeness is of a great importance for pragmatic interpretations of leave-taking strategies and techniques, especially when the latter is closely related to some other speech acts, more specifically, the speech acts of thanking and apologizing. The linguistic expressions of leave-taking used in different works by Somerset Maugham acquire different pragmatic interpretations mainly preconditioned by the type of the speech acts; the extent to which the interlocutors adhere to the principles of politeness and cooperation; the relationships between the interlocutors; and finally the relation between the illocutionary force and the perlocutionary effect.

REFERENCES

1. Hartford, B. S., & Bardovi-Harlig, K. (1992). Closing the conversation: evidence from the academic advising session. Discourse Processes, 15, pp. 93-116.
2. Laver, J. (1981). Linguistic routines and politeness in greeting and parting. In: F. Coulmas (Ed.), Conversational Routine (pp. 287-310). The Hague: Morton.
3. "The moon and sixpence" (1919) by Somerset Maugham.
4. "Of human bondage" (1915) by Somerset Maugham.
5. Searle, J. R. (1976). Speech Acts: London: Syndics of the Cambridge University Press.

Internet sources: http://www.google.com.

Հրաժեշտի խոսքի ակտի գործաբանական վերլուծությունը Սոմերսեթ Մոեմի գործերում («Լուսին և վեցպենսանոց» և «Ստրկություն մարդկային»)

Ավագյան Նազիկ
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Անգլերեն լեզու և գրականություն»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
Կ. Սարգսյան

Ամփոփում

Հանգուցային բառեր. *գործաբանություն, արտահայտիչ խոսքի ակտեր, հրաժեշտի խոսքեր, համախմբող մեկնաբանություններ, մեղմասություններ*

Հոդվածում ներկայացված են Սոմերսեթ Մոեմի երկու նովելների հրաժեշտի արտահայտությունների գործաբանական վերլուծությունները: Հրաժեշտ տալը արտահայտիչ խոսքի ակտ է, որի միջոցով խոսողը, ուղղակի կամ անուղղակի ցտեսություն մաղթելով, հեռանում է զրուցակցից՝ փորձելով պահպանել քաղաքավարության գրեթե բոլոր կանոնները: Ինչպես գիտենք, որպես կանոն, բրիտանացիները առավել քաղաքավարի ձևով են հրաժեշտ տալիս, քան ամերիկացիները: Ի հակադրություն ասվածի՝ վերլուծելով հրաժեշտի արտահայտություններ պարունակող երկխոսությունները՝ գտնում ենք այնպիսիները, որտեղ խախտվում են քաղաքավարության նորմերը՝ կախված տարբեր հանգամանքներից:

Прагматический анализ речевого акта прощания в произведениях Сомерсета Моэма («Луна и грош» и «Бремя страстей человеческих»)

Авагян Назик
Филологический факультет,
«Английский язык и литература»,
руководитель магистерской диссертации –
К. Саркисян

Резюме

Ключевые слова: *прагматика, выразительные речевые средства, прощание, консолидационные комментарии, смягчающие фразы*

В статье представлен прагматический анализ прощальных выражений двух романов Сомерсета Моэма. Прощание – акт выразительной речи, с помощью которого говорящий уходит от собеседника, прямо или косвенно пытаясь сохранить почти все правила вежливости. Как известно, прощальные выражения британцев более вежливые по сравнению с американскими. Анализируя прощальные выражения, диалоги, выделены те случаи, где нормы вежливости нарушаются в зависимости от разных обстоятельств.

Indirect Speech Act of Requesting in Restaurant Service

Apinyan Anna
Faculty of Philology,
English Language and Literature
Academic Supervisor: G. Matinyan

Key words: *pragmatics, speech acts, illocutionary acts, indirectness, request, restaurant service, politeness maxims, embedded questions*

Cultures have developed various verbal behaviors and politeness devices, which are different in various languages. Based on pragmatic and sociolinguistic parameters, people interpret verbal behaviors differently, and the lack of knowledge of these differences may lead to misunderstanding and communication issues especially in public places, for example in restaurants. Pragmatic competence, which is the ability to use language appropriately in social context, is an important part of communication. It has been proven many times, that grammatical, lexical as well as phonological knowledge is not enough for any communication to be successful. According to the American philosopher J.R. Searle, speaking a language can also be called performing **speech acts** that include,but are not limited to, making statements, asking questions, making promises, ordering, requesting. The notion of speech acts was first suggested by the British language philosopher J.L. Austin whose observations and analysis were presented in his famous book "*How to Do Things with Words"*.

This article deals with the speech acts of requesting and mainly focuses on the politeness strategies used in restaurant service, depending on certain conditions.

"Request is an illocutionary act where a speaker convinces the hearer to perform a certain action which is for the benefit of the speaker" (Trosborg 1995:187). In other words, request is considered to be one of the directive speech acts whose illocutionary purpose is to get the hearer to do what the speaker asks. Yule (1996) argues that speech acts are classified into direct speech acts and indirect speech acts.It is not easy to draw a clear-cut demarction between them; however, the difference is primarily based on the correlation between the structure of the speech act and the function it performs. If there is a direct relationship between a structure and a function, we deal with a direct speech act and if there is an indirect relation between a structure and function, the type of the direct speech act is indirect.

Obviously, there are many reasons why requests have grabbed the attention of scholars and researchers of the language. First of all, requests are one of the speech acts which are frequently used in everyday human interaction because of the numerous needs we have. And it is natural that, many of these needs require the support of another person (in the case of the restaurant, the support of the waiter). Secondly, requests are clearly distinguished from the other kinds of directive speech acts. The logo "benefit to speaker, cost to hearer" definitely helps to distinguish requests from other speech acts where the speaker tries to show his/her influence over the hearer. Let us consider the following examples: 1.Would you mind bringing the menu? (Indirect Request). 2. Wouldn't it be a great idea to have the menu? (Suggestion). 3. You'd better bring the menu, before I leave (an angry client who has been waiting for the waiter for too long) (Urgent advice). 4. If

you don't bring the menu, we will leave. (Warning).

The above mentioned examples show that the so-called request may very often be presented as a suggestion, advice or a warning depending on the situational context in the first place; the speaker's intent and the relationship between the interlocutors, in the second place.

Requests, as one of the most important speech acts are more vulnerable to be misunderstood.

It is not a secret that pragmatic errors are considered to be more serious than grammatical ones. Speech acts of request are used either directly or indirectly in everyday conversations. In the case of this speech act, however, many factors may influence the relationships between the interlocutors' behaviour, like familiarity or social status.

To make appropriate indirect requests not only in public places but also in any other sphere, a person needs to obtain both pragmatic and socio-pragmatic knowledge in order to avoid being considered rude or impolite.

While making requests the speakers can sometimes manipulate requests by choosing a variety of perspectives, which are as follows:

Hearer-oriented (which emphasizes the role of the hearer):

Could you bring me a drip coffee, please?

Speaker-oriented (which emphasizes the role of the requester):

Can I order a drip coffee?

Could I have chips instead of salad?

Speaker- and hearer-oriented (This includes both the speaker and the hearer):

So, could we make a reservation?

In order for the communication to take place in a correct way not only the relevant speech acts should be kept but also the level of politeness should be taken into consideration. Usually by saying „being polite" we mean simply saying „please" and „thank you". However, it differs from theories of linguistic politeness suggested by Grice (1975)and Leech (1983), who tried to connect 'language use and social behaviour'. For Leech, politeness was considered to be a very important subject, which is why he devoted the two chapters of his book to this theory and presented the Principle of Politeness as an extension of Cooperative Principle with its 4 maxims.

1. Quantity maxim: Give the right amount of information.
2. Quality maxim: Try to make your contribution one that is true.
3. Relation maxim: Be relevant.
4. Manner: Avoid ambiguity of expression.

The violation of any of these maxims especially in public places may lead to misunderstanding.

Let us consider the following examples:

1. Customer: What does this cheesecake taste like?

Waiter:The one on the next page of the menu is delicious.

As it is seen from the example, the waiter does not give the appropriate answer to the customer's question and violates the maxim of relation. Maybe, this is done in order not to damage the restaurant's reputation as from this utterance we can suppose that the cake the customer chose does not taste good.

2. Waiter: 'What would you like to have? Tea or coffee?'

Customer: 'Coffee. Thanks.'

In this example, the customer shows his cooperation by being brief and clear when answering the waiter‘s question, thus observing the maxim of manner.

The study of the above mentioned maxims is mainly the study of the way people use the language while they are communicating with each other.It presents the ways how to use the language and conduct the conversation correctly and smoothly.

Thus, when making a request especially in a place like restaurant we want to sound as polite as possible which is why using the indirect speech act of request is probably the best way to keep one’s face. Indirectness is commonly used as a powerful conversational strategy. People use indirect speech acts mainly to keep politeness since in this way they somewhat hide the unpleasant message in requests and orders. People use indirectness, mainly because sometimes direct requests may sound rude or impolite as in *Bring me a cup of tea,* instead of *Would you bring me a cup of tea, please.*

Indirect speech acts are very often used to be polite or to save face. In the restaurant asking a waiter to do something, like “*Would you be so kind to bring the menu”* when they really don’t have a choice, is a perfect way of hiding the imbalance in the relationship. When pretending to give someone a choice we acknowledge that we are imposing our will on them and this can make them feel better about having to do it.

Usually we make indirect requests by using the so-called embedded questions, which are also known as indirect questions.

This kind of questions create a respectful distance from what you need from the other person, which itself makes requests more polite. Polite requests help the listener stay positive and open to what you say – even if you’re disagreeing, criticizing, or giving a negative feedback.

Embedded questions are also commonly used when you make a request that may be an inconvenience for someone. Here is an example *“I was wondering if you would bring me an extra fork,I dropped mine".* This question doesn't require an answer "yes or no". It is simply a polite way of asking the waiter to change or bring another fork.

Most of the time in order to form an embedded request in the form of the question we use modal verbs like *can, could, would*. Here are some common questions that can be used to form an embedded request in a restaurant:

Can I ask what your today's special is?

Would you be so kind to tell me what the ingredients of this salad are?

Would you mind clarifying the price of this wine? It is not mentioned in the menu.

The connection of directness and indirectness is also an interesting thing in social situations when people are friends and when they are new acquaintances. Usually with friends we use directness but being in such social places like a restaurant indirectness is more preferable.

However, the request and its answer may not always be indirect.

In our research, we have come across three versions: a) An indirect request with a direct answer, b) A direct request with an indirect answer and c) An indirect request with an indirect answer.

Here are some dialogues illustrating the above mentioned types:

a) *Customer: "Hello, it's our wedding anniversary and I was thinking maybe I*

will surprise my wife with some romantic music."

Waiter: "We do not have (provide) such service, sir."

The indirectness in the customer's request is obvious, he doesn't express his request explicitly. Hence, instead of asking the restaurant staff to play some romantic music during dinner, he simply gives the waiter a hint. On the other hand, the waiter responds explicitly without even apologising.

b) *Customer: "A bottle of vodka,please."*

Waiter: "Can I see your passport?"

In this example,the customer's request is rather direct.However, the waiter doubts his age, maybe because he looks too young and uses indirectness in his speech, trying to show the customer that he is not allowed to bring vodka unless he is sure that the customer's age is appropriate for that.

c) *Customer: "I think I will have one more glass of wine."*

Waiter: "It's midnight and we are closing, I am sorry, sir."

The picture is quite different in this example inasmuch as both the customer and the waiter are using indirectness.The customer is being polite, as instead of saying "bring me a glass of wine" he uses indirectness. As for the waiter, he doesn't want to tell the customer literally that he is not able to bring another glass simply because it's time to close the restaurant.The waiter here shows his cooperation by not being rude and gives an answer, the illocutionary force of which the customer is expected to guess himself.

Using an appropriate level of directness to the friends and that of indirectness to the newcomers is an efficient way to keep the two groups separate. A restaurant is a public place where waiters and managers are not considered to be our friends; therefore indirectness is probably the best strategy to use when making requests. Leech (1983) claims that indirectness always motivates politeness;this holds true in restaurant service and that is the reason why conventionally indirect request strategies appear here very frequently and function as the preferred request strategies in some situations.

Thus,our article was an attempt to investigate the communicative act of requesting in restaurant service in particular, including the rich variety of linguistic forms used to make requests and the overwhelming variety of pragmatic interpretations that may be implicated primarily due to the fact that the interaction of form,meaning and context of requesting is exceptionally complex and fascinating.

REFERENCES

1. Austin, J., L., How to Do Things with Words, Clarendon, Oxford 1962.
2. Alcon, E., P. Safont and A. Martenez-Flor. "Towards a typology of modifiers for the speech act of requesting: A socio-pragmatic approach". Revista Electrgnica de Lingüística Aplicada 4, 2005, pp. 1-35.
3. Cook, M. and Liddicoat A. J. "The development of comprehension in interlanguage pragmatics: The case of request strategies in English". Australian Review of Applied Linguistics 25/1, 2002, pp. 19-39.
4. Searle, J., R., "Indirect speech acts", in P. Cole, J.L. Morgan (eds.), Syntax and Semantics 3: Speech Acts, Academic Press, New York, 1975, pp. 59-82.

«Խնդրանք» անուղղակի խոսողական ակտը ռեստորանային ծառայություններում

Ափինյան Աննա
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Անգլերեն լեզու և գրականություն»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
Գ. Մատինյան

Ամփոփում

Հանգուցային բառեր. *գործաբանություն, խոսողական ակտեր, իլլոկուտիվ (խոսողական-կատարողական) ակտեր, անուղղակիություն, խնդրանք, ռեստորանային ծառայություններ, քաղաքավարության մաքսիմներ, միջանկյալ հարցեր*

Հոդվածը քննարկում է կոնկրետ խոսողական ակտի՝ անուղղակի խնդրանքի գործածությունը հասարակական սպասարկման ոլորտում: Հոդվածում ընդգրկված «Հաճախորդ-մատուցող» երկխոսությունների վերլուծությունները պարզաբանում են, որ երկխոսության արդյունավետության և որակի վրա դրական են ազդում տեղին գործածված անուղղակի խնդրանքները:

Косвенный речевой акт «просьба» в ресторанном обслуживании

Апинян Анна
Филологический факультет,
«Английский язык и литература»,
руководитель магистерской диссертации –
Г. Матинян

Резюме

Ключевые слова: *прагматика, речевые акты, иллокутивные акты, косвенность, просьба, ресторанное обслуживание, максимы вежливости, встроенные вопросы*

В статье рассматривается конкретный речевой акт – употребление косвенной просьбы в сфере общественного потребления. Анализ диалогов «Клиент-официант» показывает, что на эффективность и качество диалогов положительно влияют к месту использованные косвенные просьбы.

The Politeness Principle in Linguistic and Extra-linguistic Expressions of Gratitude

Baghdasaryan Syuzanna
Faculty of Philology,
English Language and Literature
Academic Supervisor: A. Arakelyan
Ph. D in Methodology, Associate Professor

Key words: *politeness theory, speech acts, expressions of gratitude, discourse, politeness strategies, dramatic texts, cross-cultural realization*

It is known that in very general terms, politeness is seen as a feature of interpersonal conduct whereby a person shows regard for another person by trying to make that person feel comfortable or by making an obvious effort to avoid making that person feel uncomfortable. Politeness theory was developed and put forth in the 1970s and 1980s by two researchers at Stanford University. They drew heavily from face theory, advancing face theory in the direction of and with a focus on politeness. In this endeavor, they dug deeper into the ideas of face put forth by Goffman in the 1950s and expanded on his theory, specifically with attention to politeness.

Some research suggests that polite behavior goes beyond politic behavior, which is defined as "that behavior, linguistic and nonlinguistic, which the participants construct as being appropriate to the ongoing social interaction." This is behavior that is generally perceived to be appropriate, given the social constraints of a particular situation. Saying, "Yes, please," to the waitress when she offers you more coffee is an example of polite behavior – it doesn't stand out as being particularly polite or impolite, but rather merely socially appropriate. Replying to the waitress's inquiry of whether we'd like more coffee, we might respond with, "Oh yes, please! Coffee would be wonderful. That's very kind of you." In this sense, then, polite behavior goes above and beyond what is merely called for.

Expressions of gratitude can range from simple to lengthy communicative events mutually developed by both the giver and recipient of a gift, favor, reward, or service. Most native speakers of English on a conscious level associate the expression of gratitude with the words “thank you”; however, they are unaware of the underlying complex rules and the mutuality needed for expressing gratitude in a manner satisfying to both the giver and the recipient. Similarly, second and foreign language learners are unaware of the underlying rules for expressing gratitude in English. In fact, they usually assume that the expression of gratitude is universal and remain unaware of significant differences in its cross-cultural realization. Because of this, the function of expressing gratitude is particularly difficult for learners to perform successfully.

In every society there are standardized communication situations in which its members react in automatic manner. Gratitude and apology routines reflect a conception of a social system, and their importance for socialization as well as secondary acculturation is quite obvious because they are tools which individuals employ in order to relate to others in an accepted way.

According to Webster’s New World Dictionary routine is “a regular, more or less unvarying procedure, customary, prescribed, or habitual, as of business or daily life.” The Oxford English Dictionary defines routine as “a regular course of

procedure; a more or less mechanical unvarying performance of certain acts or duties." Clearly, according to these definitions, routine can be found in a great variety of human practices. Wherever repetition leads to automatization, we could call a performance a routine. Let us observe some examples:

1) Suddenly I felt depressed, longing for something I felt was forever beyond me. I got to my feet.

"Thank you, Doctor," I said automatically. "Now you can return to your interrupted lunch. I'm… sorry I had to disturb you."

"One of the hazards of my profession," he returned formally, "as of course you must know [Hughes. Nurse at Golden Water, p.73].

2) "[…] Thank you, Dr. Frederick," I returned crisply, restraining my laughter. I looked at Liam Rogers.

"Thank you again, Doctor. Good-bye" [Hughes. Nurse at Golden Water, p.75].

As indicated in the two examples, a gratitude formula "Thank you" and an apology formula "I'm sorry" are linguistic conversations and routines used automatically, out of habit, by the speaker to terminate the talk with the doctor, and as such are essentially a social phenomenon.

As well as being an important social and cultural phenomenon, politeness may also be regarded as a function of speech, i.e. a set of principles, rules or maxims governing a competent speaker's use of language. Although this is clearly manifested in the structure and actual use of utterances in a given conversation context, sociological and psychological aspects have to be taken into account. Thus, analyzing politeness in a fictional text it is essential to establish the historical setting as well as to examine the social hierarchy and valid conventions; as far as psychology is concerned, a scrutiny of the characters is necessary.

Brown and Levinson's politeness theory as modified by Brown and Gilman can be employed in the analysis of dramatic texts. The focus is on the politeness strategies used in Shakespeare's plays.

The application of Brown and Levinson's theory, as a discourse model, to dramatic texts has shown that literary dialogue offers a wide social scope, transmitting the colloquial spoken language of the period. Moreover, dramatic dialogue gives the analyst access to unspoken thoughts by providing the text with soliloquies, which reveal the character's true feelings and intentions when an FTA (face-threatening act) is too risky to be expressed at all. This covers the psychological aspect of politeness theory. Finally, "studying a dramatic text with politeness in mind has much in common with studying protocols of spontaneous child speech with a grammar and a theory of acquisition in mind" [Brown and Gilman 1989, 208].

"It would not be a fair test of politeness theory to go blindly into the plays scoring every speech that met the criteria of minimal contrast in terms of P, D, or R (power, distance, rank)" [Brown and Gilman 1989, 184]. To carry out an FTA with maximum efficiency, Shakespeare chooses the bald on-record strategy for his characters. This can be seen, for example, in cases of great urgency, where no face redress is felt to be necessary. However, especially in literary dialogue, cases of non-regressive action happen quite often. They can also be observed in circumstances of rage, drunkenness, and madness. Here every sub strategy of positive or negative politeness vanishes. In states of rage, the characters in question do not pay attention to P (power), D (distance), and R (rank). Hamlet is just in such a state in the following passage where he scornfully reproaches his

mother in her closet for sleeping with his father's murderer:

Nay, but to live

In the rank sweat of an estimated bed,

Stewed in corruption, honeying and making love

Over the nasty sty (3, 4, 92-95)

Likewise, drunken characters ignore P, D, and R as well, e.g. Montano, governor of Cyprus, addressing Cassio, Othello's lieutenant:

Montano Nay, good lieutenant! I pray you, sir, hold your hand

Cassio responds with:

Let me go, sir, or I'll knock you o'er the mazzard. (2, 3, 148-151)

There is social asymmetry between Montano and Cassio: Cassio is supposed to be more polite than Montano. What happens is quite the opposite because Cassio is drunk, which accounts for his incivility. In madness as well, politeness is eliminated altogether. The feeling for the other is disregarded, and Grice's Maxims are overthrown.

In sum, the outcomes of the variables power (P) and rank (R) function as Brown and Levinson's theory predicts, but the variable distance does not. Both power (P) and rank (R) factors are seen to be important. As regards D (distance), the theory predicts that more distant interactors will be politer with each other. But in fact Brown and Gilman find that the more speaker likes the hearer, the greater the concern with the hearer's face and so the more polite the speech; the less the liking, the less the concern and also the politeness.

REFERENCES

1. Blum-Kulka, Shoshana. Indirectness and politeness in requests: Same or different? Journal of Pragmatics 11. North-Holland, 1987, pp. 131-146.
2. Brown, Penelope and Stephen Levinson. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge: CUP, 1987.
3. Brown, Roger and Albert Gilman. Politeness theory and Shakespeare's four major tragedies. Language in Society 18: 1989.
4. Cashman, Holly R. An Overview of Linguistic Politeness in the Spanish of the United States. Research on Politeness in the Spanish-Speaking World, ed. by Marцa Elena Placencia and Carmen García. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 2007, pp. 121-139.
5. Culpeper, Jonathan. Towards an anatomy of impoliteness. Journal of Pragmatics 25: 1996, pp. 349-367.
6. Goffman E. On Face – Work: Analysis of Ritual Elements in Social Interaction // Communication in Face-to-Face Interaction. – Harmondsworth: Penguin. – 1971, pp. 319-346.
7. Kopytko, Roman. Linguistic politeness strategies in Shakespeare's plays. In A. Jucker (ed), 1995, pp. 515–541.

Քաղաքավարության սկզբունքը երախտագիտության լեզվական և արտալեզվական արտահայտություններում

Բաղդասարյան Սյուզաննա
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Անգլերեն լեզու և գրականություն»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
մ.գ.թ., դոցենտ Ա.Առաքելյան

Ամփոփում

Հանգուցային բառեր. *քաղաքավարության տեսություն, խոսքային ակտեր, երախտագիտության արտահայտություններ, դատողություն, քաղաքավարության ռազմավարություններ, դրամատիկական տեքստեր*

Հոդվածն ուսումնասիրում է քաղաքավարության՝ որպես գործաբանական կարգի, սկզբունքը երախտագիտության լեզվական և արտալեզվական արտահայտություններում կիրառելու հարցերը: Այն ուսումնասիրում է այն եղանակը, որով Բրաունի և Լևինսոնի քաղաքավարության տեսությունը կարող է կիրառվել դրամատիկական տեքստերի վերլուծության մեջ: Խոսքը Շեքսպիրի պիեսներում կիրառվող քաղաքավարության ռազմավարության մասին է:

Քաղաքավարի վարվելակերպի հիմնական նպատակն է դիմացինին թե՛ լեզվական, և թե՛ արտալեզվական տեսանկյունից ցույց տալ բարեկիրթ պահվածքի յուրահատկությունները: Այդ նպատակին հասնելու համար կան մի շարք միջոցներ, որոնց ընտրությունը կախված է տարբեր գործոններից՝ հոգեբանական, սոցիալական, մշակութային և լեզվական: Քաղաքավարության բովանդակությունն ազգային յուրահատկություն է, որն արտահայտում է վերջինիս տարբեր ձևերի օգտագործումը, ինչն էլ կարգավորում է սոցիալական հարաբերությունները և նպաստում մշակութային արժեքների պահպանումը:

Принцип вежливости в лингвистических и экстралингвистических выражениях благодарности

Багдасарян Сюзанна
Филологический факультет,
«Английский язык и литература»,
руководитель магистерской диссертации –
к. пед. н., доцент А. Аракелян

Резюме

Ключевые слова: *теория вежливости, речевые акты, выражения благодарности, дискурс, стратегии вежливости, драматические тексты*

В этой статье рассматривается принцип вежливости как прагматической категории в использовании лингвистических и экстралингвистических выражений благодарности. В нем исследуется, как теория Брауна и Левинсона может использоваться для анализа драматических текстов, а именно текстов пьес Шекспира.

Основная цель вежливого поведения – продемонстрировать особенности хорошего поведения с точки зрения лингвистических и экстралингвистических аспектов. Для достижения этой цели существует ряд способов, выбор которых зависит от разных факторов – психологического, социального, культурного и языкового. Содержание вежливости является национальной особенностью. Оно выражается в использовании различных форм вежливости, которые регулируют социальные отношения и способствуют сохранению культурных ценностей.

A Cross – Cultural Study of Complimenting Behaviour

Grigoryan Anna
Faculty of Philology,
English Language and Literature
Academic Supervisor: A. Arakelyan
Ph. D in Methodology, Associate Professor

Key words: *pragmatics, Expressive speech acts, complimenting behavior, face-threatening acts (FTAs)*

Abraham Lincoln once said: "Everyone likes compliments."

Cultures around the world are very different and very much alike at the same time. The way people live around the world depends on the norms internalized by their societies. The first step in understanding people belonging to another culture is to realize in as much as because of the cultural diversity, they may do things very differently and may value their national identity as much as you do yours. Speaking is a complex behaviour which requires both linguistic and pragmatic competence accompanied by socio-cultural norms and constraints. Regardless of the age and gender of interlocutors, it is very important to understand the pragmatic meanings of utterances in speech which are covert. One of the most commonly addressed speech acts is compliments and compliment responses. The speech act of complimenting can be a proper phenomenon for examining cultural similarities and differences compliments can easily show us what is highly appreciated in that particular culture, what is valued and respected. Practices associated with giving and receiving compliments differ across cultures which in turn can cause cross-cultural miscommunication.

Searle divided the illocutionary act into the following five categories: expressive, declarations, representatives, directives and commissives.

Compliments belong to the category of expressive since they are used to express positive meaning to create or maintain rapport and to praise the hearers. Compliments are expressions of positive evaluation that commonly occur in everyday conversational encounters among interlocutors of equal or higher status. A compliment may be used to open a conversation or to smooth conversational interaction by reinforcing the links of solidarity between the interlocutors. The way to pay and receive compliments varies from culture to culture. It is worth mentioning that a considerable number of research studies have so far been carried out on the structure, functions, purpose, and frequency of compliments alongside with their possible responses and reactions, response. As for Armenian compliments, they are not yet studied as thoroughly as English compliments have been.

The research has shown that there are many similarities and differences between Armenian and English compliments which depend on shared beliefs and values of the speech community; therefore, they cannot be interpreted apart from social and cultural contexts. This number prevails the one we have in Armenian culture. Another slight difference is that in Armenian culture men pay compliments to men, which is less than in English speaking cultures. In English society people

are used to paying compliments which play a significant role in communication. Using compliments has become a custom and is as common in communication as the speech acts of thanks and apology. In English society people encourage some admirable actions with compliments. For example, mother will praise her son saying *"Well done my dear, you are really studying hard".* People also build and keep social relations based on compliments and usually use them instead of apologies and thanks; for example, *"That's a delicious dinner".* When two companies or friends who have not seen each other for a long time meet again, they will compliment each other before exchanging greetings and regards. Compliments play the same role in Armenian and serve to improve one's relationship with others. When Armenians meet their old friends they greet each other by saying *"You look younger/more beautiful/older than before"* (Այս ինչքան ես երիտասարդացել/սիրունացել/ծերացել). Sometimes after having dinner in a friend's house, people will pay compliments to the housewife for making such a tasty dinner. Both in Armenian and English cultures the principle is to compliment and make others feel better. So people should pay attention to the words used compliments. The structure of compliments may also differ from culture to culture. Speaking about English compliments, two famous linguists Nessa Wolfson and Johan Manes [5] have noted that the most striking feature of compliments in English is their total lack of originality". Examining nearly 700 compliments, these two linguists have come to the conclusion that most of English compliments consist of adjectives and nearly two-thirds of all adjectival compliments make use of 5 adjectives. Those adjectives are: *good, nice, great, beautiful, pretty.*

According to Manes and Wolfson, English compliments contain the adjectives nice and good. According to these linguists, there are also 5 verbs in English which are used for compiling semantically positive verbs: like, love, be impressed by, enjoy, admire. The function of compliment becomes more and more important, so the language of compliment becomes standardized. Wolfson and Manes studied the data of compliments and found out that more than a half of them displays a single syntactic pattern.

Noun-Phrase is/looks (really) adjective

e.g: That hat looks (really) beautiful on you

I (really) like/love *Noun-Phrase*

e.g: I (really) like your new glasses

Pronouns (really) (a) Adjective *Noun*-Phrase

e.g: That's a good version.

In comparison to English there is a great number of words that can be used in paying compliments in Armenian culture. However in their everyday conversation Armenians use many expressions and phrases in order to avoid any misunderstanding. The aim of complimenting is to make the addressee happy, praised or satisfied. Most of the respondents confess that while interacting with their close friend, family members or beloved ones they use a lot of creative compliments, e.g. "*You are a life" (Դու կյանք ես)* or *"You are a gem" (Դու գանձ ես)*. Anyhow, there are some adjectives which are mostly used while paying

acompliment. These are: *delicate, affectionate, sweety, dear, unmatched, delightful, beautiful, good, wonderful.*

One of the characteristics of the Armenian compliments is the compliment-comparison feature. Men are basically compared with the *sun, light of sun, fire, gold, king*, *rocks and mountains*, *different animals* to demonstrate their strength and power. Women or girls are often compared with a *flower, deer or angel.* (The other day I saw an Armenian film where the main character compared his future wife with dairy product "սպի մածուն" and as a response to his compliment the young woman said that in America nobody compares a woman with a dairy product). Sometimes it can be considered a compliment when a woman is compared with a man for emphasizing her strength and masculine features, e.g. Տղամարդ կին է. It is worth mentioning that a lot of interjections, such as Վա՛յ, օ՛յ are used while paying a compliment. As for the word order in the sentence, there is relatively free word order in Armenian compliments as compared with the fixed order of the English sentence of English word order.

There are also noticeable differences between Armenian and English compliments in the use of personal focus.

1st person focus:

e.g.: I like your bag!

2nd person focus: Your rings are beautiful!

e.g.: You have a beautiful bag!

3rd person focus: Nice rings!

e.g.: What a bag!

3rd person focus is the impersonal form, while 1st and 2nd person focuses are the personalized ones. According to Herbert, women prefer more personalized forms, such as 1st or 2nd person focus, while men prefer impersonal focus (3rd one). Another linguist Linglin Wu [4] mentions that females compliment with more flexibility and they just want to express their feelings and emotions paying less attention to the form. For females, complimenting form is not important while giving and receiving compliments are everyday occurrences. In Armenian 3rd person focus also prevails.

English culture is taking individualism as a main orientation, and here compliment language is extremely important. Unlike English culture, Armenian culture is taking groups, relation, and others as orientation; the cultural differences are caused by two society's structures of traditional culture. In Armenia everyone should respect the old and cherish the young. In English culture everybody espouses the deep-rooted adage "Everyone is equal", and tries to adhere to it; they sometimes violate the norms of compliments, though. Similarly, in Armenian culture it is like an obligation to notice the new possession or the new image or style of one's relative/friend and pay compliment on it. *(it can be new hairstyle, new shoes, loss or gain of weight and so on).*

According to Herbert (1998) compliments are classified into four types. They are: appearance, possessions, ability/ performance, personality/friendship. According to Manes [6] appearance is the most frequent focus for complimenting.

Most of the women give and receive compliments on their appearance. In contrast to this, men don't receive much compliments related to the appearance. Complimenting on someone's appearance is a positively affective speech act and it is the expression of harmony and solidarity. Women particularly use this compliment topic for this positive function. However, in some cultures complimenting on the appearance can be considered an inappropriate or irreverent and sometimes they can show both intimacy and vulnerability.

The statistics show that men prefer to pay compliment on possessions. As Homels [3] notices: "Compliments on possessions are much more vulnerable to interpretation as FTAs (Face-threatening acts) since there is a possibility that the complimenter will be heard as expressing desire for the object referred to." This can reinforce the statement that men are more probably to comprehend and feel compliments as FTAs. Men's preference for complimenting women is on their ability or skill. These topics are very appropriate ones for complimenting regardless social or political status. If the compliments on the appearance can be inappropriate in some cases, complimenting on the ability/skill may be justified in many contexts.

In Armenia the prevailing topic for complimenting is appearance too. The noticeable difference is referred to the personality topics. Complimenting on someone's personality can be ascribed as an implicit compliment. You pay compliment on your addressee's personality and in that way you secretly pay compliment on the addressee. In Armenian culture it is common to pay compliment to the addressee's friends/relatives/children. Armenians strongly respect family values, they are very affectionate of their children, they maintain strong family ties and mutual respect. So in this respect it would be very pleasant for Armenian mother/ father to listen a compliment about their child. In English complimenting on possessions is not very rare but it is used in some situations. For example when your friend bought new glasses you can compliment to him/her for pleasing your friend or just for expressing your admiration. Your compliment to your friend depends on circumstances and mainly on his/her gender.

It is important to mention that as greeting supposes greeting in response, compliment also expects an answer in response. But unlike greeting the compliment expects a different second pair-part compliment from the recipient. Although both in Armenian and English languages speech behavior states that the appropriate response to the compliment is to say *"Thank you"* or *«Շնորհակալություն»,* speakers often downgrade the compliment or return it to the complimenter.

Holmes [3] introduces three main categories of compliment responses, based on the credit attribution component of compliments. They are *accept*, *reject* and *deflect* or *evade*.

Another linguist Herbert [2] distinguishes three broad categories of compliment responses: They are agreement, nonagreement and request interpretation. Those three main categories are divided into 12 subgroups:

Agreement

1) Appreciation token ("Thanks," "Thank you")

2) Comment acceptance (“Yeah, I like it too”),
3) Praise upgrade (“It will be perfect with my new shoes, doesn’t it?”),
4) Comment history (“I bought it from Berlin”),
5) Reassignment (“It is my birthday present from my mother”),
6) Return (“So is yours”),

Non agreement

1)Scale down (“It is not new, it is really very old”),
2) Question (“Do you really like it?”),
3) Disagreement (“I hate it”),
4) Qualification (“Yes, it is nice but yours is more beautiful”),
5) No acknowledgment,
6) Request interpretation (“Would you want borrow this one too?”).

Thus, having analyzed the differences and similarities of complimenting in Armenian and English languages it has become obvious that culture as one of the main and inseparable parts of the language puts a remarkable print in this not fully studied world of compliments. Compliments vary from culture to culture in terms of acceptable or preferred compliment topics, and yet within a culture or speech community, there is a strong agreement as to the relative importance of compliment topics. More often, it is also a psychological need for people to praise and admire each other; therefore, it is necessary for us to offer and receive compliments.

REFERENCES

1. Feilin L., “Cultural Differences in Compliments”, 2005, pp. 71-72.
2. Herbert Robert K. “Sex-Based Differences in Compliment behavior”, 1998, pp. 201-224.
3. Homels J., “Paying Compliments: A Sex-Preferential Politeness Strategy”, 1988, pp. 445-465.
4. Linglin W., “Gender-Based Differences in Compliments”, 2008.
5. Manes J., Wolfson N. “The compliment formula. In: Florian Coulmas (ed.). Conversational Routine. Explorations in Standardized Communication Situations and Prepatterned Speech.”, 1981, pp. 115-132.
6. Manes J., Compliments: A mirror of cultural values. In N. Wolfson& E. Judd (Eds.), Sociolinguistics and language acquisition, 1981, pp. 96-102.
7. Yule G., “Pragmatics”, 1996, pp. 47-56.

Internet Sources: http://goo.gl/gLvA2Z

Հաճոյախոսական վարքագծի միջմշակութային ուսումնասիրությունը

Գրիգորյան Աննա
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Անգլերեն լեզու և գրականություն»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
մ.գ.թ., դոցենտ Ա. Առաքելյան

Ամփոփում

Հանգուցային բառեր. *գործաբանություն, արտահայտիչ խոսքային ակտեր, հաճոյախոսական վարքագիծ, սպառնողական վարմունք*

Հոդվածում ուսումնասիրվում են հայկական և անգլիական հաճոյախոսական վարքագծի ընդհանրությունները և տարբերությունները: Հաճոյախոսությունը խոսքի արտահայտման ձև է, որի միջոցով խոսողը ուղղակի կամ անուղղակի կերպով իր դրական վերաբերմունքն է արտահայտում դիմացինի որևէ առավելության վերաբերյալ: Հաճոյախոսությունը խոսքի արտահայտման ձև է, որը պահանջում է և՛ լեզվական-լեզվաբանական, և՛ գործաբանական ունակություններ: Այն ուսումնասիրում է հաճոյախոսությունների սեռային և մշակութային առանձնահատկությունները և պարզաբանում է միջմշակութային էական տարբերությունները հաճոյախոսությունների վերաբերյալ:

Межкультурное исследование комплиментарного поведения

Григорян Анна
Филологический факультет,
«Английский язык и литература»,
руководитель магистерской диссертации –
к. пед. н., доцент А. Аракелян

Резюме

Ключевые слова: *прагматика, выразительные речевые средства, комплиментарное поведение, угрожающий акт*

В настоящей статье рассматриваются сходства и различия между английским и армянским похвалительным поведением. Комплимент – это речевой акт, в котором оратор явно и неявно выражает свое положительное отношение к некоторым преимуществам очевидца, речевой акт, который требует как лингвистической, так и прагматичной компетенции. В данной статье исследуются гендерные и культурные особенности комплиментации. Полученные данные свидетельствуют о значительных систематических межкультурных различиях, связанных с комплиментами.

The Differences between “Threat” and “Promise”

Grigoryan Meri
Faculty of Philology,
English Language and Literature
Academic Supervisor: S. Ghahramanyan

Key words: *commissive, speech act, threat, promise, performative, action, speaker, hearer, utterance*

Speech act theory is considered one of the important issues of present day pragmatics, as stated especially by the Oxford philosopher, Austin [1962] and later expanded by his student Searle [1969]. According to Austin there are three types of speech acts: locutionary, illocutionary and perlocutionary. A locutionaryact is the act of saying something; that is, the act of producing an utterance. Illocutionary acts are the core of any style of speech acts. The perlculotionary act is the effect or influence on the feelings, thoughts or actions of the listener/hearer unlike locutionary acts. Perlocutionary acts can be motivating, consoling, promising, encouraging and so on.

Commissives are those kinds of speech acts that the speaker uses to commit themselves to some future action. They express the speaker’s intention. Commissives include promises, threats, refusals, volunteers, guarantees, offers and they can be performed by the speaker alone or by the speaker as a member of a group.

A promise is a statement of telling someone that you will definitely do or not do something. It is a verbal commitment by one person to another to do or not to do something in the future.

A threat is a statement of an intention to punish or harm somebody. It means giving intimidation to the hearer, if the hearer does not want to execute the speaker’s command. A threat is commonly motivated by hatred and distrust. Of the speaker to the hearer in which the speaker feels that someone has higher power to intimidate the hearer via his utterance.

Obviously, the threat and the promise have some similarities, as they both belong to the commissive speech act. This article aims at giving a differentiation between the acts of threat and promise. The difference between the commissive speech acts of promise and threat depends on the beneficial scale and the intention of the speaker.

According to Searle (1969:63) a promise act is “an utterancepredicates some future act of the speaker counts as the undertaking of an obligation to do the action”.

The commissive speech act of promise is committed by the speaker to perform some future action which is wanted by the hearer. Performing a promise act one makes some assumptions: firstly the act which is committed by the speaker is for the hearer’s benefit. Secondly the act of promise is something which will be done. Thirdly, the speaker will carry out the act if the hearerwants it and what is promised is requested by the hearer.

The act of promise is performed by the performative verb “promise” and the most important point is that the spoken word should be taken seriously and sincerely. Though it can be performed without the performative verb “promise”.

According to Austin there is a distinction within performative utterances between what he called primary performatives and explicit performatives of promising.

For example:

1) I shall buy you a car.
2) I promise that I shall buy you a car.

The first example is the primary performative, the second example is the explicit one, as it contains the verb “promise”. Both examples perform the same speech act, but they have different meanings. An explicit performative is typically more precise in meaning than a primary performative.

The act of promise assumes an obligation and involves an indication of a future action. In commissives there must be a promise of a future action, whether the utterance shows it or not, since the speaker is making a commitment to someone.

According to Allan there exist four points that commissive speech acts are characterized by, as listed below:

1. The speaker promises the hearer to carry out the action;
2. The hearer believes that the speaker can perform the action (authority);
3. The speaker wants to perform the action of his own
4. The speaker intends that the utterance is a reason for the hearer to believe that the speaker intends to do it.

Threats are those kinds of acts which are performed by the speaker to make the hearer do something. It may cause him/her (them) some harm, trouble, danger and fear as intended by the speaker.

The performative verb “threaten” is usually used to indicate the act. The act of threatening can be performed by other speech act forms, such as directives, other performative verbs used to indicate a threat act such as promise, warning etc.

The verb “threaten” cannot be used to make a threat. Rather, the verbs “promise” and “warn” can be used to perform a threat or to only report about it.

e.g. “What I do in the next scene is that I threaten to shoot you when you get back from the party”.

As we can see in the example the verb “threaten” has a performative character, but the expression “I threaten you”has the property of doing what is explicitly denied.

In most threatening sentences the performative verb “threaten” does not appear in the surface syntactic structure because it is an abstract verb which appears in the deep semantic structure. For example: “I threaten that I will kill you if you come any closer”, “I will kill you if you come any closer”.

According to both Austin and Searle a threat is classified as a commissive speech act.

And according to Allan a threat has the same characteristics of a promise.

1. The speaker promises the hearer to execute the action;
2. The hearer believes that the speaker can perform the action (authority);
3. The speaker wants to carry out the action of his own volition;
4. The speaker intends that utterance is a reason for the hearer to believe that the speaker intends to do it.

Many linguists agree upon the idea that there is an apparent relationship between promises and threats. Therefore, they assure the fact that promises should not be kept distinct from threats. For this reason both acts are grouped together as

two members of the same class, i. e. commissives. A threat is a commitment by one person intended to change another person's future behavior. A promise also involves a commitment by the speaker often with an intention to change the hearer's future actions. Moreover, since both threats and warnings are classified as comissive speech acts, they have the same structural meaning. However, the main difference is in semantic level. For instance, Kaufer et al [2004, pp. 127, 148] and Allan [1986, pp. 195-196] both agree that a threat can also be referred to as an assuring threat. This type of threat involves for sure that something unfavourable will happen in the future. Assuring can be positive or negative. In case of promising, assurance is beneficial, whereas in case of threats assurance is harmful. To differentiate between threats and promises is to take into account the propositional content of the utterance, as illustrated below:

"I promise you I will not take him next time".

"I will ground you if you don't get a good mark for this course".

A threat is a promise of something disagreeable which can be expressed in the future.Searle believes that a threat is something the person who is threatened does not want it to be done. Sometimes it is possible to use the locution "I promise" to express a threat. From this it would follow that a threat remains a threat even though its wording is that of a promise. For example: "I promise you I will make you regret".

Promises and threats may share similar preparatory, sincerity, and essential conditions. Furthermore, both acts can be expressed linguistically as well as non-linguistically and they can, in certain cultures, oblige people to carry out the respective actions so as not to lose face.

According to Steinberg there are five dimensions that need to be available for the threat to be performed: negativity, intentionality, potentiality, imminence and relativity.

A promise is not the opposite of a threat. Performing either a threat or a promise is costly to the issuer. Another difference between the two acts lies in target's action. In the case of threats, if the issuer of the act were back down the target then has no stimulate to induce the issuer to carry out the threat. In case of promises the target wants the issuer to respect the promise. Moreover, the differences can be shade on lost and gain. Threats, for instance, focus on what the target has to lose and invoke a loss frame that encourages resistance. Whereas, promises focus on what the recipient can gain and, thus, frames the interaction as a potential gain and encourages acceptance of the proposal.

REFERENCES

1. Leech, G., (1983), Principles of Pragmatics, London: Longman Group Ltd.
2. Searle, J. R. (1969), Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language, Cambridge:CUP, 12.
3. Austin, J. (1962), How to Do Things with Words, Cambridge: Harvard University Press.
4. Allan, K. (1986), Linguistic Meaning, London: Routledge&Kegan Paul.

«Խոստանալ» և «սպառնալ» բառերի տարբերությունները որպես խոսքային ակտեր

Գրիգորյան Մերի
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Անգլերեն լեզու և գրականություն»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
Ս. Ղահրամանյան

Ամփոփում

Հանգուցային բառեր. *խոսքային ակտեր, սպառնալ, խոստանալ, տարբերություններ, հիմնական, լսող, խոսող*

Հոդվածում ներկայացված են «սպառնալ» և «խոստանալ» բառերի իմաստային և շարահյուսական տարբերությունները: Բայերն ակնհայտորեն ունեն որոշ նմանություններ, քանի որ պատկանում են խոսքային ակտերի միևնույն տեսակին: 2 գործողությունների հիմնական տարբերությունն այն է, որ խոստումը կատարվում է լսողի օգտին, իսկ սպառնալիքը՝ խոսողի:

Այնուամենայնիվ հիմնական տարբերությունը իմաստաբանական է:

Խոսքային 2 ակտերն էլ կարող են արտահայտվել լեզվաբանորեն և ոչ լեզվաբանորեն:

Разница между словами «обещать» и «угрожать» в качестве речевых актов

Григорян Мери
Филологический факультет,
«Английский язык и литература»,
руководитель магистерской диссертации –
С. Каграманян

Резюме

Ключевые слова: *речевые акты, угрожать, обещать, разницы, основной, слушатель (адресат), говорящий*

В статье представлены смысловые и синтаксические различия между словами «обещать» и «угрожать». Очевидно, у глаголов есть определенное сходство, так как они принадлежат к одному и тому же типу речевых актов. Основная разница между двумя действиями в том, что обещание осуществляется в пользу слушателя (адресата), а угроза в пользу говорящего.

Однако в основном между этими действиями сохраняются семантические различия. Оба речевых акта могут быть выражены лингвистически и нелингвистически.

Pragmatic Analysis of Negation in Political Discourse (On the basis of Armenian Genocide)

Khazhakyan Marianna
Faculty of Philology,
English Language and Literature
Academic Supervisor: L. Vardanyan
Ph. D in Philology, Associate Professor

Key words: *pragmatic analysis, political discourse, refusal, descriptive and meta-linguistic negation, sentential and constituent negation, maxim*

The old saying goes "Actions speak louder than words", but in politics words may precede and accompany actions which can be proved as a result of an exhaustive pragmatic analysis of political discourse. The main content of our investigation is the study of political figures' speeches expressing refusal with regard to argumentation based on the Armenian Genocide; that is, to show how the speaker mainly implicitly (without a performative verb) refuses to accept facts using descriptive and meta-linguistic types of negation which leads to a violation of the principles and maxims discussed below.

Negation as a grammatical construction is the act of opposing or negating all or some parts of the meaning of the utterance. A negation operator can occur in any sentence types taking different parts of the sentence in its scope. It can be sentential which refers to the whole clause or sentence and is expressed by adding the particle 'not' either to the auxiliary verb (The Turkish Republic **had not** yet been founded in 1915, [6]), or the dummy auxiliary of the sentence (I reject the idea that Turkey should possess a veto on what the U.S. Congress does and **does not** do [7]), and constituent, which refers to a specific element of the sentence negated through determiners (There is **no** reason why we should have any doubt or suspicion [8]), adverbs (We would **never** turn a blind eye to such action [8]), or affixes (We **disagree** with the notion that politicians should not talk about genocide. [6]).

From pragmatic perspective, negation is a far more complex phenomenon which has always attracted the attention of scholars and linguists. According to American linguist Laurence R. Horn, the capacity to negate is the capacity to refuse, to contradict, to lie, to speak ironically, to distinguish truth from falsity - in short, the capacity to be human [3]. In Horn's view negation can perform two different functions: descriptive or meta-linguistic. Natural language negation, when used descriptively, has the same function as logical negation. Descriptive negation is truth-functional, which means that it reverses the truth-value of the positive counterpart of the utterance. *The Turkish Republic had not yet been founded* in 1915[6] is interpreted that *The Turkish Republic had been founded in 1915* is not true. As for the meta-linguistic negation, it represents the non-logical use of negation in natural language. Its only function is the discourse-function of rejection where truth-functionality plays no role. The meta-linguistic utterance obtains and reverses the truth-value of the previous positive utterance leading to the final truth-value of the meta-linguistic utterance as a whole which is

demonstrated in the following example:

The United States is not a party to this matter. America, like other countries, is merely a bystander here [6].

To show the meta-linguistic nature of the negation in this sentence, we can reformulate it in the following way:

The United States is not a party to this matter but, like other countries, is a merely bystander here.

As is seen, the negation in this example has nothing to do with a real state of affairs and does not deal with truth-functionality. On the other hand, this is a good example to show that, as Horn proposes, if we have a constituent negation in a sentence, the use of negation is meta-linguistic. Hence, if we separate the first part of the original example, we will supposedly consider it to be a case of descriptive negation. However, the corrective continuation adds to the meaning of the first part which indicates the meta-linguistic nature of the negation operated in the sentence.

In the following example, corrective continuation is not present but obviously possible; and it is still considered to be meta-linguistic.

There can be no talk of genocide against the Armenians [6].

Thus, by composing a conditioned continuation we can show an example of constituent negation fulfilling corrective function:

There can be no talk of genocide against Armenians but a talk of war with them in which they lost.

As a result of investigating and analyzing more than sixty examples of both descriptive and meta-linguistic negation in the discussed topic of political discourse, we managed to come to a conclusion that there are certain principles and maxims which are comparatively violated more often in this specific context than the other ones based on the culture that the speaker belongs to. We have chosen political figures representing Turkish and American sides and our pragmatic analysis allowed us to see the vivid demarcation line between the ways of uttering speeches of the two cultures. For example, it is more typical of the Turkish speaker to express refusal in a succinct and rude way, thus violating the Politeness Principle. An eminent English linguist Geoffrey Leech defines politeness as a type of behaviour that allows the participants to engage in a social interaction in an atmosphere of relative harmony[4]. Out of the maxims proposed by him, cases of violation of Approbation (Minimize dispraise of other, maximize praise of other.), Tact (Minimize cost to other, maximize benefit to other.), and Agreement (Minimize disagreement between self and other, maximize agreement between self and other.), maxims occurred most frequently during our investigation. Let us discuss each of them separately.

The journalist mentioning the fact that the American president had used the word ‘genocide’, receives the following answer from the former Turkish prime-minister Recep Tayyip Erdogan:

If he (American president) used the word (genocide), then he did so in error. A word doesn't become more correct because a president uses it [6].

The type of negation in this example is descriptive sentential in which the

negative particle ‘not’ is added to the dummy auxiliary of the sentence – ‘does’. As we can see, the denial is expressed in an indirect and implicit way since there is no performative verb used in his utterance. This is an example in which we can see that the speaker violates the maxim of Approbation by maximizing the dispraise of the American president who named the events of 1915 as ‘genocide’. In this example, we can also notice a tinge of Irony Principle observance through which the speaker expresses his indignation and disagreement with the American president. The latter is a case of violation of Agreement maxim.

Let us discuss another example of refusal by the Turkish side:

There can be no talk of genocide against the Armenians [6].

The type of negation is descriptive constituent; that is, the speaker uses the determiner ‘no’ to express negation. And despite the fact that there is no performative verb in the sentence, we can assume that its illocutionary force is ‘refusal’ expressed indirectly. Here we have a case of Tact maxim violation in which the speaker minimizes the benefit of others; in this context – Armenians.

The following example expresses meta-linguistic negation which does not deal with truth-functionality which is characteristic of descriptive constituent negation:

I wrote a letter to President Robert Kocharian, in which I told him that this is not a matter for politicians like us, but one that needs to be studied by historians [6].

The illocutionary force of refusal is not expressed through a performative verb in this sentence, either. The type of negation is meta-linguistic which indicates that truth-functionality plays no role in the negation in this example; that is, the positive counterpart of the utterance is not reversed into its negative one. The negation is sentential and is expressed by adding the negative particle ‘not’ to the auxiliary verb of the clause. In this example, we have a case of violation of the maxim of Agreement through which the prime-minister of Turkey finds no reasonableness in cooperation and tries to suspend the negotiations with the Armenian side and escape the responsibility handing it over to historians.

As a result of our comprehensive investigation, we drew the conclusion that the speeches made by American political figures are remarkable by observances of maxims of Sympathy (Minimize antipathy between self and other, maximize sympathy between self and other), Tact, and Approbation. And in our findings we mainly discovered cases of violation of the Cooperative principle proposed by British philosopher of language Paul Grice, especially its two maxims – Quality (Try to make your contribution one that is true. Do not say what you believe to be false.), and Quantity (Make your contribution as informative as is required for the current purposes of the exchange). Let us bring an example of each:

We all deeply regret the tragic suffering of the Armenian people that began in 1915. But this resolution is not the right response to these historic mass killings and its excerpt would do great harm to relations with a key ally in NATO [9].

The illocutionary force of the utterance is obviously a refusal with descriptive sentential use of negation. At the beginning of his statement, we can see that the speaker observes the maxim of Tact by maximizing the expression of beliefs which imply benefit rather than cost to the Armenian party. The maxim of Sympathy is also

observed which allows us to assume that the speaker expresses sympathy and regrets on this issue. However, there is obviously a violation of the maxim of Quantity: we can find no word about the country which is to blame for those atrocities. On the other hand, we can decode from the continuation that there is also a violation of Tact maxim by maximizing cost to the political relations between the USA and Turkey by directly stating that the political interest is superior to the historical truth.

Today we solemnly reflect on the first mass atrocity of the 20th century -- the Armenian Meds Yeghern - when one and a half million Armenian people were deported, massacred, …I have consistently stated my own view of what occurred in 1915, and my view has not changed [10].

The type of negation in the example is descriptive sentential. In this excerpt we can see that the speaker strictly observes the maxim of Sympathy by kindly sympathizing and sharing the sorrow that the Armenian people experienced in the past. There is also a case of violation of the maxim of Quality, since the speaker describes all atrocities but does not utter the word 'genocide', as well as he does not mention who took a responsibility for these cruelty and ferocity which can also be considered a violation of the maxim of Quantity.

To sum up, we tried to demonstrate through examples how political figures of two cultures apply refusal by using two types of negation – descriptive and meta-lingusitic. From the perspective of the interpersonal rhetoric, we illustrated some cases of violation of principles and maxims leading to ambiguity, distortion, in the first place, and on the contrary the intensification of the meaning of the utterances, in the second place.

REFERENCES

1. Beard, Adrian (2000). The Language of Politics, New York: Routledge.
2. Brown, P. and Levinson, S. (1987) Politeness: Some Universals in Language. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Horn, Laurence R. (1989) A natural history of negation, Chicago: The University of Chicago Press.
4. Leech, G. (1983). Principles of pragmatics. London, New York: Longman Group Ltd.
5. Searle J. R. (1969). Speech Acts, Cambridge: Cambridge University Press.
6. http://www.spiegel.de/international/world/spiegel-interview-with-turkey-s-prime-minister-there-can-be-no-talk-of-genocide-a-686131
7. https://news.am/eng/news/259727
8. http://asbarez.com/122412/erdogan-tells-charlie-rose-there-was-no-genocide/
9. http://www.nytimes.com/2007/10/10/world/americas/10iht-turkey.5.7842263
10. http://www.politifact.com/truth-o-meter/promises/obameter/promise/511/recognize-armenian-genocide/

Ժխտման գործաբանական վերլուծությունը քաղաքական խոսույթում (Հայոց ցեղասպանության փաստացի նյութի հիման վրա)

Խաժակյան Մարիաննա
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Անգլերեն լեզու և գրականություն»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
բ.գ.թ., դոցենտ Լ. Վարդանյան

Ամփոփում

Հանգուցային բառեր. *գործաբանական վերլուծություն, քաղաքական խոսույթ, մերժում, նկարագրական և մետալեզվական ժխտում, ամբողջական և մասնակի ժխտում, կարգախոս*

Հոդվածում լուսաբանվում են անգլերենում ժխտման քերականական և գործաբանական գործառույթները քաղաքական խոսույթում. թուրք և ամերիկյան որոշ քաղաքական գործիչներ արտահայտում են իրենց դիրքորոշումը Հայոց ցեղասպանության վերաբերյալ՝ օգտագործելով նկարագրական կամ մետալեզվական ժխտում, ինչի հետևանքով խախտվում են գործաբանական մի շարք սկզբունքներ և կարգախոսներ, մասնավորապես՝ քաղաքավարության և համագործակցության սկզբունքները՝ պայմանավորված տվյալ քաղաքական գործչի ազգամշակույթային պատկանելությամբ և առանձնահատկությամբ:

Прагматический анализ отрицания в политическом дискурсе (основываясь на фактических материалах Геноцида армян)

Хажакян Марианна
Филологический факультет,
«Английский язык и литература»,
руководитель магистерской диссертации –
к. филол. н., доцент Л. Варданян

Резюме

Ключевые слова: *прагматический анализ, политический дискурс, отказ, дескриптивное и металингвистическое отрицание, полное и частичное отрицание, максима*

В статье рассматриваются грамматические и прагматические функции отрицания в политическом дискурсе на английском языке. Некоторые турецкие и американские политики выражают свою позицию по Геноциду армян, используя дескриптивное или металингвистическое отрицание, в результате чего нарушается несколько прагматических принципов и максим, в частности, принципы вежливости и кооперации, в соответствии с национальной и культурной принадлежностью и спецификой данного политического деятеля.

Gender-based Analysis of Speech Acts of Compliment in Mass Media

Khachikyan Syuzanna
Faculty of Philology,
English Language and Literature
Academic Supervisor: L. Sarukhanyan
Ph. D in Philology, Associate Professor

***Key words**: speech acts, compliments, gender-based, compliment response, mass media, interlocutors, interviews*

The American writer, humorist and publisher once said: "I can live for two months on a good compliment''. Primarily as a human being and then as a female I can say nothing, but agree with these words. Besides bringing positivity in human verbal communication, complimenting affects human behavior, thus bringing about different reactions owing to some factors including, but not limited to social status and gender, the latter being the primary subject of our investigation in the field of mass media, particularly in TV interviews.

According to the human right activist Malcolm X, "The media is the most powerful entity on earth. They have the power to make the innocent guilty and to make the guilty innocent, and that is power. Because they control the minds of the masses''. To be more clear, mass media is a unity of the information technologies and tends to reach the mass audience. Considered as a huge and a powerful mechanism of expressiveness of our surrounding, it deals with expressive speech acts of complimenting, the different manifestation of which will be analyzed in this article from the gender perspective.

According to J. Holmes a compliment is a speech act which explicitly or implicitly attributes credit to someone other than the speaker, usually the person addressed, for some ''good'' which is positively valued by the speaker and the hearer and here the gender of both interlocutors does not matter. Compliments are common in various cultural and social contexts and are generally considered as a way to build or increase solidarity between the speaker and the addressee (Holmes, 1988). As such, compliments can be described as 'social lubricants', which enable us to 'create or maintain rapport' (Wolfson, 1983). They are mostly used as politeness devices to express goodwill and build solidarity between the complimenter and the complimentee (Holmes, 1995), but in some contexts, as suggested by Herbert (1990), compliments serve as praise and encouragement. Herbert (1990) argues that instead of offering solidarity, compliments are likely to reflect the relationship between the complimenter and the complimentee. Now before going deep into the details let us first clarify the functions of complimenting before shaping our idea on the gender-based differences in complimenting in media. According to Holmes (1995) compliments are multifunctional speech acts which are used:

1. to express solidarity;
2. to express positive evaluation, admiration, appreciation or praise;
3. to express envy or desire for hearer's possessions;

4. as verbal harassment

These functions may, however, overlap in certain contexts. Thus, it is necessary to take other factors (such as relationships between participants and social status) into consideration when analysing the differences in complimenting behavior between women and men within the scope of mass media.

Following the studies on compliments conducted by the researchers Holmes, Wolfson and our own social experiment, our findings show that there are significant differences in complimenting behavior across gender groups, including syntactic patterns and topic selections together with their distribution when it comes to being seen or heard in front of the masses. Furthermore, women and men use different strategies to respond to compliments especially in media, and the gender of the interlocutor who pays the compliment is normally seen as an important factor in the context, also cultural background is of great importance, when it comes to complimenting. One may wonder: do women and men apply the same syntactic patterns when paying compliments before audience, or while giving/taking interviews, etc. or do women and men have the same focus in media while complimenting each other? The simple answer is definitely ''no''. Herbert (1998) classifies the topics of compliments in four types: appearance, possession, performance/skill/ability, personal focus, and others and depending on the same situation male and female complimenting act may be different. Now let us analyze four different examples of compliments taken from real media sources with the same situation: interviewing.

▪ male to male compliment

– He is a brilliant leader (V. Putin referring to D. Trump)

– It is always a great honor to be so nicely complimented by a man so highly respected within his country and beyond. (Interview to NBC News with D. Trump)

▪ female to male

– I experienced a different man on camera and off camera, because we did spend a nice time together both and it was like two different man. Off camera and privately he, towards me, was warm, extremely polite, he was very personable, and then on camera he was the Russian president to whom we all know. (Megyn Kelly giving interview about her impressions towards V. Putin, NBC News)

▪ male to female

– Your courage and you yourself is very likable... and you being able to claim who you are and the attitudes shift… I am so proud of you. Yea, it is true. (President Obama complimenting Ellen, Ellen Weekdays, from ellentube.com)

▪ female to female

– It's not enough for me to be her fan, I have a deep appreciation and respect for not only what she does but also for who she is… (O. Winfrey about Lady Gaga, from Oprah Winfrey Network)

In the four examples the complimentee and the complimenter are big figures, particularly TV show starts and the presidents giving and taking the interview. As seen from the complimentor the genders are shifted to make the analysis more precise. Moreover, for keeping the balance between formal and non-formal, a

politician and a TV show conductor have been chosen. In the first example, the main focus is on the performance, in the second it was more like personal focus like in the other two examples. The most interesting fact was that out of 10 situations with gender shift the topic of the complimenting of the majority were personal, especially among females.

Table 1. Compliment topics between genders

Topic	M-M	M-F	F-F	F-M
Appearance	1	8	9	5
Performance	9	2	1	5

Source: amended from Holmes (1988)

Speaking about the structural differences of the compliments used by males and females one should first of all touch upon the Manes and Wolfson's (1981) findings according to which compliments can structurally be emphasized with a noun phrase (NP), adjective (ADJ), pronoun (PRO), verb (V) and adverb (ADV) and mention the types of the focus while complimenting (Herbert, 1998): 1st person, 2nd person and the 3rd person. The significant difference between the types of the focuses is that the first two focuses are personalized forms, while the 3rd focus is impersonalized. Let us observe them separately in examples:

1st person focus: "I'm a huge fan of hers … I think she's brilliant right now." – Capital FM (**Britney Spears on** Miley Cyrus**)**

2nd person focus: "He was just my rock, my everything," she said, adding: "I'm pretty sure that I'm not going to meet anybody that compares to him but I'm trying to keep an open heart and open mind when it comes to that." (Demi Lovato about his ex-boyfriend)

3rd person focus: "She's my favorite human," Evans told people of his ex-girlfriend, Jenny Slate.

Approaching the complementing strategies and techniques from the personal focus perspective, we may deduce that media females more often pay compliments with the 1st personal focus, that is compliments starting with the personal pronoun ''I'', whereas males tend to express their compliments in a more neutral way, more specifically, with the 3rd person focus thereby reducing the whole compliment-sentence into an expression like: "Nice play!'' (Actor M. Damon complimenting L. DiCaprio) This technique makes their speech brief and to the target; accordingly, males hardly ever make an endless speech of admiration or appreciation, like females usually do. Out of 15 TV show series conducted by O. Winfrey, male participants were more restrained in their way of complimenting somebody (especially another male) (7 out of 15 male participants complimented), rather than females and another interesting finding was that females pay and receive more compliments, than men. In general, complimenting behavior occurs more frequently when women are involved in the conversation. It is worth mentioning that the basic gender-based differences arise when the same genders are involved in the situation.

With respect to what is being complimented, our study shows that in media

world the majority of compliments focus on the ability of the complimentee, the second emphasis is put on the external look, that is on something personal, which normally happens when females are somewhat involved in the conversation. Surprisingly enough, the exchange of compliments between males is a rare occasion which can be explained by the fact that both males and females are genetically predisposed to giving compliments to the opposite gender.

It has been widely believed that responding to compliments appropriately is equally important in maintaining mutual understanding in the conversation, especially in cases when mixed genders appear. Not only ways, objects of complimenting vary among genders, but also their perception both by man and female. Compliments, as a rule, can be either accepted or rejected and depending on their nature they expect an appropriate response, which can express: in case of acceptance agreement or appreciation and in case of rejection denial or just silence (if the compliment sounds more like a criticism), now let us observe some examples taken from TV shows:

"I remember how I felt hearing your voice. I fell in love immediately with you. I love you, you are my idol, queen Bee'', Adele complimenting Beyonce, to which she responded, "Thank you'' nodding her head with tears in her eyes (2017, Grammys Award)

"I was always admiring your talent of changing so many roles at the same time'', confessed Matt Damon about his friend L. DiCaprio, to which he responded, ''Really?'' (an interview with Ellen, 2016).

This article was an attempt to highlight gender-based differences in responding to compliments in the same situational context and in the same circumstances (both the complimentee and the complimentor are friends with the same genders and with the same social roles and influence, speaking before mass audience). Even though the male's and female's perception of the same kind of compliment may be the same, the reaction and the feedback do differ greatly.

REFERENCES

1. Brown, Penelope & Levinson, Stephen (1987), *Politeness: Some Universals in Language Usage*, Cambridge University Press.
2. Coates, Jennifer (1993), *Women, Men and Language: A Sociolinguistic Account of Gender Differences in Language*, 2nd ed., Longman Publishing: New York.
3. Herbert, Robert K. (1990) '*Sex-Based Differences in Compliment Behavior'*, Language in Society.
4. NBC TV Network, nbc.com
5. Oprah Winfrey's Shows, oprha.com
6. Wolfson, Nessa (1983), '*An Empirically Based Analysis of Complimenting in American English'*, in Nessa Wolfson & E. Judd (eds), *Sociolinguistics and Language Acquisition*, Newbury House Rowley, Mass.

«Հաճոյախոսություն (կոմպլիմենտ)» խոսքային ակտի սեռային վերլուծությունը զանգվածային լրատվական միջոցներում

Խաչիկյան Սյուզաննա
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Անգլերեն լեզու և գրականություն»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
բ.գ.թ., դոցենտ Լ.Սարուխանյան

Ամփոփում

Հանգուցային բառեր. *խոսքային ակտեր, հաճոյախոսություն (կոմպլիմենտ), սեռային, պատասխան հաճոյախոսություն, զանգվածային լրատվության միջոցներ (ԶԼՄ), զրուցակից, հարցազրույց*

Հոդվածում ներկայացված են զանգվածային լրատվամիջոցներում՝ մասնավորապես հայտնի շոուներից քաղված հարցազրույցներում, միևնույն պայմաններում դրսևորվող հաճոյախոսությունների արտահայտման և ընկալման՝ սեռային գործոնով պայմանավորված նկատելի տարբերությունները: Նախ՝ հոդվածն ուսումնասիրում է արտահայտչական խոսքային ակտերից հաճոյախոսությունը և ապա կենդանի օրինակներում կախված դրա կոնտեքստային գործառույթից՝ անդրադառնում է միևնույն կամ հակառակ սեռի կողմից դրան ուղղված պատասխանին կամ պատասխան հաճոյախոսությանը: Հիմք ընդունելով մի շարք հետազոտողների գիտական աշխատանքները և կատարելով վերլուծական ուսումնասիրություն ավելի նեղ և մասնավոր բնագավառում՝ ԶԼՄ-ում, հանգեցինք հակառակ սեռերի կողմից արվող հաճոյախոսությունների բովանդակային և կառուցվածքային տարբերությունների բացահայտմանը:

Гендерный анализ речевых актов комплимента в средствах массовой информации

Хачикян Сюзанна
Филологический факультет,
«Английский язык и литература»,
руководитель магистерской диссертации –
к. филол. н., доцент Л. Саруханян

Резюме

Ключевые слова: *речевые акты, комплименты, гендерный, ответ на комплимент, средства массовой информации (СМИ), собеседник, интервью*

В статье представлены обусловленные гендерным фактором существенные различия в выражении и восприятии комплиментов на примерах, взятых из средств массовой информации, в частности, из интервью в популярных шоу. В статье рассматриваются комплимент в качестве экспрессивного речевого акта и в зависимости от его контекстной функции – ответы или ответные комплименты от лица одного того же или противоположного пола. На основе работ ряда исследователей и проведения аналитического исследования в более узкой области, в частности, в области СМИ, более ясными и убедительными становятся контекстуальные и структурные различия комплиментов противоположных полов.

On Some Pragmatic Analysis of Requests in Educational Institutions

Hovsepyan Hermine
Faculty of Philology,
English Language and Literature
Academic Supervisor: A. Papoyan
Ph. D in Pedagogy, Associate Professor

Key words: *pragmatic analysis, speech act theory, educational institution, direct request, indirect request, levels of politeness, 'the costs and benefits' theory*

Pragmatics is the study of language in interpersonal intercourse. It implicates the choices made by speakers and constraints which are put in social interaction. Pragmatics investigates the influence and effects of language use on the speaker and the hearer in acts of communication. Morris (1938) defines pragmatics as the study of the relations of signs to interpreters. According to Levinson (1983) pragmatics is the study of those relations between language and context that are grammaticalized or encoded in the structure of language.

Within the framework of pragmatic analysis several speech acts are distinguished. Speech *acts* are manifestations of verbal actions happening in everyday life. When uttering a speech act one performs something with his words bringing about a change in the existing situation. The notion of *Speech Act Theory* was set by the British philosopher John Longshaw Austin (1911-1960) who defined speech acts as the actions performed in saying something. Later John Searle inherits his ideas from Austin and leaning on some of them develops the theory in his own way. Searle recognizes the following five classes of speech acts: declaratives, *representatives, commissives, directives, expressives.*

The above mentioned speech acts are analized in three different levels. The first is the *locutionary* aspect which is merely the activity we engage in when uttering something. The next aspect is the *illocutionary* force that represents the specific purpose the speakers bear in mind when uttering a speech. The last level is defined as *perlocutionary* effect, which is the impact, the visible effect on the hearer, the hearer's response.

As our article touches upon the manifestation of speech act of requesting (directives) in educational institutions we are going to illustrate how requests can work in student-professor relationships within educational institutions. A *request* is a directive speech act whose illocutionary purpose is to make the hearer do some action in such conditions where it is not clear that the hearer will carry out the action in the normal course of events.

By uttering a request the speaker considers that the hearer is able to perform an action. The structure of a request may consist of 2 parts: the head act (the actual request), and modifications to the request (external or enternal). The perspective of requests can be stressed, projecting either towards the speaker or the hearer. Speakers often apply various strategies, either linguistic or non-linguistic, so as to mitigate the effects of requests on the hearer, thus the speaker must take into consideration many factors when he/she makes a request.

Educational institutions are defined as social organizations that provide instructional services to individuals or education-related services to individuals and other educational institutions.

The Speech act of requesting can be performed both *directly* and *indirectly* in student-professor relationships. An utterance is regarded a direct speech act when there exist a direct connection between the structure and the communicative function of the utterance. Here is an extract from a student-professor dialogue, where an instance of a *direct request* is present.

P: Thank you, Vadim. That was an excellent presentation and I was particularly interested in the marketing surveys and other marketing activities you were involved with in your job. Now I know you're flying back to Russia this evening. Hopefully we will have finished the interview by 3 o'clock, so you should have lots of time to catch your flight. I'd just like to start by checking your CV. Can you tell us what you've been doing since you left your job as a financial analyst?

S: Well, since December 2013, I've been writing my doctoral thesis and studying at St Petersburg State University of Economics and Finance.

From this example it is seen that the form corresponds with the function. The request 'Can you tell us what you've been doing since you left your job as a financial analyst' is a direct *speech act* which explicitly illustrates the intended meaning the speaker has behind making that utterance.

Much of the time, what we mean is actually not in the words themselves but in the meaning implied. This is defined as an *indirect speech act*. Levinson remarks that 'most usages of requests are indirect' (1983:264), whereas imperatives are rarely used to make a request. In the same way, leaning against Thomas's explanation we can state that in English it is not common to make use of the phrase 'I ask you' so as to fulfill the act of requesting. In general, the way we recognize indirect speech acts, and process them appropriately, has to do with the way we are 'set up' for recognition and action by the context.

Let us consider another example with the help of which we will explain the notion of *indirectness* in requests.

David: Hi, Professor Smith. Thank you for agreeing to see me.

Professor: That's no problem, what would you like to discuss today?

David: I am here today because I would like to know if you are going to need an intern for the upcoming semester. I know I would learn a lot more working directly with you and it would be great experience for me.

Professor: Yes, I will need an intern this year. Every student who would like the intership must fill out the application form and write a 10,000 word essay on a specific theory and give clear reasons why you agree or disagree with the theory.

According to Searle, someone using an *indirect speech act* wants to communicate a different meaning from the apparent surface meaning. In this case the form and the function are not in a direct relationship. There is an underlying pragmatic meaning and one speech act is performed through another speech act. Thus, the sentence 'I would like to know if you are going to need an intern for the upcoming semester' could have the function of request, meaning 'Could you take me as an intern?'

Sometimes the literal meaning of a sentence is not that which the speaker wishes the hearer to get or interpret. A simple dialogue can illustrate this.

Instructor Feedback: Where is your thesis?

Student Response: I'm sorry, I have to make some corrections.

Instructor Follow-up: Please, don't call it off any more.

In this example the sentence 'Where is your thesis?' is not normally intended as a simple question, the literal meaning of which might be 'I am looking for your

thesis, I can't find it, where is it?'. The sentence is seen as an indirect request meaning 'would you write one?'. For different reasons speakers may choose this indirect means of realizing a directive speech act. Such acts leave the addressee the option of not complying with the implied request without losing face.

In his article on the classification of illocutionary acts, Searle (1976) notes that speakers often do more than one illocutionary act in the same utterance. How we do more than one thing at once with our words (i.e. the multiple functions of an utterance) is part of the important problem of indirect speech act (Searle 1975). Searle's view of indirectness draws on his analysis of the conditions underlying speech acts. An indirect speech act is defined as an utterance in which one illocutionary act (primary act) is performed by way of the performance of another act (a 'literal' act). Hearers are able to interpret indirect speech acts by relying on their knowledge of speech acts, along with the general principles of cooperative convention, mutually shared factual information, and a general ability to draw inferences. So as to make clear Searle's view of indirectness, let us take two examples:

'I think it would be a good idea to talk with your instructor.'

'Please, read through the minutes of the last meeting which were distributed earlier. Are there any amendments?'

Although both the first and the second sentences are conventionally understood as directives (the former suggestion, the latter request), they are also other acts; both of them are statements. Both sentences, however, are understood as directives because the 'literal' speech acts that they also perform focus upon a condition that allows directives to be performed. What the sentence 'I think it would be a good idea to talk with your instructor' states is a speaker-based sincerity condition for suggestions, i.e. S wants H to do A. Likewise, what the sentence 'Please read through the minutes of the last meeting which were distributed earlier' states is a hearer-based preparatory condition, i.e. He is able to perform action.

However, requests are uttered for different reasons in everyday conversations, either to get the needed information, to obtain assistance, or to acquire support from others. According to Brown and Levinson (1987), requests are intrinsically face-threatening because they are intended to threaten the addressee's negative face (i.e. freedom of action). Thus some politeness strategies should be put into action so as to mitigate the threat and refrain from the risk of losing face. In order to establish the harmonious relationship between the interlocutors, the speaker is preferred to express his/her request indirectly to smooth the conversational interaction. After much observation it has been mentioned by some linguists that higher levels of indirectness may produce higher levels of politeness. Brown, Levinson (1987) and Leech (1983) support the idea that direct requests seem to be inherently impolite and face-threatening because they get into the addressee's territory. Hence, it's argued that for polite behaviors the preference is mostly given to indirectness. Leech suggests that it is possible to increase the degree of politeness by using more indirect illocutions: "(a) because they increase the degree of optionality and (b) because the more indirect an illocution is, the more diminished and tentative its force tends to be" (1983:131-32).

In an examination of the notion of politeness with regard to indirect requests Clark and Schunk (1980) proposed "the costs and benefits" theory of politeness. According to this theory, speaker A's request is polite to the extent that it increases the benefits, or lowers the costs, to speaker B. In terms of indirect requests literal

meaning plays an essential role in conveying politeness. For instance, there are three types of sentences presented below, which are taken from student-professor conversations and which vary from the point of view of expressing different degrees of politeness.

1. Would you mind explaining it again?
2. Could you tell me something about what is expected with our essays?
3. Can you give me his URL?

In all these three requests the student asks his professor for something and all of them have one cost in common. They impose on the professor by asking a question that he must answer with yes or no. The main difference they bear lies in their literal meaning. With the literal meaning of 'Would you mind explaining it again' the speaker offers the hearer the full authority to permit him to ask the hearer for the wanted information. The speaker is offering the hearer the authority to say that his request imposes too much. This benefits the hearer. The speaker is thereby admitting that he is imposing on him, and the admission benefits the hearer too. So, such a benefit makes this type of requests particularly polite.

With the literal meaning of 'Could you tell me something about what is expected with our essays?', the speaker is no longer offering the hearer the full authority for permission of getting the needed material. But still, there exist some benefit to the hearer. Accordingly, 'Could you tell me?' should relatively be polite too, although not as polite as 'Would you mind?'

When the speaker says 'Can you give me his URL?', he is literally asking the hearer to say whether or not he can give him someone's URL. By giving him the opportunity to deny this ability, the question both costs and benefits the hearer a little bit. It benefits him by permitting him to avoid the embarrassment of being asked a request he couldn't perform. Nonethless, it costs him a little by suggesting that he may not be competent to fulfill the request. Compared to 'Would you mind?' and 'Could you tell me?', with their great benefits to the hearer, 'Can you give me' should be less polite.

However, it becomes obvious that in student-professor intercourses it is the notion of indirectness that gives the speaker the opportunity to formulate his/her request in a more polite way, and in order to estimate the level of politeness, one should consider the costs and benefits of a request that exist only in the literal meaning.

REFERENCES

1. Geoffrey N. Leech, "Principles of Pragmatics", 1983, p. 5.
2. Joan Cutting, "Pragmatics and Discourse", 2002, p. 23.
3. Paronyan Sh., "Pragmatics", 2012, p. 11, 42.
4. Raymond Hickey "Pragmatics", 2017, p. 3.
5. ElinaVilar Beltran, Alicia Martinez-Flor, "Analysing English Native Speakers' Use of Request Modification Devices During a Role-Play Activity, 2008, p. 199.
6. Jacob L. Mey, "Pragmatics", 2001, p. 111, 113.
7. Searle J. R., Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language, Cambridge University Press, 1976, p. 28.

Խնդրանքների գործաբանական վերլուծությունը ուսումնական հաստատություններում

Հովսեփյան Հերմինե
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Անգլերեն լեզու և գրականություն»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
մ.գ.թ., դոցենտ Ա. Պապոյան

Ամփոփում

Հանգուցային բառեր. *գործաբանական վերլուծություն, խոսքային ակտի տեսություն, ուսումնական հաստատություն, ուղղակի խնդրանք, անուղղակի խնդրանք, քաղաքավարության աստիճաններ, «ծախսեր և շահեր» տեսություն*

Առկա հոդվածում ներկայացվում է ուսանող-դասախոս հարաբերություններում խնդրանքների արտահայտման եղանակները գործաբանական վերլուծության շրջանակներում: Կատարվել է որոշակի ուսումնասիրություն խնդրանքների՝ ուղղակի և անուղղակի արտահայտման միջոցների ուղղությամբ՝ միևնույն ժամանակ շեշտը դնելով անուղղակի խնդրանքների վրա: Հենց վերջիններս էլ հիմնականում պայմանավորում են քաղաքավարության տարբեր աստիճանների լեզվական դրսևորումները: Խնդրանքներում հետազոտելով «քաղաքավարություն» հասկացությունը «ծախսեր և շահեր» տեսության տեսանկյունից՝ կարելի է գալ այն եզրահանգման, որ ուսումնական հաստատությունների տարբեր ներկայացուցիչներ իրենց առօրյա հաղորդակցության ընթացքում կարող են օգտագործել խոսքի տարբեր ձևակերպումներ՝ արտահայտելով քաղաքավարության տարբեր աստիճաններ:

Прагматический анализ просьбы в образовательных учреждениях

Овсепян Эрмине
Филологический факультет,
«Английский язык и литература»,
руководитель магистерской диссертации –
к. пед. н., доцент. А. Папоян

Резюме

Ключевые слова: *прагматический анализ, теория речевых актов, образовательное учреждение, прямая просьба, косвенная просьба, степени вежливости, теория «затраты и выгоды»*

В данной статье представлены способы выражения просьбы в отношениях между студентом и преподавателем в рамках прагматического анализа. Было проведено исследование прямого и косвенного выражения просьбы с подчеркиванием косвенных просьб. Последние в основном обусловлены проявлениями различной степени вежливости. Изучая концепцию «вежливости» в просьбах с точки зрения теории «затраты и выгоды», можно сделать вывод, что различные представители образовательных учреждений могут использовать разные формулировки речи в своем повседневном общении, выражая разную степень вежливости.

The Speech Act of Persuasion in Political Discourse

Ghazaryan Arpine
Faculty of Philology,
English Language and Literature
Academic Supervisor: G. Dokholyan,
Ph. D in Philology,
Assistant Professor of the Chair of Foreign Languages

Key words: *pragmatics, speech act, persuasion, political discourse, explicit expressive means, implicit expressive means, performative verbs, persuasive techniques*

Language is widely considered to be the most important phenomenon in communication. There are a myriad of things that can be done with words: we can ask questions, give orders, make statements, make apologies, and perform other actions with the help of different means in language [2:22-24]. Pragmatics is a discipline which deals with language in use and context. Actions that affect language communication are speech acts which are not just acts such as making a word, but also contain covered meaning behind the words uttered. The famous linguist J. A. Austin has outlined the concept of performative language in his work - "How to Do Things with Words", in which he stated that to say something is to do something. Accordingly, Austin described three acts of statements that begin with the building blocks of words and end with the effects they have on the audience [1:94-99]. Those speech acts are as follows:

1) *The locutionary act* - the production of sounds that mean something. It has been the traditional concern of linguistics.
2) *The illocutionary act* - reveals the intention of the speaker through the utterance.
3) *The perlocutionary act* - the achieving of certain effects by saying something. It deals primarily with the effect of the utterance on the hearer, such as to convince, threaten, amuse.

Later on J. Searle continued the development of a theory of illocutionary acts. In his work, the term speech act has come to refer exclusively to the illocutionary act. According to Searle's analysis, there are at least five types of illocutionary acts [5:22-53]:

1) ***Assertives*** are utterances that are supposed to tell you how things are in the world. They are either true or false. Assertives refer to statements, classifications, descriptions, clarifications, and explanations.

E.g. No one makes a better cake than you [6].

2) ***Directives*** focus on making the addressee perform an action. The different kinds are: asking, requesting, ordering, advising, inviting, begging.

E.g. Could you close the window? [6]

3) ***Commissives*** relate to committing oneself to a future action. The different kinds are: promising, planning, betting, opposing, vowing.

E.g. I'm going to Paris tomorrow [6].

4) ***Expressives*** are based on psychological states and relate to the expression of feelings or emotions to the receiver. The different kinds are: thanking, welcoming, deploring, apologizing.

E.g. I am sorry that I lied to you [6].

5) ***Declaratives*** change the state of the world in an immediate way.

E.g. "You are fired", "I swear", "I beg you" [6].

From the pragmatic point of view, persuasion target interprets the information to be communicated with a particular persuasive intention, i.e., speech acts are frames with conventional meaning or intent. Persuading someone means performing an act by using some form of communication, i.e., language. Language is an essential factor to politicians since politics is concerned with the power of setting decisions, influencing peoples' attitudes and even controlling their values. As such, political persuasion is an important part of any society where communicators try to convince the others to change their beliefs or behaviour in considering a political issue via messages with a sense of free choice. In this respect, persuasion constitutes a "speech act", that is realized in or by speaking [3].

The aim of our article is to analyse one of Margaret Thatcher's famous persuasive speeches, called "The West in the World Today", which was delivered at the Hilton Hotel in New York, December 18, 1979 [7]. At that time Thatcher's newly elected Cabinet was at a bridge point in time between the 1970s and 1980s, and she considered that her role as the Prime Minister of the United Kingdom was even more important in the opening of a new "dangerous" decade. Her speech not only has a descriptive property but a persuasive function as well. Thatcher's aim was to persuade the audience to rely on her and try to overcome all the upcoming difficulties and barriers together.

The speech was delivered a few months after her winning the Cabinet's confidence in the General Elections on May 4th. Thatcher began her speech stating that the previous 10 years had not been "a happy period for the Western democracies domestically or internationally". Her speech impelled the need for action to change that reality of "unhappiness". It is the role of a great leader to induce people to act, providing at the same time the proper direction to be followed.

The following kinds of linguistic structures are used to set the people's mood on getting involved in solving some issues that affect them all: "…We all have a direct practical interest in…; …it is a time for action…; the time has come when…; …now is a time for…"[7].

In her speech, some speech acts are expressed by performative verbs. For example, the following speech acts in Margaret Thatcher's speech are expressed explicitly with the use of performative verbs: "…I *apologize* for the jargon…;…We *are grateful* for the forceful and timely support we received throughout the negotiations from the United States Government, and from President Carter personally…; …I *believe* that these common interests will assert themselves…". [7]

As we can notice, some peformative verbs are used in negative forms (… I do

not believe…, …we do not wish…, etc) to persuade the audience to avoid negative circumstances. In her speech she tries to warn people against the danger and in this way persuade and influence them to follow her ideology.

In the following speech, assertives are expressed by performative verbs too: e.g. "…I am *not talking* about negotiations from a position of superiority" (here the verb is again in its negative form); "…We already *agree* on the basic requirements - on the need to defeat inflation…".

However, in Margaret Thatcher's speech, the speech acts include very few, if any, performative verbs.

(1). The last 10 years have not been a happy period for the Western democracies domestically or internationally. – assertive

(2). I myself will have some reason to remember both the year and the decade with affection. – commissive

(3). Let me, therefore, restate a few simple propositions. – directive While convincing her audience, Margaret Thatcher uses the

following persuasive techniques as well. First of all, in her speech she almost always emphasizes first-person personal pronoun "we" and the possessive determiner "our" with reference to the British Government and the British people, this way identifying herself as a person who can and is ready to support her nation, considering herself as being one of them: E.g. "… ***We*** have all felt involved with the fate of the hostages…; …***We*** are, it is true, more vulnerable than before…; …***We*** shall need self-confidence to tackle the dangerous decade…; …***We*** supply most of the markets for their goods and their raw materials. ***We*** supply most of the technology they require. ***We*** provide them with private investment as well as Government aid…; …***Our*** problems will only yield to sustained effort…, …That is ***our*** generation. That is ***our*** task for the '80s…" and so on [7].

In her speech Margaret Thatcher mainly uses negative face to be more persuasive and imposing, to be involved in the future actions and to ponder over their future: "…***Let us*** never forget that despite the difficulties to which I have referred, the Western democracies remain overwhelmingly strong in economic terms…, …***Let us*** go down in history as the generation which not only understood whatneeded to be done but a generation which had the strength, the self-discipline and the resolve to see it through…" [7].

With the help of the word "let's", the politician expresses persuasion by involving her audience in her actions which gives the hearer an expression of collective and team work and proves the leadership qualities and skills of the speaker [4]. Meanwhile, by this usage Thatcher makes people feel she is one of them, an equal creature, who, with the help of group initiative, is able to change the world for the better. In order to sound more confident and persuasive, the politician uses such expressions as: …I'm confident…, I'm convinced…, and so on. For this very purpose, she also uses lots of transitional words and expressions in her speech. E.g. above all, in general, indeed, and, also, especially, as well as, therefore, etc.

We can say that in her speech Margaret Thatcher uses almost all types of

speech acts, except for declaratives. The “Iron Lady” didn’t violate any maxim suggested by Paul Grice, in order to sound more persuasive. She gave as much information as needed for convincing the people, in her speech she introduced only real facts and evidence and spoke about things that were connected with the subject of persuasion.

After the analysis on persuasion and its connection with speech acts in political discourse, we have come to the conclusion that persuasion can be expressed by all the types of speech acts, which are as follows: assertives, directives, commissives, expressives, and declaratives. However, declaratives are used more rarely in formal settings. Persuation can be expressed either implicitly or explicitly and the factor of persuation can be either covert or overt. In formal settings, especially in political discourse, we mainly deal with implicit persuasion, chich can have covert or unexpressed purpose. Performative verbs are not used very frequently in political speeches.

As a rule, the cooperative principle suggested by P. Grice is maintained in political speeches. The give as much information as needed to persuade the very audience. They use evidence, facts and try to say nothing that is false or unbelievable. The political speech is also perspicuous. No cooperative maxim is violated in general. The reason is that the main aim of the speaker in political discourse is to convince the audience and have a positive effect on them.

REFERENCES

1. Austin, John L., (1962) How to Do Things with Words, Clarendon, Oxford, 192 p.
2. Bach, K., &Harnish, R. M. (1979). Linguistic Communication and Speech Acts. Cambridge: The MIT Press. 327 p.
3. Genard, G. 2011. Politics and the Art of the Performance. Campaigns and elections November/December: pp. 31-33.
4. Hardin, K. J. (2010), Trying to persuade: speech acts in the persuasive discourse of intermediate Spanish learners In Kenneth A. McElhanon and A. Ger Reesink (eds.), Mosaic of languages and cultures, pp. 155-179.
5. Searle John R. (1969). Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. Cambridge University Press, 203p.
6. http://www.coli.uni-saarland.de/projects/milca/courses/dialogue/html/node66.html
7. https://www.margaretthatcher.org/document/104199

Համոզելու խոսքային ակտը քաղաքական խոսույթում

Ղազարյան Արփինե
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Անգլերեն լեզու և գրականություն»,
Մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
բ.գ.թ., օտար լեզուների ամբիոնի ասիստենտ Գ. Դոխոլյան

Ամփոփում

Հանգուցային բառեր. *գործաբանություն, խոսքային ակտ, համոզում, քաղաքական խոսույթ, արտակա արտահայտչաձև, ներակա արտահայտչաձև, կատարողական բայեր, համոզիչ հնարքներ*

Սույն աշխատանքը նվիրված է համոզելու խոսքային ակտի դրսևորման հնարավորություններին քաղաքական խոսույթում: Ուսումնասիրության արդյունքում հանգել ենք նրան, որ խոսույթի նշված տեսակում գործածվում են խոսքային ակտերի բոլոր տեսակները, սակայն դրանց կիրառման հաճախականությունները տարբեր են, ինչը պայմանավորված է որոշ խոսքային ակտերի առավել համոզիչ բնույթով: Քաղաքական համատեքստում խոսքային ակտերը արտահայտվում են թե՛ կատարողական բայերի միջոցով և թե՛ առանց դրանց կիրառության: Համոզիչ ճառերում քաղաքական գործիչներն իրենց խոսքը գլխավորապես արտահայտում են ներակա ձևով՝ արտաքուստ ոչինչ չպարտադրելով, սակայն տարաբնույթ հնարքների ճիշտ կիրառմամբ համոզելով ունկնդրին:

Речевой акт убеждения в политическом дискурсе

Казарян Арпине
Филологический факультет,
«Английский язык и литература»,
Руководитель магистерской диссертации –
к. филол. н., ассистент кафедры иностранных языков Г. Дохолян

Резюме

Ключевые слова: *прагматика, речевой акт, убеждение, политический дискурс, эксплицитное выражение, имплицитное выражение, перформативные глаголы, средства убеждения*

Данная статья посвящена исследованию речевых актов убеждения в политическом дискурсе. В результате исследования мы пришли к выводу, что здесь используются все формы речевых актов, но некоторые речевые акты более часто встречаются в политической речи. Причиной этого является более убедительный характер некоторых речевых актов. В политическом контексте речевые акты выражаются как с помощью перформативных глаголов, так и без них. В убедительных выступлениях политики в основном выражают свое послание имплицитным образом, внешне ничего не навязывая, а опытно убеждая аудиторию с помощью различных методов и техники.

Explicit and Implicit Manifestations of Representative Speech Acts in "Arms and the Man" by G. B. Shaw

Ghazaryan Lusine
Faculty of Philology,
English Language and Literature
Academic Supervisor: L. Vardanyan
Ph. D in Philology, Associate Professor

***Key words**: speech acts, representative speech acts, assertions, explicit and implicit manifestations*

This article is an attempt to investigate the semantic representations and pragmatic interpretations of the representative speech acts used in “Arms and the Man” by G. B. Shaw.

Drama is an important literary genre, yet it is rather hard to carry out its linguistic analysis since the text of speech related to theatre is not an easy matter [5]. Drama in most cases is written to be performed on the stage. The theatrical nature of drama makes its study tortuous and circumlocutory. This type of literature requires more effort from the readers since the readers have to view the text in close relation to its imagined performance [3]. Additionally, drama is in the mode of spoken conversation. According to some critics, the implied and implicit meaning of drama can only be maintained in a performance. In our case, the object of our analysis is based on the text rather than the live performance per se. This causes a number of problems concerning the pragmatic manifestations of representative speech acts denoting different statements, assertions, claims, and facts. McCharty proposes a strategy to the rendering of drama including mini-performances and writing activities in order to get away from hereditary modes of analysis [5]. However, these methods of teaching drama have scarcity in that they provide and ensure no way to access the implied meanings which are hidden behind the words which characters utter. Besides, in a functional analysis of drama contextual consideration should be taken into account. This means dramatic texts should be treated as a series of communicative acts, not just as a configuration of phonetic, syntactic and lexical patterns [7].

The classical definition of pragmatics is that “it is the field interested in meaning in context” [10]. Some scholars state that pragmatics tries to understand not only the meaning of words but also what the speaker of those words meditates to transfer. They treat pragmatics as the study of ‘intended speaker meaning’ [11].

As a subfield of pragmatics, speech acts are group of utterances with a single interactional function. An Oxford philosopher of language J.L Austin was the first to start developing the theory of speech acts. Austin found that we use language *"to do"* things as well as "*to assert"* things, and the utterance of a statement like "I hereby promise to do this or that" is best understood as "doing" something, "making

a promise" rather than making an assertion. Throughout his work, Austin classifies utterances as “constatives and performatives”. Constatives are the statements which are meant to record some information about some facts [1]. Performatives are the statements in which the saying of the words constitutes the performing of an action [1]. Austin was also the first to classify the speech acts into five categories. According to Dascal and Shiffrin there is no grammatical way of distinguishing performative verbs from non-performative verbs. This is mainly because of the fact, that in some examples of performatives, it is rather difficult to draw a clear-cut demarcation between them, and the use of first person, the active mood and the simple present is a rare occasion. Furthermore, some scholars have also criticized this aspect of theory [2]. It is worth mentioning that the classification of speech acts suggested by Austin is not being used now. Most of the linguists do not agree with what was suggested, and Searle in 1975 suggested another classification of speech acts, which serves as a good base for learning pragmatics and speech acts.

Our article is primarily concerned with representative (assertive) speech acts and their explicit and implicit manifestations in drama. Before providing examples, let's have a look at the definition of explicit and implicit manifestations.

As is known, whenever we want to say “can’t” and “shouldn’t”, we must not express our attitude towards the subject matter directly because we should leave some space for the hearer to guess or infer everything on his own. However, very often due to circumstances we are obliged to say everything directly and very strictly. The latter also holds true when we want to adhere to maxims of relation, manner or clarity, all of which being important in communication.

Hence, what is said in a sentence directly is its explicit meaning. That is, the meaning is fully expressed without any hidden manifestation. Contrariwise, an implicit meaning is the secondary meaning that we get from the primary meaning expressed by a sentence (utterance). Since it is not expressed directly; hence, it rests with the hearer to decode the speaker’s intention by making logical and contextually-based inferences. Thus, the implicit meaning can be taken as a small hint.

Now let us define what the representative speech act is. This type refers to the kind of speech acts that states the truth of the proposition expressed by the speaker. It basically includes statements of fact. In his book linguist J.G. Partridge brings a great number of assertive performative verbs such as assert, reassert, claim, disclaim, negate, state, affirm, etc.

Below, two examples (taken from other 200 examples) are brought, from the "Arms and the Man" by G.B. Shaw.

Raina: [dreamily] I sent her away. I wanted to be alone. ***The stars are so beautiful!*** *What is the matter?*

Catherine: Such news! ***There has been a battle****.*

Raina:[her eyes dilating] Ah![she comes eagerly to Catherine}.

Catherine: ***A great battle at Slivnitza! A victory! And it was won by Sergius.***

Raina:[with a cry of delight] Ah![they embrace rapturously] Oh, mother![Then with sudden anxiety] Is father safe?

Catherine: ***Of course: he sends me the news. Sergius is the hero of the hour, the idol of the regiment.***

In this example, the sentences or parts of the sentences marked with 'bold' are representative speech acts. The conversation occurs between Mother and her daughter and it can be inferred from their conversation that the dialogue between them is rather open and sincere. As is seen, none of the Grice's maxims are violated. The dialogue is uttered in an explicit way; thus, everyone says directly what they think. The sentence "The stars are beautiful!" is a typical representative speech act for two reasons: one reason is that it's an assertion of a well-known fact (stars are always beautiful). The other reason is that the speaker (in this case Raina) claims what she sees in the sky (beautiful stars). In the sentence "There has been a battle" Catherine (Raina' mother) asserts the fact of the battle; she mentions it, probably knowing that there has been a battle. In the sentence "A great battle at Slivnitza! A victory! And it was won by Sergius." we can see the same tone of utterance as it is in the previous sentence. Here comes some concrete information again given by Catherine, where she points out the place, asserts the fact of the victory and states who won the battle; Sergius (Raina's husband). The sentence is again uttered explicitly and directly. In another sentence: “Of course, he sends me the news. Sergius is the hero of the hour, the idol of the regiment." Catherine states the wellbeing of her husband, and once again asserts the fact of Sergius being a hero. The meaning of the utterance is expressed in a direct way; that is, explicitly. As has already been mentioned above, none of the maxims is violated.

Here is another passage from the book "Arms and the Man".

Raina: What will he care for my poor little worship after the acclamations of a whole army Heroes? But no matter; I am so happy! So proud! [She rises and walks about excitedly]. ***It proves that all our ideas were real after all.***

Catherine:[indignantly] Our ideas real! What do you mean?

Raina: ***Our ideas of what Sergius would do. Our patriotism. Our heroic ideals****. I sometimes used to doubt whether they were anything but dreams. Oh, what faithless little creatures girls are! When buckled on Sergius's sword he looked so noble; it was treason to think of disillusion or humiliation or failure. And yet-and-yet-[She sits down again suddenly] promise me you'll never tell him.*

Catherine: Don't ask me for promises until I know what I', promising.

In this passage, the conversation is held rather openly and explicitly. The sentence "It proves that all our ideas were real after all." is a good example of hopefully uttering the postulation of a fact. In this sentence, the interlocutors adhere to the maxim of quantity: Raina gives as much information as needed and nothing more. Though the sentence is uttered explicitly, we may find some hidden

meanings: for example, Raina's secret, which her mother tries to reveal. From this, we may infer that the utterance is an indirect speech act. After her mother's question, Raina tries to give an answer to it: "Our ideas of what Sergius would do. Our patriotism. Our heroic ideals". Here, Raina does give an answer but does not expand on the topic and never gives too much. In the above mentioned sentences, we see an assertion of some known facts (that only Sergius and Raina know). Here is another example, in which the maxim of quantity is not violated by the interlocutors for the sake of keeping the secret.

To sum up, the representative speech acts used in the "Arms and the Man" by G.B. Shaw, are mainly explicit speech acts mostly uttered directly and rarely indirectly. The latter technique is mainly used when the interlocutors strive to adhere to the main principles of cooperation and politeness.

REFERENCES

1. Austin, J. L., How To Do Things with Words. Cambridge, MA: Harvard UP. Bennet A. & Royle, N. (1995), An introduction to literature, criticism, and theory: Key critical concepts: Prentice Hall Harvester Wheatsheaf: Great Britain, 1962.
2. Dascal, M., Interpretation and Understanding. John Benjamins Publishing: Amsterdam, 2003.
3. Feng, Z. and D. Shen. 'The Play off the Stage: The Writer Reader Relationship In Drama.' Language and Literature. 10 (1): 2001, 79-83.
4. Grice, H. P., Logic and conversation. In Cole, P. And Morgan, J. (eds). Syntax and Semantics. Vol. 3, Speech acts. New York: Academic Press, 1975, 41-58.
5. McCharty. M., 'Reconstructing and deconstracting: Drama texts in the classsroom.' in R. Carter J. McRae (eds) Language, Literature and the Learner CreativeClassroom Practice. London and New York: Longman, 1998.
6. Searle, John R., Expression and Meaning. Cambridge: Cambridge Univertsity Press, 1979.
7. Short, M., 'Discourse Analysis and the Analysis of Drama', in R. Carter and P.Simpson (eds.) Language, Discourse and Literature, London: Unwin, 1989, 139-68.
8. Shiffrin. D., Approaches to Discourse. UK: Blackwell Publishing Ltd, 1994.
9. Styan, J.D., The elements of drama. Cambridge. Cambridge University Press, 1960.
10. Thomas, J. Meaning in interaction: An introduction to pragmatics. London and New York: Longman, 1995.
11. Yule, G., The Study of Language. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

Ներկայացնող խոսքային ակտերի ակնհայտ և թաքնված դրսևորումները Բ. Շոուի «Զենք և մարդ» ստեղծագործության մեջ

Ղազարյան Լուսինե
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Անգլերեն լեզու և գրականություն»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
բ.գ.թ., դոցենտ Լ.Վարդանյան

Ամփոփում

Հանգուցային բառեր. *խոսքային ակտեր, ներկայացվող խոսքային ակտ, հաստատումներ, ակնհայտ և թաքնված դրսևորումներ*

Հոդվածի նպատակն է բացահայտել ներկայացնող խոսքային ակտերի գործաբանական առանձնահատկությունները Բ. Շոուի *«Զենք և մարդ»* ստեղծագործության մեջ: Հոդվածում բնորոշվում և առանձնացվում են ներկայացնող խոսքային ակտերի ակնհայտ և թաքնված դրսևորումները, որոնց ճիշտ և տեղին ընտրությունը կախված է նախ և առաջ հաղորդակցության մասնակիցների հարաբերակցությունից, կատարողական ասույթի նպատակաուղղվածությունից և գործաբանական ներուժից, ինչպես նաև ասույթի և համատեքստի փոխազդեցությունից:

Явные и скрытые проявления представительных спич-актов в комедии Бернарда Шоу «Оружие и человек»

Казарян Лусине
Филологический факультет,
«Английский язык и литература»,
руководитель магистерской диссертации –
к. филол. н., доцент Л. Варданян

Резюме

Ключевые слова: *спич-акты, представительский спич-акт, утверждение, явные и скрытые проявления*

Цель статьи – выявить особенности представительских речевых актов в комедии “Оружие и человек” Б. Шоу. Статья идентифицирует и отделяет очевидные и скрытые проявления представительских речевых актов, правильное и соответствующее решение которых прежде всего зависит от соотношения участников общения, от целеустремленности перформативного глагола и от прагматического потенциала, а также от взаимодействия синтекса и контекста.

Some Linguistic and Extra-linguistic Expressions of Apologies in Business Settings

Margaryan Naira
Faculty of Philology,
English Language and Literature
Academic Supervisor: L. Vardanyan
Ph. D in Philology, Associate Professor

Key words: *apology, workplace setting, responsibility, offence, business, relationships*

Apologizing is of great significance in any aspect of life, especially in workplace settings as it is related not only to interpersonal relationships but also to a person's job. In terms of pragmatics, an apology is seen as an expressive speech act in which the speaker recognizes the infraction or offense caused through their fault and attempts to regain the relationship with the listener. However, making an apology does not necessarily suppose that the person who is apologizing is guilty. Apologies may be used for various reasons including, but not limited to, saying that we are sorry; explaining why the offence happened; or compensating for the offence and trying to keep good relationships with the addressee [4].

Besides the reasons for making an apology, one should also consider the right strategies for offering it. According to Olshtain and Cohen there are five relatively typical strategies for making an apology [1]:

▪ an expression of an apology:

The speaker uses a word, an expression or sentence containing a verb such as *'sorry', 'excuse', 'forgive'* or *'apologize'*.

▪ acknowledgement of responsibility:

The offender recognizes their fault in causing the infraction by fully accepting the blame: ('*It's totally my fault*'); by saying something as self-deficiency: *('I was embarrassed', 'I didn't see', 'I didn't mean to')*; by implicitly expressing responsibility (*'I could be wrong, but I was sure I had given you the right direction');* and finally by denying the blame (*'It was not my fault')* or even blaming the listener (*'It's your own fault').*

▪ an explanation or account:

The speaker describes the situation which made him commit the offence and which is used by the speaker as an indirect way of apologizing. *'The bus was late'* may be perfectly acceptable.

▪ an offer of repair:

The apologizer tries to make up for some kind of damage resulting from their infraction. If someone is late for a meeting, they may say: *'How can I make it up to you?'* or *'Can I pay for your coffee?'*

▪ a promise of non-recurrence:

The apologizer commits himself to not having the offence happen again, which

is more situation-specific and less frequent than the other strategies.

As can be seen from the above-mentioned strategies, apologies may have different reasons; accordingly, they vary in the way they are made, primarily depending on the apologizer's intent and the situational context.

As for business apology, it can be offered either through a business apology letter or verbal communication. Nevertheless, the basic principles of the act of apology are the same. Yet, the content of the apology, its timing and the manner in which it is delivered primarily depend on the parties involved [3]. The phrases used to express an apology in business letters are as follows:*"Please accept my deepest apologies for my mistake."; "Please accept our sincere apologies for..."; "Please accept this letter as my formal apology for…"*, *"Please, allow me to apologize for what I said…"*, *"I would like to express my deep regrets for …"*, *"I would like to make an apology on behalf of our company…"*, *"Please accept my apology on the series of misunderstandings.."*, *"I apologize for my failure to coordinate our efforts.." etc..*

Our analysis of apologies in business communication has been based on fifty business letters of which twenty-five have been between employees and customers, fifteen between employees and ten between employers and employees. While analyzing these business letters we have come to the conclusion that some of the main performative verbs and expressions that are used in business letters include, but are not limited to, *'to apologize', 'to convey sincere apologies', 'to be deeply sorry', 'to extend sincere apologies', 'to ask for forgiveness'*, *'to owe somebody an apology'*.

In business as well, an apology may be delivered directly and indirectly. In most of the letters having been analyzed in our research, the direct expressive speech acts of apologies prevail, whereas the indirect ones do not occur so often. As regards the pragmatic analysis of the types of business apology letters from the point of view of different business relationships, it should be mentioned that the apologies addressed to customers are more common than the other types.

Here is a sample apology letter to a customer.

Dear Megan,

Thank you for contacting customer support. We ***are very sorry*** *that you were charged twice for the same product. We understand that the mistake was on our end, and it is not a mistake that we take lightly.*

According to our technical team, the error was due to a computer glitch in our automated billing system.....

Sincerely,

Katie F.

Customer Service Representative

This is an example of an explicit direct business apology letter since the apologizer uses *'to be sorry' as* an explicit marker of an apology. The apologizer definitely adheres to both Cooperative Principle and Politeness Principle, more specifically, the maxims of Quantity and Quality, as she gives a thorough and true

explanation for the occurrence.

Here is another sample of a business apology in which the employee indirectly apologizes to her employer for not being serious enough about her responsibilities.

Dear Bill,

In the four years that I've worked for you you've been nothing but supportive and encouraging and the faith you've shown in me has made a real difference in my performance and job satisfaction. To think that I may have damaged that relationship because of a lack of attention to detail saddens me more than I can say. I make no excuse. It was more than a simple typo. It was not just an oversight. I ordered and committed the company to something they were not prepared to act on.

I hope you would be willing to give me a chance to prove that this is an aberration.

Sincerely Yours,

Lisa Breckenridge

This is a sample of an indirect apology as the apologizer does not explicitly express the apology by using a number of linguistic means such as *"I am sorry", "I apologize", "Please forgive me"* etc. Instead, she implicitly wants to show that she realizes her mistake and wants to make up for it. In this letter the maxim of quantity is slightly violated as the apologizer is not informative enough; however, the apology expressed implicitly is no less polite inasmuch as the employee adheres to the maxims of politeness.

Conflicts may occur not only between employers and employees but also co-workers, and in such cases apologizing is also of great significance. The following apology letter indicates the linguistic means and techniques used in an 'employee-employee' relationship.

Dear Karen,

I would like to offer you my sincerest apologies. *When I mentioned to you that your breaks were getting longer than allowed,* ***I did not mean to offend you, nor make you mad.*** *I just wanted to inform you in case you were unaware that you were taking so long.* ***I did not want to get you in trouble*** *by telling a supervisor or having one notice. I wanted to come to you first hand. I did not expect it to lead to a fight, and for that I am truly, truly sorry.*

Karen, I should not have lost my temper. ***There is no excuse for my actions and my attitude towards you.*** *I know that it has damaged our working relationship.* ***I hope to find a way to fix our relationship*** *so that we can work together again. We make a really great team. My hope is that this letter will be the first step in fixing what I have broken.*

I have every intention of making sure that I never act in that way towards you again. It was unprofessional and hurtful. ***Please let me know how I can help atone for my mistakes****. I want us to have an open and honest forum that will create a healthy working relationship. We are the power duo, working better than anyone*

else on our team. ***Please accept my sincerest apologies for my actions.***

Sincerely,

Mattie McDougall

The explicit markers of this apology letter are "*I would like to offer you my sincerest apologies*","*…for that I am truly, truly sorry*", *"Please accept my sincerest apologies for my actions".* Here the apologizer tries to intensify the act of apology by using the expression *'truly, truly sorry'.* She also implicitly acknowledges responsibility for the offence, which is implied in the following part: "*When I mentioned to you that your breaks were getting longer than allowed, I did not mean to offend you, nor make you mad".* She makes a promise of non-recurrence in the following statement: "*I have every intention of making sure that I never act in that way towards you again. It was unprofessional and hurtful."* She also wants to express her readiness to compensate for the insult in the following sentence: *"Please let me know how I can help atone for my mistakes. I want us to have an open and honest forum that will create a healthy working relationship."* The maxim of quantity is violated in this sample as the apologizer excuses herself at the beginning of the letter ('*I would like to offer you my sincerest apologies')* and at the end *('Please accept my sincerest apologies for my actions.')*

To sum up, apologizing is an art that anyone should master. It is a necessity not only in personal relationships but also in different spheres of life. Apologies in business communication are no less important since conflicts in such settings are inevitable and they need to be resolved. A well-organized apology can be very efficient in this case.

REFERENCES

1. Cohen A. D. & Olshtain E., Comparing Apologies Across Languages, 1983.
2. Cohen D. Andrew and Ishihara Noriko, Teaching and Learning Pragmatics, Pearson Education Limited, 2010.
3. Lauren M. Bloom J. D., The Art of Apology, How, When and Why to give and Accept Apologies, New York, 2014.
4. Ryan Fehr, When Apologies Work: The Benefits of Matching Apology Content to Victims and Context, 2007.
5. Searle J. R., Speech Acts, Cambridge: Cambridge University Press, 1976.

Բիզնես միջավայրում ներողություն խնդրելու որոշ լեզվական և արտալեզվական արտահայտություններ

Մարգարյան Նաիրա
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Անգլերեն լեզու և գրականություն»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
բ.գ.թ., դոցենտ Լ. Վարդանյան

Ամփոփում

Հանգուցային բառեր. *ներողություն, աշխատանքային միջավայր, պատասխանատվություն, վիրավորանք, բիզնես, հարաբերություններ*

Հոդվածում ներկայացված են ներողություն խնդրելու որոշ լեզվական և արտալեզվական արտահայտություններ, որոնք առավել հաճախ են հանդիպում բիզնես միջավայրում: Կյանքի ցանկացած բնագավառում՝ հատկապես աշխատավայրում, ներողություն խնդրելը շատ կարևոր դեր կարող է ունենալ: Այն կարելի է իրականացնել մի շարք արտահայտությունների միջոցով՝ ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն: Լավ ձևակերպված ներողությունը կարող է լուծել աշխատավայրում ծագած ցանկացած տարաձայնություն:

Некоторые лингвистические и внелингвистические выражения извинения в бизнес-среде

Маргарян Наира
Филологический факультет,
«Английский язык и литература»,
руководитель магистерской диссертации –
к.филол.н., доцент Л. Варданян

Резюме

Ключевые слова: *извинение, рабочая среда, ответственность, обида, бизнес, отношения*

В статье представлены некоторые лингвистические и внелингвистические выражения, которые наиболее часто встречаются в бизнес-среде. В любом аспекте жизни, особенно на рабочем месте, извинения могут иметь очень важную роль. Извинения могут быть выражены с помощью различных выражений, прямым или косвенным образом. Хорошо сформированное извинение может решить любые разногласия, которые могут возникнуть в работе.

On Some Apology Strategies and Patterns Used in Business Correspondence

Papyan Mariam
Faculty of Philology,
English Language and Literature
Academic Supervisor: G. Matinyan

Key words: *speech acts, apologies, facework, upgrading, downgrading, illocutionary force indicating device*

In linguistics, a speech act is defined as an utterance in terms of speaker's intention and the effect it has on a listener. Speech acts are considered to be constitutive components for communication, with the help of which we express our attitude and opinion. Speech acts may introduce requests, warnings, promises, apologies, greetings, etc. Consequently, the type of speech act being performed corresponds to the type of attitude being expressed. There are various kinds of speech acts classified by John Searle: representatives, commissives, directives, declaratives, expressives. Expressive speech acts are used to show some kind of psychological state (e.g. greeting, thanking, apologizing, complaining, congratulating). This article is mainly concerned with one of the expressive speech acts - apology.

The aim of apologizing may differ depending on a number of factors including, but not limited to, circumstances, context, interlocutors. As Blum-Kulka, House, and Kasper [1, 12] described, an apology is the acknowledgment by the speaker that a violation has been committed and an admission that he or she is at least partially in its cause.

We often think that an apology means assuming responsibility for some unpleasant situations and incidents we are to blame for; in other words, the speaker recognizes the infraction or offence caused through their fault and tries to regain the relationship with the listener. However, it might sometimes be just the opposite: a good apology may also mean showing our concern and responsibility for something that happens through no fault of ours. By apologizing we can turn a negative experience to a positive one. It proves how much we value people and the extent to which we can be trusted.

One of the fundamental purposes of apologizing is the recovery of social balance, mutual understanding and respect between the parties involved. By saying "social balance" we do not mean only equality of status or power, but we also mean emphasizing the importance of maintaining stable relationship and cooperation between parties, based on mutual and social expectations.

Nowadays, pragmatic competence, the ability to analyze, flexibility, and other factors are of decisive importance for maintaining good cooperation basis. It is a very difficult and responsible duty to keep business communication between the parties, especially in writing, because here you cannot show your attitude with

gestures, intonation, etc.

Our investigation is mainly based on Blum-Kulka's study of apologies [1], which paved way for future research. He identified five major strategies that may be used in apologies:

1. "illocutionary force indicating device" (IFID) – IFIDs are "formulaic, routinized expressions in which the speaker's apology is made explicit" [1, 290], e.g. I apologize or I am sorry;
2. taking on responsibility;
3. explanation or account (i.e. an account of the incident that caused offence);
4. offer of repair;
5. promise of forbearance, e.g. It won't happen again [1, 289].

If we look at the following business letter expressing an apology, we will see that all the five strategies are used to make a good letter of apologies.

"Dear Mr. Addison,

I would like to make an apology on behalf of our company for the mistake that was made in the result of our carelessness. I am very sorry for not meeting your requirements.

We understand that the mistake was on our end, and we also understand that being more alert we could have avoided such a mistake. So we fully take the responsibility of the situation.

We will be glad, if we have the opportunity of repairing the garments and exporting them by plane to make the delivery quicker.

I want to assure you, that to avoid such kind of mistakes in the future we have made our controlling system stricter, and besides, now they are in touch with the technical advisers, so we do our best not to let you down again.

Once again, I want to express my deepest apologies, and assure you that it will not happen again.

Thank you for your understanding and cooperation.

Best regards."

As can be seen in the example, the speaker's apology is an explicit one, as he uses routinized expressions; he also takes the responsibility and fully understands the seriousness of the situation. The third strategy of a good apology mentioned above is also used, as it is provided with an explanation of the mistake. Finally, the speaker wants to offer some remedies for overcoming the bad consequences of the situation, in the meantime promising that it will not happen again. In this letter, we can see that apologizing will cure the situation and maintain good cooperation and relationship basis for the future.

One of the main objectives of this article is to study two main distinctive types of apologies in relation to the cause-effect relationship: 1) "illocutionary force indicating devices" (IFIDs), and 2) the speaker's account of the incident that

provoked the negative review. The term “account” is used here in a much broader sense. This component of the apology does not only represent the speaker’s re-narration of the incident, but also incorporates with two other parts: speaker’s explicit negative evaluation of their performance (It was definitely a mistake of ours.) and speaker’s acceptance of their responsibility or guiltiness for what happened (We have nothing to add, it was a confusion.). Thus, by saying *account*, we clearly understand that it includes two important parts of apology: taking on responsibility and giving explanation.

The variety of IFIDs of apology in the examples of our research is mainly restricted to the following expressions “I apologize.” “Excuse me for…”, “Forgive me …”, ‘’Pardon”, “I am sorry for…”, “I regret.” They help the speaker to show his explicit acceptance of culpability. Depending on the degree of the politeness of the speaker, and also the seriousness of the mistake, the parties may express their thoughts in a more polite way, i.e. instead of saying ‘’I am really sorry, it was a result of a confusion” they can also say “Please, accept my sincere apologies.”

According to Ogiermann (2009)[4] accounts of apologies may be either downgraded or upgraded. If the speaker downplays the severity and seriousness of the offence and avoids taking the responsibility for the mistake, then the account is considered to be downgraded. If the speaker accepts the severity and the seriousness of the offence and recognizes his guiltiness, then the account is considered to be upgraded. Both are essential facework strategies in apologies. Since an apology represents a face-threatening act (FTA) to the speaker, downgrading the account is an attempt to lessen this threat and save the speaker’s face. When the speaker upgrades the account, he uses a more complex facework mechanism- his explicit negative self-evaluation damages one aspect of his face, at the same time asserting a different aspect of it, emphasizing his ability to accept criticism, his respect for customers’ views, etc. The speaker thus strategically sacrifices ‘competence face’ in order to enhance ‘morality face’.

The illocutionary force of the apologies may be upgraded and downgraded with the help of lexical means, especially by adding adverbial or adjectival forms (e.g. I deeply apologize; We are profusely sorry; My sincere apologies). The accounts may also be upgraded with the help of a polite request (e.g. Please, accept my deepest apologies. Please, allow me to express my sincere apology). Syntactical structures are also a good means of indicating the differences between upgraded and downgraded accounts for the mistake or offence committed.

The following two examples may serve as a good illustration of a downgraded apology made in the business correspondence between two business companies.

“Dear Mrs. Ashley,

I am very sorry for what happened. It was unacceptable and will never happen again.

As you know it is very difficult to keep everything in order when you are running such a huge production. Our staff is always alert, and especially the final controllers pay attention to every detail.

We cannot find out where this mistake came from, but we do our best to avoid such kind of situations in the future.

Best regards."

In this example we see how uncertain and vague the approach of the speaker to the customer is. We see the explicit way of expressing apology, but we cannot see that the speaker takes the responsibility or understands the mistake. Although, it was a downgraded example of an apology, we can see the sympathy of the speaker towards the customer. Besides, we can also see tinge of positive politeness, which is of no use in business correspondence.

In the first letter, we can notice some characteristics of downgrading the apology: describing the accident as a confusion or misunderstanding, obscuring the responsibility, restating the situation by using some verbs which show the speaker's objectiveness (perceive, think, feel, seem, find), and reformulating the complaint with the help of an "if –clause"(I am truly sorry, if it caused you inconvenience, We apologize, if we could not meet your requirements.)

The second letter of apology comprises some upgraded forms of apology.

"*Dear Mrs. Bryant*

On behalf of all our company I want to express my sincere apologies for the unpleasant experience that you had in the result of our mistake.

We fully take the responsibility of the mistake, after so many years of experience it was a shame for us to confuse the labels of different orders.

In order not to have such problems/situations in the future we have changed our checking system and added a vacancy who is responsible especially for the labels. I know that we have let you down, and for that we are very sorry.

Thank you for your understanding and cooperation

Sincerely."

In this example we have an upgraded apology. Here, the speaker accepts the severity of the offence, the seriousness of the mistake and understands their culpability. Furthermore, we can see that some measures have already been taken so as to avoid such unpleasant situations in the future. The speaker expresses his sincere regret, validates and relates the customer's feelings and shows that the company will do its best to avoid inconvenience. The tone of the apology made in the letter is not vague, for the speaker tried to be as specific as possible.

Upgrading the apology also has its characteristics, such as expressing explicit negative estimations of the mistake and culpability (e.g. It was definitely an appalling mistake of ours.), explicitly acknowledging the failure (The mistake happened through our carelessness, and we understand that it was an

unprofessional approach to the matter.).

Analyzing different letters of apologies, we can see that the two widely used expressions of apology are *I (we) apologize,* and *I am (we are) sorry.* While the verb "apologize" and the nominal version "apology/apologies" are unambiguous in terms of their illocutionary force, the use of structures involving *sorry* is more problematic. The form "sorry" is polyfunctional; it essentially shows the speaker's affective stance (sympathy, regret), but it can also be used to perform apologies. This dual function of "sorry" was recognized by Austin, who classified the formula "I'm sorry" both as one of "numerous conventional expressions of feeling" (Austin 1975: 80-81) and as a primary performative for apologies (1979: 83). In cases where *sorry* is used to perform an apology, typical patterns of complementation may include different expressions; for example, *I am sorry that we could not meet your demands. We are so sorry for the poor quality of service you received*.

With regard to the possible deliberate use of illocutionary ambiguity, it has been noted by several researchers that the pragmatically 'slippery' nature of *sorry* makes it an ideal resource for performing what can be termed 'non-apologies'. Kampf [3, 2257-2270] uses this term to denote rhetorical constructs which enable speakers to (superficially) appear to be offering an apology while in fact minimizing their own responsibility in an attempt to save face.

Our article was an attempt to explore the pragmatics of English and the practices used by speakers when performing apologies in business communication, in particular. Our main emphasis was on the two key components of apologies - illocutionary force indicating devices (IFID) and accounts of the incidents. Some research was also carried out into the facework strategies of downgrading and upgrading in the accounts of the original incidents leading to the complaints.

REFERENCES

1. Blum-Kulka, S., House, J. and Kasper, G. Cross-Cultural Pragmatics: Requests and Apologies. Norwood, NJ: Ablex Publishing Corporation, 1989.
2. Christopher Hopkinson, Apologies in L1 and Lingua France English: a Contrastive Pragmatic Study of Trip Advisor Responses, Discourses and Interaction 10/1/2017.
3. Kampf, Z. Public (Non-)Apologies: The Discourse of Minimizing Responsibility. Journal of Pragmatics 41, 2009.
4. Ogiermann, E. On Apologising in Negative and Positive Politeness Cultures. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 2009.

«Ներողություն» խոսողական ակտի որոշ ռազմավարական մոտեցումներ (գործարար նամակագրության հիման վրա)

Պապյան Մարիամ
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Անգլերեն լեզու և գրականություն»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝ Գ. Մատինյան

Ամփոփում

Հանգուցային բառեր. *խոսողական ակտեր, ներողություն, գերագնահատում, թերագնահատում, իլոկուտիվ (խոսողական-կատարողական) ներգործող ակտերի հնարքներ (IFID)*

Հոդվածը քննարկում է խոսողական ակտերի կարևոր դերը անգլերենի գործաբանության մեջ, ինչպես նաև խոսողական ակտերի կոնկրետ դրսևորումներից մեկը՝ ներողությունը, և դրա ճիշտ կիրառությունը գործարար նամակների մեջ: Ներկայացվում են գործարար թղթակցությունից վերցված ներողություն խոսողական ակտեր պարունակող նամակներ, որոնցում պահպանված են քաղաքավարության ռազմավարությունը և կարգախոսները:

О некоторых стратегиях речевых актов извинения (на основе бизнес-корреспонденции)

Папян Мариам
Филологический факультет,
«Английский язык и литература»,
руководитель магистерской диссертации – Г. Матинян

Резюме

Ключевые слова: *речевые акты, извинения, увеличение, понижение, устройство отображения иллокутивной силы (IFID)*

Статья рассматривает важную роль речевого акта в прагматике английского языка, а также один из конкретных выявлений речевого акта – извинение и его правильное использование в деловых письмах. Представлены письма-извинения из деловой корреспонденции, в которых сохраняются стратегии этики и максимы.

The Illocutionary Force of Persuasion in Advertisements

Petrosyan Liana
Faculty of Philology,
English Language and Literature
Academic Supervisor: A. Papoyan
Ph. D in Pedagogy, Associate Professor

Key words: *pragmatics, speech act theory, illocutionary force of persuasion, directive speech acts, commissive speech acts*

This article is an attempt to investigate the pragmatic interpretation of the language used in advertisements.

Pragmatics studies the ways in which context contributes to meaning. [1, 3-17] It is about how people make sense of each other linguistically.

Speech act Theory is a subfield of pragmatics concerned with the ways in which words can be used not only to present information but also to carry out actions.

In Speech Act Theory, the illocutionary force of an utterance is the speaker's intention to produce that utterance. An illocutionary act is an instance of a culturally defined speech act type, characterized by a particular illocutionary force; for example, promising, advising, warning, some of which are greatly used in making advertisements.

In the new era of consumerism, advertisements have become very popular and an indispensable source of information. The language of advertisements triggers curiosity and interest. Innumerous sophisticated and cotemporary media emphasize the role of language in the advertisements. The persuasive power of the language of advertising is very much experienced today. The way these advertisements persuade the human mind is a quite interesting enquiry. This has been undertaken by different disciplines. But no approach is complete without a linguistic analysis since the basic target of advertisement is communication. The important distinguishing feature of ad discourse is its function of persuasion, the main goal of which is to get potential customers to buy a particular product.

There are several strategies and ways, which lead one party to influence another.

Research on persuasion has traditionally been the interest of rhetorical and psychological approaches, whereas studies of this phenomenon from a pragmatic perspective are few and are mainly related to fields including, but not limited to, direct and indirect advertisements. The influential language used in advertisements has persuasive characteristics due to powerful persuasion techniques and strategies.

In the article, we concentrate on two particular categories of illocutionary acts, which are highly performed in advertisements. Those are directive and commissive speech acts. Our choice for directive and commissive speech acts is due to the fact that the advertisers use acts which suggest, guarantee, recommend, promise something about the products/services advertised. It is in the advertisers' interest to capture the addressees' attention, to appeal to their needs and to persuade them into buying/choosing their products/services [2].

Directive acts are the first category of illocutionary acts we are to investigate.

With directives, the speaker wants to make the world fit her words via the addressee [3]. Thinking of the true nature of advertising discourse, directives seem to be a more appropriate type of illocutionary act to appear in advertisements. Indeed, what most advertisements try to do is to urge the addressee to buy a product. In terms of speech act theory, one would say that advertisements aim at a common perlocutionary effect. Therefore, one could argue that in 90% of advertisements there is a directive act that would read something like: “I request that you buy this product” or “Buy this product!” Still, only a few advertisements will use that kind of direct formulation on the surface level.

The use of a directive force is still extremely frequent in advertising language. Sometimes, the changes made to the propositional content are only superficial, as in the following example:

1) "Ladies, choose your weapon." (Wonderbra advertisement published in Glamour, November 1996). This headline is positioned under four pictures of women wearing underwear.

In the Wonderbra advertisement, the directive force is preserved even though the propositional content differs from the explicit meaning. Still, it is obvious that here “choose your weapon” counts as a slightly more subtle way of saying “buy this product”. Sometimes, the path that leads to the underlying meaning is more winding, as in the Cartier and Nike advertisements below:

2) "Turn a few heads."
(Cartier advertisement published in Cosmopolitan, UK edition, November 1996).
The product advertised is an eau de toilette called Must.

3) “Outrun the weather”.
(Nike advertisement published in Burda, 2015)
The product is an element shield max jacket.

As is clearly seen in the above-mentioned examples, we have a greater semantic distance between the two directive utterances, turn a few heads/outrun the weather and buy this product. Clearly, the effort needed to infer the implicit utterance from the surface utterance is quantitatively greater in ads 2 and 3 than in 1; however, the differences between the advertisements in terms of the process is not so great. Almost in all the examples of these directive speech acts, the illocutionary force is clearly displayed in the imperative structure of the utterances. The latter is not the only syntactic structure that advertisements are used.

According to Searle, directives also include interrogative constructions, in the case of which, the act performed connotes an implicit request for information. The examples of Dep advertisements given below serve as a good illustration of interrogative structures of ads the illocutionary force of which is considerably weak as compared to that of imperative structures (examples 1, 2, 3).

4) "Can you see the dep in this picture?" (Dep advertisement published in Glamour, November 1996).

They advertise a kind of hair gel at the top of a full page showing a woman’s face and long hair.

Although this utterance is also described as an instance of directive force, the procedure of interpretation triggered in this example greatly contrasts with what have been analysed in examples 1, 2, 3.

Interrogative and imperative directives have in common the fact that they are addressee-oriented acts. A request for information is always addressed to someone. They cannot be successful if there is no addressee. As a consequence,

directives turn a passive viewer into an active addressee who is expected to do something about the request that has just selected him as its individual addressee. He is expected to make the world fit the utterance. Obviously, in our general framework, the only way to meet this expectation is to buy the product.

Commissive speech acts are the second category of illocutionary acts that the article is concerned with. It seems very clear that communicators often perform commissive illocutionary acts. With commissives, **the speaker commits herself to making the world fit her words via the speaker/herself** [3].

The acts of promising, guaranteeing are presented as types of commissive act. As far as a particular type of interaction is concerned, it is quite obvious that commissive illocutionary forces should be part of advertising messages: standard advertisements work more or less like a contract between the advertiser and the addressee, where the advertiser promises the addressee (who is also a consumer) a better condition provided that he buys the product.

As a consequence, advertisers have to face the legal consequences of public by commissive illocutionary acts, such as those performed in advertisements. That is why communicators try to stay away from straightforward commissives. However, this does not implicate that they avoid them completely. Rather, they choose an indirect or implicit formulation. Thus, they will avoid the legal consequences that might ensue after they have performed a commissive act explicitly.

Pragmatics has shown that implicit meaning can be used in order not to take any responsibility for what one says. In other words, implicitness functions as a face-saving device that can protect both the addressee and the speaker. In this case, it becomes clear that choosing an implicit illocutionary force serves as a kind of protection for the speaker.

In speech act theory, implicitness refers to an illocutionary utterance that does not have a corresponding illocutionary verb as one of its constituents. For example, when making a promise, we sometimes do not use the verb "promise," directly for some reasons, then we perform an implicit illocutionary act of promising.

According to this definition, it seems very difficult to find explicit commissives in advertisements-that is the reason why most commissives are implicit by nature:

5) It won't happen overnight but it will happen." (Pantene advertisement published in Cosmopolitan, UK edition, November 1996).

The text then goes on describing the positive effect that their shampoo will have on your hair in 14 days. The punch line claims, "For hair that looks so healthy it shines."

As it can be seen in this example, an implicit illocutionary force is expressed; the explicit illocutionary verb is left out, though.

Indirectness is another way for advertisers to perform commissive acts and yet keep themselves covered. Indirectness has been analysed in detail in Searle [4], where indirect speech acts are defined as utterances whose surface structures perform an illocutionary act that differs from the actual, deep, illocutionary force of that utterance. Thus, an assertive surface structure may really count as a directive act, as in the following example "I want you to stay". This statement is an implicit order: "Stay!" In fact, Searle found that indirectness follows its own rules. According to him, if you want to perform an indirect commissive act, you will either state or question one of the felicity conditions related to this particular speech act.

Following Searle, then, the speaker can perform an indirect promise by stating that she is capable of doing the action described in the prepositional content of the

utterance. In the following advertisement, the speakers perform an indirect promise, while on the surface level they merely state their ability to do something:

6) "Novell solutions can get you a fully functional intranet today," (Novell advertisement published in The Economist, October 19th-25th 1996).

The headline is centered at the top of a full page in which the most important piece of information is incorporated in the adverb *fully.*

Informally, according to Searle's definition of indirect speech acts [4], the inferential pattern makes the reader reinterpret “can get” as "will get." The latter form reminds us of another case we examined earlier (Pantene advertisement). This is a case of an implicit illocutionary act. As Austin states, any utterance can be, and in fact is, interpreted as an explicit performative utterance. In the case of Pantene advertisement, the second inferential stage is triggered by the implicit illocutionary act, in order to make the reader retrieve the corresponding explicit formulation. So, in the Novell ad, the full pattern of implicatures starts with “can get”, which is reinterpreted as "will get," which, in its turn, is implicated as follows: "we promise to get."

The Dollond advertisement below works on a similar schema:

7) "We can make your brown eyes blue." (Dollond & Aitchison advertisement published in Cosmopolitan, UK edition, November 1996).

The headline illustrates the picture of a woman whose eyes have different colours i.e. brown and blue and advertises coloured contact lenses.

As can be seen from the last example, this structure with the modal verb "can" is very frequent in advertisements.

To sum up, what all of these examples show is that advertisers often make use of implicit or indirect illocutionary acts in order to hide or weaken the actual illocutionary force of advertising utterances. Thus, directive and commissive speech acts are more frequently used in advertisements. Advertisers construct their advertisements very carefully to make them memorable and appealing to consumers since the ways in which they try to convince them to buy products is dependent on how persuasive they form their speech, using certain techniques and aiming toward a particular audience.

REFERENCES

1. Laurence R. Horn, Gregory Ward, *The handbook of pragmatics,* Blackwell Publishing I. td, 2006.
2. Guga-Cotea, A., *Speech Acts in English Advertisements.* In: Analele Universitatii “Eftimie Murgu” Resita. Fascicola II. Studii Economice, vol. XX, 2013, pp. 261-266, available at www.analefseauem.ro.
3. Yule, G., *Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 1996.
4. Searle J. R., *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. New York and London: Cambridge University Press, 1969.
5. Cook G., The Discourse of Advertising. London & New York: Routledge, 1996.

Համոզման իշխող ուժը գովազդներում

Պետրոսյան Լիանա
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Անգլերեն լեզու և գրականություն»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
մ.գ.թ., դոցենտ Ա. Պապոյան

Ամփոփում

Հանգուցային բառեր. *գործաբանություն, խոսողական ակտերի տեսություն, համոզման իշխող ուժ, հորդորող ասույթներ, հանձնառական ասույթներ*

Սպառողականության այս նոր դարաշրջանում գովազդները շատ են կարևորվում և դարձել են տեղեկատվության անփոխարինելի աղբյուր: Եղանակները, որոնց միջոցով գովազդները համոզման միջոցով ներգործում են մարդկային մտքի վրա բավականին հետաքրքիր են: Դրանք ուսումնասիրվել են բազմաթիվ գիտության ճյուղերի կողմից: Սակայն, ոչ մի մոտեցում ամբողջական չէ առանց լեզվաբանական վերլուծության, քանի որ գովազդի հիմնական նպատակներից մեկը հաղորդակցվելն է:

Հոդվածում ներկայացված է գովազդներում գործածվող համոզման իշխող ուժը: Մենք շեշտը դրել ենք իշխող ուժի երկու հիմնական կատեգորիաների վրա. դրանք են հորդորող և հանձնառական ասույթները:

Հորդորող և հանձնառական ասույթների մեր ընտրությունը պայմանավորված է այն փաստով, որ գովազդատուները օգտագործում են այնպիսի ասույթներ, որոնք առաջարկում, երաշխավորում, ներկայացնում, խորհուրդ են տալիս ինչ-որ բան գովազդվող ապրանքի կամ ծառայության վերաբերյալ:

Иллокутивная сила убеждения в рекламе

Петросян Лиана
Филологический факультет,
«Английский язык и литература»,
руководитель магистерской диссертации –
к. пед. н., доцент А. Папоян

Резюме

Ключевые слова: *прагматика, теория речевого акта, иллокутивная сила убеждения, директивные речевые акты, комиссивные речевые акты*

В новой эпохе потребительства реклама стала очень важным и незаменимым источником информации. Способы, с помощью которых реклама воздействует на человеческий разум, изучены многими научными исследователями. Однако ни один подход не является полноценным без лингвистического анализа, потому что одной из главных целей рекламы является общение.

В статье представлена используемая в рекламе иллокутивная сила убеждения. Подчеркиваются две основные категории иллокутивного акта, а именно директивные и комиссивные речевые акты. Выбор этих актов связан с тем, что рекламодатели используют такие действия, которые предлагают, гарантируют, советуют, представляют что-либо о рекламируемом продукте или услуге.

On Some Pragmatic Interpretations of Request in Business Letters

Pluzyan Ruzanna
Faculty of Philology,
English Language and Literature,
Academic Supervisor: G. Dokholyan
Ph.D in Philology,
Assistant Professor of the Chair of Foreign Languages

Key words: *politeness, request, business letters, performative verbs, polite, impolite, direct request, conventionally indirect request, non-conventionally indirect request*

Politeness is a universal feature. Politeness is an important value, which is immanent in successful communication, although its awareness may vary across the different speech communities. Politeness offers good relationship between speakers of different cultures. The politeness principle was put forward by G. Lakoff [2], and further developed by Brown and Levinson [1] as well as G. Leech [3]. G. Lakoff identifies three politeness maxims for the maintenance of Face or relationships in communication. They are as follows: do not impose, give options and make your listener feel good [2:293]. Politeness is regarded as having and showing good manners, consideration and respect for others. According to Brown and Levinson, politeness is considered to be the expression of the speaker's intention to mitigate face threats carried by certain face threatening acts towards another and criteria of politeness may also differ from situation to situation, from group to group, and even from individual to individual.

Brown and Levinson outline four main types of politeness strategies: bald on-record, negative politeness, positive politeness, and off-record (indirect) as well as simply not using the face-threatening act [1:316-318].

According to Searle's classification of illocutionary acts, requests belong to the category of directives, which are defined as "an attempt to get the hearer to do an act which the speaker wants and which it is not obvious that hearer will do in the normal course of events of hearer's own accord"[4: 66]. Brown and Levinson categorized requests as FTA (Face-Threatening Acts), because the speaker imposes his or her will on the hearer. They suggest when people want to do an FTA, they might try to mitigate its effect on the hearer's face. Depending on the seriousness or weightiness of the FTA, the speaker chooses different strategies. Variables the speakers consider are the degree of imposition, the relative power of the hearer, and the social distance between the speaker and the hearer. Because a request is a kind of imposition on the hearer, the speaker had better avoid a direct request in most circumstances [5: 60]. It is vital that speakers use appropriate form of requests, otherwise, they might look rude or impolite, and this may lead to communication problems. According to Brown and Levinson and Leech, direct requests are considered to be impolite, because they limit the hearer's freedom, and indirectness is a way speakers prefer to increase the degree of politeness.

Brown and Levinson suggest direct, conventionally indirect and non-

conventionally indirect requests [1:317].

Requesting strategies are classified into 3 categories according to their directness. The first category includes the most direct requesting strategies, such as the use of imperatives or performatives (I am asking you…). The second group consists of conventional indirect strategies, such as utterances asking ability or willingness to do something (Could you clean up…?). The last category contains non-conventional indirect expressions, such as hints. These categories have rough equivalents in Brown and Levinson's theory, the direct requesting strategies are comparable to bald on record, conventional indirectness to negative politeness strategies, and non-conventional strategies to off-record strategies.

Business letters are widely used as a main way of business correspondence. A business letter requires specialized language. Sentence structure, technical terms, level of formality, preciseness, selection of certain words and phrases are very important in business correspondence. Pragmatics is also very important for business letters, as letters can be correct grammatically, but have some problems in pragmatic competence. The sender should always remember to be courteous and polite, no matter what the occasion or attitude towards the recipient. Politeness is considered crucial for business letter writing as it helps to avoid direct responsibility for something and encodes relationship between the writer and the receiver. Usually business letters contain a criticism and a request, which are face-threatening acts. Criticism is expressed when a piece of information has been forgotten and the writer asks to provide the addressee with the missing information.

Our investigation is based on 60 letters. Having studied these letters, we have come to the conclusion that, in order to make requests and ask for things, we often use phrases like "would you" or "could you". Among our requests there are some examples which are:

Very polite

1) "We would be most grateful if you can make this change".[6]

2) "I would appreciate speaking with you, if you are interested and have time".[6]

Polite

3) "Would you please write me to confirm my understanding of that provision?" [6]

4) "Would you please reconsider my application?"[6]

Polite but direct

5) "Would you give us permission to use your letter in our advertising?"[6]

More direct

6) "Please phone me as soon as possible".[6]

7) "Please send a representative if you would like to participate".[6]

Otherwise we can say that requests can be more formal and less formal. The above mentioned very polite and polite requests can be included in more formal requests and the last two (polite but direct and more direct) - in less formal letters.

The use of adverbs such as *also* and *therefore* can be inserted into a request as follows:

8) *"Also* we would like to ask you to suggest one experienced non academic partner for the project".[6]

9) "I *therefore* request that you proceed with the raise as we discussed".[6]

(10)"Therefore, I would like to know whether the nominated student should know English or Russian. If it is possible that the nominee studies in Russian, then we will organize a Russian Language examination for the students of the Russian department".[6]

If you make two requests in a business letter, the second request should include the word also, as can be seen in the letter below:

(11)Dear …

I recently saw an advertisement for your new range of kitchen equipment.

I own a small retail shop selling household goods and am interested in buying some of your new products. Could you therefore please send me your price list? [first request]

I would also be grateful if you could include details of delivery and postage. [second request, with also]

Thank you in advance.

Best regards …

In business letters we often see imperative sentences softened by politeness marker *please*.[6]

(12)"Please send the certificate to the address below".[6]

(13)"Please contact our office when you have reviewed our application and arrived at a decision".[6]

This is type of a request that is the most widespread in request letters. Though these requests are made explicitly, the writers don't seem to be rude or impolite at all. However, if they didn't use the politeness marker *please*, there could be a kind of imposition on the receiver.

The performative verbs prevailing in the letters of request are *ask* and *request.*

(14)"I ask you to seriously consider my request".[6]

(15)"I am requesting the salary raise promised in my interview".[6]

Comparing these two examples (14, 15) with the imperative ones (12,13) softened by the politeness marker *please,* we can see that the use of performative verbs makes the requests less polite.

The use of modal verbs such as *would, could*, as well as polite requests such as "*Would it be possible"* should be seen as elements used to mitigate the request. The use of adjectives including, but not limited to, *grateful, kind* also mitigates the request.

(16)We would be most *grateful* if you could make this change.[6]

(17)Could you be so *kind* as to give your decision till December?[6]

These are conventional indirect requests asking the receiver's ability or willingness to do something. The use of these adjectives makes the request more polite.

Writers sometimes use complex clauses in order to express a request in business letters as they want to be more explicit and avoid discourteous brief

formulations that might imply lack of respect for the other party. In our examples we have found a lot of if-clauses implying polite request.

(18)“If you are willing, please include in your testimonial how long you have done business with Doe and what sorts of travel plans we have provided”.[6]

(19)“It would be helpful if you would confirm this authorization, so the vendors will recognize me as your agent. If you would, please sign this document, save a copy, and return the original to me at your convenience”.[6]

(20)“If there is any additional information you need, please let me know”.[6]

However, writers should be careful with the right use of direct requests in business correspondence since they may lead to pragmatic failures and seem rude and straightforward to the recipient.

(21)“Immediately send a corrected copy of your report to the Doe Lending Company”.[6]

In this example manager’s tactless request led to the communicative failure and a direct form of request beginning with “Immediately” without politeness marker “please” has an effect of order rather than a request. If the writer used “as soon as possible” instead of “immediately” the request would be polite.

Thus, business request letters should be written politely and clearly in order not to lead to ambiguity or misunderstanding which might create communication problems. As regards the types of requests used in business letters, we came to the conclusion that conventionally indirect requests are used more often in business letters of request than direct ones. Our examples proved that direct requests can be classified as polite, more polite and impolite. Direct polite requests are primarily examples containing performative verbs; imperative sentences softened by politeness marker *please* are looked upon as more polite; whereas direct requests which seem rude and straightforward to the recipient - impolite. In our investigation we haven’t met any examples of non-conventional indirect request as there were no hints in the letters.

REFERENCES

1. Brown, P. and Levinson, S., Politeness: Some Universals in Language Usage, Cambridge University Press, 1987, p. 345.
2. Lakoff G., The Logic of Politeness: Or, Minding Your p’s and q’s, Chicago Linguistic Society,8, 1973, pp 292-305.
3. Leech, Geoffrey N., Principles of Pragmatics, Longman, London-New York,1983 p. 250.
4. Searle, J. R., Speech Acts: An essay in the philosophy of language. Cambridge, UK: Cambridge University Press,1969, p. 199.
5. Yule, G., Pragmatics. Oxford, UK: Oxford University Press, 1996, p.138.
6. https://www.writeexpress.com/request.htm.

Խնդրանքի որոշ գործաբանական մեկնաբանությունները գործնական նամակներում

Պլուզյան Ռուզաննա
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Անգլերեն լեզու և գրականություն»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝ Գ. Դոխոլյան
բ.գ.թ., օտար լեզուների ամբիոնի ասիստենտ

Ամփոփում

Հանգուցային բառեր. *քաղաքավարություն, խնդրանք, գործնական նամակներ, կատարողական բայեր, քաղաքավարի, անքաղաքավարի, ուղղակի խնդրանք, պայմանականորեն անուղղակի խնդրանք, ոչ պայմանական անուղղակի խնդրանք*

Հոդվածում ներկայացված են գործնական նամակներում օգտագործված խնդրանքները՝ իրենց գործաբանական վերլուծությամբ: Գործնական նամակները պահանջում են մասնագիտացված լեզու, հատուկ արտահայտչաձևեր և լեզվական կանոններ: Խնդրանքներն, ըստ իրենց ուղղակիության, լինում են ուղղակի, պայմանականորեն անուղղակի և ոչ պայմանական անուղղակի: Մեր օրինակների միջոցով կարողացանք ապացուցել, որ ուղղակի խնրանքներն իրենց հերթին կարող են արտահատված լինել քաղաքավարի, ավելի քաղաքավարի և անքաղաքավարի կերպով: Խնդրանքները հաճախ կարող են արտահայտված լինել ինչպես կատարողական բայերի օգնությամբ, այնպես էլ առանց դրանց գործածության:

О некоторых прагматических интерпретациях просьбы в деловых письмах

Плузян Рузанна
Филологический факультет,
«Английский язык и литература»,
руководитель магистерской диссертации – Г. Дохолян
к. филол. н., ассистент кафедры иностранных языков

Резюме

Ключевые слова: *вежливость, просьба, деловые письма, перформативные глаголы, вежливый, неприличный, прямая просьба, условно-косвенная просьба, неусловно-косвенная просьба*

В статье представлен анализ речевых актов просьбы, используемых в деловых письмах. В электронных деловых письмах необходимо знание специального языка, специальных выразительных средств и лингвистических правил. Речевые акты просьбы по характеру можно разделить на прямые, условно-косвенные и неусловно-косвенные. В наших примерах мы смогли доказать, что прямые просьбы, в свою очередь, могут быть выражены вежливо, очень вежливо и невежливо. Просьбы часто выражаются как с помощью перформативных глаголов, так и без них.

The Influence of Classical Antiquity on Science Fiction
(based on “2001: Space Odyssey” by Arthur C. Clarke)

Balayan Anna
Faculty of Philology,
English Language and Literature
Academic Supervisor: N. Jaghinyan
Ph. D in Philology, Associate Professor

Key words: *science fiction, classical literature, antiquity, mythology, protagonist, god, monolith, allegory, hominid, spaceship, alien*

"Science fiction can be defined as that branch
of literature which deals with the reaction of human
beings to changes in science and technology".
Isaac Asimov

Science Fiction is a form of fiction that copes basically with the impact of authentic or imaginary science upon humankind or individuals. The term science fiction “scientifiction” was first popularized, in the 1920s by one of the genre’s principal advocates, the American publisher Hugo Gernsback for his “Amazing Stories” magazine [6].

Science Fiction is the literature of change. In most sci-fi works futurism, the future science that differs from what is now believed are the main topics, but these topics retain some recognizable elements of the world we live in, so we can at least believe that the world depicted in the story might one day come to be realized. This leads to an opinion that sci-fi is a fiction set in a world that differs from our everyday world in a way that importantly involves science or technology.

Science fiction mainly includes such themes like utopian and dystopian places which cover new and different political systems, new scientific principles which are against the accepted physical laws, e.g. time travel, faster-than-light travel and communications, paranormal abilities of futuristic people such as telekinesis, telepathy, mind reading and mind control, characters such as super-intelligent robots, aliens, mutants, travels between universes and dimensions, space flights etc.

Science fiction sometimes is considered to be contemporary form of mythology as it includes mythological elements. Trying to seek the answer to this issue, Thomas C. Sutton and Marilyn Sutton in their work state “since both myth and science reflect man's irrepressible curiosity about his origins and his destiny, they each can be seen as a particular human means of structuring the universe” [8]. Both science fiction and mythology try to explain the unexplainable concepts of the world; they are imaginative and include similar themes with mythology.

Science fiction is comparatively a new genre however the elements specific to the modern science fiction can be found in the works known from the Antiquity. Back to the ancient times one of the best examples of those works is “A True Story” by Hellenized Syrian satirist Lucian, written, in 2nd century AD. Though it doesn’t

contain the themes like high tech plausibilities, robots or aliens this work has a great deal of tropes and themes that are characteristic features of modern science fiction such as travel to other worlds, artificial life, interplanetary warfare [4].

Taking all these facts into consideration, we should state that this work is the first science fiction novel found in the remote past. However, it is generally accepted that the start of high point in Science fiction begins with Mary Shelley's "Frankenstein", published in 1818. Before the story begins, one can notice Shelley's allusion, the name of an ancient figure Prometheus. The novel is subtitled as "The Modern Prometheus". This recalls the ancient Greek myth of Prometheus known as one of the Titans who stole the sacred fire from the gods and gave it to ordinary human beings. Shelley's protagonist Victor Frankenstein also dares to give people the thing that had belonged only to God, that is, immortality [7]. Thus, starting from the first sci-fi novel "Frankenstein", it becomes obvious that Sci-fi authors very often use ancient mythology and classical tradition as a fundamental intertext for their works. The literature, philosophy, ideas, and culture of ancient Greece and Rome have always been a crucial part of science fiction works. As the classical literature and mythology of ancient times are full of interesting and everlasting themes, the modern authors often deal with the ancient masterpieces which in their turn create a mystical and even deeper background for modern works. Sometimes the resemblance of those works is so tenuous that the reader can hardly find the classical background. The classical intertextuality in modern literature includes but is not limited to, allusion, quotations, appropriation, retellings, interaction, borrowings. There are some cases when not just some elements have been taken from the Classical culture but the whole work itself derives from the Classical original text. For instance, Brian Stableford's "Dies Irae" trilogy (The Days of Glory, In the Kingdom of the Beasts and Day of Wrath, all 1971), draws heavily upon the Iliad in its first volume and upon the Odyssey in its second. The Odyssey is repeatedly used in R.A. Lafferty's novel "Space Chantey" (1968). Robert Silverberg's "The Man in the Maze" (1968) is a retelling of Sophocles' play "Philoctetes", even retaining Lemnos as the name of the planet to which his Philoctetes-equivalent has been exiled. The similarity between these two worlds can also manifest itself in titles, even without going so deep to understand the message. Good examples of this are Stanley G. Weinbaum's story "A Martian Odyssey" and Arthur C. Clarke's "2001: Space Odyssey"[9].

In order to illustrate the influence of classical antiquity on science fiction we've tried to bring some specific examples from "2001: Space Odyssey" by Arthur C. Clarke.

The novel "2001: Space Odyssey", narrated by Arthur Clarke in 1968 is one of the most prominent works in science fiction literature. This is a story about evolution of the human being showing the power of technology. The author deals with the point the development of technologies can reach and the types of diseases they can cause to humanity and the world. The work is attributed to Clarke; however, it was developed simultaneously with Stanly Kubrick's film version. Stanly Kubrick and Arthur C. Clarke worked on the "Space Odyssey" cooperatively, still having the previous books of Clarke as the main background, more specifically "The Sentinel", "Encounter in the Dawn". The novel was released a few months after the premiere

of the movie that's why the book adds many details which are not illustrated in the film. Later Arthur C. Clarke published the subsequent parts of the novel "2010: Odyssey Two", "2061: Odyssey Three", "3001: The final Odyssey".

The construction of "2001: Space Odyssey" is quite interesting. The sequence of events does not take place in the same period of time. In the chapter "Primeval night" the author first of all introduces the prehistoric times when hominids inhabited the Africa 3 million years B.C. The hominids are with zero intelligence, they are starving because of the lack of food, not figuring out what to do in order to get rid of the hunger. The only hominid who is more or less intelligent and differs from others (not walking like a quadruped but fully upright) is called Moon-Watcher. On the background of the hominid's starvation, all of a sudden, something similar to a stone appears on the Earth. It is called a monolith which probably serves as a tool sent by aliens or other super powerful creators who aimed at probing, researching and developing their minds and interfering the evolution of men. This rock-like monolith makes strange sounds which hypnotize the hominids. This sound causes many strange behaviors among them. They begin to learn how to create various tools and use them in everyday life situations, especially to solve the problem with starvation. The development of Moon-Watcher character can be associated with the birth of human intelligence as the starting point for powerful human brain which gains a large scale of power during the time to create unbelievably high technology. Though the actions of the novel don't interleave each other from the time-period perspective, still the thoughts supersede each other. One is the other's logical and discursive continuation. The vivid results and effectiveness of monoliths are shown by the author in the next part of the book "TMA-1", where Man achieves such important heights that he is able to make interplanetary travels and do research studies on the Moon. In this section, the main character is Dr Floyd who is sent by the president of the USA to the Moon, particularly Clavius, one of the moon's biggest craters with the aim of finding out more about an unknown big black slab called TMA-1 (Tycho Magnetic Anomaly One). As soon as the team of excavators with Dr Floyd gets there, the monolith starts making a noise with the rise of the Sun. Then, the author slightly passes from this scene to a new place and a new time of actions which is the third independent story line of "Space Odyssey". Jumping through time Clarke presents a mission to Saturn naming "Discovery One". The spaceship Discovery contains six crew members. Three of them are astronauts who are sleeping in hibernation compartments. They will wake up until they are needed while entering the final orbit around Saturn. From crew members only David Bowman, Frank Poole and HAL 9000 (Heuristically Programmed Algorithmic Computer) are conscious on the ship. HAL 9000 is programmed so that he is the main ruler of the Discovery One being the only character in the spaceship who is aware about the real and secret purpose of the mission. Despite not being a human, HAL 9000 sometimes seems to be the most human-like character who has emotions, thoughts and feelings. Clarke describes HAL 9000 as a highpoint of technology development. He shows that technologies would gain such high levels that they can easily put an end to a human life. What the human himself has created would serve as his own enemy in the future. Correspondingly, the so-called antagonist of the novel HAL 9000 kills Frank Pool and the hibernating astronauts of the ship, when he feels the danger of being disconnected. However, Bowman

succeeds to shut down HAL's system after which Bowman learns about their real mission i.e. in their hope of finding the society who set the monoliths on the Moon, the Discovery One is supposed not to explore Saturn but one of the Saturn's moons called Japetus. Finally, after the three months' journey, Bowman reaches closer to Japetus, where he can see the monolith. The monolith takes Bowman through the Star Gate to the so-called The Grand Central Station of the Galaxy. Here, Bowman becomes an immortal being whose mind can travel through space and other places. This super-powerful entity takes the name Star-Child. Now, new-born Bowman already called Star-Child travels to the Earth as a new monolith aiming to discover the world. It just coincides with the time when nuclear war is about to begin. David Bowman uses his superpower to avoid the use of nuclear weapon on the Earth and prevents the war detonating the nuclear missile before it destroys everything.

Considering the title of the novel the reader can by some means expect similarities with the classical literature, particularly one of the most influential works in Ancient Greek literature, i.e. the epic poem "The Odyssey" attributed to Homer. The concept of Journey is the main characteristic theme of the poem. The protagonist of the poem Odysseus is struggling on his way trying to return his home Ithaca after the Trojan War. During his journey, he deals with many obstacles that hinder him to return. However, overcoming all the difficulties, he is able to find his way home and restore his throne.

Likewise, the novel "Space Odyssey" by Arthur C. Clarke, too, can be seen as a story of a journey which shows not only the journey from the Earth to Universe in order to discover the planets, namely, the monoliths but it also deals with the journey of a human mind and brain, that is to say, the development of humanity from a Neanderthal to a powerful man called "Star-child". The novel even considers the journey of a human mind's evolution that Man might undergo in the future. Similar to the epic hero Odysseus, the protagonist of the "Space Odyssey" David Bowman is also searching for a way home.

An interesting point worth mentioning that best describes the influence of Homer's epic poem and Ancient past on "Space Odyssey" is found in the part of the book when Arthur C. Clarke describes David Bowman's routine in the Discovery spaceship i.e. everything he does during his off-duty hours. The main character of the story uses the electronic library of the spaceship and with the help of reading he tries to fill his long days.

"Sometimes he would cruise with Pytheas out through the Pillars of Hercules, along the coast of a Europe barely emerging from the Stone Age, and venture almost to the chill mists of the Arctic. Or, two thousand years later, he would pursue the Manila galleons with Anson, sail with Cook along the unknown hazards of the Great Barrier Reef, achieve with Magellan the first circumnavigation of the world. And he began to read the Odyssey, which of all books spoke to him most vividly across the gulfs of time" [2].

From the part of the book mentioned above, the reader can comprehend that here Clarke emphasizes the elements concerning the topic of journey. Bowman is interested in the great explorers of the world, he reads the books about explorations and travels, and, indeed, the author gives these examples in order to make the reader understand the importance and influence of the theme of journey in the work. However, the most curious and significant point is that Bowman starts reading

“The Odyssey” which, as the author confirms, “spoke to him most vividly across the gulfs of time”. This stands as another proof that “2001” is heavily influenced by Homer’s work.

Furthermore, David Bowman’s name from the first sight may sound very ordinary; however, when examining it carefully an interesting and unexpected fact can be revealed. It serves as another proof that David Bowman is Odysseus. The Book 21 in Homer’s “The Odyssey” illustrates the story of the incurved bow which Iphitus gives to Odysseus. In fact, the bow is so strong that not everyone is able to use it. It’s only Odysseus who can bend and string the bow. Knowing best about this fact, Odysseus’s wife Penelope challenges the suitors to string the bow and shoot an arrow through twelve axes lined up in a row just in the same way as Odysseus used to do. Penelope is supposed to marry the suitor who will be able to do this. However, no one manages to overcome the task. And then Odysseus returns disguised as a beggar, bends the bow without any kind of effort and strings an arrow through twelve exes and slaughter the suitors [3]. From this part of Homer’s book, the reader observes that Homer is obviously a bowman and, accordingly, David also has the name Bowman.

Throughout the whole book of “The Odyssey” the readers can observe the importance of the gods. The book is full of examples when gods intervene the life of the heroes, in other words, nothing happens without their interference. Similarly, “2001: Space Odyssey” is highly influenced with the importance of the monoliths, which somehow serve as gods in the book. Every time, these mysterious objects appear, something new and innovative happens in the story. According to the discoveries made by the scientists in ruling the secret mission to Jupiter, these monoliths send signals to the planet Jupiter, which is supposed to be the source of the mysterious objects. However, a surprising point is that Jupiter is the name of the king of Roman gods whose equivalent in Greek mythology is Zeus, the latter playing an important role in “The Odyssey” who helps Odysseus many times. Thus, we can see that the gods guide the plot of “The Odyssey” just in the same way monoliths guide the plot of “2001: Space Odyssey”.

Another notable influence on the work is the resemblance between the Cyclops and the most curious hero from “2001” that is HAL 9000. Similar to the Cyclops, HAL also attempts to kill the crew members. The Cyclops in “the Odyssey” is a classical example of a man eater who wants to kill the Odysseus and his friends. However, Homer introduces Odysseus as an ideal man who can overcome every obstacle due to his brave and tricky character. Odysseus manages to escape from the Cyclops by making him drunk and after that he blinds the single eye of the Cyclops with the help of a stick. Dave Bowman, as a modern embodiment of Odysseus, uses the same trick to blind HAL and continues his journey. He does it by disconnecting its memory chips. The protagonists of both works Dave Bowman and Odysseus solve the problem in the same manner and they both continue with their journeys.

These impacts and similarities found between “The Odyssey” and “2001: Space Odyssey” provide confirmatory evidence that “2001” has many elements adapted from classical literature. Even the ideas of great philosophers are reflected on this work. As has been mentioned above, in his work Clarke shows the intellectual growth of a prehistoric man to a highly developed man. The root of this

idea seems to come from Plato's famous "allegory of the cave" which is located in the Book VII of "The Republic" (Politeia). This is one of the most famous allegories used by Plato. It can be interpreted as a metaphor for the development of intellectual understanding; that is to say, the enlightenment process on the quest for sense and knowledge and the idea of what is Good and what is Reality [5]. Despite the whole book doesn't follow the exact plot of the allegory, the overall cycle of Plato's allegory repeats itself throughout the whole book i.e. the evolution of the soul and mind appears as a main and important process from the beginning to the end [1].

In the beginning, when the hominids undergo intellectual changes under the mystical influence of the monolith they are in essence freed from their imprisonment in the darkness and made to see the sunlight of knowledge. However, the ape-people don't react pleasantly to the monolith as they don't observe it; it is quite a new thing for them which they have never met. Consequently, it grows a fear inside them. Likewise, the prisoner in Plato's allegory who is freed after the years of darkness is now afraid of losing his eyesight because of everything that the Real World offers, not limited to, the Sun, Nature, and Reality. Plato introduces Man's development, the process of his becoming enlightened, with all the pros and cons, positive and negative influences that he encounters during his way to reality. In a similar manner, Clarke also shows the growth of human intellectual soul, the obstacles they have to overcome on their path to enlightenment.

In brief, having the example of "2001: Space Odyssey" at hand, it would seem reasonable to assume that there are some obvious influences of classical literature on science fiction. Contemporary authors have always tried to build a bridge between the past and the future, the latter being one of the most known characteristics of science fiction literature. By using different literary concepts, special elements and themes of ancient literature writers, are still, creating impressive stories about the future.

This leads to an assumption, that the themes raised in classical writings are so influential, everlasting and permanent that a great number of science fiction authors are still using those themes to illustrate their works and show the significance of classical literature.

REFERENCES

1. Chittum, M., Kubrick's 2001 and Plato's Allegory of the Cave, 2017.
2. Clarke, A.C., 2001: A Space Odyssey, New York: Ballantine Books, 1968.
3. Homer, The Odyssey, (tr.by A. T. Murray), London Heinemann, 1919.
4. Lucian, of Samosata, A True Story, Whibley, Ch., 1859-1930; Hickes, Francis, 1566-1631, London, 1884.
5. Plato (tr. by Allan Bloom), The Republic of Plato, New York: Basic Books, 1991.
6. Rieder, J., What is SF? Some Thoughts on Genre, A Virtual Introduction to Science Fiction. Ed. Lars Schmeink.
7. Rogers M. B.,Stevens El.,B., Classical Traditions in Science Fiction, Oxford University Press,USA, 2015.
8. Thomas C. S. and Sutton M., Western Folklore, Western States Folklore Society, vol. 28, No. 4 (Oct., 1969).
9. http://tonykeen.blogspot.am/2006/04/t-stands-for-tiberius-models-and.html

Դասական հնագույն աշխարհի ազդեցությունը գիտաֆանտաստիկ գրականության վրա
(Արթուր Ս. Քլարքի «2001. Տիեզերական Ոդիսական» գրքի հիման վրա)

Բալայան Աննա
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Անգլերեն լեզու և գրականություն»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
բ.գ.թ., դոցենտ Ն. Ջաղինյան

Ամփոփում

Հանգուցային բառեր. *գիտաֆանտաստիկ գրականություն, դասական գրականություն, հնագույն աշխարհ, առասպելաբանություն, գլխավոր հերոս, Աստված, այլաբանություն, նախնադարյան մարդ, տիեզերանավ, մոնոլիտ, այլմոլորակային*

Հոդվածում ներկայացված են որոշ դիտարկումներ ժամանակակից գիտաֆանտաստիկ գրականության վրա անտիկ գրականության ունեցած ազդեցության վերաբերյալ: Հոդվածը ներառում է հավաստի վկայություններ, որ գիտաֆանտաստիկ գրականությունը, մասնավորապես Ա. Քլարքի «2001. Տիեզերական Ոդիսական»-ը, ունի բազմաթիվ հատուկ տարրեր՝ վերցված դասական գրականությունից: Հելլենական գրականությունը, փիլիսոփայությունը և մշակույթը մշտապես գիտաֆանտաստիկ գործերի առանցքային մասն են կազմել: Դասական գրականությունը հարուստ է ուշագրավ թեմաներով, իսկ ժամանակակից գրողները առնչվում են անտիկ ստեղծագործությունների հետ, որոնք առեղծվածային և երբեմն առավել հաստատուն հիմք են դառնում ժամանակակից գրականության համար:

Влияние классического древнего мира на научно-фантастическую литературу
(на примере книги Артура С. Кларка «2001: Космическая Одиссея»)

Балаян Анна
Филологический факультет,
«Английский язык и литература»,
руководитель магистерской диссертации –
к. филол. н., доцент Н. Джагинян

Резюме

Ключевые слова: *научно-фантастическая литература, классическая литература, древний мир, мифология, главный герой, Бог, иносказание (аллегория), первобытный человек, космический корабль, монолит, инопланетянин*

В статье представлены некоторые наблюдения о влиянии античной литературы на современную научно-фантастическую литературу. В статье приводятся устойчивые свидетельства о том, что научно-фантастическая литература, в частности, «2001. Космическая Одиссея» А. Кларка содержит множество взятых из классической литературы элементов. Древнегреческая литература, философия и культура всегда были основной частью научно-фантастических трудов. Классическая литература полна интересных и вечных тем, а современные писатели соприкасаются с античными произведениями, которые создают загадочную, а порой и более устойчивую основу для современной литературы.

"Odyssey" as the Start for Adventure Genre

Maloyan Ani
Faculty of Philology,
English Language and Literature
Academic Supervisor: L. Sarukhanyan
Ph.D in Philology, Associate Professor

Key words: *adventure fiction, antique literature, Homer, Odyssey, picaresque novel, Lazarillo de Tormes*

The following article discusses several points on adventure fiction, and tries to reveal an epic poem by Homer *"Odyssey"*, which can be considered as an adventure story and the start for adventure fiction. Taking into consideration the history of adventure fiction, investigating surviving Greek stories, which are regarded as adventurous ones, and drawing parallels with the picaresque novel which is supposed to be an earlier adventurous story originated in Spain we try to see if *"Odyssey"* is in the start line. We also show the main adventurous scenes of Homer's epic, and analyze whether they fall into the categories of adventure fiction criteria given by Thrall William and Addison Hibbard. The ideas put forward previously and the studies carried out so far by Don D'Ammassa are all developed in the book *"Encyclopedia of Adventure Fiction".* So adjoining all this together, in a shorter run we discuss the history of adventure genre.

Adventure fiction has been around since the first primitive man or woman began spinning wild tales about the exciting things that happened to them during the day, probably to explain why the hunter returned empty-handed or the gatherer harvested less than the usual volume of berries and roots. Adventure fills a gap in our lives… Adventure is a relative and very personal experience.[1] (D'Ammassa, Don Encyclopedia of adventure fiction, 1946, p. vii) Perhaps, since adventure is rather a relative and very personal experience, it is applicable to any reader. The history of adventure genre lies in the same line with the human's existence, starting from the very cave paintings which depict and show hunting adventures of the ancient men. Modern adventure novels are frequently labeled thrillers. In one sense, almost all fiction involves some sort of adventure, exposure to new experiences or knowledge, changes in the shapes of the characters' lives. [2](D'Ammassa, Don Encyclopedia of adventure fiction, 1946, p. vii)

Referring to the ancient times, we deal with antique literature, mostly Greek and Roman writers of the adventure genre. Most of them are hardly known to us except for Longus with his *"Daphnis and Chloe".* With the traditional plot an adventure story should include a story of a young man and his bride whose physical and psychological courage is tested and which is followed by the chain of adventures which finally lead to the happy end. As a result of those adventures they meet a lot of new people and make friends; they see new lands and countries. The novels from the Greek antiquity that are the only survived ones and that fall into the category of adventure fiction are: five complete novels by Achilles Tatius, Heliodorus, Longus, Xenophon of Ephesus and Chariton of Aprodisias."*The Adventures of Leucippe and Clitophon*",*"Aethiopica"* known also as *"Theagenes*

and Chariclea", previously discussed "Daphnis and Chloe", "Ephesian Tale of Anthia and Habrocomes", "Callirhoe" or *"Chaereas and Callirhoe"* respectively. Going deep in the course of time and literature progress we aim at discussing the picaresque novel, which originated in Spain, in 1554. The etymology of the word picaresque comes from Spanish "picaresca" from "picaro" meaning "rogue" or "rascal". The word *picaro* first started to appear in Spain with the current meaning in 1545, though at the time it had no association with literature. [3](Best, O. F. For the etymology of picaro, in Nueva Revista de Filologia Hispanica, Vol. 17, No. 3/4 (1963/1964), pp. 352-357.) According to the traditional view of W. Thrall and A. Hibbard (first published in 1936), seven qualities distinguish the picaresque novel or narrative form, all or some of which an author may employ for effect:

- A picaresque narrative is usually written in first person as an autobiographical account.
- The main character is often of low character or social class. They get by with wit and rarely deign to hold a job.
- There is no plot. The story is told in a series of loosely connected adventures or episodes.
- There is little of any character development in the main character. Their circumstances may change but they rarely result in a change of heart.
- The picaro's story is told with a plainness of language or realism.
- Satire is sometimes a prominent element.
- The behavior of a picaresque hero or heroine stops just short of criminality. Carefree or immoral rascality positions the picaresque hero as a sympathetic outsider, untouched by the false rules of society. [4] (Thrall William and Addison Hibbard. A Handbook to Literature. The Odyssey Press, New York. 1960.)

The modern picaresque as mentioned begins with "*Lazarillo de Tormes".* [5](Harriet Turner; Adelaida L Pez De Mart Nez (11 September 2003) The Cambridge Companion to the Spanish Novel: From 1600 to the Present. Cambridge University Press, p.15.) This character type draws elements of characterization already present in Roman literature, especially in Petronius' *"Satyricon".* Lazaro shares some of the traits of the central figure of Encolpius, a former gladiator. .[6]*(*Chaytor, Henry John 1922 La vida de Lazarillo de Tormes p vii The Life of Lazarillo de Tormes; his fortunes and adversitites 1962 p 18) Some features of Lazarillo are also borrowed from Apuleius' *"The Golden Ass".* As it is seen, the character from the first picaresque novel, Lazarillo, shares some characteristic features with antique Greek and Roman characters. And it is therefore evident that the start of the adventure genre is in the Greek and Roman antiquity. Taking into consideration the history of the adventure fiction, its creation and progress and reflections in other Greek and Roman novels, we analyze Homer's *"Odyssey".* According to the characteristics mentioned above and in comparison with other works, we try to show whether or not *"Odyssey"* can be considered as an adventure genre story and whether it serves as a source for other novels of this very genre. Before the comparative investigation we firstly need to know the essential

adventurous stories of Odysseus that make him a wonderer and an adventurous character.

The journeys of Odyssey as we know start from the book VIII when **Demodochus** is singing about the Trojan war and heroes, and Odyssey starts to cry suddenly which seems strange for the guests of **Alchinous**, that is the reason why the king of **Pheacians** asks the "Stranger" to tell his name. And then, the whole four books from book IX to book XII, is the narration of Odyssey himself about him in a form of a flashback, so all the things he tells about happened in the past and now he recalls them. But going back to Book IV, starting from the lines 352-570 we see **Menelaos** telling the story in the Isle of **Pharos.** Among these lines Odyssey appears for the first time in the prophecy of Proteus in lines 555-560. Later, in Book V we see Odyssey departing the Isle of **Calypso.** In book IX we follow the narration of Odyssey about his adventures and how he overcame them with his smart mind.

"Polyphemus answered them: "…my friends, it is Noman that is slaying me by guile and not by force." (Book IX lines 399-411) Book IX shall be under discussion since here we see Odyssey in many emotional changes. He is not afraid and curious about the land of **Cyclops**, his grief over his friend's loss, he finds a way out because he is smart and at the end we see him mocking Polyphemus which shows the happiness with his victory over a giant. It is probably one of the most adventurous parts of the book. The idea of "Noman" shows how cunning and smart Odyssey is, so that to prevent other Cyclops from attacking. He calls his name Noman; the subsequent conversation saves them, but this does not put an end to further actions, since the hero is too proud to stay silent. Instead he says: then I spoke to the Cyclops wpoith mocking words (Book IX lines 471-475) and as the result of his derision he reveals his name which later on leads to the anger of **Polyphemus**. And he starts praying his father **Poseidon** which predetermines his fate (Book IX lines 525-535). In the isle of **Aeaea**, where dwelt **Circe,** she turned his friends into pigs and kept them while Odysseus, hired by gods, gets a hint and help from **Hermes,** and is not affected by the medicine that Circe added in his wine. Odyssey stays overall a year in Circe's island and she lets him go only on one condition: he shall go to the kingdom of **Hades and Persephone**. The book of the Underworld is the most iconic one, since here a meeting between past present and future happens. So Odyssey had to see and ask **Thebean Tiresias** about his future but before he could meet him, Odyssey meets some people of great importance in his life; he meets his mother **Anticleia,** a meeting that makes his heart stormy and sad. The next one to talk is **Agamemnon**, who tells about his death which has been planned by his wife **Clitemnestra,** and so he warns Odyssey not to reveal himself when he is back home. Another and most powerful dialogue in this book is between **Achilles** and Odyssey. (Book XI lines 481-495) When Odyssey comes back to Circe she predicts him all the challenges that await him and she tells the technique, how to survive the song of **Syrens** and she tells about beetling crags **Charybdis** and **Scylla** as well as about the cattle of **Helios** that they should not kill or take with them, but Eurylochus convinces their friends, but they disobey, thereby causing the anger of Hyperion Helios who later on asks Zeus for punishment. And so Odyssey takes

the punishment from Zeus and gets shipwrecked. And here the cycle of the narration and the place that he has come to (OR: from) is getting closed and he states that this is how he found himself on the isle of Ogygia with Calypso. And later on with the help of Pheacians Odyssey gets his home Ithaca.

The aforementioned knowledge paves way for us to draw parallels between *"Odyssey"* (as the first adventure story) and picaresque novel. Odyssey shares almost all the characteristic features of the picaresque genre. As we see in some parts it has a 1st person narration, despite some episodes where he is not present, with autobiographical allusions. The plot per se is like a movie i.e. various actions take place in different time dimensions and locations but they are interconnected and intended. When a story is told, after one or two books a chain locks and the reader gets the whole idea. The character of Odyssey does not change because of his triumphs and disasters, he is in a way satiric, in a way ironic, and still, he remains a loved hero with his cunning and smart mind, with his emotions and fragile feelings. Even after a good life, he remains a family man who wants to go home. During his journey he finds himself in new lands and faces many new encounters pleasant, challenging and dangerous, but more importantly, he finds way out of any situation. The main point and a focal one is that the story has a happy end typical of the genre of adventurous fiction.

The aim of the article was to show the *"Odyssey"* by Homer as the first adventure genre story in line with other literary works and and that it shares some peculiarities with picaresque novel. Throughout our investigation we state and approve the aforementioned. Investigating the picaresque novel and analyzing its criteria, we show that a picaresque novel has some antique background. Taking into consideration the works of other Greek and Roman writers of the adventure genre and contradicting the literary critics who acknowledge that "Lazarillo de Tormes" is the first in the adventure fiction we pose the idea that "Odyssey" by Homer is even earlier in this line. The proof of it is also the date of its origin (end of the 8th century B.C.).

References

1. Best, OF For the etymology of picaro, in Nueva Revista de Filologia Hispanica, Vol. 17, No.3/4 (1963/1964).
2. Chaytor, Henry John 1922 La vida de Lazarillo de Tormes p vii The Life of Lazarillo de Tormes; his fortunes and adversitites 1962.
3. D'Ammassa, Don, Encyclopedia of adventure fiction / Don D'Ammassa. 1946.
4. Harriet Turner;Adelaida L Pez De Mart Nez (11 September 2003) The Cambridge Companion to the Spanish Novel:From1600 to the Present. Cambridge University Press. 2003.
5. Thrall William and Addison Hibbard. A Handbook to Literature. The Odyssey Press, New York. 1960.

«Ոդիսականը» որպես արկածային ժանրի սկիզբ

Մալոյան Անի
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Անգլերեն լեզու և գրականություն»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
բ.գ.թ., դոցենտ Լ. Սարուխանյան

Ամփոփում

Հանգուցային բառեր. *արկածային գրականություն, անտիկ գրականություն, պիկարեսկ, խաբեբայապատում, Հոմերոս, Ոդիսական, Լասարիյո Տորմեսցի*

Հոդվածում փորձ է արվել դիտարկել Հոմերոսի «Ոդիսականը» որպես արկածային ժանրի հիմնաքար: Քննության ենք ենթարկել նաև նրա նմանությունը պիկարեսկի հետ: Ուսումնասիրելով և վերլուծելով պիկարեսկային վեպն ու դրա չափանիշները՝ հանգել ենք այն եզրակացության, որ այն ազդվել է անտիկ գրականությունից: Հենց այդ հանգամանքն է, որ մեզ հնարավորություն է ընձեռում ապացուցել, որ «Ոդիսականը» առաջին ստեղծագործությունն է արկածային ժանրում: Հիմք ընդունելով հույն և հռոմեացի շատ գրողների կարծիքները, ինչպես նաև հակադրվելով որոշ քննադատների, որոնք կարծում են, որ «Լասարիյո Տորմեսցին» արկածային գրականության հիմքն է՝ փորձել ենք ապացուցել, որ Հոմերոսի «Ոդիսականը» նույնսիկ ավելի վաղ արկածային ստեղծագործություն է, որի մասին վկայում է նաև նրա ծագման տարեթիվը (Ք.ա. 8-րդ դարի վերջ):

«Одиссея» – начало приключенческого жанра

Малоян Ани
Филологический факультет,
«Английский язык и литература»,
руководитель магистерской диссертации –
к. филол. н., доцент Л. Саруханян

Резюме

Ключевые слова: *приключенческая литература, античная литература, плутовский роман, Гомер, Одиссея, Ласарильо де Тормес*

В статье рассмотрена «Одиссея» Гомера как первое фундаментальное произведение приключенческого жанра, имеющее некоторые сходства с плутовским романом. Изучение плутовского романа и анализ его критериев, показывают, что плутовской роман имеет античное начало и что первым в жанре плутовского романа является «Одиссея» Гомера. Вопреки устоявшемуся мнению литературных критиков о том, что «Ласарильо де Тормес» является первым произведением в приключенческой литературе, в данной статье предлагается версия о том, что «Одиссея» является первым произведением этого жанра, о котором свидетельствует год его создания (конец 8-го века до.н.э.).

The Concept of Prejudice in “Medea” by Euripides

Marukyan Manushak
Faculty of Philology,
English Language and Literature
Academic Supervisor: K. Ghazaryan
Ph. D in Philology, Associate Professor

Key words: *psychological tragedy, role of woman, betrayal, infanticide, prejudice, race, gender, class*

"Medea" is the most outstanding psychological drama based on the myth of Jason and Medea. Dominating the play is Medea herself, a towering and powerful figure who demonstrates Euripides’ unusual willingness to give voice to a woman’s case. Euripides, who is famous for his critical attitude towards Greek mythology, deals with such traits of human psychology that were not touched upon before him.

It was a challenge for every tragedian to collaborate on a myth that was familiar to the Greek audience. In order to be successful and prominent, the stories should be told in a new and interesting way. Any audience familiar with the legends knows that certain plot elements must occur but it is the subtle changes in a well-known story that stand out as a signature of a writer’s creativity. Scholars disagree whether Euripides was the first tragedian to make Medea kill her own children; however, Euripides’ *Medea* is the earliest dramatization of the myth to survive. This is one of the reasons why we cannot be certain whether he created Medea killing her own children or he borrowed it from someone else. In the myth, Medea’s children were killed by the people of Corinth who sought vengeance for the death of their king Creon and his daughter [6, 120-121].

Arguably, among the many figures from classical antiquity that have been exerting a continuing fascination for more than two thousand years, Medea has proven to be able to cast an especially enduring spell upon all of us, providing uncountable creative and intellectual challenges to thought and culture across centuries and across the world. The secret of her longevity and proliferation might be in her complexity, in her untameable multifacetedness, which only Euripides could capture in her character masterfully while making it elusive and overflowing any possible categorization [5, 377].

Euripides’ Medea is the most complex of all tragic characters. Collapsed in agony, contrary to the values and morality of the city-state she commits a crime by killing the new bride of Jason, the king of Corinth and then her two sons sane. She plans her actions, premeditates them, she could clearly see other way-outs of the situation. As a great psychologist, Euripides describes her anguish and inner struggles. The playwright opens the soul of a human and shows the ongoing uncompromising fights between passion and duty. We watch her mind as she goes through all the steps towards deciding to kill them and then carrying it out.

Her tragic story is revealed through flashbacks; little by little the audience becomes familiar how a barbarian foreigner fell in love with Jason, who went to Colchis on his quest for the Golden Fleece, how her magical interference made his exploit possible. For love of Jason Medea became enemy to her own father, family and her ‘barbarian’ country only to favour Jason’s ambitions. In return, Jason made her his wife but Medea never became his legal wife, their marriage was sealed

through an oath in gods' name. Then in Iolchus, Jason's homeland, she used her magic to revenge on his enemy Pelias.

Once Jason was given the chance to fulfil his ambitions without Medea's help, Medea was abandoned and banished. Jason could have the opportunity to gain a royal status by marrying the king's daughter. She is now a bloody woman, a witch, of whom people in Corinth are afraid. Hence, those same, innocent children become the pivot of the inner struggle of a woman in despair whose love for the man to whom she has completely entrusted herself turns into bitter resentment.

In her speech at the beginning of the play Medea effectively gets the entire chorus, which are actually the women of Corinth, on her side. What she says in her first speech, when she comes out of the house, is a description of the plight of women in the ancient sexist city-state especially foreign women, immigrants women, which is so articulate and persuasive that it produces gasps of recognition from the audiences. Euripides points to the broader societal pressures that lie behind what she does. She says the women are the most wretched, sorrowful and suffering of any creature alive on the planet because man can demand sex with them, when they are married, they have no control of their bodies. They are bought and sold through the dowry system and they are used like objects. 'If a man grows tired of the company at home, he can go out, and find a cure for tediousness.' The wives, however, are not allowed to divorce; neither are they allowed to look at any other man but their husband. Lastly, the terrible danger of childbirth; she prefers to 'stand three times in the front line than bare one child'. And then Medea confronts the arguments to her and to the Corinthian women. She is a foreigner, alone, with no city, no parents nor anyone of her blood to turn to in her extremity [3, 24-25].

On top of that, Euripides makes Jason the most unpleasant husband it's possible to imagine. He actually taunts Medea by saying she is a barbarian woman and she can't control herself, neither can she cope without sex and the 'icing on the cake' is when Jason vindicates his behaviour by saying that what he does is in favour of Medea and their children, to ensure royal alliance, better position and recognition in Corinth [3, 43-45]. He expects sensible and careful apprehension and approval of Medea. In the dialogue, Euripides represents her as a very sympathetic woman and Jason as the most argumentative husband who doesn't get the emotional situation they are all in.

Euripides' Medea is a woman, a lover, a mother, a scorned and mistreated wife, a betrayed wife, a witch and granddaughter of the god Helios, an exotic princess and marginalized 'other', a strong female able to stand against man and yet an abused victim of man, and a murderer, namely, an infanticide mother. Unfolding Medea's complex and multifarious essence is what, after all, has been left to posterity, and it is what characterizes the reception of this figure from antiquity to our days. Although each work of reception privileges one or more features over others, anchoring them to each historical period in a way that resonates with thoughts, situations, and issues of the receiving society, the infanticide mother is nonetheless what has universally stigmatized the image of Medea [5, 377-378].

As to prejudice, it is generally perceived as biased, usually negative attitudes towards social groups and their members. The word is often used to refer to preconceived, usually unfavorable, feelings towards a person or a group of people because of their sex, gender, beliefs, values, social class, age, disability, religion, sexuality, race/ethnicity, language, nationality, beauty, occupation, education, criminality, sport team affiliation or other personal characteristics. In this case, it

refers to a positive or negative evaluation of another person based on their perceived group membership [2, 485].

Here we will focus more on the prejudice of **race, gender** and **class**. Euripides explores all these mainly by putting forward the character of Medea and how she is treated in the play mainly by the other members of the society. On our first acquaintance, Medea particularly points out the fact that she is a 'foreign woman coming among new laws'. This makes evident where she stands in the society, as foreigners are regarded as inferior to the real Greeks. By this, Euripides presents a form of **racism** eminent in the life of the ancient Greeks. Besides, Medea's race was believed to be barbaric or sub-human which really explains why her character is diminished. Jason refers to her roots as a 'barbaric homeland' which implies a feeling of superiority. Another aspect in which Euripides explores the theme of race is through the supremacy of the Greeks, which makes evident the predominance of their race in ancient times. This is exemplified by the reference to Jason's journey to the Colchis in Medea's speech, where he steals the Golden Fleece. This proves the greed and political oppression of the Greeks, which are obvious elements of racism and colonization. A satirical tone runs throughout the play, for Euripides is able to recreate the superior and dominating nature of a very powerful foreigner living in the Greek community. Medea has a story of insubordinate behaviour, thereby standing against the Greek norms and beliefs. After her infanticide, when Jason confronts Medea, he claims that "no Greek woman would have dared to do this", implying that Medea acts so because she is a 'barbarian' and morally 'different' to a civilized person [7].

The notion of **gender** is considered to be one of the most dominating and important themes throughout the play. Medea acts contrary to the perceived ways by which women are expected to behave, such as being loyal to their husbands, even if it means suppressing their views on moral and political issues that affect them. Medea is described as a 'wide bull' by the nurse. The use of the word, 'bull' might symbolize that such a strong character is common to man not women in the Greek context.

Both Jason and the Chorus try to present Medea as inhuman to make sense of her actions: she is called a 'stone', 'iron', and a 'lioness'. The implication is that a proper human being would be incapable of acting as Medea does. Medea is also characterized by great cleverness and wit, though she is a woman. She is able to manipulate all the powerful male characters, which are satirically presented as gullible. Creon, a very powerful character, the King of Corinth says "I fear you…yet nonetheless, Medea you shall have what you ask for" even though he is aware of her evil capabilities. Moreover, Jason, a very powerful character with a glorious history, is also easily exploited and convinced, due to Medea's shrewdness. "I am pleased Medea that you have changed your mind" [3]. Thus, Medea is presented as a rebel in the society. The Greeks would have found this rather annoying, as they were used to seeing women less oppressive, like Medea. Taking into consideration that the plays were performed at the City Dionysia festival for the male audience mainly, Euripides might have therefore been raising the issue of the Greek mentality of women in his society, as he presents his female characters to be more knowledgeable than the men. A contrasting opinion is however made evident in the latter part of the play, as Euripides' view of women is of a different light. When Medea says, "we women are the most wretched", this might be interpreted as

Euripides' own opinion of women in his society or one of Medea's cynical comments on the situation she finds herself in. The nature of Euripides' view of the female gender is therefore ambiguous.

Another way in which Euripides explores the theme of gender is through the Chorus. These are the average Athenian women, thus they represent the view of the majority. The chorus also represents rebellion against the society as they tend to have sympathy for Medea, even in her selfish actions. They refer to Medea as "the unhappy woman from Colchis".

The theme of **class** is explored by various characters in the play. Unlike, the previous themes, it involves more characters such as the nurse and the tutor, who are symbols of sympathy for Medea. Unlike the other characters who oppose her status in the society, these two characters condone her feelings of anger and regret. They are therefore like her only companions as Jason has abandoned her. "It was too much, I couldn't bear it", says the nurse as if it were her that is suffering from such betrayal [3, 19]. Perhaps, this is what becomes of the lower class, as they get attached to their masters who employ them and have no form of power to influence the disasters that take place.

Finally, Medea makes evident a running theme of class in the play. She is obviously of a very high class, as she is the wife of a king, the princess of Colchis, a woman of shrewdness and magic power. It is, however, difficult to pinpoint exactly where Medea stands, as she is respected in the society, yet she blames her own reputation for being 'curse and ruin'. Creon exiles Medea fearing her quiet and clever temper; "I'd rather make you my enemy now, than weaken, and later pay with tears" [3, 26]. The Greeks would have recognized her class but not necessarily respected her character due to those grounds. This was particularly reflected in the play by Euripides; rather, he concentrated on building her character on more intellectual grounds.

The power of Greek tragedy lies in its ability to offer the audience some space to explore the very worst-case scenarios. It helps us confront the gap between our ideas about the world and our actual experiences of it.

REFERENCES

1. Collits T., "Intimations of Feminism in Ancient Athens: Euripides' Medea", Sydney, 2008, 21p.
2. Dovidio J. F., Gaertner S. L., "Intergroup bias", The Handbook of Social Psychology (5th ed., Vol. 2), New York, 2010, 690p.
3. Euripides, "Medea and Other Plays" translated with an introduction by Philip Vellacott, Penguin Books, 2002, 205p.
4. Pomeroy S. B., "Goddesses, Whores, Wives and Slaves: Women in Classical Antiquity", Schocken Books, USA, 1975, 304 p.
5. Rosanna L., and K. N. Demetriou, "Brill's Companion to the classical Reception", vol.3, Leiden, 2015, 679p.
6. Scodel R., "An Introduction to Greek Tragedy", Cambridge University Press, 2010, 226 p.
7. http://theconversation.com/medea-is-as-relevant-today-as-it-was-in-ancient-greece-29609

Նախապաշարմունք հասկացությունը Եվրիպիդեսի «Մեդեա» ստեղծագործության մեջ

Մարուքյան Մանուշակ
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Անգլերեն լեզու և գրականություն»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
բ.գ.թ., դոցենտ Ք. Ղազարյան

Ամփոփում

Հանգուցային բառեր. *հոգեբանական ողբերգություն, Մեդեա, կնոջ դերը, դավաճանություն, մանկասպանություն, նախապաշարում, ռասա, սեռ, դասակարգ*

Հոդվածի նպատակն էՄեդեայի կերպարի միջոցով անդրադառնալ հին հունական համանուն դրամայի մեջ նախապաշարմունք երևույթին: Որպես իսկական հոգեբան՝ Եվրիպիդեսը լսելի է դարձնում կնոջ ձայնը ընդդեմ անարդարության և անհավասարության՝ այդ անելով օտարական համարվող, արքունական անցյալով մի խորաթափանց կնոջ շուրթերով: Անտիկ ողբերգության ողջ հմայքն այն է,որ վերջինս շոշափում է համամարդկային խնդիրներ՝ հատուկ բոլոր ժամանակներին:

Концепция предрассудка в произведении Еврипида «Медея»

Марукян Манушак
Филологический факультет,
«Английский язык и литература»,
руководитель магистерской диссертации –
к. филол. н., доцент К. Казарян

Резюме

Ключевые слова: *психологическая трагедия, Медея, роль женщины, предательство, детоубийство, предубеждение, раса, гендер, класс*

Цель статьи – затронутая в трагедии проблема бесчестья и неравенства женщины в античном мире, высказанная Еврипидом, истинным психологом, от лица героини – Медеи, женщины-чужеземки царских кровей. Величие античной трагедии в том, что она затрагивает извечные вопросы человечества.

The Odysseus' Image Reflection on "The Tempest" by William Shakespeare

Shahumyan Gohar
Faculty of Philology,
English Language and Literature
Academic Supervisor: N. Jaghinyan
Ph. D in Philology, Associate Professor

Key words: *Renaissance, humanistic nature, adventure, exile, traveling, tempest, obstacle, revenge, forgiveness, reconciliation*

The relation of Homer and Shakespeare in literature has always been under heated discussions and still remains crucial for different scholars and readership. In ancient times two immense poems were written by the greater Greek thinker and poet Homer. They have always been of great importance and still have an essential influence on literature. Homeric epics: "The Iliad" and "The Odyssey" have been read and admired by different readership. Compared with "The Iliad", the plot of "The Odyssey" is mainly about adventure and tales. One should state that "The Iliad" represents a world at a wartime, whereas "The Odyssey" shows a world at a peacetime.

“The most important characteristic points of these two poems is the structure of form and content, the ordering of the material, which is planned precisely and in detail from the very beginning. Heroic events are not simply added one after the other; they are interrelated in many different ways and are given certain functions within the framework of the whole. A network of references to future and past events, extensive preparatory sections, expectations aroused and fulfilled parallelisms, climaxes, and reversals: all this binds each of the poems together into harmonious and balanced structure” [8].

The importance of Homeric poems was recognized in the Middle Ages, his works were only known through Latin imitations. In 1531, Sir Thomas Eliot in "The Governour" pictured Ulysses as wise, witty, courteous, resourceful and virtuous as an example of princely conduct. "He is the much-experienced man of the world, possessed of his highest and broadest wisdom". Sir Thomas Eliot’s description about Odysseus is similar with that of Homer. It comes to show that Eliot's inspirational source is originated and highly influenced by the Greek author. Sir Thomas Eliot’s "The Governour" marked the reaction towards a more favourable opinion of Ulysses and it was the product of a general tendency throughout Western Europe [6]. Shakespeare’s "Troilus and Cressida" written in 1602, presents the portrait of Ulysses in the Renaissance style. This complex figure has always been a source of far-reaching controversies. This description of Ulysses may be served as an evidence that William Shakespeare made use of Sir Thomas Eliot’s Latin imitation of the image of Odysseus. As W. B. Stanford suggests, "The whole atmosphere of the Renaissance with its optimistic humanism, its richness, variety and adventurousness, was naturally congenial to a figure of versatile as Ulysses. The medieval dichotomy between the warrior-knight and the learned clerk, both in education and life, had made it hard to comprehend his double nature. But the men of the Renaissance, with their equal interests in the martial and the liberal arts, could appreciate him fully". Shakespeare probably apprehended the war between

Greeks and Trojans as a war of humans. W. Stanford states, "Some were ill-intended, proud, deluded, sometimes well-meaning, foolish but still they were humans. Shakespeare felt sympathy for them and their sufferings" [6].

W. Shakespeare's source of inspiration can be connected with this version of T. Eliot's commentary on "The Odyssey". Having some thematic similarities, ''The Tempest" and "The Odyssey" have quite different happenings as well as epilogues. The places in which the events of "The Tempest" and the roaming of Odysseus take place belong to various magical worlds.

The concurrence of New World and Golden Age is highlighted in "The Odyssey" and "The Tempest". Prospero's island and that of the Phaeacians' symbolize brave new worlds across the seas expressing the old world image in them. They are magical lands comprising elements of Golden Age and New World. Golden Age or so-called civilized world is described by the abundance of fruit and crops, produced with no cultivation. Whereas New World otherwise known as uncivilized world is lack of abundance and human intervention exists in every sphere. The uncivilized world gives an opportunity to go back to the civilized one [2].

Observing the two literary texts thoroughly, one may state that "The Odyssey" and "The Tempest" highlight the issues of overseas exploration, cross-cultural contact settlement. These two texts address the time of literary prosperity and New World discovery. One can consider the theme of shipwreck as a way of creating new reality which can be called New World. In case of Odysseus, the shipwreck threw him away for new exploration, discoveries of New World. As to Prospero, he himself conjured up a shipwreck, thus making some perspectives for exploring the other side of the world. He caused a shipwreck so that could solve political and family conflicts happened in the Old World, resulting in the New World. These two protagonists run after discoveries while discovering different tribes, lands and overcoming various obstacles. These two literary texts include a number of similar themes and motives to be observed further. Wandering is one of the central themes in "The Odyssey" and "The Tempest". The ideology of these literary texts lies in the fact that they are both based on an everlasting journey full of obstacles and unexpected consequences. "The Odyssey" mainly focuses on Odysseus, the Greek heroic image and his return to his home after the Trojan War. The war and his journey lasted nearly ten years. The above-mentioned themes and images are widely represented throughout the Shakespearean's native land in "The Tempest".

Observing these two texts, one may notice and imagine a long journey with a lot adventures. As John Dean suggests, "In the most literal sense 'The Odyssey' is the story of a wanderer, even an explorer. He becomes an explorer in search of identity; perhaps a warlord who becomes a moral man; perhaps a man who becomes a discoverer of, even existential value" [1]. Two male protagonists play important roles in the process of two literary texts: "The Tempest" and "The Odyssey". The most influential image of "The Tempest" is Prospero, who with his generous will and profound knowledge of "magic art" eventually directed the fate of everyone around him to their own and common good. Odysseus is the prominent hero of "The Odyssey" who was a brave warrior, a master of archery. Though Odysseus was one of the mortals in "The Odyssey", one can undoubtedly consider him immortal, since nowadays the impact of his essential role both in literature as a figure and as a brave warrior devoted to his country. Throughout his journey, Odysseus met people as well as non-human creatures who helped him or stood on his way, making obstacles for his adventures. Odysseus went through a number of

obstacles, hardships that made him more powerful and resourceful. His heroic act can be seen clearly in the scene of taking revenge on Polyphemus. Despite having a huge experience in exploration and discovery, Odysseus confessed his unhappiness about his long-lasting voyage and being far away from his homeland:

> “There is nothing worse for mortals than life as a vagrant,
> and yet men have to suffer this pain and
> Indignity all for their wretched belly's sake” [4].

It is obvious that, the theme of being exiled is peculiar to Odysseus and Prospero. Odysseus was a great explorer who later became a great discoverer. He traveled a lot, sometimes enjoying it, sometimes not. His whole life was full of obstacles, however, he was given some opportunities to see and feel more around the world. Odysseus’ loyalty and faithfulness towards his wife kept him back from doing what the gods would like him to do. The journey for Odysseus was a real nightmare, since he could not get back to his motherland. He suffered a lot in his endeavours to return to his family. Prospero didn't want to do anything concerning ruling but he was much curious about intellectual studies. He put the matter of governing on his brother's shoulders and refused to implement his duties devoting himself completely to the development of his intellect.

Another key theme in "The Odyssey" and "The Tempest" is revenge, which is the basis of the analysis of the texts. After returning home safe Odysseus took his revenge on the suitors who wanted to marry his wife during his absence. He killed them all because he could not forgive them. As to Prospero, he took his vengeance on his brother for taking his land while Prospero was busy studying special magical books. Prospero’s brother Antonio had usurped from Prospero his rightful place as the Duke of Milan and set Prospero and Miranda upon the open sea. Prospero took his revenge on his "enemy" friends to punish them.

Contrasted with Odysseus, Prospero was a sorcerer who with his magical power wrecked the ship carrying his brother and some companions. Unlike Odysseus, he forgave his brother and his companions in the end. The themes of forgiveness and reconciliation play an important role in "The Tempest". The following undoubtedly shows Prospero’s intention of reconciliation:

> “Though with their high wrongs I am struck to th'
> quick,
> Yet with my nobler reason, against my fury
> Do I take part? The rarer action is
> In virtue than in vengeance. They being penitent.
> The sole drift of my purpose doth extend
> Not a frown further” [7].

From the lines mentioned above it becomes obvious that Prospero felt some compassion for them. At last, Prospero announced the end of the vengeance and their sufferings. His main purpose was to punish them and after achieving his goal, he set them all free. Prospero was a powerful noble magician who used his magical force to restore justice and bring betrayers to repentance for their evil deeds acted towards him.

As is suggested by Todd Edmondson, "Although this speech is infused with language of the confessional, Prospero nevertheless acknowledges his common humanity with his enemies. He does not deny their wrongdoing, but he is moved to forgive those who have done wrong — not as a ruler over them, but as a brother to them. This conversion of Prospero and the reconciliation that follows, brings his

exile to an end" [3]. Prospero's most exciting features were his Christian forgiveness and the subsequent abandonment of magic. By choosing forgiveness rather than hostility, love rather than hate, he freed himself from the memories of the past.

Considering "The Odyssey" and "The Tempest" thoroughly, one may notice a slight difference between these two texts. The first difference is that Odysseus was ruled by gods, whereas in case of Prospero, he ordered the gods and made them invisible in the form of spirits. Those spirits were visible only to him. Prospero was endowed with godlike features. He obtained magical, supernatural power that is typical of gods in "The Odyssey".

In "The Odyssey" The Phaeacians being strongly connected with the immortal gods were respected and protected by them. The gods' respect towards the Phaeacians was mutual, since the Phaeacians organized feasts and sacrifices devoted to them. Accepting the gods' power over them, they treated the strangers properly so as to satisfy their gods. Due to their hospitable, feasting, gift-giving and sacrificing nature, the Phaeacians stood out from the characters of "The Tempest" [6].

Having analyzed the subject matter thoroughly, we came to the conclusion that Homer's literary impact on Shakespeare was great. It is quite obvious that Shakespeare's literary career and experience was mainly based on humanism-presenting themes and characters of antiquity.

REFERENCES

1. Dean J., *Restless wanderers: Shakespeare and The Pattern of Romance,* Austria, 1979.
2. Dougherty C., *The Raft of Odysseus: The Ethnographic Imagination of Homer's Odysseus,* USA, 2001.
3. Edmondson T., *Prospero's Exile and the Tempest of the English Reformation,* Louisville, USA**,** 2010.
4. Hammond M., The *Odyssey*, trans., London, 2000.
5. Shakespeare W. *The Tempest,* UK *2012*.
6. Stanford W.B., *The Ulysses Theme: A Study in the Adaptability of a Traditional Hero*, London, 1963.
7. Vidal-Naquet P., *Land and Sacrifice in the Odyssey: A Study of Religious and Mythical Meanings*, in: S. Seth L. Schein, *Reading the Odyssey: Selected Interpretive Essays*, Princeton University Press, New Jersey, UK.1996.
8. West St., Heubeck A., Hainsworth J.B., *A Commentary on Homer's Odyssey, Volume 1, Introduction and books I- VIII,* Clarendon Press- Oxford, UK,1988.

Ոդիսևսի կերպարի արտացոլումը Ուիլյամ Շեքսպիրի «Փոթորիկը» պիեսում

Շահումյան Գոհար
Բանասիրական ֆակուլտետ,
«Անգլերեն լեզու և գրականություն»,
մագիստրոսական թեզի ղեկավար՝
բ.գ.թ., դոցենտ Ն. Ջաղինյան

Ամփոփում

Հանգուցային բառեր. *Վերածնունդ, մարդասիրական բնույթ, արկած, աքսոր, ճանապարհորդություն, փոթորիկ, խոչընդոտ, վրեժխնդրություն, ներողամտություն, հաշտություն*

Սույն հոդվածը ներկայացնում է մի շարք դիտարկումներ Հոմերոսի «Ոդիսականի» և Ուիլյամ Շեքսպիրի «Փոթորիկը» պիեսի առնչությունների վերաբերյալ: Հոմերոսյան թեմայի կարևորությունը առավել ընդգծվել է միջնադարում և մեկնաբանվել է դրական ու բացասական առումներով: Շեքսպիրն առավելապես ոգեշնչվել է ոդիսևսյան դրական կերպարով, քանզի նա Վերածննդի դարաշրջանի հումանիստական մտածողության ակնառու կրողն էր:

Образ Одиссея в пьесе Уильяма Шекспира «Буря»

Шаумян Гоар
Филологический факультет,
«Английский язык и литература»,
руководитель магистерской диссертации –
к. филол. н., доцент Н. Джагинян

Резюме

Ключевые слова: *Возрождение, гуманистическая суть, приключение, изгнание, путешествие, буря, препятствие, месть, снисходительность, примирение*

В данной статье представлен ряд наблюдений об употреблении классических элементов поэмы Гомера «Одиссея» в пьесе Уильяма Шекспира «Буря». Значимость поэмы Гомера была по-новому переосмыслена и активизирована в средневековую эпоху. Произведения Гомера Шекспиру были знакомы по латинским глоссам, и он, как один из выдающихся представителей гуманистической мысли эпохи Возрождения, был вдохновлен образом Одиссея.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՔԻՄԻԱ

Բաբայան Սիրուշ
Մայմեխ ջրամբարի ջրի որակական ցուցանիշների վերլուծություն 8
Բախչինյան Մարիամ
Տարրերի և մոլեկուլների կառուցվածքում վալենտական կապերի և ատոմական օրբիտալների գծային համակցության մեթոդների համեմատական վերլուծություն 14
Մադոյան Գայանե
Լիթիումի նիոբատի (〖LiNbO〗_3) միաբյուրեղների սինթեզը և օպտիկական անհամասեռությունների ուսումնասիրությունը՝ կախված աճի պայմաններից 21

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ

Ավդալյան Ալեսյա
Կարմիր խաչ միջազգային կազմակերպության գործունեության արդիականությունը 28
Գալոյան Էդվին
Ինստիտուցիոնալ համակարգի էվոլյուցիան և տնտեսական աճը ՀՀ-ում 33
Գուսենկովա Նաիրա
Պետության դերի առանձնահատկությունները Հայաստանի քաղաքական համակարգում.....40
Գրիգորյան Հեղինե
Որակի կառավարման հիմնախնդիրների վերլուծությունը արտադրական կազմակերպություններում 45
Հակոբջանյան Լաուրա
ՀՀ Լոռու մարզի սոցիալ-տնտեսական վիճակը բնութագրող մակրոտնտեսական ցուցանիշների վերլուծություն.....51
Մանուկյան Արսեն
Քաղաքական մշակույթի ըմբռնումը և բնորոշումը 61
Միսկարյան Միեր
Անկայուն տնտեսության պայմաններում ինֆլյացիոն տեղաշարժերի վերլուծությունը ՀՀ-ում.....67

ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ

Դիլանյան Սերինե
Կրթությունը՝ որպես տնտեսական աճի գործոն 73

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒ ԵՎ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Գալոյան Նարինե
Գրաբարյան ներգործական սեռի բայերի անցումը
չեզոքի և կրկնասեռության.....78
Վարդանյան Տաթևիկ
Գրաբարյան չեզոք սեռի բայերի սեռային փոխանցումները
ներգործական սեռի և կրկնասեռության 84
Այվազյան Թինա
Ժամանակի պատկերման առանձնահատկությունները
Վ. Մուղնեցյանի եռապատումում («Ալիզ», «Եկվորներ», «Տաբու»).....91

ՌՈՒՍԱՑ ԼԵԶՈՒ ԵՎ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Բեգլարյան Աննա
Հաղորդակցական լեզվաբանություն՝
հասկացողական ապարատի վերլուծական դիտարկում 104
Խաչատրյան Լուսինե
Զրահարսների անվանումների վերլուծությունը սլավոնական և
հայկական առասպելաբանության մեջ.....110
Վերդյան Գեղեցիկ
Անձնանունները ռուսերեն և հայերեն չար աչքի դեմ բուժաղոթքներում.
համեմատական վերլուծություն 115
Ղամբարյան Գայանե
Անդրկովկասի ռուս աղանդավորներ
մոլոկան-ցատկապաշտների հոգևոր երգերը 122
Մանուկյան Մարինե
Սև մոգերի կերպարները ռուս ժողովրդական ավանդույթներում 131
Մելքոնյան Աստղիկ
Հին ռուսական բուսաբժշկարանները՝ որպես գրականության տեսակ 137
Շահնազարյան Մարինե
Ժամանակակից հետազոտողների գրակեղծումները և «Վելեսյան գիրքը» 145

ԱՆԳԼԵՐԵՆ ԼԵԶՈՒ ԵՎ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ավագյան Նազիկ
Հրաժեշտի խոսքի ակտի գործաբանական վերլուծությունը
Սոմերսեթ Մոեմի գործերում
(«Լուսին և վեցպենսանոց» և «Ստրկություն մարդկային»).....153
Ափինյան Աննա
«Խնդրանք» անուղղակի խոսողական ակտը
ռեստորանային ծառայություններում 158
Բաղդասարյան Սյուզաննա
Քաղաքավարության սկզբունքը երախտագիտության լեզվական և
արտալեզվական արտահայտություններում 163

Գրիգորյան Աննա
Հաճոյախոսական վարքագծի միջմշակութային ուսումնասիրությունը.....167
Գրիգորյան Մերի
«Խոստանալ» և «սպառնալ» բառերի տարբերությունները
որպես խոսքային ակտեր 173
Խաժակյան Մարիաննա
Ժխտման գործաբանական վերլուծությունը քաղաքական խոսույթում
(Հայոց ցեղասպանության փաստացի նյութի հիման վրա) 177
Խաչիկյան Սյուզաննա
«Հաճոյախոսություն (կոմպլիմենտ)» խոսքային ակտի սեռային
վերլուծությունը զանգվածային լրատվական միջոցներում 182
Հովսեփյան Հերմինե
Խնդրանքների գործաբանական վերլուծությունը
ուսումնական հաստատություններում 187
Ղազարյան Արփինե
Համոզելու խոսքային ակտը քաղաքական խոսույթում.....192
Ղազարյան Լուսինե
Ներկայացնող խոսքային ակտերի ակնհայտ և թաքնված դրսևորումները
Բ. Շոուի «Զենք և մարդ» ստեղծագործության մեջ.....197
Մարգարյան Նաիրա
Բիզնես միջավայրում ներողություն խնդրելու
որոշ լեզվական և արտալեզվական արտահայտություններ.....202
Պապյան Մարիամ
«Ներողություն» խոսողական ակտի որոշ ռազմավարական մոտեցումներ
(գործարար նամակագրության հիման վրա).....207
Պետրոսյան Լիանա
Համոզման իշխող ուժը գովազդներում.....213
Պլուզյան Ռուզաննա
Խնդրանքի որոշ գործաբանական մեկնաբանությունները
գործնական նամակներում 218
Բալայան Աննա
Դասական հնագույն աշխարհի ազդեցությունը
գիտաֆանտաստիկ գրականության վրա
(Արթուր Ս. Քլարքի «2001. Տիեզերական Ոդիսական» գրքի հիման վրա) 223
Մալոյան Անի
«Ոդիսականը» որպես արկածային ժանրի սկիզբ 230
Մարուքյան Մանուշակ
Նախապաշարմունք հասկացությունը
Եվրիպիդեսի «Մեդեա» ստեղծագործության մեջ.....235
Շահումյան Գոհար
Ոդիսևսի կերպարի արտացոլումը
Ուիլյամ Շեքսպիրի «Փոթորիկը» պիեսում 240

СОДЕРЖАНИЕ

ХИМИЯ

Бабаян Сируш
Анализ качественных показателей питьевой воды Маймехского водоема.....8

Бахчинян Мариам
Сравнительный анализ методов валентных связей и линейной комбинации атомных орбиталей в строении элементов и молекул.....14

Мадоян Гаяне
Синтез монокристаллов ниобата лития ($[LiNbO_3]$) и исследование оптических неоднородностей, связанных с условиями роста 21

ОБЩЕСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ

Авдалян Алеся
Актуальность деятельности Международного комитета Красного Креста.....28

Галоян Эдвин
Эволюция институциональной системы и экономического роста в Армении ..33

Гусенкова Наира
Особенности государственной роли в политической системе Армении 40

Григорян Эгине
Анализ проблем управления качеством на производственных предприятиях 45

Акобджанян Лаура
Анализ макроэкономических показателей, характеризующих социально-экономическое положение Лорийской области 51

Манукян Арсен
Понимание и определение политической культуры.....61

Мискарян Мгер
Анализ инфляционных сдвигов в условиях экономической нестабильности в РА 67

УПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЕМ

Диланян Серине
Образование как фактор экономического роста.....73

АРМЯНСКИЙ ЯЗЫК И ЛИТЕРАТУРА

Галоян Нарине
Переход глаголов действительного залога на средней залог и двузалоговость в грабаре.....78

Варданян Татевик
Родовой переход глаголов среднего залога в грабаре
в действительный залог и двузалоговость 84
Айвазян Тина
Особенности изображения времени в трилогии В. Мугнецяна
(«Ализ», «Пришельцы», «Табу») 91

РУССКИЙ ЯЗЫК И ЛИТЕРАТУРА

Бегларян Анна
Коммуникативная лингвистика:
аналитический обзор понятийного аппарата 104
Хачатрян Лусине
Сравнительный анализ имен русалок в славянском и
армянском фольклоре 110
Вердян Гегецик
Антропонимы в русском и армянском заговорах от сглаза:
сравнительный анализ 115
Гамбарян Гаяне
Духовные стихи русских сектантов молокан-прыгунов Закавказья.....122
Манукян Марине
Образы чернокнижников в русских народных преданиях.....131
Мелконян Астхик
Древнерусские травники как особый тип литературы.....137
Шахназарян Марине
Литературные мистификации современных
исследователей и «Велесова книга».....145

АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК И ЛИТЕРАТУРА

Авагян Назик
Прагматический анализ речевого акта
прощания в произведениях Сомерсета Моэма
(«Луна и грош» и «Бремя страстей человеческих»).....153
Апинян Анна
Косвенный речевой акт «просьба» в ресторанном обслуживании 158
Багдасарян Сюзанна
Принцип вежливости в лингвистических и экстралингвистических
выражениях благодарности 163
Григорян Анна
Межкультурное исследование комплиментарного поведения.....167
Григорян Мери
Разница между словами «обещать» и «угрожать»
в качестве речевых актов.....173

Хажакян Марианна
Прагматический анализ отрицания в политическом дискурсе
(основываясь на фактических материалах Геноцида армян) 177
Хачикян Сюзанна
Гендерный анализ речевых актов комплимента
в средствах массовой информации.....182
Овсепян Эрмине
Прагматический анализ просьбы в образовательных учреждениях.....187
Казарян Арпине
Речевой акт убеждения в политическом дискурсе 192
Казарян Лусине
Явные и скрытые проявления представительных
спич-актов в комедии Бернарда Шоу «Оружие и человек» 197
Маргарян Наира
Некоторые лингвистические и внелингвистические
выражения извинения в бизнес-среде 202
Папян Мариам
О некоторых стратегиях речевых актов извинения
(на основе бизнес-корреспонденции).....207
Петросян Лиана
Иллокутивная сила убеждения в рекламе 213
Плузян Рузанна
О некоторых прагматических интерпретациях просьбы
в деловых письмах.....218
Балаян Анна
Влияние классического древнего мира
на научно-фантастическую литературу
(на примере книги Артура С. Кларка «2001: Космическая Одиссея») 223
Малоян Ани
«Одиссея» – начало приключенческого жанра.....230
Марукян Манушак
Концепция предрассудка в произведении Еврипида «Медея» 235
Шаумян Гоар
Образ Одиссея в пьесе Уильяма Шекспира «Буря» 240

CONTENTS

CHEMISTRY

Babayan Sirush
The Analysis of Indexes of Quality of Water of Storage Pool of Maymekh 8

Bakhchinyan Mariam
The Comparative Analysis of the Methods of Valence Bonds
and Linear Combination of Atomic Orbitals
in the Structure of Elements and Molecules.....14

Madoyan Gayane
Synthesis of Lithium Niobate Single Crystals ($[LiNbO_3]$) and Investigation of
Optical Inhomogeneties Associated with Growth Conditions.....21

PUBLIC MANAGEMENT

Avdalyan Alesya
The Modernity of the Activity of International Committee of the Red Cross.....28

Galoyan Edvin
The Evolution of Institutional System and Economic Growth in Armenia.....33

Gusenkova Naira
Peculiarities of the State Role in the Political System of Armenia.....40

Grigoryan Heghine
Analysis of Problems of Quality Management in Manufacturing Enterprises.....45

Hakobjanyan Laura
Analysis of Macroeconomic Indicators Characterizing
Socio-Economic Situation of RA Lori Region.....51

Manukyan Arsen
Understanding and Defining Political Culture.....61

Miskaryan Mher
Inflationary Shifts Analysis in Conditions of Economic Instability in the RA.....67

EDUCATION MANAGEMENT

Dilanyan Serine
Education as a Factor of Economic Growth.....73

ARMENIAN LANGUAGE AND LITERATURE

Galoyan Narine
The Transition of Grabar Verbs of Active Voice
into Middle Voice and Double Voice 78

Vardanyan Tatevik
The Verb Voice Transmission of the Old Armenian Middle Verbs
into the Active and Double Voice 84

Ayvazyan Tina
The Peculiarities of Time Imagery in V. Mughnetsyan's Trilogy
("Aliz", "Ekvorner", "Tabu") 91

RUSSIAN LANGUAGE AND LITERATURE

Beglaryan Anna
Communicative Linguistics: Analytical Review of the Conceptual Device 104

Khachatryan Lusine
Comparative Analysis of Names of Mermaids in Slavic
and Armenian Folklore 110

Verdyan Geghecik
Comparative Analysis of Armenian and Russian Personal Names
in Conspiracies against Evil Eye 115

Ghambaryan Gayane
Spiritual Verses of Russian Sectarians Molokans-jumpers of Transcaucasia 122

Manukyan Marine
The Character of Dark Wizards in Russian Folk Traditions 131

Melkonyan Astghik
Scientific Works Dedicated to Old Russian Herbal Medicine
as a Special Type of Literature 137

Shahnazaryan Marine
Literary Mystification in Modern Researches and "Veles's Book" 145

ENGLISH LANGUAGE AND LITERATURE

Avagyan Nazik
Pragmatic Analysis of the Speech act of Leave-taking
in Maugham's Works
("The Moon and Sixpence" and "Of Human Bondage") 153

Apinyan Anna
Indirect Speech Act of Requesting in Restaurant Service 158

Baghdasaryan Syuzanna
The Politeness Principle in Linguistic and Extra-linguistic
Expressions of Gratitude 163

Grigoryan Anna
A Cross – Cultural Study of Complimenting Behaviour 167

Grigoryan Meri
The Differences between "Threat" and "Promise" 173

Khazhakyan Marianna
Pragmatic Analysis of Negation in Political Discourse
(On the basis of Armenian Genocide) 177

Khachikyan Syuzanna
Gender-based Analysis of Speech Acts of Compliment in Mass Media 182
Hovsepyan Hermine
On Some Pragmatic Analysis of Requests in Educational Institutions.....187
Ghazaryan Arpine
The Speech Act of Persuasion in Political Discourse 192
Ghazaryan Lusine
Explicit and Implicit Manifestations of Representative
Speech Acts in "Arms and the Man" by G.B. Shaw 197
Margaryan Naira
Some Linguistic and Extra-linguistic Expressions
of Apologies in Business Settings.....202
Papyan Mariam
On Some Apology Strategies and Patterns Used
in Business Correspondence.....207
Petrosyan Liana
The Illocutionary Force of Persuasion in Advertisements 213
Pluzyan Ruzanna
On Some Pragmatic Interpretations of Request in Business Letters 218
Balayan Anna
The Influence of Classical Antiquity on Science Fiction
(based on “2001: Space Odyssey” by Arthur C. Clarke).....223
Maloyan Ani
"Odyssey" as the Start for Adventure Genre.....230
Marukyan Manushak
The Concept of Prejudice in “Medea” by Euripides.....235
Shahumyan Gohar
The Odysseus' Image Reflection on "The Tempest" by William Shakespeare 240

ՀՀ ԿԳ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՎԱՆԱՁՈՐԻ Հ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ
ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՄԱԳԻՍՏՐՈՍ

(Հոդվածների ժողովածու)

Երևան
«Միսմա» ՍՊԸ
2018

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РА

ВАНАДЗОРСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМ. О. ТУМАНЯНА

МАГИСТР
(Сборник статей)

Ереван – 2018

RA MINSITRY OF EDUCATION AND SCIENCE

VANADZOR STATE UNIVERSITY
AFTER H. TOUMANYAN

MASTER STUDENT
(Collection of articles)

Yerevan –2018

Համակարգչային ձևավորող՝ Աշխեն Գալստյան

Թուղթը՝ օֆսեթ
Չափը՝ 60 X 84 1/16
Ծավալը՝ 16 մամուլ
Տպաքանակը՝ 100

Տպագրվել է «Միսմա» ՍՊԸ-ում

Компьютерное оформление – Ашхен Галстян

Бумага – офсетная
Размер – 60 X 84 1/16
Объем – 16 печатных листов
Тираж –100 экземпляров

Издано в ООО «Мисма»

Computer Design: by Ashkhen Galstyan

Offset Paper
Size: 60 X 84 1/16
Amounted to 16 Press
Print Run: 100

Printed in “Misma” LTD